

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İctihadı Rehberi

Çevre

31 Ağustos 2024 tarihinde güncellenmiştir.

Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Mahkeme açısından bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

Bu raporun tamamını veya bir kısmını tercüme etmek ve/veya basılı veya elektronik olarak çoğaltmak isteyen yayınevleri veya kuruluşlar, izin prosedürüyle ilgili bilgi almak için [Çeviriyi çoğaltma veya yeniden yayınlama talebi](#) adresindeki iletişim formunu doldurmaya davet edilir.

İctihat Rehberlerinin hangi tercümelerinin hâlihazırda devam ettiğini öğrenmek istiyorsanız, lütfen ekteki [devam eden tercüme](#) listesine bakınız.

Bu Rehber, aslen Fransızca olarak hazırlanmıştır. Düzenli olarak güncellenmekte olup, en son 31 Ağustos 2024 tarihinde güncellenmiştir. Bazı şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece **Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının** sorumluluğu altındadır.

İctihat rehberleri, <https://ks.echr.coe.int> adresinden indirilebilir. Yayınlarla ilgili güncellemeler için, Mahkemenin Twitter hesabını (https://twitter.com/ECHR_CEDH) takip edebilirsiniz.

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2024

İçindekiler Tablosu

Okuyuculara Notlar.....	7
1. madde (insan haklarına saygı yükümlülüğü)	8
2. madde (yaşam hakkı).....	9
I. Endüstriyel faaliyetler ve öngörülebilir doğal afetler	10
A. Uygulanabilirlik.....	10
B. Yaşamı korumaya yönelik pozitif yükümlülüğün içeriği	11
1. Esasa ilişkin yön: önleyici ve caydırıcı yasal ve idari bir çerçeve.....	11
a. İlkeler.....	12
i. Önleyici düzenlemeler	12
ii. Takdir yetkisi	12
iii. Öngörülebilir doğal afetler	12
iv. 2. madde ve 8. madde.....	13
b. Örnekler	13
2. Usule ilişkin yön	15
a. Resen soruşturma yapılması	16
b. Adli usul	16
c. Örnekler	17
II. Pasif içicilik.....	19
3. madde (işkence yasağı).....	20
5. madde (özgürlük ve güvenlik hakkı)	20
6. madde (medeni hukuk yönü) (adil yargılanma hakkı)	20
I. Çevresel zarardan etkilenen kişilerin açtıkları davalar	21
A. 6 § 1 maddesinin (medeni hukuk yönü) uygulanabilirliği	21
1. 6 § 1 maddesinin uygulanabilirliğine ilişkin genel ilkeler.....	22
a. İç hukukta tanınan ve başvuranca ileri sürülebilecek medeni hukuk alanında bir hak	22
b. “Gerçek ve ciddi” bir uyuşmazlık	24
2. Başvuranın medeni hakkı açısından “doğrudan belirleyici” olan bir uyuşmazlık	25
İklim değişikliği bağlamında 6 § 1 maddesinin uygulanabilirliği	26
B. Çevre davaları çerçevesinde 6 § 1 maddesinin uygulanmasına ilişkin örnekler	27
II. Çevre davalarında güçler dengesi.....	29
III. Bireylerce çevre koruma önlemlerine karşı açılan davalar.....	29
IV. Diğer	30
6. madde (ceza hukuku yönü) (adil yargılanma hakkı)	30
8. madde (özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı).....	31
I. Kirliliğe ve rahatsızlıklara veya çevresel bir tehlikeye maruz kalma.....	31
A. Uygulanabilirlik.....	32
1. Kirliliğe ve rahatsızlıklara maruz kalma: özel hayata ve aile hayatına ve konuta yönelik doğrudan ve şiddetli bir etkinin söz konusu olmasının gerekmesi.....	32

a. Doğrudan etki.....	32
b. Ağırlık eşiği	33
2. Çevresel tehdide maruz kalma	35
3. Örnekler	36
4. İklim değişikliği.....	38
5. İspat	39
a. Genel	39
b. Özel: bir hastalık ile kirlilik ve rahatsızlık kaynağı arasındaki illiyet bağının kanıtlanması - olasılığa dayalı bir yaklaşım benimseme imkânı	46
5. Uygulanabilirlik ile ilgili diğer etkenler.....	46
B. Devletlerin yükümlülükleri ve Mahkeme tarafından gerçekleştirilen denetim	48
1. Negatif yükümlülükler ve pozitif yükümlülükler.....	48
2. Mahkemenin denetimi	49
a. Genel hususlar	50
i. Esasa ilişkin yön	50
α. Negatif yükümlülükler: bir kamu makamının müdahalesi.....	50
· Kanunla öngörülen müdahale	50
· Meşru amaç	50
· Müdahalenin gerekliliği	51
β. Pozitif yükümlülükler: koruyucu önlemler.....	52
· Genel.....	52
· Tehlikeli faaliyetlere özgü hususlar: önleme ve bilgilendirme	60
· Bir sağlık tehlikesine maruz kalan ve herhangi bir karar verme sürecinin dışında olan kişilere yönelik bilgiler	62
ii. Karar verme süreci.....	64
χ. Önceki araştırmalar ve çalışmalar	65
ii. Bilgiye erişim	66
iii. Mahkemelere erişim	66
iv. Örnekler.....	66
b. İklim değişikliğine ilişkin özel hususlar**	68
i. Takdir yetkisi	69
ii. Pozitif yükümlülüklerin içeriği	69
α. İlkeler	69
· Düzenlemeler ve tedbirler.....	69
· Karar verme süreci.....	70
β. Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre [BD] davası (555-573. paragraflar)	70
II. Çevrenin korunması gerekçesiyle 8. madde ile güvence altına alınan hakların kısıtlanması	71

9. madde (Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü)	73
10. madde (ifade özgürlüğü)	73
I. Çevreci gösteriler ve kampanyalar	74
II. Çevre ile ilgili konularda görüşlerin ifade edilmesi: yüksek düzeyde koruma	74
III. Çevre koruma derneklerinin kamu makamlarının işlemlerine dair bilgileri yayma konusundaki özel rolünün tanınması	76
IV. Çevresel meselelere dair bilgilere erişim	76
A. Devletin elinde bulundurduğu bilgilere erişime yönelik bir hakkın nitelikli ve koşullu olarak tanınması	76
B. Sağlanan bilgilerin içerik ve mahiyetinin gözden geçirilmesini kolaylaştıran bir hukuk yoluna erişim	78
V. Çevrenin korunmasıyla ilgili gerekçeler, ifade özgürlüğünün kullanımına yönelik müdahaleleri haklı kılan meşru bir amaç teşkil edebilir.	78
11. madde (toplantı ve dernek kurma özgürlüğü)	79
I. Çevreci gösteriler	79
II. Dernek kurma özgürlüğü ve çevre	80
13. madde (etkili başvuru hakkı)	81
14. madde (ayrımcılık yasağı)	82
1 no.lu Protokol'ün 1. maddesi (mülkiyetin korunması)	82
I. Çevreyle ilgili gerekçelerle mülkiyete saygı hakkının kısıtlanması	82
A. Çevrenin korunması: genel yarara veya kamu yararına yönelik bir amaç	83
B. Daha geniş takdir yetkisi	85
B. Mahkemenin denetimi	86
II. Çevreye zarar verilmesi nedeniyle mülkiyet haklarının ihlali	87
A. Devletin doğrudan sorumluluğu	87
1. Mülkün tahrip edilmesi veya zarar görmesi - örnek	88
2. Değer kaybı - örnekler	88
B. Devletin mülkiyeti korumaya yönelik pozitif yükümlülüğünü yerine getirmemesi	89
1. Mülkün yıkılması veya zarar görmesi	90
a. Çevresel felaketler sonucu mülkün yıkılması veya zarar görmesi	90
i. Endüstriyel türdeki çevresel felaketler	90
ii. Öngörülebilir doğal afetler/çevresel felaketler	90
b. Mülkün özel faaliyetlerden kaynaklanan çevresel bozulma nedeniyle yıkılması veya hasar görmesi	91
2. Çevreye verilen zarar nedeniyle mülkün değer kaybına uğraması	91
Sözleşme'nin 34. maddesi (bireysel başvurular)	92
I. Halk davası/mağdur sıfatı	92
A. Genel ilkeler	92
1. Doğrudan mağdur - çevre koruma derneklerinin davaya taraf olma ehliyeti meselesi	92
2. Potansiyel mağdur: çevresel zarar riskine maruz kalma	94
B. İklim değişikliği bağlamında uygulanabilir ilkeler	95

1. Kişiler	95
2. Dernekler: mağdur sıfatı/Mahkemeye başvuruda bulunma ehliyeti	96
II. Mağdur sıfatının kaybedilmesi	97
35. madde (kabul edilebilirlik kriterleri)	100
A. İç hukuk yollarının tüketilmesi	100
B. Altı aylık süre sınırı - devam eden kirlilik durumu	101
C. Kişi bakımından yetki - diğer üye Devletlerin kanunlarına tabi olan işletmelerin çevreye verdiği zarardan etkilenilmesi.....	101
D. Konu bakımından yetki - belirli bir kültürel mirasın korunmasına yönelik evrensel ve bireysel bir hakkın bulunmaması	101
E. Başvuru hakkının kötüye kullanılması	101
F. Önemli bir zarar olmaması - iddia edilen ihlalin asgari ağırlık eşiği ve itiraz edilen durumun çevre ve halk sağlığı üzerindeki etkisi	102
46. madde (kararların bağlayıcılığı ve infazı)	102
• Çevreye yönelik bireysel bir haktan bahseden kararlar:.....	103
• İhtiyatlılık ilkesinden bahseden hüküm ve kararlar:	103
• Gerekçelerinde “Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Halkın Karar Alma Sürecine Katılımı ve Adalet Erişimine Dair Aarhus Sözleşmesi”ne atıfta bulunan hükümler ve kararlar:	103
Atıf yapılan davaların listesi	104

Okuyuculara Notlar

Bu Rehber, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (bundan sonra “Mahkeme”, “Avrupa Mahkemesi” veya “Strazburg Mahkemesi”) tarafından verilen temel kararlar hakkında hukukçuları bilgilendirmek amacıyla Mahkeme tarafından yayımlanan İçtihat Rehberleri serisinin bir parçasıdır. Bu özel Rehberde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (“Sözleşme” veya “Avrupa Sözleşmesi”) çevre ile ilgili farklı maddeler kapsamındaki içtihatlar incelenmekte ve özetlemektedir. Sistematik olarak atıfta bulunduğu maddeye göre hazırlanan içtihat rehberi ile birlikte okunmalıdır.

Alıntılanan içtihatlar emsal, önemli ve/veya yakın tarihli kararlar arasından seçilmiştir.*

Mahkemenin kararları, sadece Mahkeme önüne getirilen davaları hükme bağlama işlevi görmekle kalmayıp; aynı zamanda daha genel olarak Sözleşme’yle tesis edilen kuralları açıklığa kavuşturmaya, korumaya ve geliştirmeye de yardımcı olmakta; böylelikle Devletlerin Sözleşmeci Taraflar sıfatıyla üstlenmiş oldukları taahhütleri yerine getirmelerine katkıda bulunmaktadır (*İrlanda/Birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, § 154, Seri A no. 25 ve daha yakın tarihli *Jeronovičs/Letonya* [BD], no. 44898/10, § 109, 5 Temmuz 2016).

Dolayısıyla, Sözleşme ile kurulan sistemin görevi, kamu politikası alanına giren konularda kamu yararına karar vermek ve böylece insan haklarının korunmasına ilişkin standartları yükseltmek ve insan hakları alanındaki içtihatları Sözleşme Devletlerinin oluşturduğu topluluğun tümünde yaymaktadır (*Konstantin Markin/Rusya* [BD], no. 30078/06, § 89, AİHS 2012).

Bu bağlamda, Mahkeme, Sözleşme’nin rolünün insan hakları alanında “Avrupa kamu düzeninin anayasal belgesi” olduğunu vurgulamıştır (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda* [BD], no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI ve daha yakın tarihli *N.D. ve N.T./İspanya* [BD], no. 8675/15 ve 8697/15, § 110, 13 Şubat 2020).

Yakın tarihte Sözleşme’ye Ek 14 No.lu Protokol ile Sözleşme’nin başlangıç kısmına ikincilik ilkesi eklenmiştir. Bu ilke “insan haklarının korunması konusunda "Taraflar Devletler ve Mahkemeye ortak bir sorumluluk yüklemekte" olup, ulusal makamlar ve mahkemeler, iç hukuku Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan hak ve özgürlüklere tam olarak etki edecek şekilde yorumlamalı ve uygulamalıdır (*Grzeđa/Polonya* [BD], no. 43572/18, § 324, 15 Mart 2022).

“Geniş anlamda çevrenin korunması ve bu bağlamda daha spesifik olarak kırsal alanlar ve ormanlar, nesli tükenmekte olan türler, biyolojik kaynaklar, miras veya halk sağlığının korunması ... günümüze kadar Sözleşme çerçevesinde ‘kamu yararı’ ile ilgili olduğu değerlendirilen hedefler arasında yer almaktadır. Sözleşme maddelerinin hiçbiri spesifik olarak genel anlamda çevrenin korunmasını sağlamaya yönelik olmasa da ..., bu alanda kamu makamlarının sorumluluğu pratikte, çevreyi koruma amacıyla yürürlüğe

* Rehberin elektronik sürümünde atıfta bulunulan davalara ilişkin bağlantılar, Mahkeme tarafından verilen kararların (Mahkemenin iki resmî dili olan) İngilizce veya Fransızca metinlerine ve uygun olduğunda, Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun (“Komisyon”) kararlarına ve raporlarına yönlendirmektedir. Aksi belirtilmediği takdirde, tüm atıflar, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara yapılmıştır. Belgede geçen “(k.k.)” kısaltması, alıntının kabuledilebilirlik hakkında bir karara ait olduğunu ve “[BD]” kısaltması, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir. Bu güncellemenin yayımlandığı tarihte henüz kesinleşmemiş olan Daire kararları, yıldız işaretiyle (*) belirtilmiştir.

konulan mevzuat hükümlerinin tamamen etkisiz olmamasını sağlamak için uygun zamanda müdahalede bulunmaları sonucunu doğurmalıdır ..." ("[Onaylı belediye avcılık derneğinin kurulduğu tarihte varlığı tanınmış olan toprak sahipleri dernekleri ile söz konusu tarihten sonra kurulan toprak sahipleri dernekleri arasındaki muamele farklılığına ilişkin danışma görüşü](#) [BD], talep no. P16-2021-002, § 80).

"... Mahkeme, insan kaynaklı iklim değişikliğinin var olduğuna, Sözleşme ile güvence altına alınan insan haklarından yararlanılmasına karşı hem mevcut durumda hem de gelecekte ciddi bir tehdit oluşturduğuna, Devletlerin bunun farkında olduğuna ve bunu etkin bir şekilde ele almak üzere tedbirler alabildiğine, sıcaklık artışının sanayileşme öncesi seviyelerden 1.5°C üzerinde sınırlandırılması ve ivedilikle hareket geçilmesi halinde ilgili risklerin daha düşük olacağının öngörüldüğüne ve güncel küresel hafifletme çabalarının son olarak belirtilen hedefe varılması için yeterli olmadığına yönelik yeterince güvenilir emareler olduğu kabulüyle, mevcut davada gündeme gelen meselelere ilişkin değerlendirmesine devam edecektir." ([Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre](#) [BD], 2024, § 436).

1. madde (insan haklarına saygı yükümlülüğü)

Sözleşme'nin 1. maddesi

"Yüksek Sözleşmeci Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlarlar."

1. Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında bir Devletin yetki alanı, esas olarak ülkeseldir. İlke olarak, başvuranın Mahkeme önüne getirdiği şikâyetler bağlamında yakındığı olaylar davalı Devletin topraklarında meydana gelmiş olmalıdır. Fakat şu istisnai koşullarda Mahkeme, Sözleşmeci Devletlerin kendi ülkeleri dışında gerçekleştirdikleri veya orada etki doğuran eylemlerinin, bu Devletlerin yargı yetkilerini kullanması anlamına gelebileceğini kabul edebilmektedir: 1. bir Devletin kendi ulusal toprakları dışında bir bölgeyi etkin olarak kontrolü altında bulunduruyor olması; 2. bir Devlet görevlisinin ulusal topraklar dışında bir mağdur üzerinde yetkisini kullanması veya mağduru kontrolü altına alması; 3. Devletin toprakları dışında meydana gelen bir ölüm olayına ilişkin olarak 2. madde kapsamındaki usul yükümlülüklerine uyulmadığının iddia edilmesi hâlinde, bu usul yükümlülükleriyle ilgili olarak söz konusu Devletle yargısal bir bağlantının mevcut olması; 4. bir davada, Sözleşmeci Tarafın kendi ülkesinin sınırları dışında yargı yetkisi kullanmasına yol açan "özel nitelikler" in söz konusu olması. Bu mesele Sözleşme'nin 1. maddesine ilişkin İçtihat Rehberi'nde daha kapsamlı olarak ele alınmaktadır.

2. Dolayısıyla, kişinin Sözleşme kapsamındaki hak ve özgürlüklerinin çevresel bozulma veya çevresel bir riskten etkilendiği ve bunun iddia edilen sebebinin söz konusu kişinin ikamet ettiği Devletin değil, diğer bir Devletin topraklarında mevcut olması halinde, ülkesellik ilkesinin bir istisnası olarak bu ikinci Devletin yargı yetkisinin devreye girip girmeyeceği sorusu gündeme gelmektedir.

3. Mahkeme bu hususu, Portekiz'de yaşayan ve iklim değişikliğinin mevcut etkileri ve ileride meydana gelecek ciddi etkileri nedeniyle Sözleşme'nin 2, 3, 8 ve 14. maddeleri ile güvence altına alınan haklarının ihlallerinden şikâyet eden altı genç Portekiz vatandaşı tarafından Portekiz ve diğer 32 Taraf Devlet aleyhine sunulan başvuru bağlamında incelemiştir ([Duarte Agostinho ve Diğerleri/Portekiz ve diğer 32 Devlet](#) (k.k.) [BD], 2024). Daha bölgesel mahiyetteki sınır ötesi çevre zararı bağlamında sınır ötesi yargı yetkisi sorusunu ucu açık bırakan (§ 167) Mahkeme, Portekiz'de yaşamaları nedeniyle yaptığı çıkarıma göre başvuranların Portekiz'in (ülkesel) yargı yetkisi kapsamına girdiklerine (§ 178; ayrıca bk. [Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre](#) [BD], 2024, §§ 287 ve 443), fakat diğer 32 davalı Devletin yargı yetkisi kapsamına girmediklerine karar vermiştir. Bu hususta, ülkesel yargı yetkisinin bulunmadığını belirten ve başvuranların durumunun yukarıda 1. paragrafta yer verilen ilk üç istisnanın hiçbirisiyle örtüşmediğini kaydeden Mahkeme, davada Devletlerin yargı yetkisini ortaya koyabilecek "özel nitelikler" in de bulunmadığına hükmetmiştir. Başvuranlar söz konusu Devletlerin sınır ötesi yargı

yetkisinin ortaya konduğunu; zira başvurunun istisnai koşulları altında, bu Devletlerin emisyonlarının ve/veya emisyonlarını düzenlemeye bağlamamalarının/sınırlandırmamalarının kendi ülkeleri dışında etkiler yarattığını ileri sürmüşlerdir. Mahkeme, bu bağlamda başvurular tarafından vurgulanan iklim değişikliğinin belirli yönlerini kabul etmiştir: 1. Devletler, kendi topraklarında gerçekleştirilen, sera gazı emisyonu üreten kamusal ve özel faaliyetler üzerinde nihai kontrole sahiptir; 2. Bir Devletin topraklarında gerçekleştirilen, sera gazı emisyonu üreten kamusal ve özel faaliyetler ile bu Devletin sınırları dışında ikamet eden ve dolayısıyla bu Devletin demokratik sürecinin kapsamı dışında kalan kişilerin refahı üzerindeki olumsuz etki arasında, karmaşık ve çok katmanlı olsa da, belirli bir nedensellik ilişkisi vardır; iklim değişikliği küresel bir olgudur ve her Devlet iklim değişikliğinin oluşturduğu küresel güçlükler açısından kendi payına düşen sorumluluğu taşır ve uygun çözümler bulunmasında rol oynar; 3. İklim değişikliği sorunu, diğer neden-sonuç durumlarından farklı bir şekilde, insanlık için gerçekten varoluşsal niteliktedir. Fakat Mahkeme bu hususların tek başına, yargısal yorumlama yoluyla sınır ötesi yargı yetkisi için yeni bir gerekçe oluşturmanın dayanağı olamayacağına veya mevcut gerekçelerin genişletilmesini haklı kılmayacağına karar vermiştir. Başvuranlar tarafından ileri sürülen tüm argümanları ele alan Mahkeme, daha genel olarak, Sözleşme’de davalı Devletlerin sınır ötesi yargı yetkisinin başvurular tarafından talep edildiği biçimde, yargısal yorumlama yoluyla, genişletilmesi için herhangi bir gerekçenin bulunmadığı sonucuna varmıştır (*Duarte Aghostinho ve Diğerleri/Portekiz ve diğer 32 Devlet* (k.k.) [BD], 2024, §§ 179-214).

2. madde (yaşam hakkı)

Sözleşme’nin 2. maddesi

“1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

- (a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması,
- (b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme,
- (c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması.”

4. Devletlerin, 2. maddenin birinci fıkrasının ilk cümlesinden kaynaklanan, kendi yetki alanlarındaki kişilerin hayatlarını korumak için uygun adımları atma konusundaki pozitif yükümlülüğü, kamusal olsun veya olmasın, yaşam hakkının tehlikede olabileceği herhangi bir faaliyet bağlamında geçerlidir. Mahkeme, bu açıklamayı bir çevre davası (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 71) bağlamında yapmıştır. Bu davada, Nisan 1993’te İstanbul’un kenar mahallelerinden birindeki bir çöplükte meydana gelen metan patlaması, daha alçak arazilerdeki gecekonduların toprak altında kalmasına neden olan bir heyelana yol açmış, başvuranın ailesinden dokuz kişi de dâhil olmak üzere otuz dokuz kişi hayatını kaybetmiştir (ayrıca bk. *Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 130; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 158; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 101; *M. Özel ve Diğerleri/Türkiye*, 2015, § 170; *İstanbullu ve Ayden/Türkiye* (k.k.), 2015, § 31; *Erdal Muhammet Arslan ve Diğerleri/Türkiye*, 2023, § 114).

I. Endüstriyel faaliyetler ve öngörülebilir doğal afetler

A. Uygulanabilirlik

5. Yaşamı korumaya yönelik pozitif yükümlülük, öncelikle doğası gereği tehlikeli olan endüstriyel faaliyetler için geçerlidir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 71; *Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 130); *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 158; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 101).

Öneryıldız/Türkiye [BD] (2004) davasının konusu olan, evsel çöp alanının işletilmesine ek olarak, aşağıda belirtilen faaliyetler de tehlikeli endüstriyel faaliyetler olarak kabul edilmiştir:

- Muson yağmurlarından etkilenen bir bölgede bulunan bir rezervuarın yönetim şekli, yoğun yağış döneminde su bırakılması da dahil olmak üzere, Ağustos 2001'de bir şehir merkezinin bir kısmında sele neden olmuştur (*Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 164);
- 1950'lerin sonunda Christmas Adası'nda İngiliz makamları tarafından gerçekleştirilen, askeri personelin radyasyona maruz kaldığı bir dizi atmosferik nükleer silah testi (*L.C.B./Birleşik Krallık*, 1998; *Brincat ve Diğerleri /Malta* davasında (2012, § 80) belirtildiği üzere);
- Bir gübre fabrikasından yayılan zehirli emisyonlar (*Guerra ve Diğerleri/İtalya*, 1998; *Brincat ve Diğerleri/Malta* davasında (2014, § 80) belirtildiği üzere);
- Devlete ait olan ve devlet tarafından kontrol edilen bir kamu kuruluşu tarafından işletilen bir iş yerinde asbest gibi zehirli maddelere maruz kalınması (*Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 81).
- Devlet İstihbarat Servisi himayesinde kompozit katı roket yakıtının gizli şekilde üretilmesi (*Muĉibabić/Sırbistan*, 2016, §§ 126-127);
- Silahların hizmetten çıkarılma işlemlerinin yapıldığı bir tesisin idaresi (*Durdaj ve Diğerleri/Arnavutluk*, 2023, § 260).

Mahkeme, bir Devletin iklim değişikliğiyle mücadele konusunda başarısızlıklarının söz konusu olduğu iddialarını içeren şikâyetlerin, doğası itibarıyla kişinin yaşamını tehlike altına sokabilecek nitelikte bir faaliyete ilişkin davalar kategorisine girdiğine karar vermiştir. Özellikle, insan kaynaklı iklim değişikliğinin, özellikle olağanüstü olayların sıklığını ve şiddetini artırarak, sıcaklığa bağlı insan ölümlerini artırdığını belirten Hükümetlerarası İklim Değişikliği Uzmanlar Paneli'nin bulgularına işaret etmiştir (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD] (2024, §§ 508-510).

6. Yaşamı koruma yükümlülüğü, yaşam hakkının doğal bir afet tehdidi altında olduğu ve tehlikenin yakın ve açıkça tespit edilebilir olduğu durumlarda da geçerlidir. Örneğin:

- Temmuz 2000'de Rusya'da insanların ölümüne neden olan çamur kaymaları (*Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, §§ 137 ve 142);
- 1999'da İzmit'te ve 2011'de Van'da çok sayıda kişinin ölümüne neden olan depremler (*M. Özel ve Diğerleri/Türkiye*, 2015, §§ 170-171); *İstanbulu ve Ayden/Türkiye* (k.k.), 2015, § 31; *Erdal Muhammet Arslan ve Diğerleri/Türkiye*, 2023, § 114-115).

7. Diğer alanlarda olduğu gibi, çevre alanında da 2. madde yalnızca Devletin eylemleri veya ihmallerinin bir kişinin ölümüne yol açtığı durumlarda değil aynı zamanda herhangi bir ölümün olmadığı, ancak bir kişinin açıkça hayatına yönelik bir riske maruz kaldığı durumlarda da geçerlidir (*Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, §§ 151-155 ve 191; *Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 146).

Ancak bu riskin “ciddi” (*Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 82) ve “gerçek ve yakın” olması (*Fadeyeva/Rusya* (k.k.), 2003; *Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya* (k.k.), 2004); özellikle de iklim değişikliği bağlamında Devletin eylemlerine ve/veya eylemsizliğine ilişkin şikâyetler dikkate alındığında “gerçek ve yakın” olması gerekir (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD] (2024, §§ 511 ve 513).

“Gerçek” risk kavramı, yaşama yönelik ciddi, hakiki ve yeterince saptanabilen bir tehlikenin varlığı koşulunu barındırır. Bu tür bir riskin “yakınlığı” ise tehlikenin fiziksel olarak yakın olma unsurunu içermesini gerektirir (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD] (2024, § 512).

İklim değişikliği bağlamında yaşama yönelik bu tür bir riskin, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin kaçınılmaz ve geri çevrilemez olmasına ilişkin çok ciddi bir riskin bulunduğu ve bu olumsuz etkilerin oluşmasının sıklık ve ağırlık bakımından artmasının çok olası olduğu hususunun ışığında anlaşılması gerekir. Dolayısıyla, “gerçeklik ve yakınlık” testinin, yaşama yönelik ciddi, hakiki ve yeterince saptanabilir olan ve başvuranın şikâyetçi olduğu zarara fiziksel ve zamansal olarak yakınlık unsurunu içeren bir tehlikeye atıfta bulunduğu anlaşılabilir. Bu ayrıca, bir başvuranın aşağıda 231. paragrafta belirtilen kriterlere uygun olarak mağdur sıfatına sahip olduğunun ortaya konulduğu hallerde, iklim değişikliği nedeniyle kişinin beklenen yaşam süresinde önemli bir azalmanın olması konusundaki ciddi riskin de 2. maddenin uygulanabilirliğini devreye sokması gerektiğini varsaymanın mümkün olacağı anlamına gelmektedir (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD] (2024, § 513).

8. Mahkeme ayrıca ilgili tarihte yetkili makamların başvuranın ölümcül bir tehlikeye maruz kaldığını bilip bilmediklerini veya bilmeleri gerekip gerekmediğini de değerlendirmelidir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 101; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, §§ 105-106).

9. Tehlikeli faaliyetler bağlamında, bir kişinin maruz kaldığı riskin ölümcül olduğunun tespit edilmediği ve dolayısıyla 2. maddenin uygulanamayacağı durumlarda, kişinin özel veya aile hayatının etkilenmesi hâlinde, durumu 8. madde kapsamında değerlendirilebilir. Mahkeme bu sonuca, asbeste maruz kalmış ancak herhangi bir hastalığa yakalanmamış veya hayatı tehlikeye maruz kalmamış bireylerle ilgili davada ulaşmıştır (*Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, §§ 84-85).

B. Yaşamı korumaya yönelik pozitif yükümlülüğün içeriği

10. Sözleşme’nin 2. maddesinden doğan pozitif yükümlülük her şeyden önce, yaşam hakkına yönelik tehditlere karşı, özellikle de ceza hukuku aracılığıyla, etkili bir caydırıcılık sağlamak üzere tasarlanmış bir yasal ve idari çerçeve oluşturma konusunda birincil bir görev yükler (*Öneryıldız ve Diğerleri/Türkiye* [BD], 2004, §§ 89-90; *İstanbulu ve Ayden/Türkiye* (k.k.), 2015, § 32; ancak Mahkemenin bu birincil ödevin, bazı özel koşullarda ilgili yasal hükümler mevcut olmasa dahi pozitif yükümlülüklerin uygulamada yerine getirebileceği ihtimalini kategorik olarak ortadan kaldırmadığını belirttiği *Brincat ve Diğerleri/Malta* (2014, § 112) kararına bakınız.)

11. Bu yükümlülük, bir kişinin hayati tehlike arz eden yaralanmalara maruz kalması veya ölümü halinde, Devletin gerçekleri ortaya çıkarabilecek, kusurlu olanları sorumlu tutabilecek ve mağdura uygun giderim sağlayabilecek etkili bir yargı sistemi kurmasını gerektirir (*İstanbulu ve Ayden/Türkiye* (k.k.), 2015, § 32; *Erdal Muhammet Arslan ve Diğerleri/Türkiye*, 2023, § 126). İç hukukta sunulan koruma sisteminin sadece teoride mevcut olması halinde Sözleşme’nin 2. maddesi yerine getirilmiş olmayacaktır; her şeyden önce, bu mekanizmanın pratikte de etkili bir şekilde işlemesi gerekir; bu da, yetkili makamlara sunulan vakaların gereksiz gecikmeler olmaksızın hızlı bir şekilde incelenmesini gerektirir (*İstanbulu ve Ayden/Türkiye* (k.k.), 2015, § 34; *Erdal Muhammet Arslan ve Diğerleri/Türkiye*, 2023, § 151).

1. Esasa ilişkin yön: önleyici ve caydırıcı yasal ve idari bir çerçeve

12. Mahkeme, davanın koşulları göz önüne alındığında Devletin, başvuranın hayatının “kaçınılabılır şekilde riske atılmasını” önlemek için kendisinden talep edilebilecek her şeyi yapıp yapmadığını değerlendirmelidir (*L.C.B./Birleşik Krallık*, 1998, § 36).

a. İlkeler

i. Önleyici düzenlemeler

13. Tehlikeli faaliyetler bağlamında, özellikle insan yaşamına yönelik potansiyel risk düzeyi dikkate alınarak, söz konusu faaliyetin özel niteliklerine yönelik düzenlemelere büyük önem verilmelidir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 90; *Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 132; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 158; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 101).

Bu tür önleyici düzenlemeler faaliyetin ruhsatlandırılmasını, kurulmasını, işletilmesini, güvenliğini ve denetimini düzenleme altına almalı ve olağan riskler nedeniyle hayatları tehlike altına girebilecek vatandaşların etkin bir şekilde korunmalarını sağlamak için ilgililerin pratik önlemler almasını zorunlu kılmalıdır (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 90; *Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 132; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 158; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 101).

Önleyici düzenlemeler özellikle halkın bilgi edinme hakkını güvence altına alarak (*Öneryıldız /Türkiye* [BD], 2004, §§ 90 ve 108; *Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, §§ 132 ve 152-155; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, §§ 159, 177, 181-182 ve 185; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, §§ 101 ve 113-114), maruz kaldıkları riskleri değerlendirmelerine imkân tanınmalıdır.

Atıfta bulunulan kararlardan, tehlikeli faaliyetler ve öngörülebilir doğal afetler alanında, bu tür bir bilgi edinme hakkının, Devletlerin ölümcül bir riske maruz kalan kişilere ilgili bilgileri kendiliğinden sağlama yükümlülüğü ile desteklendiği anlaşılmaktadır (ayrıca bk. *L.C.B./Birleşik Krallık*, 1998, §§ 38-41).

14. Önleyici düzenlemeler, söz konusu faaliyetin teknik yönlerini de dikkate alarak, ilgili süreçlerdeki eksikliklerin ve farklı düzeylerdeki sorumlular tarafından işlenen hataların tespit edilmesi için uygun usulleri de öngörmelidir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 90; *Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 132; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 159; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 101).

15. İnsanların hayatlarını korumaya yönelik düzenlemelerin var olması ve uygun olması gerektiği gibi, yetkili makamların da bunlara fiilen uyması gerekir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 97).

ii. Takdir yetkisi

16. Özel önlemlerin seçimi, ilke olarak Devletin takdir yetkisi kapsamına giren bir konudur. Özellikle, Sözleşme haklarını güvence altına almak için farklı yollar bulunduğundan, Devlet iç hukuk tarafından sağlanan belirli bir önlemleri uygulamamış olsa bile pozitif yükümlülüğünü başka yollarla da yerine getirebilir. Bu bağlamda, yetkili makamlara özellikle öncelikler ve kaynaklar açısından yapmaları gereken operasyonel tercihler dikkate alınmadan, imkânsız veya orantısız bir yük yüklenmemelidir; bu, Devletlerin zorlu sosyal ve teknik alanlarda sahip olduğu geniş takdir yetkisinden kaynaklanmaktadır (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 107; *Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 134-135; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 160; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 101).

17. Davalı Devletin 2. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüğe uyup uymadığını değerlendirirken Mahkeme, yetkililerin eylem veya ihmallerinin iç hukuka uygunluğu, uygun araştırma ve incelemeler de dâhil olmak üzere iç hukuktaki karar alma süreci ve özellikle de Sözleşme kapsamında çatışan menfaatlerin söz konusu olması halinde, konunun karmaşıklığı gibi davanın özel koşullarını dikkate almalıdır (*Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 136; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 161; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 101).

iii. Öngörülebilir doğal afetler

18. Çamur kaymalarının birden fazla kişinin ölümüne neden olduğu *Budayeva ve Diğerleri/Rusya* (2008, § 137) davasında Mahkeme, Devletin doğal afetlerin etkilerinin hafifletilmesi yoluyla insan yaşamının

korunmasına doğrudan dâhil olduğu durumlarda, belirli bir davanın koşulları açıkça tespit edilebilen bir doğal tehlikenin yakınlığına işaret ettiği sürece ve dava özellikle insan yerleşimi veya kullanımı için geliştirilmiş ayrı bir alanı etkileyen tekrarlayan bir felaketle ilgili olduğunda, yukarıda belirtilen ilkelerin acil yardım alanında uygulanabilir olduğuna işaret etmiştir. Belirli koşullar altında Devlete atfedilebilecek pozitif yükümlülüklerin kapsamı, tehdidin kaynağına ve risklerden birinin veya diğerinin ne ölçüde hafifletilebileceğine bağlı olacaktır.

Mahkeme, meteorolojik bir olayla ilgili olarak, Devletin acil yardım alanındaki takdir yetkisinin kapsamını özellikle vurgulamıştır. Bu tür olaylar insan kontrolü dışında olduğundan, öncelikler ve kaynaklar açısından yapmaları gereken operasyonel seçimler ne olursa olsun, yetkili makamlara imkânsız veya orantısız bir yük yüklenmemesi gerektiği argümanı, insan kaynaklı tehlikeli faaliyetlere kıyasla daha fazla ağırlık kazanmaktadır (*Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 135).

19. Mahkeme özellikle depremlere ilişkin olarak, *Erdal Muhammet Arslan ve Diğerleri/Türkiye* (2023, § 128) davasında (ayrıca bk. *M. Özel ve Diğerleri/Türkiye*, 2015, §§ 173-174), depremin Devletlerin hiçbir şekilde kontrolü altında olmayan bir olgu olmasına rağmen, Devletlerin öngörülebilir doğal riskleri göz önünde bulundurma ve felakete yol açan tesirlerini en aza indirmek amacıyla depremin etkilerini azaltmaya yönelik önlemleri alma yükümlülüğü altında olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme ayrıca, bir araç yükümlülüğü olan önleme yükümlülüğünün kapsamının, Devletin deprem gibi doğal olayların beklenmedik ve şiddetli özellikleriyle başa çıkma kapasitesinin güçlendirilmesine bağlı olduğunu belirtmiştir. Mahkeme ayrıca (*Erdal Muhammet Arslan ve Diğerleri/Türkiye* (2023, §§ 129-133) davasında önlemenin, uygun mekânsal planlamayı ve kontrollü kentsel gelişimi içerdiğini; dolayısıyla inşaat ruhsatları çıkararak arazi kullanımını düzenlemekle sorumlu yerel makamların risk önleme konusunda öncelikli bir rolü olduğunu ve önleme ile depreme dayanıklı inşa kurallarına uyum konusunda birincil sorumluluğa sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle ulusal makamlar genel olarak halkı mümkün mertebe tüm tehlikelere karşı korumak için mevcut binaları denetlemek ve incelemekle yükümlüdür. Bir şikâyetin söz konusu olması halinde yargı mercileri, ilgili makamların söz konusu yükümlülükleri uymasını sağlamalıdır. Ayrıca, diğer adımların yanı sıra, vatandaşlar, yerel yetkililer ve profesyoneller arasında farkındalık oluşturmak ve onları deprem riski hakkında bilgilendirmek için bir "deprem planı" hazırlanmalıdır. Bu planlar yıkıcı bir deprem olması halinde yapılması gereken her şeyi tanımlamayı amaçlamalıdır. Bu planlama ve kriz yönetimi önlemleri, ihtiyaçlara bağlı olarak çeşitli bölgesel seviyelerde önceden geliştirilmiş afete müdahale ve kurtarma planlarına dayalı olmalıdır.

iv. 2. madde ve 8. madde

20. Sözleşme'nin 2. maddesinde yer alan pozitif yükümlülüklerin kapsamı 8. maddedekilerle büyük ölçüde örtüştüğünden, özel hayatı ve konutu etkileyen planlama ve çevre konularına ilişkin Mahkeme içtihadında geliştirilen ilkeler, yaşam hakkının korunması bakımından da ileri sürülebilir (*Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 133).

b. Örnekler

21. *L.C.B./Birleşik Krallık* (1998) davasında Mahkeme, çocukluğunda gelişen lösemisinin, doğmadan önce babasının Birleşik Krallık tarafından gerçekleştirilen nükleer testler nedeniyle radyasyona maruz kalmasından kaynaklandığını ileri süren bir kadının davasını, yaşamı korumaya yönelik pozitif yükümlülük açısından değerlendirmiştir. Mahkeme, Komisyonun başvuruları kabul etme yetkisinin 14 Ocak 1966'da Birleşik Krallık tarafından tanınması ile başvurana Ekim 1970'te lösemi teşhisi konması arasındaki dönemde yetkili makamların başvuranın babasının radyasyona maruz kaldığından endişe etmelerine neden olacak bilgilere sahip olması ve bu tür bir radyasyonun başvuranın sağlığı için gerçek riskler oluşturmasının muhtemel görünmesi durumunda, yetkili makamlardan başvuranın ebeveynlerine tavsiyede bulunmak ve sağlığını izlemek için resen harekete geçmelerinin makul olarak

beklenebileceğine karar vermiştir. Ancak Mahkeme, dava dosyası ışığında ve ilgili tarihte bu konuyla ilgili olarak yetkili makamlara sunulan bilgileri göz önünde bulundurarak, yetkili makamlardan başvuranın ebeveynlerini bu konularda bilgilendirmelerinin veya başvurulanla ilgili başka herhangi bir özel işlem yapmak için kendi girişimleriyle hareket etmelerinin beklenebileceği tespitinde bulunmamıştır. Dolayısıyla Mahkeme, 2. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

22. *Öneryıldız/Türkiye* [BD] (2004, §§ 97-110) davasında Mahkeme, öncelikle davanın konusunu oluşturan her iki faaliyet alanı (evsel atıklara yönelik çöplüklerin işletilmesi ve gecekondü bölgelerinin ıslahı ve tasfiyesi) için de Türkiye’de yürürlükte olan güvenlik düzenlemeleri bulunduğuna dikkat çekmiştir. İkinci olarak, dava dosyası temelinde Türk makamlarının çöplük yakınlarında yaşayan birçok insan için gerçek ve açık bir risk bulunduğunu bildiği ya da bilmesi gerektiği değerlendirmesinde bulunmuştur. Dolayısıyla, özellikle de söz konusu riski oluşturan çöplüğün kendileri tarafından açıldığı ve kullanımına izin verildiği göz önüne alındığında, Sözleşme’nin 2. maddesi uyarınca bu makamların söz konusu bireyleri korumaya yönelik gerekli ve yeterli koruyucu operasyonel önlemler almalarını gerektiren pozitif yükümlülükleri bulunmaktaydı. Aksine İstanbul İl Meclisi, riski tespit etmek için gerekli acil önlemleri almamış, Başbakanlık Çevre Müsteşarlığının sahayı normal standartlara uygun hâle getirme yönündeki (diğerlerinin yanı sıra, biriken gazın kontrollü bir şekilde atmosfere salınmasına imkân veren bir sistemin oluşturulmasını gerektiren) tavsiyesine karşı çıkmış ve atık depolama alanının geçici olarak kapatılması için yapılan başvuruyu da reddetmiştir. Yetkili makamlar ayrıca, başvuran ve ailesinin çöplüğün yakınında yıllarca yaşamasına izin vermiştir. Mahkeme, Sözleşmecî Devletlerin sahip olduğu takdir yetkisine atıfta bulunurken, bir gaz tahliye sisteminin zamanında kurulmasının, Devletin kaynaklarını aşırı derecede tüketmeden veya herhangi bir önemli politika sorununa yol açmadan alınabilecek, etkili bir önlem olabileceğini vurgulamıştır. Böyle bir önlemin, konuya ilişkin Türk düzenlemelerine ve genel uygulamaya da uygun olacağını belirtmiştir. Son olarak Mahkeme, Devletin gecekondü bölgelerinde yaşayan insanlara yapmış oldukları tercihler sonucunda girdikleri riskleri değerlendirmelerini sağlayacak herhangi bir bilgi sunulduğunu kanıtlayamadığına dikkat çekmiş ve gecekondü bölgeleri sakinlerinin hayatlarını tehdit eden riskleri önlemeye yönelik daha pratik önlemler alınmadığı dikkate alındığında, bilgi edinme hakkına saygı gösterilmiş olmasının da Devletin yükümlülüklerinden kurtulmasını sağlamayacağı kanaatine varmıştır. Mahkeme, öncelikle atık toplama sisteminin açılması, işletilmesi ve denetlenmesiyle ilgili düzenleyici çerçevenin sorunlu olması ve Devlet yetkililerinin gecekondü sakinlerini maruz kaldıkları yakın ve bilinen risklerden korumak için yetkileri dâhilindeki her şeyi yapmadıkları gerekçeleriyle, 2. madde kapsamında Devletin sorumluluğunun doğduğu sonucuna varmıştır.

23. *Budayeva ve Diğerleri/Rusya* (2008, §§ 147-160) davasında Mahkeme, felakete uğrayan kasabanın çamur kaymalarına meyilli bir bölgede bulunduğunu ve bu felaketin yaz mevsiminde düzenli olarak meydana gelmesinin ve bölgeyi korumak için tasarlanmış savunma planlarının daha önceden var olmasının, yetkili makamların ve toplumun 2000 yazında muhtemelen bir çamur kaymasının meydana geleceğini makul bir şekilde varsaydığını gösterdiğini kaydetmiştir. Mahkeme daha sonra, yetkili makamlara verilen bir dizi uyarıdan, yetkili makamların 2000 yılındaki çamur kaymasının normalden daha büyük bir tahribata yol açabileceğine dair önceden bilgi sahibi olduğu çıkarımında bulunmuştur: bir önceki yaz, güçlü bir çamur kayması nedeniyle hasar görmüş olan çamur koruma barajının onarılması gerektiği konusunda yetkili gözetim kurumu tarafından yetkili makamlara bilgi verilmişti. Gözetim kurumu ayrıca, bir çamur kayması durumunda sivillerin zamanında tahliyesini sağlayacak bir erken uyarı sisteminin kurulması için çağrıda bulunmuştu. Ancak yetkili makamlar herhangi bir güvenlik veya savunma altyapısı kurmamış veya halkı uyarmamış, üstelik bir acil tahliye sistemini uygulamaya koymamış veya riskin gerçekleşmesini önlemek için başka herhangi bir önlem almamışlardı. Mahkeme, yerel sakinlerin öngörülebilir ölümcül riske maruz kalmalarıyla ilgili olarak, yetkili makamların tehlikeli alanlarda arazi planlama ve acil yardım politikalarının uygulanmasındaki ihmallerinin hiçbir gerekçesinin bulunmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca Mahkeme, bu önlemlerin uygulanmasını engelleyen ciddi idari kusurlar ile birinci başvuranın eşinin ölümünün yanı sıra birinci ve ikinci başvuranların ve aile üyelerinin

maruz kaldıkları yaralanmalar arasında illiyet bağı olduğuna karar vermiştir. Yetkili makamların, yaşam hakkına yönelik tehditlere karşı etkili bir caydırıcılık sağlamak üzere tasarlanmış bir hukuki ve idari çerçeve oluşturmaya yönelik pozitif yükümlülüğünü yerine getirmedikleri sonucuna varmıştır.

24. *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya* (2012, § 161) davasında Mahkeme, yetkili makamların, önleyici tedbirler alınmaksızın su koruma bölgelerinde müstakil konut inşaatı için arsa tahsisini yasaklayan ve özellikle sele yatkın kentsel alanlarda ve su koruma bölgelerinde imarı yasaklayan geçerli ulusal düzenlemeleri uygulamadığını, önleyici ve acil önlemleri almadığını, nehir kanalında koruma ve düzenleme faaliyetlerini gerçekleştirmediğini ve toplumu risk konusunda bilgilendirmediğini kaydetmiştir. Mahkeme, aşağıdaki olgulara dayanarak, yetkili makamların başvuruların yaşamlarını korumaya yönelik pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediklerini tespit etmiştir: 1. Yetkili makamlar, bir su deposunun işletilmesinden kaynaklanan riskleri etkin bir şekilde değerlendirmelerini ve ilgili teknik standartlara uygun olarak su deposunun yakınında kentsel gelişim politikalarını uygulamalarını sağlayan açık bir yasal ve idari çerçeve oluşturmamıştır. 2. Sorumluları, bölgede yaşayan nüfusun yeterli düzeyde korunmasını sağlamak ve özellikle nehir kanalını su deposundan acil su tahliyeleriyle başa çıkabileceği kadar temiz tutmak, bir acil durum uyarı sistemi kurmak ve su deposunun işletilmesiyle bağlantılı potansiyel riskler hakkında yerel halkı bilgilendirmek için gerekli adımları atmaya teşvik edecek tutarlı bir denetim sistemi mevcut değildi. 3. Çeşitli idari makamlar arasında, dikkatlerine sunulan risklerin insan hayatını tehlikeye atacak kadar ciddi hâle gelmemesini sağlamak için yeterli koordinasyon ve iş birliğinin olduğu tespit edilememiştir. Mahkeme ayrıca, başvurular sel nedeniyle şikâyetle bulunduktan sonra bile yetkililerin herhangi bir adım atmadıklarını ve bunun sonucunda su deposu yakınında yaşayanların yaşamlarına yönelik riskin karar gününe kadar devam ettiğini kaydetmiştir.

25. *Brincat ve Diğerleri/Malta* (2014, §§ 103-117) davasında Mahkeme, dava dosyasından, ilgili tarihte yetkililerin asbeste maruz kalmaktan kaynaklanan tehlikeleri bildikleri veya bilmeleri gerektiği sonucuna varmıştır. Ayrıca, kendisine sunulan bilgilerden, mevzuatın, asbestle ilgili faaliyetlerin işleyişini yeterince düzenlememesi ve asbeste maruz kalmanın doğasında bulunan risk nedeniyle yaşamları tehlikede olabilecek çalışanların etkin bir şekilde korunmasını sağlamak için herhangi bir pratik önlem sağlamaması nedeniyle yetersiz olduğunun ortaya çıktığını kaydetmiştir. Dahası, söz konusu mevzuatın sağladığı kısıtlı koruma ise, uygulamaya konulmaması nedeniyle, başvurular üzerinde herhangi bir etki oluşturmamıştır. Mahkeme, işveren olarak Devletin aldığı tek pratik önlemin maske dağıtmak olduğunu ve bunun da yetersiz kaldığını ve ayrıca başvuruların sağlıklarına ve yaşamlarına yönelik riskleri değerlendirmelerine olanak tanıyan hiçbir bilginin, meslek hayatlarının ilgili döneminde kendilerine fiilen sunulmamış veya erişilebilir kılınmamış olduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, Devletin yöntem seçiminde takdir yetkisi olmasına rağmen, Hükûmetin yasama veya diğer pratik önlemleri alma konusundaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediği sonucuna varmıştır. Bu nedenle, mezotelyomadan (akciğer zarı kanseri) ölen başvuranla ilgili olarak 2. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

2. Usule ilişkin yön

26. Can kayıplarının Devletin sorumluluğunu doğurabilecek şartlar altında meydana gelmiş olması hâlinde, 2. madde, Devlete, elindeki tüm imkânları kullanarak, yaşam hakkını korumak için oluşturulan yasal ve idari çerçevenin doğru bir şekilde uygulanmasını ve bu hakka yönelik yapılan ihlallerin durdurulup cezalandırılmasını sağlayacak yeterli (adli veya diğer) müdahalelerde bulunma görevi yüklemektedir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 91; *Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 138; *Smaltini/İtalya* (k.k.), 2015, § 52; *Durdaj ve Diğerleri/Arnavutluk*, 2023, § 183).

27. **Tehlikeli faaliyetler ve öngörülebilir doğal afetler** bağlamında, bu tür olaylara neden olabilecek karmaşık olguları tespit etmek ve ortaya koymak için yeterli bilgiye sahip olan tek kurum genellikle Devlet makamları olduğundan, adli bir soruşturma yürütülmelidir (bununla birlikte bk. *Brincat ve Diğerleri/Malta* kararı, 2014, §§ 121-126; bu davada Mahkeme, 2. maddenin usul yönü kapsamındaki bir şikâyetle ilişkin iç hukuk yollarının tüketilmesiyle bağlantılı olarak, ölüm koşullarının yalnızca kamu

makamları tarafından bilindiğinin açık olmadığı durumlarda, resen soruşturma yürütme gerekliliğinin geçerli olmadığına karar vermiştir). Ayrıca, yetkililerin, olası sonuçların farkında olmalarına rağmen kendilerine verilen yetkileri göz ardı ederek tehlikeli bir faaliyet nedeniyle oluşan riskleri bertaraf etmek için gerekli ve yeterli önlemleri almadığı durumlarda, bireyler kendi inisiyatifleriyle ne gibi hukuk yollarına başvurmuş olursa olsun, insanların hayatının tehlikeye girmesine neden olan kişilerin aleyhine hiçbir suçlamada bulunulmaması ya da bu kişilerin yargılanmaması, 2. maddenin ihlal edildiği anlamına gelebilir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 93; *Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, §§ 140 ve 142; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 190).

a. Resen soruşturma yapılması

28. Yargı sistemi, etkinlik açısından belirli asgari standartları karşılayan ve tehlikeli bir faaliyet sonucunda can kayıplarının meydana gelmesi hâlinde, soruşturma bulguları ile gerekçelendirildiği takdirde ve ölçüde cezai yaptırımların uygulanmasını sağlayabilecek, bağımsız ve tarafsız bir resmî soruşturma usulü sağlamalıdır. Bu gibi davalarda, yetkili makamlar, büyük bir gayretle ve ivedilikle çalışmalı ve ilk olarak olayın meydana gelme koşulları ile denetim sisteminin işleyişindeki aksaklıkları, ikinci olarak ise söz konusu olaylar zincirinde herhangi bir şekilde rol oynayan Devlet görevlileri ya da makamlarını saptayacak soruşturmaları kendi inisiyatifleri ile başlatmalıdırlar (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 94; *Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 142; *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 191; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 121; *Smaltini/İtalya* (k.k.), 2015, § 53; *Muĉibabić/Sırbistan*, 2016, § 125; *Durdaj ve Diğerleri/Arnavutluk*, 2023, § 187).

29. Söz konusu soruşturmanın temel amacı, yaşam hakkını koruyan iç hukuk hükümlerinin etkin şekilde uygulanmasını ve Devlet görevlileri veya makamlarının dâhil oldukları davalarda, bu görevlilerin veya makamların kendi sorumlulukları altında meydana gelen ölümlere ilişkin hesap verebilir olmalarını sağlamaktır (*M. Özel ve Diğerleri/Türkiye*, 2015, § 188).

b. Adli usul

30. Re'sen yapılan soruşturma sonucunda ulusal mahkemelerde dava açılan hallerde, duruşma aşaması da dâhil olmak üzere yargılama, bir bütün olarak yasa yoluyla yaşamların korunması pozitif yükümlülüğünün gerekliliklerini yerine getirmelidir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 95; *Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 143; *M. Özel ve Diğerleri/Türkiye*, 2015, § 190). Bu durum, 2. maddenin, başvurana üçüncü tarafları ceza gerektiren bir suç nedeniyle yargılatma ya da cezaya mahkûm ettirme hakkı ya da tüm yargılamaları mahkûmiyetle ya da belirli bir ceza kararıyla sonuçlandırma yükümlülüğü doğurduğu anlamına gelmemektedir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 96; *Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 144; *M. Özel ve Diğerleri/Türkiye*, 2015, §§ 187 ve 190; *İstanbulu ve Ayden/Türkiye* (k.k.), 2015, § 41; *Erdal Muhammet Arslan ve Diğerleri/Türkiye*, 2023, § 138). Diğer taraftan, ulusal mahkemeler hiçbir şekilde hayatı tehlikeye atan suçları cezasız bırakmamalıdır. Halkın güvenini ve hukukun üstünlüğüne bağlılığı sağlamak ve yasa dışı eylemlere hoşgörü gösterildiği ya da el altından destek verildiği izlenimini engellemek için bu şarttır (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 96; *Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 145; *M. Özel ve Diğerleri/Türkiye*, 2015, § 187). Dolayısıyla Mahkemenin görevi, yargı sisteminin caydırıcı etkiye sahip olması ve yaşam hakkı ihlallerinin önlenmesinde bu sistemin oynaması gereken rolün zayıflatılmaması için, mahkemelerin karara varırken Sözleşme'nin 2. maddesi ile öngörülen dikkatli inceleme koşulunu yerine getirip getirmediğini ve ne ölçüde yerine getirdiğini değerlendirmekten ibarettir (*Öneryıldız/Türkiye* [BD], 2004, § 96; *Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 145; *Smaltini/İtalya* (k.k.), 2015, § 54; *Durdaj ve Diğerleri/Arnavutluk*, 2023, § 212).

31. Yaşam hakkı ihlaline kasten sebebiyet verilmediği hâllerde, etkili bir yargı sistemi oluşturmaya yönelik pozitif yükümlülük muhakkak ceza davası açılmasını gerektirmez. Bu yükümlülük, hukuki sistemin mağdurlara tek başına hukuk mahkemeleri önünde veya ceza mahkemeleri önündeki bir hukuk yoluyla birlikte, ilgili kişilerin sorumluluğunun tespit edilmesine ve örneğin tazminat ödenmesine hükmetme gibi

uygun bir hukuki giderim sağlanmasına imkân veren bir hukuk yolu sunduğu takdirde de yerine getirilebilir (*İstanbul ve Ayden/Türkiye* (k.k.), 2015, § 33; *Erdal Muhammet Arslan ve Diğerleri/Türkiye*, 2023, §§ 137 ve 141). Mahkeme, depremlerden kaynaklı ölümlere ilişkin davalarda bu yaklaşımı benimsemiştir (*İstanbul ve Ayden/Türkiye* (k.k.), 2015, § 33; *Erdal Muhammet Arslan ve Diğerleri/Türkiye*, 2023, § 137). Devlet görevlilerinin veya belirli meslek gruplarının mensuplarının dâhiliyetinin söz konusu olduğu hâllerde, disiplin tedbirleri de öngörülebilir (*Erdal Muhammet Arslan ve Diğerleri/Türkiye*, 2023, § 137).

c. Örnekler

32. *Öneryıldız/Türkiye* [BD] (2004, §§ 111-118) davasında Mahkeme, soruşturma makamlarının örnek bir ivedilikle hareket ettiğini, meydana gelen kazaya ve bunun yol açtığı ölümlere neden olan olayları belirlemek için gayret gösterdiğini ve söz konusu olayın sorumlularının belirlendiğini ve İstanbul (Büyükşehir) Belediye Başkanı ve çöplüğün bulunduğu İlçe Belediye Başkanı hakkında ceza mahkemesi önünde ceza davası açıldığını kaydetmiştir. Bununla birlikte, belediye başkanları yaşam hakkının ihlali değil görevi ihmal suçundan yargılanmış, kendilerine Mahkeme tarafından “gülünç” olarak nitelendirilen, 9,70 avroya eş değer bir para cezası verilmiş ve bu ceza ertelenmiştir. Mahkeme, Türk ceza adaleti sisteminin trajediye yaklaşım biçiminin, bu Devlet görevlilerinin veya makamlarının olaydaki mesuliyetlerini tamamen tespit ettiğini ve yaşam hakkına saygı duyulmasını güvence altına alan iç hukuk hükümlerinin, özellikle de Ceza Kanunu’nun caydırıcı işlevinin etkin bir şekilde uygulanmasını sağlayamadığını ifade etmiştir. Tehlikeli bir eylemin yürütülmesinden kaynaklanan ölümcül kazayla ilgili olarak, yaşam hakkının güvenceye alınmasını ve gelecekte insan hayatını tehlikeye atan benzeri davranışların caydırılmasını sağlamak üzere yaşam hakkına “kanun ile” yeterli koruma sunulmadığından Sözleşme’nin 2. maddesinin usul yönünün ihlal edildiğine karar vermiştir.

33. *Budayeva ve Diğerleri/Rusya* (2008, §§ 161-165) davasında Mahkeme, söz konusu kazanın hiçbir adli veya idari makam tarafından soruşturulmamış veya incelenmemiş olması nedeniyle 2. maddenin usul yönünden ihlal edildiğine karar vermiştir.

34. *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya* (2012, §§ 194-203) davasında Mahkeme, bir ön soruşturma yapıldığını, ancak yetkili makamların olayın koşullarını belirlemek veya sorumluları tespit edip adalete teslim etmek için herhangi bir özel kararlılık göstermediğini gözlemlemiştir. Yetkili makamlar, nehir kanalının bakımının yetersiz olmasının sellerin ana nedeni olduğu tespit edilmiş olmasına rağmen, bu yetersiz bakımın sorumlusu olanları tespit etmek için gerekli çabayı göstermemiş ve yerel makamların şehir planlaması konusundaki eksikliklerine ilişkin soruşturmayı sonlandırmaya karar vermişlerdir.

35. İzmit’te 1999 yılında meydana gelen ve çok sayıda kişinin ölmesine neden olan bir depreme ilişkin *M. Özel ve Diğerleri/Türkiye* (2015, §§ 192-200) davasında, söz konusu ölümlerle ilgili olarak, çöken binalardan sorumlu müteahhitler ile binaların yapımında doğrudan görev alan kişiler hakkında ceza davaları açılmış ve başvuranlar davaya müdahil olabilmişlerdir. Beş kişi yargılanmıştır. Bununla birlikte Mahkeme, on iki yıl olan yargılama süresinin, davanın gereksiz gecikmeler olmaksızın derhâl görülmesi gerekliliğini karşılamadığını kaydetmiştir. Ayrıca davanın sadece iki sanığın olaylardan sorumlu olduğuna karar verilmesiyle sonuçlanacak şekilde yürütüldüğünü, diğer üç sanığın ise zaman aşımından yararlandığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, başvuranların tüm taleplerine rağmen, iç hukuka göre alınması gerekli olan idari nitelikteki soruşturma izninin verilmemesi nedeniyle, yıkılan binaların denetim ve kontrolünde hata ve kusurları tespit edilmesi muhtemel olan kamu görevlileri hakkında bir ceza soruşturması açılmadığını kaydetmiştir.

Aynı depreme ilişkin *İstanbul ve Ayden/Türkiye* (k.k.) (2015, § 36-43) davasında, başvuranlar yaşadıkları binada yakınlarının enkaz altında kalarak ölmeleri akabinde başlatılan ceza yargılamalarının yürütülüş biçiminden ve Türk yargı sisteminin etkili olmadığından şikâyet etmişlerdir. Binanın yapımından sorumlu

teknik uygulama sorumlusu ile müteahhit aleyhine yürütülen ceza yargılamaları sonucunda teknik uygulama sorumlusunun inşaatteki hatalardan sorumlu olmadığı gerekçesiyle beraatine hükmedilmiş ve müteahhit açısından ise yargı makamlarının gerekli ivedilikle hareket etmemesi nedeniyle davanın zamanaşımına uğradığına karar verilmiştir. Mahkeme, yerel mahkemelerin uzun bir dönem boyunca hareketsiz kalmasının, ceza yargılamalarında müteahhidin bir suç işleyip işlemediğinin tespit edilmesini imkânsız kıldığını kaydetmiştir. Bununla beraber Mahkeme, mevcut hukuk yollarının başvuranların yakınlarının ölümünde sorumluluğun tespit edilmesini sağlama kapasitesini zayıflatan hiçbir şey olmadığını değerlendirmiştir. Mahkeme, yürütülen ceza yargılamalarındaki eksiklikler ne olursa olsun, iç hukukun başvuranlara, Devletin Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamında yakınlarının ölümüne uygun bir yanıt verebilecek etkili bir yargı sistemi kurma yükümlülüğünü yerine getirebilecek medeni hukuk yolları sağladığı ve dolayısıyla başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğu sonucuna varmıştır.

Van'da 2011 yılında meydana gelen bir depreme ilişkin *Erdal Muhammet Arslan ve Diğerleri/Türkiye* (2023, §§ 142-137) davasında, bir otel binasının çökmesi sonucu hayatını kaybeden bir kişinin aile fertleri tarafından sunulan bir başvuruyu inceleyen Mahkeme, iç hukukun başvuranlara, davalı Devletin, davanın koşullarında yakınlarının ölümüne uygun bir yasal yanıt verilebilecek etkili bir yargı sistemi kurma yükümlülüğünü yerine getirebilecek bir hukuk yolu sağladığı sonucuna varmıştır. Bu bağlamda Mahkeme, Devletin başvuranlara yetkililerin potansiyel sorumluluğunu tespit ettirebilecekleri ve uygun olduğu takdirde tazminat alabilecekleri bir hukuk yolu sağlaması gerektiğini vurgulamıştır. Türk hukukunda bu hukuk yolu, tam yargı yetkisine sahip idare mahkemeleri önünde açılan tam yargı davasıydı. Başvuranlar söz konusu hukuk yoluna başvurmuşlardır. İdare mahkemesi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Van Belediyesi Yetkililerinin otel inşaat projesini ve inşaat çalışmalarını gerektiği gibi denetlemediğine ve Türkiye'nin afet yönetiminden sorumlu kamu kurumunun (AFAD) hem afete ilişkin gerekli incelemeyi yürütmediğine hem de bir önceki depremin ardından zamanında denetim yapmadığına karar vermiştir. Dolayısıyla idare mahkemesi başvuranlara 71.694 avro tazminat ödenmesine hükmetmiş ve Mahkeme davanın koşulları içerisinde bu miktarın uygun ve yeterli giderim teşkil ettiğine karar vermiştir. Mahkeme ayrıca binanın çökmesinden birkaç gün sonra ceza soruşturması açıldığını, soruşturma sırasında bağımsız bir bilirkişi raporu aldırıldığını ve esas sorumlu kişi olan otel işletmecisinin soruşturmada tespit edildiğini ve ardından bilinçli taksirle birden fazla kişinin ölümüne sebebiyet verme suçundan yargılanıp mahkûm edildiğini dikkate almıştır. Mahkeme, ceza mahkemelerinin özellikle otel binasının depreme dayanıklılık düzenlemelerine uygun olmadığını, otele izinsiz olarak müstemilat eklendiğini ve dolayısıyla binanın yapısının bozulduğunu, sanığın otelin yapısını zayıflatan ilk depreme rağmen oteli işletmeye devam ettiğini ve dolayısıyla bilinçli taksirle hareket ettiğini tespit ettiğini kaydetmiştir. Bu nedenle Mahkeme, güvenlik standartlarına uyum meselesinin yargı makamları tarafından gereğince incelendiği ve ceza soruşturmalarının açılmasına yol açtığı sonucuna varmıştır. Mahkeme, yetkililerin soruşturma ve adli yargılamaları yürütürken özenli ve hızlı olma görevine rağmen ceza yargılamalarının oldukça uzamış ve hâlen derdest olmasına karşın, bu durumun olguların ve sorumluluğun tespit edilmesini engellemediğine ve ceza mahkemelerinin yaşamı tehlikeye sokan suçların cezasız kalmasına izin vereceğine dair hiçbir emarenin bulunmadığına karar vermiştir. Mahkeme ayrıca, idare mahkemesinin kararı göz önünde bulundurulduğunda, başvuranların sorumlu olduğunu düşündükleri görevlilerin kovuşturulmamış olmasının, idari makamların başvuranların aile ferdinin ölümüyle ilgili sorumluluğunun tespit edilmesini ve bu bakımdan başvuranlar lehine tazminata hükmedilmesini engellemediğine karar vermiştir.

36. *Smaltini/İtalya* (k.k.) (2015, §§ 56-61) davasında, AİHM önündeki yargılamalar sırasında hayatını kaybeden başvuran, Avrupa'nın en büyük çelik fabrikalarına ev sahipliği yapan ve sağlık ve çevre üzerindeki etkisi hararetli tartışmalara yol açan Taranto'da yaşamıştır (ayrıca bk. *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019). Yakalandığı akut miyeloid lösemi hastalığının fabrikadan gelen kirletici emisyonlardan kaynaklandığını düşünen başvuran, hava kalitesi gözetimine ve halk sağlığının ve çevrenin korunmasına ilişkin standartların ihlalinden kaynaklanan fiili bedensel zarar nedeniyle iş yeri yöneticilerinden biri hakkında suç duyurusunda bulunmuştur. Dava, kirlilik ile başvuranın hastalığı

arasında herhangi bir illiyet bağı kurulmadığı gerekçesiyle düşürülmüştür. Mahkeme, yerel mahkemelerin 2. madde kapsamında gerekli olan dikkatli incelemeyi yaptığı konusunda ikna olmuştur. Mahkeme bu kanaate varırken, yerel mahkemelerin davayı reddetmek için uygun gerekçeler gösterip göstermediğini veya tam tersine, fabrikadan kaynaklanan zehirli emisyonlar ile başvuranın hastalığı arasında illiyet bağı kurmak için ellerinde yeterli delil bulunup bulunmadığını değerlendirmiştir. Yerel mahkemelerin Puglia bölgesi nüfusundaki sağlık durumu ve ölüm nedenleri hakkında üç rapora ve Taranto'da Ülkenin başka yerlerine göre daha yüksek bir lösemi görülme sıklığı bulunmadığını gösteren bir epidemiyolojik araştırmaya dayandığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, başvuranın, talebi üzerine ek soruşturmaların yürütüldüğü çekişmeli yargılama yolundan faydalandığını kaydetmiştir. Mahkeme, bu koşulları göz önünde bulundurarak ve *gelecekteki herhangi bir bilimsel araştırmaya halel getirmeksizin*, ilgili tarihte mevcut olan bilimsel bilgiler ışığında, Devlet tarafından Sözleşme'nin 2. maddesinin usul yönü anlamında başvuranın yaşamını koruma yükümlülüğünün yerine getirilmediğinin başvuran tarafından kanıtlanamadığı sonucuna varmıştır.

37. *Durdaj ve Diğerleri/Arnavutluk* (2023, §§ 183-238) davasında, askeri silahların söküldüğü bir tesiste 2008 yılında meydana gelen patlama sonucunda 26 kişi ölmüş, 300'den fazla kişi yaralanmıştır. Mahkeme, patlamanın hemen akabinde başlatılan soruşturmanın yeterli olduğuna, zira soruşturmada koşulların ve ilgili olguların tespit edilmesinde genel anlamda başarı sağlandığına, patlamanın sorumlularının tespit edildiğine ve başvuranların meşru menfaatlerini korumak için gerekli olan ölçüde soruşturmaya erişimlerinin sağlandığına karar vermiştir. Sonrasında yürütülen adli yargılamalara ilişkin olarak Mahkeme, soruşturma sonunda sorumlu olduğu tespit edilen kişilerin hiçbirinin nihayetinde insan öldürmekten mahkûm edilmemiş olmasına rağmen, ana sanıkların mahkûm edildikleri tüm suçların olayla ilgili olduğunu ve mahkûmiyetlerinde spesifik olarak birden çok kişinin ölmesine ve yaralanmasına sebebiyet vermeye atıf yapıldığını ve dolayısıyla yargılamaların 2. madde anlamında yaşamı tehlikeye sokan eylemlerle ve yaşam hakkının korunmasıyla bağlantılı olduğunu kaydetmiştir. Ardından Mahkeme, ana sanıkların mahkûm edildikleri hapis cezalarının ve fiilen cezaevinde geçirdikleri (altı yıl yedi ay ile on yıl yirmi yedi gün arasında değişen) sürenin orantısız şekilde hafif olarak değerlendirilemeyeceğini kaydetmiştir. Bununla beraber Mahkeme, ilk olarak, başvuranların ceza yargılamalarında herhangi bir usuli haklarının bulunmadığı ve dolayısıyla yargılamalara etkin olarak katılma imkânlarının olmadığı ve ikinci olarak, ilgili zamanda görevde olan Savunma Bakanı hakkında görevi suistimal suçundan yürütülen ceza yargılamalarının olay tarihinden itibaren 14 yılın üzerinde bir süredir derdest hâlde olduğu ve yargılamaların belirli yönlerinin, makamların konuyu 2. maddenin gerekliliklerine uygun olarak takip etmeye istekliliğine dair ciddi sorular gündeme getirdiği ve dolayısıyla cezasızlık potansiyeli oluşturduğu gerekçeleriyle 2. maddenin usul yönünden ihlal edildiğine hükmetmiştir.

II. Pasif içicilik

38. *Botti/İtalya* (k.k.) (2004) davasında Mahkeme, sigara içmeyenlerin halkın erişebildiği yerlerde pasif içiciliğe maruz kalması konusunu 2 ve 8. maddeler kapsamında ele almıştır. Mahkeme, sigara içmeyen bir kişi olarak başvuranın menfaatinin sigara içmeye devam eden diğer bireylerin menfaatiyle çatıştığını ve ulusal makamların sahip olduğu takdir yetkisini göz önünde bulundurarak, kamuya açık yerlerde sigara içilmesine ilişkin geniş çaplı bir yasağın bulunmamasının, İtalya Devletinin başvuranın Sözleşme'nin 2 ve 8. maddeleri kapsamındaki haklarını korumadığı biçiminde değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir.

Aparicio Benito/İspanya (k.k.) (2006) davasında, bir mahpus 2. madde kapsamında, tutulduğu cezaevinin ortak alanlarında diğer mahpuslar tarafından içilen sigaraların dumanına maruz kaldığından şikâyet etmiştir. Duman solunmasından olumsuz etkilenmesine neden olan solunum rahatsızlıklarından muzdarip olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme, başvuranın tek kişilik bir hücrede tutulduğunu, başvurunun yapılmasından yedi ay sonra düzenlemelerin değiştirilerek televizyon odasının mahkûmların sigara içebileceği tek ortak alan haline getirildiğini ve başvuranın iddia ettiği sağlık sorunlarını kanıtlamadığını kaydetmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, başvuranın 2. maddenin ihlali anlamına gelecek

şekilde olumsuz etkilere maruz kaldığına dair herhangi bir kanıt görmemiş ve şikâyeti açıkça temelden yoksun olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.

3. madde (işkence yasağı)

Sözleşme'nin 3. maddesi

"Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz."

39. Mahkeme, bireylerin maruz kaldıkları kirlilik veya çevresel rahatsızlıkların 3. maddeye aykırı muamele teşkil ettiğini ileri sürdükleri davaları incelemiştir. Bu tür birçok davada, bu hükmün uygulanabilirliği için gereken ağırlık eşğine ulaşılmadığına karar vermiştir (*López Ostra/İspanya*, 1994, § 60; *Fadeyeva/Rusya* (k.k.), 2003; *Ward/Birleşik Krallık* (k.k.), 2004; *Ruano Morcuende/İspanya* (k.k.), 2005; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 130).

40. Ancak tutulma koşullarına ilişkin içtihadın bu bağlamda değerlendirilmesi yararlı olacaktır. Bu içtihattan, bir mahpusun kirletici maddelere, çevresel rahatsızlıklara veya kirli bir cezaevi ortamına maruz kalmasının, davaların 3. madde ışığında değerlendirilmesinde en azından dikkate alınması gereken bir etken olduğu anlaşılmaktadır.

41. Mahkeme bu nedenle, diğer mahpuslar tarafından içilen sigaraların dumanına maruz kalan mahpuslar açısından 3. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Söz konusu davaların neredeyse tamamında, pasif içiciliğe; aşırı kalabalık ve hijyenik olmayan koşullar gibi diğer fiziksel etkenler de eşlik etmiştir (*Florea/Romanya*, 2010, § 50-65; *Pavalache/Romanya*, 2011, §§ 87-101; *Vasilescu/Belçika*, 2014, §§ 88-107; *Sylla ve Nollomont/Belçika*, 2017, §§ 35-42).

Bununla birlikte, *Elefteriadis/Romanya* (2011, §§ 46-55) davasında, 3. maddenin ihlal edildiğine ilişkin tespit yalnızca, pulmoner fibrozis hastası olan başvuranın, diğer mahpusların içtikleri sigaraların dumanına maruz kalmasına dayandırılmıştır. Mahkeme, özellikle, Devletlerin cezaevi sistemlerini mahkûmların insanlık onuruna saygıyı güvence altına alacak şekilde düzenleme yükümlülüğünü vurgulamıştır; bu yükümlülük, mahpusun tıbbi muayeneler ve tavsiyeler ile ispat edilen sağlık durumunun gerektirdiği hâllerde, belirli bir mahkûmu pasif içiciliğin zararlı etkilerinden korumak için önlem alma gerekliliğini de içermektedir.

42. Ayrıca, *Plathey/Fransa* (2011, §§ 47-57) davasında Mahkeme yalnızca, başvuranın bir hafta önce ateşe verilmiş ve hâlâ ağır yanık kokusuna sahip olan bir disiplin hücresinde yirmi sekiz gün boyunca günde yirmi üç saat tutulduğu gerekçesiyle 3. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, bu durumun, başvuranın insanlık onurunu ihlal ettiğini ve aşağılayıcı muamele teşkil ettiğini değerlendirmiştir.

5. madde (özgürlük ve güvenlik hakkı)

43. *Bryan ve Diğerleri/Rusya* (2023) davasında Mahkeme, Greenpeace sivil toplum örgütü aktivistlerinin Rus Kuzey Kutbu'nda bir petrol platformuna çıkma girişimlerinin ardından yakalanarak tutulmalarının (kabul edilmeyen alıkonma ve ardından hukuka aykırı tutukluluk) 5 § 1 maddesine aykırı olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme ayrıca Greenpeace aktivistlerinin kömür taşıyan bir kargo gemisini durdurma eylemine katıldıkları gerekçesiyle yakalanmaları ve tutulmalarına ilişkin *Friedrich ve Diğerleri/Polonya* (2024) davasında 5 § 1 maddesinin yanı sıra 5 § 2 maddesinin (yakalanan her kişinin, yakalanma nedenleri ve kendisine yöneltilen her türlü suçlama hakkında en kısa sürede ve anladığı bir dille bilgilendirilme hakkı) ihlal edildiğine hükmetmiştir.

6. madde (medeni hukuk yönü) (adil yargılanma hakkı)

I. Çevresel zarardan etkilenen kişilerin açtıkları davalar

A. 6 § 1 maddesinin (medeni hukuk yönü) uygulanabilirliği

Sözleşme'nin 6. maddesi

"1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin yararları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir. ...".

44. Diğer tüm alanlarda olduğu gibi, çevresel alanda da, 6 § 1 maddesinin "medeni hukuk" yönünün uygulanabilmesi için, en azından ileri sürülebilir gerekçelerle, ulusal hukukta tanındığı söylenebilecek olan "medeni haklar" (veya "medeni yükümlülükler") konusunda bir uyuşmazlık [*dispute* - Fransızca metinde anlaşmazlık (*contestation*)] olması gerekmektedir. Söz konusu uyuşmazlık "gerçek ve ciddi" olmalıdır; yalnızca bir hakkın gerçekten var olmasıyla değil, kapsamı ve kullanılış biçimiyle de ilgili olabilir. Yargılamanın sonucu, söz konusu hak için doğrudan belirleyici olmalıdır, yalnızca zayıf bağlantılar veya dolaylı (uzak) sonuçlar 6 § 1 maddesinin uygulanması için yeterli değildir (Bu ilkelerin ortaya konulduğu, çevre ile ilgili davalar: *Zander/İsveç*, 1993, § 22; *Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre*, 1997, § 30; *Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2000, § 43; *Ünver/Türkiye* (k.k.), 2000; *Lam ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2001; *Kyrtatou ve Kyrtatos/Yunanistan* (k.k.), 2001; *Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya*, 2004, § 43; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 130; *Okyay ve Diğerleri/Türkiye*, 2005, § 64; *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (k.k.), 2006; *Folkman ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2006; *Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2006; *Lorentzatou/Yunanistan* (k.k.), 2010; *Zapletal/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2010; *Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 90; *Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri/Türkiye*, 2018, § 125; *Vecbaştika ve Diğerleri/Letonya* (k.k.), 2019, § 65; *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 52; *Çöçelli ve Diğerleri/Türkiye*, 2022, § 42; *Cangı ve Diğerleri/Türkiye*, 2023, § 34; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 595). Konunun nasıl karara bağlanacağını belirleyen mevzuatın ve konuyla ilgili yargı yetkisine sahip olan makâmın niteliği önemsizdir (*Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 90).

45. Bunun temel sonucu, 6 § 1 maddesinin medeni hukuk yönünün, kamu yararına yönelik bir değer olarak çevrenin korunmasını amaçlayan davalarda uygulanamaz olmasıdır. Bununla birlikte Mahkeme bir çevre koruma derneği tarafından idare mahkemesi önünde, bir nükleer yakıt fabrikasının genişletilmesine izin veren kararnamenin iptali için açılan davaya ilişkin *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (k.k.) (2006) davasında, bir dernek tarafından söz konusu hükmün ihlal edildiğinden şikâyet edilmesi durumunda, bu kriterlerin esnek bir şekilde uygulanması gerektiğine açıklamıştır. Bu bağlamda, 6 § 1 maddesinin katı bir şekilde yorumlanması durumunda, başvuran derneğin kendisinin sahip olduğunu iddia edebileceği bir medeni hakka ilişkin bir ihtilafın bulunmaması halinde bu maddenin uygulanamaz olduğunu gösterse de, "böyle bir yaklaşımın, derneklerin, özellikle çevre koruma alanında, yerel makamlar veya mahkemeler önünde belirli davaları savunarak önemli bir rol oynadığı günümüz sivil toplumunun gerçekleriyle çelişeceğini" vurgulamıştır (ayrıca bk. *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 602).

1. 6 § 1 maddesinin uygulanabilirliğine ilişkin genel ilkeler

a. İç hukukta tanınan ve başvuranca ileri sürülebilecek medeni hukuk alanında bir hak

46. 6 § 1 maddesinin çevre davalarına uygulanabilirliği, öncelikle iç hukukun durumuna bağlıdır.

47. İç hukukta, çevreye yönelik bireysel bir hak tanınmış olabilir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, §§ 131-133; *Okyay ve Diğerleri/Türkiye*, 2005, § 65; *Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 91; *Association Greenpeace France/Fransa* (k.k.), 2011; *Cangı ve Diğerleri/Türkiye*, 2023, § 35) veya kanun, bu tür bir hakkın, örneğin halkın bilgi edinme ve sağlık veya çevre için risk oluşturan bir faaliyete izin verilmesine yönelik bir karar alma sürecine katılma hakkı gibi yönlerinden birini güvence altına almış olabilir (*Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (k.k.), 2006; *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 57).

İç hukukta böyle bir hakkın mevcut olduğu durumlarda, 6 § 1 maddesinin amaçları bakımından, bu hakkın “medeni hukuk” alanında olması muhtemeldir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, §§ 133; *Okyay ve Diğerleri/Türkiye*, 2005, §§ 66-67; *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (k.k.), 2006; *Folkman ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2006; *Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2006; *Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 91; *Association Greenpeace France/Fransa* (k.k.), 2011; *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 57; *Efgan Çetin ve Diğerleri/Türkiye*, 2023, § 33; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 600).

Mahkeme, siyanürleme işleminin kullanıldığı bir altın madeninin yakınında yaşayan kişilerin, madenin işletme iznini iptal eden yargı kararlarının uygulanmamasından şikâyet ettikleri *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye* (2004, §§ 133) davasında, söz konusu hakkın, bireylere madencilikten kaynaklanan tehlikelere karşı fiziksel bütünlüklerinin uygun bir şekilde korunması hakkını verdiğini kaydetmiştir. Mahkeme, bu hakkın Türk hukukunda tanınmış olduğu, zira sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının Anayasa tarafından güvence altına alındığı gerekçesiyle Türk hukuku uyarınca başvuranların, madenin yol açtığı çevresel zarara karşı korunma hakkına sahip olduklarını iddia edebileceklerine hükmetmiştir. Sonuç olarak, bu hakkın medeni niteliğine ilişkin olarak Mahkeme, madenin işletilmesinde kullanılan siyanürleme yönteminin ortaya çıkardığı riskin boyutunun, çevresel etki araştırmaları temelinde yerel mahkeme tarafından belirlendiğini kaydetmiş ve başvuranların fiziksel bütünlüğünün korunmasının doğrudan etkilendiği sonucuna varmıştır.

Benzer şekilde, *Okyay ve Diğerleri/Türkiye* (2005, §§ 66-67) davasında, termik santrallerden kaynaklanan kirliliğe maruz kalan kişiler, bu santrallerin kapatılmalarına yönelik yargı kararlarının uygulanmadığından şikâyet etmişlerdir. Başvuranlar, Türk anayasa hukukunda güvence altına alınan “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama” haklarını ileri sürmüşlerdir. Mahkeme, söz konusu hakkın medeni hukuka ilişkin bir hak niteliği taşıdığını tespit ederken, başvuranların itiraz ettikleri kirliliğe maruz kalmaları nedeniyle fiziksel bütünlüklerinin korunmasının ihlal edildiğini ve Türk mahkemelerinde çevreyi tehdit eden faaliyetler hakkında şikâyetle bulunmak ve lehteki mahkeme kararlarının uygulanmaması durumunda tazminat talep etmek için *davaya taraf olma hakkına (locus standi)* sahip olduklarını dikkate almıştır.

Bir çevre koruma derneği tarafından bir idare mahkemesi önünde, bir nükleer yakıt fabrikasının genişletilmesine izin veren bir kararnamenin iptali için açılan davaya ilişkin *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (k.k.) (2006) davasında, söz konusu hak, halka bilgi edinme ve karar alma süreçlerine katılma olanağı sunmuştur. Mahkeme, bu hakkın medeni bir hak olduğu sonucuna, ilgili herhangi bir tarafın bireysel olarak yerel mahkemeler önünde bu hakka uyulmasını talep edebileceği gerçeğinden yola çıkarak varmıştır.

48. Alternatif olarak, ilgili hak, yaşamın, fiziksel bütünlüğün veya mülkiyetin korunmasına ilişkin olabilir.

Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre (1997, §§ 33-34) davasında, bir nükleer santralin çevresinde yaşayan kişiler, Federal Konsey'in işletme ruhsatını uzatma kararına itiraz etmek için mahkemeye erişim haklarının ihlal edildiğinden şikâyetçi olmuşlar, Mahkeme bu koşulun yerine getirildiğine karar vermiştir.

Mahkeme, başvuruların dayandığı hakkın, Nükleer Enerji Kanunu'nun 5 (1) maddesine (insanların, başkalarının mülklerinin ve önemli hakların korunması için gerekli olduğu durumlarda nükleer tesis inşa etme veya işletme izninin reddedilmesi veya şarta bağlanması gerektiğini belirtir) ve anayasal yaşam hakkına dayanan, *fiziksel bütünlüklerinin nükleer enerji kullanımının yol açacağı risklerden yeterince korunmasını isteme hakkı* olduğunu belirtmiştir. Mahkeme, *Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre* [BD] (2000, § 44) davasında da benzer bir sonuca varmıştır; bu davada başvurular, ulusal düzeyde sadece fiziksel bütünlük haklarını değil, aynı zamanda yaşam ve mülkiyetlerine saygı haklarını da korumaya çalışmışlardır. Mahkeme, Anayasa ve Medeni Kanun'un komşu haklarını düzenleyen hükümleri de dâhil olmak üzere, İsviçre hukuk sisteminin bu hakları herkese tanıdığını gözlemlemiştir (ayrıca bk. *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 617).

Zander/İsveç (1993, § 27) davasında, evsel ve endüstriyel atıkların depolanarak işlendiği ve sahasında siyanürlü bir kuyu bulunan bir tesisin yakınında yaşayan kişiler, iç hukuk uyarınca, işletme iznini yenileyerek tesisteki faaliyetlerin genişletilmesine izin veren ve ihtiyati tedbir kararını reddeden bir idari işlemi mahkeme önüne götüremediklerinden şikâyet etmişlerdir. Mahkeme, başvuruların talebinin, kuyunun üzerinde bulunduğu arazinin sahipleri olmalarından doğan haklarıyla ilgili bir konu olarak, kuyularındaki suyu kullanabilmeleriyle doğrudan ilgili olduğunu ve mülkiyet hakkının 6 § 1 maddesi anlamında açıkça bir “medeni hak” olduğunu kaydetmiştir.

Bir baraj inşaatı projesini onaylayan Bakanlık Kararnamesi'nin iptaline yönelik işlemlere ilişkin *Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya* (2004, §§ 45-46) davasında Mahkeme, kamu yararı savunmasına ek olarak, yargılamanın amacının, sular altında kalacak olan vadide yaşayan ve yaşam tarzları ve mülkleri etkilenecek olan insanların belirli menfaatlerinin savunulması olduğunu kaydetmiştir. Yargılamaların “ekonomik” ve medeni bir boyut içerdiği ve aynı zamanda ekonomik olan hakların ihlal edildiği iddiasına dayandığı sonucuna varmıştır.

49. Dava, başvurana ilişkin bir hak veya yükümlülükle ilgili olmalıdır (*Kyrtatou ve Kyrtatos/Yunanistan* (k.k.), 2001). Özellikle, medeni bir hak söz konusu olduğunda, başvurular bunu kendi adlarına talep edebilmelidir (*Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya*, 2004, § 46; *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (k.k.), 2006; *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 57); *TMMOB ve Karakuş Candan/Türkiye* (k.k.), 2024, § 42).

Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa (k.k.) (2006) davasında (ayrıca bk. *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021) Mahkeme, bir çevre koruma derneğinin, iç hukukta da tanındığı üzere, kendi adına, çevre alanındaki karar alma süreçlerine katılma ve kamunun bilgi edinme hakkını ileri sürebileceğine karar vermiştir. Sivil toplum aktörleri olarak tüzel kişiliğe sahip sivil toplum kuruluşlarının kamunun bir parçasını oluşturduğu sonucuna varmış ve Fransa'nın da taraf olduğu Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Halkın Karar Alma Sürecine Katılımı ve Adalet Erişimine Dair Aarhus Sözleşmesi'nde bu kavramın tanımına derneklerin de dâhil edildiğini kaydetmiştir.

50. Mahkeme, çevre koruma dernekleri tarafından üyelerinin ve bir çevre sorununu gündeme getiren bir proje veya faaliyetten etkilenen yerel sakinlerin haklarının korunması amacıyla dava açıldığı bir durumda söz konusu medeni hakkın kime ait olduğu konusunda, daha “esnek” bir yaklaşım belirlemiştir (*Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (k.k.), 2006). Gerçekten de, 6 § 1 maddesinin bu tür derneklere uygulanabilir olduğu sonucu, söz konusu yargılamaların, dernek üyelerinin veya yerel sakinlerin medeni hakları açısından belirleyici olduğu gerçeğinden çıkarılabilir.

Örneğin *Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya* (2004, §§ 45-48) davasında Mahkeme tarafından incelenen yerel yargılamalar, başvuran derneğin kendi adına ileri sürebileceği herhangi bir hakla ilgili değildi. Mahkeme, özellikle başvuran derneğe ilişkin olarak, 6 § 1 maddesinin uygulanabilir olduğu sonucuna, yerel yargılamaların, (Mahkeme nezdinde başvuran konumunda olan, ancak yerel yargılamalara taraf olmayan) dernek üyelerinin sahip olduğu medeni hakları korumaya yönelik olduğu

gerçeğinden varmıştır.

L'Erablière A.S.B.L./Belçika (2009, §§ 28-30) davasında, başvuran dernek, bir teknik depolama sahasının genişletilmesine yönelik imar izninin iptali için yerel mahkemeler önünde dava açmıştır. Mahkeme, başvuran dernek tarafından ileri sürülen uyuşmazlığın, başvuranın kendi adına talep edebileceği bir hakla yeterli bağlantıya sahip olduğu sonucuna varırken, başvuran derneğin tüzüğünde derneğin amacının yerel düzeyde çevreyi korumak olduğunun belirtildiği, derneğin tüm kurucu üyelerinin ve idari görevlilerinin söz konusu sahanın yakınında oturdukları ve sahanın kapasitesindeki artışın bu kişilerin günlük yaşam kalitelerini düşürme ve mülklerinin piyasa değerini etkileme riski taşıdığı göz önüne alındığında, bu kişilerin medeni haklarının tehdit altında olduğu olgularına dayanmıştır.

Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre [BD] (2024, § 59) davasında, üyeleri adına etkili iklim korumasının desteklenmesi ve uygulanması amacıyla kurulan bir yaşlı kadınlar derneği ve bu derneğin dört üyesi öncelikle Federal İdare Mahkemesi ve ardından Federal Yüksek Mahkeme önünde, İsviçre’de bu konuda alınan önlemlerin yetersizliğinden şikâyetçi olmuş, fakat bir sonuç elde edememiştir. Mahkeme, derneğin davasının temelinde, üyelerinin sağlığını ve refahını etkileyen iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden kaynaklanan tehlikenin bulunduğunu kaydetmiş ve derneklerin iklim değişikliği bağlamındaki spesifik rolünü akılda tutarak, derneğin savunduğu menfaatlerin, ortaya koyulan “uyuşmazlığın” dernek üyelerinin söz konusu haklarıyla doğrudan ve yeterli bir bağa sahip olmasını sağlayacak nitelikte olduğuna ikna olmuştur.

51. Kamu yararının bir bileşeni olarak münhasıran çevrenin korunmasına ilişkin bir uyuşmazlık, 6 § 1 maddesi anlamında medeni hukuka ilişkin bir hakla ilgili değildir (*TMMOB ve Karakuş Candan/Türkiye* (k.k.), 2024, § 47). Ancak, ilgili davaların çevreyle ilgili kamu yararını korumayı amaçlaması, bu davaların belirli medeni haklar için doğrudan belirleyici nitelikte olma ihtimalini ortadan kaldırmaz (*Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya*, 2004, §§ 45-47; *Collectif national d’information et d’opposition à l’usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (k.k.), 2006; *L'Erablière A.S.B.L./Belçika*, 2009, § 25; *Karin Andersson ve Diğerleri/İsveç*, 2014, § 46; *Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri/Türkiye*, 2018, § 128; *Stichting Landgoed Steenberghe ve Diğerleri/Hollanda*, 2021, § 30; *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 57; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, §§ 615-616 ve 633-634).

b. “Gerçek ve ciddi” bir uyuşmazlık

52. Bir nükleer santralin yakınında yaşayan ve yerel mahkemelere, santralin işletme iznini uzatan bir kararın, kendi hakları açısından hukuka uygunluğu konusunda şikâyetle bulunan kişiler, bir uyuşmazlık (*anlaşmazlık*) ortaya koymuşlardır (*Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre*, 1997, § 37; *Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2000, §§ 45-46).

53. Uyuşmazlığın gerçekliği ve ciddiyeti, örneğin, ilgili itirazın yerel düzeyde kabul edilebilir bulunmasından (*Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre*, 1997, § 38; *Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2000, § 45; *Kyrtatou ve Kyrtatos/Yunanistan* (k.k.), 2001), ulusal mahkemeler önündeki savunmaların esasından (*Association Greenpeace France/Fransa* (k.k.), 2011; *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 59) ya da yetkili makam veya hâkim tarafından itirazı reddetmek için kullanılan argümanlardan çıkarılabilir (*Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre*, 1997, §§ 37-38; *Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2000, § 45; *Collectif national d’information et d’opposition à l’usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (k.k.), 2006; *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 59).

2. Başvuranın medeni hakkı açısından “doğrudan belirleyici” olan bir uyumsuzluk

54. *Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre* (1997, §§ 39-40) davasında Mahkeme, Federal Konseyin nükleer santralin işletme ruhsatının süresini uzatma kararı ile santral yakınında yaşayan başvuranların fiziksel bütünlüklerinin korunması hakları arasındaki bağlantının, 6 § 1 maddesinin uygulanması açısından çok fazla belirsiz ve ilgisiz olduğuna karar vermiştir. Bu bağlamda, elektrik santralının işletilmesinin başvuranları kişisel olarak hem ciddi hem de belirli ve her şeyden önce yakın bir tehlikeye maruz bıraktığının başvuranlarca gösterilemediği gözleminde bulunmuştur. Mahkeme, *Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre* [BD] (2000, §§ 49-55) davasında da benzer bir tespitte bulunmuştur. Özellikle, her iki davada da başvuranların, yargılamanın herhangi bir aşamasında tazminat talep ettikleri mali veya diğer herhangi bir kayba uğradıklarını iddia etmediklerini gözlemlemiştir. Ayrıca, başvuranların, nükleer enerji kullanımı ilkesine temelden karşı çıkmak veya en azından teknik kanıtlar temelinde bireysel nükleer enerji santrallerinin işletilmesine ilişkin nihai kararı alma sorumluluğunun Devletten mahkemelere geçmesi için bir araç sağlamak amacıyla, Sözleşme’nin 6 § 1 maddesinden haksız yere bir hukuk yolu elde etmeye çalıştıklarını kaydetmiştir. Mahkeme, nükleer enerji kullanımını düzenlemenin en iyi yolunun, her Sözleşmeci Devletin kendi demokratik süreçlerine göre bir politika kararı alması olduğunu vurgulamıştır (ayrıca bk. *Folkman ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2006; *Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2006).

55. Mahkeme, *Ünver/Türkiye* (k.k.) (2000) davasında da benzer bir tespitte bulunmuş ve 6 § 1 maddesinin, özellikle kamu yararına olarak alanın doğal güzelliğinin korunması amacıyla, yerel bir sakin tarafından başlatılan inşaat izninin iptal edilmesi ve çalışmaların durdurulması işlemlerine uygulanmadığını belirtmiştir. Yargılamaların sonucunun başvuranın hakları için doğrudan belirleyici olmadığını kaydeden Mahkeme, yargılamalarda tehlike altında olan herhangi bir maddi menfaat bulunmadığına ve başvuranın, yerel mahkemeler önünde hiçbir zaman ihtilaf konusu imar işlemlerinin kendisine ait mülkün değeri üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu ileri sürmediğine dikkat çekmiştir.

56. *Zapletal/Çek Cumhuriyeti* (k.k.) (2010) davasında, metal levha presleme yöntemiyle otomobil parçaları üreten ve gürültü kirliliğine neden olan bir fabrikanın yakınında yaşayan bir kişi, fabrikaya onay veren kararın hukuka uygunluğunun incelenmesi için yerel düzeyde bir dava açmıştır. Mahkeme, başvuranın bu davayı açarak, kendi adına ileri sürebileceği ve iç hukukta tanınan medeni hukuk alanındaki haklarını savunmaya çalıştığını kabul etmiş, ancak onay usulünün bu haklar için doğrudan belirleyici olmadığı gerekçesiyle, 6 § 1 maddesinin uygulanabilir olmadığı sonucuna varmıştır. Gürültü standartlarına uyma gerekliliği de dâhil olmak üzere, fabrikanın inşası ve işletilmesine ilişkin koşulların önceki işlemler çerçevesinde belirlendiğini ve onay usulünün yalnızca fabrikanın bu koşullara uygunluğunu teyit ettiğini kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, onay sonrasında ortaya çıkan gürültü kirliliğinin, başvuranın haklarının ihlalini teşkil edecek kadar şiddetli olduğunun başvuranca gösterilemediğini ve hem resmî onay usulünün hem de başvuran tarafından açılan davanın söz konusu gürültü kirliliğinden kaynaklanan zarar için bir tazminat ödenmesiyle sonuçlanamayacağını kaydetmiştir.

57. Bir arazi ıslah faaliyeti çerçevesinde bir göletin doldurulması amacıyla bir su arıtma tesisinde üretilen çamurun başvuranın evinden yaklaşık bir kilometre uzaklıkta bulunan eski bir bakır madenine ait atık havuzuna taşınmasına yönelik bir iznin iptaline ilişkin *Ivan Atanasov/Bulgaristan* (2010, §§ 89-96) davası ile rüzgâr santrallerinin inşasına yönelik bir kentsel planlama projesinin iptali için yerel sakinler tarafından Anayasa Mahkemesine yapılan bir iptal başvurusuna ilişkin *Vecbaštika ve Diğerleri/Letonya* (k.k.) (2019) davalarında, Mahkeme, uyumsuzluğun “doğrudan belirleyiciliği” koşulunun yerine getirilmediğine karar vermiştir.

58. *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa* (2021, § 59) davasında, bazı çevre koruma dernekleri, yüksek seviyeli ve uzun ömürlü radyoaktif atıkların derin jeolojik depolarda depolanmasını amaçlayan *Cigéo* projesi bağlamında Ulusal Radyoaktif Atık Yönetimi Kurumu aleyhine hukuk mahkemeleri önünde dava açarak, kurumun iç hukuk uyarınca şart koşulduğu üzere radyoaktif atıkların yönetimine ilişkin bilgileri halka sağlamadaki ağır ihmali nedeniyle maruz kaldıklarını iddia ettikleri zararın tazminini talep etmişlerdir. Mahkeme, bu yargılamaların, başvuran derneklerin bilgi edinme ve çevre ile ilgili karar alma

süreçlerine katılım hakları açısından doğrudan belirleyici olduğuna karar vermiştir.

59. *Cangı ve Diğerleri/Türkiye* (2023, §§ 36-37) davasında, başvuranlar bir madende siyanür işleme yöntemiyle altın elde edilmesine ilişkin bir çevresel etki çalışmasını onaylayan Bakanlık kararının iptal edilmesi talebiyle idare mahkemelerine başvuruda bulunmuşlardır. Mahkeme, yargılamaların sonucunun, başvuranlar arasında altın madeninin yakınında yaşayan veya mülkü bulunanların (Türk Anayasası ile güvence altına alınan) sağlıklı bir çevrede yaşama konusundaki “medeni” hakkı açısından “doğrudan belirleyici” olduğuna karar vermiştir. Dolayısıyla Mahkeme başvuranların davasında 6 § 1 maddesinin uygulanabilir olduğuna hükmetmiştir. Aksine, diğer başvuranların şikâyetlerini, madenin yakınında yaşamadıkları ve madenin faaliyetlerinin kendilerini doğrudan ve şahsen etkilemediği gerekçeleriyle kabul edilemez bularak reddetmiştir. Mahkeme, söz konusu başvuranların ilgili bölgedeki altın madenlerinin hukuki, sosyal ve çevresel sonuçları üzerine çalışılması ve değerlendirme yapılması amacıyla kurulmuş bir oluşumda yer aldıklarını ve bu nedenle mahkemeler nezdinde çevrenin korunması konusunda kamu gözcüleri olarak hareket ettiklerini ileri sürmelerinin 6 § 1 maddesinin uygulanabilirliği açısından yetersiz olduğunu vurgulamıştır.

60. Başvuranın hakları üzerindeki olumsuz çevresel etkilerin doğrudan (yakın) ve belirli olduğu *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD] (2024, § 607) davasında ise Mahkeme, meseleye ilişkin uyuşmazlığın 6 § 1 maddesi kapsamına girdiği kanaatine varmıştır.

İklim değişikliği bağlamında 6 § 1 maddesinin uygulanabilirliği

61. Mahkeme *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD] (2024, § 608) davasında, yukarıda belirtilen genel ilkelerin iklim değişikliği bağlamında da geçerli olduğunu, ancak konunun özelliklerinin içtihadın uygulanması üzerinde zorunlu olarak etkileri olduğunu vurgulamıştır.

62. Dolayısıyla Mahkeme, üçüncü kriterin unsurlarını (yargılamanın sonucunun başvuranın hakkı için “doğrudan belirleyici” olup olmadığı), özellikle de yakın zarar veya tehlike kavramını, geri döndürülemez sonuçlar doğurma potansiyeli ve buna bağlı olarak zararın ciddiyeti de dâhil olmak üzere, iklim değişikliğiyle ilgili risklerin özel niteliğini gerektiği gibi dikkate almadan uygulamanın mümkün olmadığına karar vermiştir (§ 164). Yeterli düzeltici önlemler alınmadığı takdirde, gelecekteki zararların sadece spekülasyon değil, gerçek ve kuvvetle muhtemel (veya neredeyse kesin) olduğu durumlarda, zararın kesin surette yakın olmaması, tek başına, yargılamaların sonucunun zararın hafifletilmesi veya azaltılması için belirleyici olmayacağı sonucuna götürmemelidir. Bu tür bir yaklaşım iklim değişikliğiyle ilişkili çok ciddi risklerin büyük bir bölümüne ilişkin olarak, özellikle dernekler tarafından açılan davalar açısından, mahkemeye erişimi haksız şekilde sınırlandıracaktır. Mahkeme, iklim değişikliği bağlamında bu tür derneklerin açtığı davaların, temsil bakımından belirgin dezavantajlara sahip olanlar dâhil olmak üzere iklim değişikliğinden etkilenen kişilerin Sözleşme kapsamındaki haklarının savunulmasına ve söz konusu kişilerin makamların bu alandaki iddia edilen başarısızlıkları ve ihmalleri için yeterli bir düzeltici önlem alınmasını sağlayabilmesine aracılık etme konusunda bu tür derneklerin oynadığı rol ışığında değerlendirilmesi gerektiğini eklemiştir.

Bu davada, üyeleri adına etkili iklim korumasının desteklenmesi ve uygulanması amacıyla kurulan bir yaşlı kadınlar derneği ve bu derneğin dört üyesi Federal İdare Mahkemesi ve ardından Federal Yüksek Mahkeme önünde, İsviçre’de bu konuda alınan önlemlerin yetersizliğinden şikâyetçi olmuştur. Başvuranlar Mahkeme önünde, mahkemeye erişim haklarının ihlal edildiğini iddia etmişlerdir.

Mahkeme, 6 § 1 maddesinin, başvuran dernek tarafından ileri sürüldüğü ölçüde şikâyeteye uygulanabilir olduğu sonucuna varmıştır (§§ 621-623). Mahkeme, şikâyetçi olunan konuyla ve iklim değişikliğinin hayatları ile sağlık ve yaşam kaliteleri üzerine olumsuz etkilerine karşı koruma talep eden kişilerle fiilen ve yeterince yakın bir bağlantıya sahip olduğunu ortaya koyan derneğin, iklim değişikliğinin olumsuz etkileri bakımından üyelerinin medeni hukuk kapsamındaki spesifik haklarını savunmayı amaçladığını kaydetmiştir. Dernek, iklim değişikliğinden etkilenenlerin haklarının savunulmasını ve Devletin yürürlükteki mevzuat kapsamındaki hafifletme tedbirlerini etkin bir şekilde uygulamamasına ilişkin

uygun düzeltici önlem alınmasını sağlamak üzere bir aracı olarak hareket etmiştir. Mahkeme, hâlihazırda içtihadında saptandığı üzere, çevre koruma alanındaki spesifik amaçların savunulmasında derneklerin önemli rolünü ve sonuçları özellikle belirli bireylerle sınırlı olmayan iklim değişikliği meselesinde müşterek hareket etmenin özel önemine vurgu yapmıştır. Mahkeme, benzer şekilde, bir uyuşmazlığın bu müşterek boyutu yansıttığı ölçüde, “doğrudan belirleyici” sonuç gerekliliğinin, yetkililerin dernek üyelerinin iç hukukta medeni haklarını etkileyen eylemlerinin ve ihmallerinin düzeltilmesini amaçlama şeklinde daha geniş bir anlamda ele alınması gerektiğini eklemiştir.

Buna karşın Mahkeme, 6 § 1 maddesinin, davada başvuran sıfatıyla yer alan ve derneğin dört üyesi tarafından dile getirilen şikâyeteye uygulanabilir olmadığına (§ 624), zira bu kişilerin yetkililerden talep edilen eylemin, yani yürürlükteki ulusal mevzuat kapsamında hafifletici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasının, tek başına iklim değişikliği bağlamında bireysel hakları üzerinde yeterince yakın ve kesin etkiler doğuracağı bir dava ortaya koyamamışlardır. Mahkeme, bu kişilerin öne sürdüğü uyuşmazlığın iç hukukta dayandıkları hakları ile sadece zayıf bir bağlantısının olduğu ve bu hakları açısından sadece dolaylı sonuçları olduğu ve uyuşmazlığın sonucunun bu kişilerin medeni hakları açısından doğrudan belirleyici olmadığı kanaatine varmıştır.

B. Çevre davaları çerçevesinde 6 § 1 maddesinin uygulanmasına ilişkin örnekler

63. Mahkemenin 6 § 1 maddesi kapsamındaki şikâyetlerin esasını incelediği çevre davaları, aşağıdaki gibi konularla ilgilidir:

- Mahallede gürültü yapılmasına ilişkin yargılamaların süresi (*Ekholm/Finlandiya*, 2007, §§ 92-66);
- Bir çöplük alanını genişletme yetkisi veya işletme izni gibi çevreyi etkileyen bir önleme (*Zander/İsveç*, 1993, § 29; *L'Erablère A.S.B.L./Belçika*, 2009, §§ 35-44); bir demir yolu hattının inşaat ruhsatına (*Karin Andersson ve Diğerleri/İsveç*, 2014, §§ 68-70) veya bir jeotermal santraline ilişkin olarak önce bir çevre etki değerlendirmesi yapılmasının gerekli olmadığına dair idari karara (*Efgan Çetin ve Diğerleri/Türkiye*, 2023) itiraz etmek için mahkemeye erişim hakkı;
- Çevreyi kirleten bir işletmenin kurulmasına ihmali şekilde izin veren ve gerekli önlemi almayan bir yerel makama karşı (*Lam ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2001), mesleki faaliyetleri kapsamında asbeste maruz kalmış bir çalışanın ölümü nedeniyle özel bir işverene ve bir sigorta fonuna karşı (*Howald Moor ve Diğerleri/İsviçre*, 2014, §§ 70-80) veya başvuranın mülküne zarar veren bir patlamadan sorumlu olan bir petrol rafinerisine karşı (*Kurşun/Türkiye*, 2018, §§ 93-105) tazminat davası açmak için mahkemeye erişim hakkı;
- Radyoaktif atıkların yönetimine ilişkin bilgi sağlama yükümlülüğünün iç hukukta ihlal edildiği iddiasıyla uğradığı zararın tazminini talep eden bir çevre koruma derneği ile ilgili olarak mahkemeye erişim hakkı (*Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, §§ 64-72);
- İklim koruma önlemlerinin yetersizliğinden şikâyet etmek için mahkemeye erişim hakkı (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD] 2024);
- Maluliyet aylığı alma davası kapsamında, nükleer silahların atmosferik testleri sırasında radyasyona maruz kalan askerlerin durumlarını kanıtlamak için gerekli olan ve yetkililerin elinde bulunan belgelere erişimin sağlanması (*McGinley ve Egan/Birleşik Krallık*, 1998, §§ 85-90 ve 99);
- Mahallede gürültü yapılması ile ilgili yargı kararlarını (*Ekholm/Finlandiya*, 2007, §§ 72-75; *Apanasewicz/Polonya*, 2011, §§ 72-83) veya kirletici termik santrallerin kapatılmasına yönelik mahkeme kararlarını (*Okay ve Diğerleri/Türkiye*, 2005, §§ 72-75), bir fabrikanın inşasına ve işletilmesine izin veren idari işlemlerin iptali (*Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri/Türkiye*, 2018, §§ 133-145) veya siyanürleme ile işletilen ve sağlık ve çevre için tehdit oluşturan bir altın madeninin inşasına ve işletilmesine izin veren idari işlemlerin iptali (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*,

2004, §§ 135-138; *Lemke/Türkiye*, 2007, §§ 51-53; *Genç ve Demirgan/Türkiye*, 2017, §§ 45-46) gibi çevrenin korunmasına yönelik kararları, kanuna aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde inşa edilmiş binaların yıkılmasına yönelik mahkeme kararını (*Kyrtatos/Yunanistan*, 2003, §§ 30-32) veya bir manastırın yakınında bulunan telekomünikasyon antenlerinin, halkı maruz bıraktığı elektromanyetik dalgalar bakımından güvenlik sınırlarını aştığı gerekçesiyle kaldırılmasına yönelik mahkeme kararını (*Iera Moni Profitou Iliou Thiras/Yunanistan*, 2005, §§ 34-38) uygulama veya bu kararların uygulanmasını sağlama yükümlülüğü;

- Çernobil felaketi sahasındaki acil kurtarma faaliyetlerine katılan kişilere ödenek ve ek tazminat verilmesine yönelik nihai karara itiraz edilebileceği sürenin tekrar başlatılması ve süre sona erdikten sonra yapılan itirazların kabulü bağlamında hukuki kesinlik ilkesine uygunluk (*Magomedov ve Diğerleri/Rusya*, 2017, §§ 86-101);
- İki çimento fabrikasının çevre etki değerlendirme raporunun onaylanmasına ilişkin idari kararlara itiraz etmek üzere açılan dava kapsamında bu fabrikaların çevresel risklerini değerlendirmek üzere atanan bilirkişilerin tarafsızlığı (*Çöçelli ve Diğerleri/Türkiye*, 2022, §§ 57-64);
- Bir madende siyanür işleme yöntemiyle altın elde edilmesine ilişkin çevre etki değerlendirmesini onaylayan bakanlık kararının iptal edilmesi talebiyle açılan davada mahkemece aldırılan bilirkişi raporunun çekışmeli olarak incelenmesine yerel sakinlerin katılımı (*Cangı ve Diğerleri/Türkiye*, 2023, §§ 43-56).

64. Bir manastırın yakınında bulunan telekomünikasyon antenlerinin, halkı maruz bıraktığı elektromanyetik dalgaların güvenlik sınırlarını aştığı gerekçesiyle kaldırılmasına yönelik bir mahkeme kararının yerine getirilmemesiyle ilgili bir dava olan *Iera Moni Profitou Iliou Thiras/Yunanistan* (2005, § 38) davasında, “[özellikle] doğal ve kültürel çevrenin korunması bakımından söz konusu olan konuları göz önünde bulundurarak” 6 § 1 maddesinin ihlal edildiği tespitinde bulunan Mahkeme’nin, davanın çevresel yönüne özel bir önem verdiği görülmektedir.

65. *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD] (2024, §§ 635-638) davasında Mahkeme, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin ele alınmasının aciliyetini dikkate almıştır. Bu davada İsviçre mahkemeleri, üyeleri adına etkili iklim korumasının desteklenmesi ve uygulanması amacıyla kurulan bir yaşlı kadınlar derneği ve bu derneğin bazı üyelerinin İsviçre’de bu konuda alınan önlemlerin yetersizliğinden şikâyetçi olmak üzere sunduğu itirazı kabul edilemez bulmuştur. İsviçre mahkemeleri, Federal İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun (fiili eylemlere, yani federal kamu hukukuna dayanan ve haklar ile yükümlülükleri etkileyen fakat resmî kararlardan kaynaklanmayan eylemler hakkında karar verilmesini talep etme hakkını belirleyen) 25a maddesi uyarınca başvuruların haklarının iddia edilen ihmallerden yeterli yoğunlukta etkilenmediğine ve şikâyetlerinin halk davası (*actio popularis*) niteliğinde olduğuna karar vermiştir. Yerel mahkemelerin mevcut küresel ısınmanın kritik sınıra ulaşmasını önlemek için hâla belirli bir süre olduğu yönündeki tespitleri Mahkeme’yi ikna etmemiştir. Mahkeme, bu değerlendirmenin iklim değişikliğine ilişkin bilimsel kanıtların yeterli bir incelemesine ve iklim değişikliğinin insan haklarının çeşitli yönleri üzerindeki mevcut ve gelecekteki kaçınılmaz etkilerine ilişkin aciliyetin genel kabulüne dayanmadığını vurgulamıştır. Mahkeme, gerçekten de, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin ele alınmasının aciliyetine ilişkin mevcut kanıtlar ve bilimsel bulguların, bunların kaçınılmazlığı ve geri döndürülemezliğine ilişkin ciddi riskler de dâhil olmak üzere, yetkililerin iklim değişikliğiyle mücadele konusunda yeterli eylemlerde bulunmadığı iddiası karşısında, insan haklarının hukuken korunmasını sağlama konusunda acil bir ihtiyacın varlığına işaret ettiğini eklemiştir. Ayrıca, yerel mahkemelerin başvuran derneğin taraf olma ehliyeti meselesini ele almadığını ve bu dernek tarafından açılan davaları ciddi şekilde veya hiç incelemeyi kaydeden Mahkeme, başvuranın mahkemeye erişim hakkının, 6 § 1 maddesini ihlal edecek şekilde ve hakkın özüne zarar verecek ölçüde kısıtlandığına karar vermiştir.

II. Çevre davalarında güçler dengesi

66. *Steel ve Morris/Birleşik Krallık* (2005, §§ 59-72) ve *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (2007, §§ 13-16) davalarında Mahkeme, "hukuk" davalarında, çevre koruma dernekleri aleyhine dengesizlik olabileceği hususunu dikkate almıştır.

Bu iki davadan ilkinde, çevre aktivistleri bir fast-food şirketini eleştiren broşürler dağıtarak, özellikle şirketin sömürücü ve ahlaka aykırı tarım uygulamalarına ve ormansızlaşmaya katkıda bulunduğunu ve sağlıksız gıda sattığını iddia etmişlerdir. Şirket tarafından aktivistlere hakaret nedeniyle dava açılmış ve uzun yargılamaların ardından, aktivistler yüksek miktarda tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir. Avukat tutmak için gerekli maddi imkânı sahip olmayan aktivistler, hukuki yardım alma talebinde bulunmuşlardır. Bu taleplerinin reddedilmesi üzerine, adil yargılanma haklarının ihlal edildiğini iddia etmişlerdir. Mahkeme, başvuranlara adli yardım sağlanmamasının, başvuranları mahkeme önünde davalarını etkili bir şekilde savunma fırsatından mahrum bıraktığına ve davacı şirket ile aralarında kabul edilemez bir silahların eşitsizliği doğmasına katkıda bulunduğuna karar vererek, başvuranların lehine karar vermiştir.

İkinci davada, bir çevre koruma derneği ve çevre haklarını savunan bir siyasi parti, bir nükleer yakıt fabrikasının genişletilmesine izin veren bir kararnamenin iptali için yerel mahkemelere dava açmıştır. Dernek, Mahkeme nezdinde, fabrikayı işleten özel şirketin davaya taraf olarak katılmasına izin verildiğinden şikâyetçi olmuştur. Bunun iki hasımla birden yüzleşmek anlamına geldiğini iddia etmiş ve bu nedenle taraflar arasında kurulması gereken adil dengenin bozulduğundan ve şirketin masraflarının ödenmesine yönelik mahkeme kararıyla, bu durumun daha da ağırlaştığından şikâyet etmiştir. Mahkeme bu nedenle başvuranların "Devlet ve çok uluslu bir şirket olmak üzere iki dev ile karşı karşıya oldukları" gerçeğinin, ortak davalarını sunarken açık şekilde dezavantajlı durumda oldukları tespitinde bulunmak için yeterli olduğuna karar vermiştir. Bununla birlikte Mahkeme, yerel Mahkemenin, varlıklı birçok uluslu şirket tarafından yapılan masrafların sınırlı kaynaklara sahip olan derneğe yüklenmesinin adil olduğuna karar vermesi karşısındaki şaşkınlığını ifade etmiştir. Mahkeme, yerel mahkemenin yalnızca zayıf tarafı cezalandırmakla kalmadığını, aynı zamanda başvuran derneği gelecekte yasal görevini yerine getirmek üzere yargı kanallarına başvurmaktan caydıracak bir önlemleri de kabul ettiğini kaydetmiştir; oysa ki, mahkemeler nezdinde çevrenin korunması gibi amaçları savunmak, sivil toplum kuruluşlarının demokratik bir toplumda oynadığı önemli rolün bir parçasıdır. Ayrıca, 6 § 1 maddesinin uygulanabilir olduğu durumlarda, bu tür koşulların bu hükümde güvence altına alınan mahkemeye başvurma hakkıyla çatışma ihtimalini göz ardı etmekten kaçınmış, ancak özellikle başvuran derneğin masrafların ödenmesine yönelik karara karşı itirazda bulunma (savunma yapma) imkânına sahip olmuş olması, tazminat miktarını belirlerken derneğin mali kapasitesinin sınırlı olduğunun yerel mahkemeye dikkate alındığına dair kanıt bulunması ve bu miktarın makul olması nedeniyle, mahkemeye başvurma hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir.

III. Bireylerce çevre koruma önlemlerine karşı açılan davalar

67. 6 § 1 maddesi, çevrenin korunmasına yönelik önlemlerin, mülkiyetin korunması hakkı gibi bireyin medeni haklarını etkilediği durumlarda uygulanabilir. Sonuç olarak, başvuranlar, pratik ve etkili bir mahkemeye erişim hakkından yararlanmaktadırlar (*De Geouffre de la Pradelle/Fransa*, 1992, §§ 27-35; *Posti ve Rahko/Finlandiya*, 2002, §§ 52-66; *Geffre/Fransa* (k.k.), 2003; *Alatulkkila ve Diğerleri/Finlandiya*, 2005, §§ 49-54; *De Mortemart/Fransa* (k.k.), 2017; *Saksoburggotski ve Chrobok/Bulgaristan*, 2001, §§ 271-275; ayrıca bk. Mahkeme'nin, bir millî parkın kurulması kapsamında, Sözleşme'nin genel politika kararlarına itiraz etmek için bir mahkemeye erişimi garanti etmediğini belirttiği *CRASH 2000 OOD ve Diğerleri/Bulgaristan* (k.k.) (2013) davasında verilen karar).

IV. Diğer

68. *Dimopoulos/Türkiye* (2019, § 39) davasında, başvuran “doğal sit alanı” olarak tanımlanan bir arazi üzerinde fiili işgal yoluyla mülkiyet haklarının tanınmasını talep eden bir dava açmıştır. Yerel mahkeme, dava açıldıktan sonra yürürlüğe giren bir kanun uyarınca, doğal sit alanlarının artık zilyetlik yoluyla iktisap edilemeyeceği gerekçesiyle davayı reddetmiştir. Mahkeme, başvuranın adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin şikâyetinin incelerken, çevrenin korunmasının, yeni mevzuatın geriye dönük olarak uygulanmasını haklı gösterebilecek genel menfaat gerekçelerinden biri olduğuna işaret etmiştir (fakat Mahkeme davanın koşulları ışığında, 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir).

6. madde (ceza hukuku yönü) (adil yargılanma hakkı)

69. *European Air Transport Leipzig GmbH/Belçika* (2023) davasında Mahkeme, 6 § 1 maddesinin ceza hukuku yönünün, hava trafiği gürültüsüyle mücadele kuralları kapsamında suç işlediği gerekçesiyle başvuran şirkete verilen idari para cezalarına ilişkin yargılamalara uygulanabilir olduğuna karar vermiştir.

8. madde (özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı)

Sözleşme'nin 8. maddesi

"1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir önlem olması durumunda söz konusu olabilir."

I. Kirliliğe ve rahatsızlıklara veya çevresel bir tehlikeye maruz kalma

70. Çevre içtihadı büyük ölçüde Mahkemenin [López Ostra/İspanya](#) (1994) davasındaki kararı temelinde geliştirilmiştir. Bu davada Mahkeme, şiddetli çevre kirliliğinin bireylerin refahını etkileyebileceğine ve özel ve aile hayatını olumsuz etkileyecek şekilde konutlarından yararlanmalarını engelleyebileceğine karar vermiştir ([López Ostra/İspanya](#), 1994, § 51; ayrıca bk: [Guerra ve Diğerleri/İtalya](#), 1998, § 60; [Gronuś/Polonya](#) (k.k.), 1999; [Băcilă/Romanya](#), 2010, § 59; [Sciavilla/İtalya](#) (k.k.), 2000; [Kyrtatos/Yunanistan](#), 2003, § 52; [Taşkın ve Diğerleri/Türkiye](#), 2004, § 113; [Botti/İtalya](#) (k.k.), 2004; [Fägerskiöld/İsveç](#) (k.k.), 2008; [Furlepa/Polonya](#) (k.k.), 2008; [Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya](#) (k.k.), 2009; [Marchiş ve Diğerleri/Romanya](#) (k.k.), 2011; [Frankowski ve Diğerleri/Polonya](#) (k.k.), 2011; [Zammit Maempel/Malta](#), 2011, § 36; [Di Sarno ve Diğerleri/İtalya](#), 2012, § 104; [Dzemyuk/Ukrayna](#), 2014, § 88; [Fieroiu ve Diğerleri/Romanya](#) (k.k.), 2017; [Cordella ve Diğerleri/İtalya](#), 2019, § 157; [Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan](#), 2017, § 62; [Yevgeniy Dmitriyev/Rusya](#), 2020, § 32); bu karar, şiddetli çevre kirliliği bireylerin sağlığını ciddi şekilde tehlikeye atmasa dahi geçerlidir ([López Ostra/İspanya](#), 1994, § 51; ayrıca bk: [Sciavilla/İtalya](#) (k.k.), 2000; [Botti/İtalya](#) (k.k.), 2004; [Kyrtatos/Yunanistan](#), 2003, § 52; [Taşkın ve Diğerleri/Türkiye](#), 2004, § 113; [Fägerskiöld/İsveç](#) (k.k.), 2008; [Furlepa/Polonya](#) (k.k.), 2008; [Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya](#) (k.k.), 2009; [Băcilă/Romanya](#), 2010, §§ 63-64; [Marchiş ve Diğerleri/Romanya](#) (k.k.), 2011; [Frankowski ve Diğerleri/Polonya](#) (k.k.), 2011; [Zammit Maempel/Malta](#), 2011, § 36; [Dzemyuk/Ukrayna](#), 2014, § 88; [Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan](#), 2017, § 62; [Tolić ve Diğerleri/Hrvatistan](#) (k.k.), 2019, § 91; [Yevgeniy Dmitriyev/Rusya](#), 2020, § 32); [Pavlov ve Diğerleri/Rusya](#), 2022, § 69; [Locascia ve Diğerleri/İtalya](#), 2023, § 120; [Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre](#) [BD], 2024, § 517).

71. Dolayısıyla, Sözleşme'de temiz ve sessiz bir çevreye yönelik açıkça ifade edilen bir hak olmamasına rağmen, bir bireyin gürültü veya diğer kirlilikten doğrudan ve ciddi şekilde etkilendiği durumlarda, 8. madde kapsamında bir sorun ortaya çıkabilir ([Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık](#) [BD], 2003, § 96; [Fägerskiöld/İsveç](#) (k.k.), 2008; [Furlepa/Polonya](#) (k.k.), 2008; [Tătar/Romanya](#), 2009, § 86; [Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya](#) (k.k.), 2009; [Oluić/Hrvatistan](#), 2010, § 45; [Leon ve Agnieszka Kania/Polonya](#), 2009, § 98; [Apanasewicz/Polonya](#), 2011, § 94; [Marchiş ve Diğerleri/Romanya](#) (k.k.), 2011; [Frankowski ve Diğerleri/Polonya](#) (k.k.), 2011; [Zammit Maempel/Malta](#), 2011, § 36; [Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa](#), 2012, § 133; [Udovičić/Hrvatistan](#), 2014, § 137; [Fieroiu ve Diğerleri/Romanya](#) (k.k.), 2017, § 18; [Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan](#), 2017, § 62; [Kožul ve Diğerleri/Bosna Hersek](#), 2019, § 31; [Tolić ve Diğerleri/Hrvatistan](#) (k.k.), 2019, § 91; [Çiçek ve Diğerleri/Türkiye](#) (k.k.), 2020, § 22; [Yevgeniy Dmitriyev/Rusya](#), 2020, § 32); [Kapa ve Diğerleri/Polonya](#), § 149, 2021; [Thibaut/Fransa](#) (k.k.), 2022, § 38). Özellikle gürültü, emisyon, koku veya diğer müdahale biçimleri gibi somut veya fiziksel olmayan ihlaller,

kişinin özel hayatına ve konutuna saygı gösterilmesi hakkını etkileyebilir; bu, kişinin yalnızca fiziksel alana yönelik fiili bir hakka değil, aynı zamanda o alandan sessizce yararlanma hakkına da sahip olduğu anlamına gelmektedir (*Moreno Gómez/İspanya*, 2004; *Luginbühl/İsviçre* (k.k.), 2006; *Watkuska/Polonya* (k.k.), 2008; *Oluić/Hırvatistan*, 2010, § 44; *Deés/Macaristan*, 2010, § 21; *Apanasewicz/Polonya*, 2011, § 93; *Martínez ve Pino Manzano/İspanya*, 2012, § 40; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 133); *Kapa ve Diğerleri/Polonya*, § 148, 2021; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 516).

A. Uygulanabilirlik

72. Mahkeme ilke olarak, diğer davalarda olduğu gibi çevreyle ilgili davalarda da (*Solyanik/Rusya*, 2022, §§ 39-45) 8. maddenin uygulanabilirliğini konu bakımından kabul edilebilirlik meselesi olarak ele alacaktır. Fakat Mahkeme aynı zamanda, 8. maddenin uygulanabilirliği için gereklilikleri karşılamayan şikâyetlerin, açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna da karar vermiştir (örneğin bk. *Calancea ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti* (k.k.), 2018, §§ 27-33; ve *Thibaut/Fransa* (k.k.), 2022, §§ 38-48).

73. Şikâyetçi olunan kirliliğin kaynağına olan mesafe değerlendirilmesi gereken ilgili etkenlerden biridir; fakat bir başvuranın bu kaynağın çok yakınında yaşamıyor olması 8. maddenin uygulanabilir olmaması için yeterli değildir (*Pavlov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, §§ 63-66).

1. Kirliliğe ve rahatsızlıklara maruz kalma: özel hayata ve aile hayatına ve konuta yönelik doğrudan ve şiddetli bir etkinin söz konusu olmasının gerekmesi

74. 8. maddenin uygulanabilmesi için, başvuran şu hususları ortaya koyabilmelidir: 1. şikâyet edilen çevresel durum nedeniyle özel alanına gerçek bir müdahalede bulunulduğu ve 2. müdahalenin asgari ağırlık düzeyine ulaştığı (*Çiçek ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2020, § 29; *Pavlov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, §§ 61; *Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 101; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 515).

a. Doğrudan etki

75. Mahkeme, günümüz toplumunda çevrenin korunmasının giderek daha fazla önem kazanan bir konu olduğunu kabul etmektedir. Bununla birlikte, 8. madde, çevresel bozulmanın meydana geldiği her durumda devreye girmez. Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme’de temiz ve sessiz bir çevreye yönelik açıkça ifade edilen bir hak olmadığına (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 96), Sözleşme’nin ne 8. maddesi ne de diğer maddelerinin spesifik olarak genel anlamda çevrenin korunmasını sağlamaya yönelik olduğuna (*Kyrtatos/Yunanistan*, 2003, § 52) ve doğanın korunmasına ilişkin hiçbir hakkın Sözleşme ile güvence altına alınan hak ve özgürlükler arasında yer almadığına (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 68; *Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 66) karar vermiştir. Bu bağlamda, Devletin 8. madde kapsamındaki yükümlülükleri ancak ihtilaf konusu durum ile başvuranın konutu veya özel ya da aile hayatı arasında doğrudan ve yakın bir bağlantı varsa devreye girer (*Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 66). Başka bir deyişle, 8. madde kapsamında bir konunun gündeme gelebilmesi için, çevresel zarar başvuranın konutuna, aile hayatına veya özel hayatına saygı gösterilmesi hakkını doğrudan etkilemiş (*Guerra ve Diğerleri/İtalya*, 1998, § 57; *Luginbühl/İsviçre* (k.k.), 2006); (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 68); *Thibaut/Fransa* (k.k.), 2022, § 38); (*Borysiewicz/Polonya*, 2008, § 51; *Fägerskiöld/İsveç* (k.k.), 2008; *Leon ve Agnieszka Kania/Polonya*, 2009, § 100; *Marchiş ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2011; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 187; *Dzemyuk/Ukrayna*, 2014, § 77; *Kožel ve Diğerleri/Bosna Hersek*, 2019, § 34; *Solyanik/Rusya*, 2022, § 40) veya başvuranın aile ve özel hayatına veya konutundan yararlanma hakkına yönelik “fiili bir müdahale” teşkil etmiş olmalıdır (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, §§ 514-515).

76. Bu, çevrenin genel olarak bozulmasının yeterli olmadığı anlamına gelir; bireyin özel veya aile alanı

üzerinde olumsuz bir etkinin mevcut olması (*Kyrtatos/Yunanistan*, 2003, § 52; *Martínez ve Pino Manzano/İspanya*, 2012, § 42) ve bu etkinin bir müdahale olarak nitelendirilebilmesi (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 70); (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 515) gerekmektedir.

Kyrtatos/Yunanistan (2003, § 53) davasında başvuranlar, kentsel gelişimin mülklerine bitişik olan bataklığı tahrip ettiğinden ve evlerinin bulunduğu bölgenin tüm doğal güzelliğini yitirdiğinden şikâyet etmişlerdir. Mahkeme, bölgenin kentsel gelişimi nedeniyle çevrenin ciddi şekilde zarar gördüğü varsayılsa dahi, başvuranlar tarafından, bataklıkta yaşayan kuşların ve diğer korunan türlerin uğradığı iddia edilen zararın, Sözleşme'nin 8 § 1 maddesi kapsamındaki kendi haklarını doğrudan etkileyecek nitelikte olduğunu göstermek için herhangi bir ikna edici argüman ileri sürülmediğini kaydetmiştir. Örneğin, şikâyet edilen çevresel bozulmanın, başvuranların evinin yakınındaki bir orman alanının tahrip edilmesi şeklinde ortaya çıkması hâlinde durumun farklı olabileceğini ve başvuranların refahının daha doğrudan etkilenmiş olabileceğini göz önünde bulundurarak, bataklıktaki hayvanların yaşam koşullarına yapılan müdahalenin, başvuranların özel veya aile hayatına yönelik bir saldırı niteliğinde olduğunu kabul etmemiştir.

Ivan Atanasov/Bulgaristan (2010, §§ 76-79) davasında başvuran, evinden bir kilometre uzakta bulunan eski bir bakır madeninin atıklarını içeren bir atık havuzunun, havuzda bulunan atık istasyonundan çamur boşaltılması da dâhil olmak üzere, temizlenmesine yönelik bir plan hakkında şikâyetinde bulunmuştur. Mahkeme, bu işlemin çevrede nahoş bir durum yarattığından şüphe duymamakla birlikte, ortaya çıkan kirliliğin başvuranın özel alanını 8. maddenin uygulanmasını gerektirecek ölçüde etkilediğine ikna olmadığını ifade etmiştir. Birincisi, başvuranın evi ve arazisi, kirliliğin kaynağından oldukça uzakta bulunmaktaydı. İkincisi, havuzdan yayılan kirlilik, büyük miktarlarda zehirli gazların veya maddelerin ani bir şekilde salınımına yol açabilecek aktif üretim süreçlerinden kaynaklanmamaktaydı ve bu da, durumun ani bir şekilde kötüye gitmesi riskini azaltmaktaydı. Üçüncüsü, bölgede yaşayanların sağlığı için olumsuz sonuçlar doğuran olayların meydana geldiğine dair herhangi bir gösterge bulunmamaktaydı. Mahkeme ayrıca, atık çamurundan kaynaklandığı iddia edilen kirliliğin, başvuran veya ailesi üzerinde doğrudan bir etkisi olduğuna dair herhangi bir kanıt bulunmadığını kaydetmiştir.

Başvuranların evlerinden birkaç yüz metre uzakta bulunan bir kireç üretim tesisinden yayılan dumanlardan şikâyet ettiği *Çiçek ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.) (2020, §§ 30-32) davasında Mahkeme, başvuranlar veya yaşam kaliteleri üzerinde doğrudan bir etki olduğuna dair herhangi bir kanıt bulunmadığına dikkat çekerek, başvuranların özel hayatlarına bir müdahalede bulunulduğuna ikna olmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle, 8. maddenin uygulanamaz olduğu sonucuna varmıştır.

77. Kirliliğe veya diğer rahatsızlıklara neden olan özel bir işletmenin hukuka aykırılığı, 8. madde kapsamında güvence altına alınan haklara müdahale teşkil etmeyk için yeterli değildir (yasa dışı olarak inşa edilmiş bir araç tamirhanesinden kaynaklanan gürültü ve hava kirliliği ile ilgili olarak *Furlepa/Polonya* (k.k.) (2008) davasına; başvuranların yaşadığı apartman binasında yasa dışı olarak kurulmuş bir dışçı muayenehanesinin çıkardığı gürültü ile ilgili olarak *Galev ve Diğerleri/Bulgaristan* (k.k.) (2009) davasına ve başvuranların yaşadığı apartman binasındaki yasa dışı bir internet kafeden gelen gürültü ile ilgili olarak *Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan* (2010, § 91) davasına bakınız. Ayrıca bk. *Çiçek ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2020, § 29).

b. Ağırlık eşiği

78. Çevre kirliliğinin olumsuz etkilerinin 8. madde kapsamına girmesi için, belirli bir asgari ağırlık düzeyine erişmesi gerekir (*Kyrtatos/Yunanistan*, 2003, § 54; *Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 69; *Borysiewicz/Polonya*, 2008, § 51; *Fägerskiöld/İsveç* (k.k.), 2008; *Furlepa/Polonya* (k.k.), 2008; *Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2010, § 90; *Leon ve Agnieszka Kania/Polonya*, 2009, § 100; *Marchiş ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2011; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 37; *Apanasewicz/Polonya*, 2011, § 96; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, § 105; *Grimkovskaya/Ukrayna*, 2011, § 58; *Martínez Martínez ve*

Pino Manzano/İspanya, 2012, § 46; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 188; *Udovičić/Hırvatistan*, 2014, § 139; *Dzemyuk/Ukrayna*, 2014, § 77; *Plachta ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2014, § 80; *Fieroiu ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2017, § 19; *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017, § 62; *Calancea ve Diğerleri/Moldova* (k.k.), 2018; *Kożul ve Diğerleri/Bosna Hersek*, 2019, § 34; *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, § 157; *Çiçek ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2020, § 22; *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, § 32; *Kapa ve Diğerleri/Polonya*, § 153, 2021; *Solyanik/Rusya*, 2022, § 40; *Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023, § 121).

İddia edilen çevresel rahatsızlığın, başvuranın özel ve aile hayatına veya konutuna saygı gösterilmesi hakkından yararlanmasını yeterli ölçüde olumsuz olarak etkileyecek ağırlıkta olduğunun ortaya konulması gerekmektedir (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 514).

79. Bu asgari düzey değerlendirilmesi görecelidir ve rahatsızlığın yoğunluğu ve süresi, başvuranın sağlığı veya yaşam kalitesi üzerindeki fiziksel veya zihinsel etkileri gibi davanın tüm koşullarına bağlıdır (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 69; *Borysiewicz/Polonya*, 2008, § 51; *Fägerskiöld/İsveç* (k.k.), 2008; *Oluić/Hırvatistan*, 2010, § 49; *Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2010, § 90; *Leon ve Agnieszka Kania/Polonya*, 2009, § 100; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, § 105; *Apanasewicz/Polonya*, 2011, § 96; *Marchiş ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2011; *Grimkovskaya/Ukrayna*, 2011, § 58; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 37; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 188; *Martínez Martínez ve Pino Manzano/İspanya*, 2012, § 46; *Udovičić/Hırvatistan*, 2014, § 139; *Dzemyuk/Ukrayna*, 2014, § 78; *Plachta ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2014, § 80; *Fieroiu ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2017, § 19; *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017, § 62; *Calancea ve Diğerleri/Moldova* (k.k.), 2018, § 27; *Kożul ve Diğerleri/Bosna Hersek*, 2019, § 34; *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, § 157; *Çiçek ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2020, § 22; *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, § 32; *Solyanik/Rusya*, 2022, § 40; *Pavlov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 61; *Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 101; *Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023, § 121; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 516).

Genel çevresel bağlamın da dikkate alınması gerekmektedir. Şikâyet edilen zararın her modern şehirdeki yaşamın doğasında var olan çevresel tehlikelere kıyasla ihmal edilebilir düzeyde olması hâlinde, 8. madde kapsamında ileri sürülebilir bir iddia söz konusu olmayacaktır (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 69; *Fägerskiöld/İsveç* (k.k.), 2008; *Galev ve Diğerleri/Bulgaristan* (k.k.), 2009; *Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2010, § 90; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, § 105; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 37; *Apanasewicz/Polonya*, 2011, § 96; *Marchiş ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2011; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 188; *Plachta ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2014, § 80; *Fieroiu ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2017, § 19; *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017, § 62; *Kożul ve Diğerleri/Bosna Hersek*, 2019, § 34; *Çiçek ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2020, § 22; *Solyanik/Rusya*, 2022, § 40; *Pavlov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 71; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 517).

Dolayısıyla *Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan* (2010, §§ 95-96) davasında Mahkeme, bir apartman binasındaki bir ofisten veya bu binada yürütülen çalışmalardan kaynaklı gürültü seviyesinin, kural olarak, modern bir şehirde bulunan bir apartman binasındaki olağan gürültü seviyesini aştığının varsayılacağı sonucuna varmıştır.

80. Koşullara bağlı olarak, kirlilik veya gürültünün yalnızca ara sıra ortaya çıktığı durumlarda dahi, ağırlık eşliğine ulaşılabilir (bk. yılda yalnızca iki ayrı hafta içerisinde fırlatılan havai fişeklerden kaynaklanan gürültüye ilişkin *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 38).

81. Kirliliğe veya diğer rahatsızlıklara maruz kalınması nedeniyle 8. madde kapsamında bir sorunun ortaya çıkması için, kişinin sağlığının muhakkak etkilenmiş olması veya tehdit altında kalmış olması dâhi şart değildir (*López Ostra/İspanya*, 1994, § 51; ayrıca bk. *Sciavilla/İtalya* (k.k.), 2000; *Botti/İtalya* (k.k.), 2004; *Kyrtatos/Yunanistan*, 2003, § 52; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 113; *Fägerskiöld/İsveç* (k.k.), 2008; *Furlepa/Polonya* (k.k.), 2008; *Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2009; *Marchiş ve*

Diğerleri/Romanya (k.k.), 2011; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 36; *Dzemyuk/Ukrayna*, 2014, § 88; *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017, § 62; *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, § 32; *Solyanik/Rusya*, 2022, § 41; *Pavlov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 69; *Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 108; *Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023, § 131).

Bu hususta, bir çöplüğün yakınındaki bir cezaevinde tutulan bir kişiyi etkileyen rahatsız edici kokularla ilgili *Brândușe/Romanya* (2006, § 67) davası örnek gösterilebilir. Mahkeme, başvuranın sağlık durumunun bozulmamış olmasının, 8. maddenin uygulanabilir olmadığına karar vermek için yeterli olmadığını vurgulamıştır. Söz konusu rahatsızlıkların başvuranın yaşam kalitesini ve refahını etkilemiş olmasından hareketle, hükmün uygulanabilir olduğu çıkarımında bulunmuştur. Benzer şekilde, *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya* (2012, § 108) davasında Mahkeme, aylarca sokaklarda bırakılan çöpler nedeniyle kirlenmiş bir ortamda yaşamak zorunda kalan başvuranların hastalandıklarını iddia etmediklerini ve hayatlarının ve sağlıklarının tehlikede olduğuna dair hiçbir delil bulunmadığını kaydetmiştir. Bununla birlikte, bu durumun başvuranların yaşam kalitesinin bozulmasına yol açabileceğini ve özellikle konutlarına ve aile yaşamlarına saygı gösterilmesi haklarını olumsuz yönde etkilemiş olabileceğini değerlendirmiş ve “insan sağlığı için ciddi bir tehlike olduğuna dair herhangi bir delil bulunmasa dahi 8. maddenin ileri sürülebileceğini” vurgulamıştır.

Bu durumda, kirlilik veya başka bir rahatsızlığın insan sağlığını etkilediği durumlarda, ağırlık eşliğine ulaşıldığı çıkarımında bulunulması daha kolay olabilir (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 88; *Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2006, § 100; *Băcilă/Romanya*, 2010, §§ 63-64; aksi için bk. *Borysiewicz/Polonya*, 2008, § 54; *Ruano Morcuende/İspanya* (k.k.), 2005; *Fägerskiöld/İsveç* (k.k.), 2008; *Furlepa/Polonya* (k.k.), 2008).

2. Çevresel tehdide maruz kalma

82. Bir kişinin, etkilerini doğrudan yaşadığı kirlilik veya rahatsızlıkların aksine, çevresel bir tehlikeye maruz kalması, 8. maddenin uygulanabilirliğini devreye sokmak için yeterli olabilir. Söz konusu çevresel tehlike, kişinin konutuna, özel veya aile hayatına saygı hakkından yararlanma kabiliyetini önemli ölçüde etkileyecek düzeyde olmalıdır (*McGinley ve Egan/Birleşik Krallık*, 1998, §§ 96-97; *Roche/Birleşik Krallık* [BD], 2005, § 155-156; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, §§ 105 ve 111; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 192; *Dzemyuk/Ukrayna*, 2014, §§ 81-84; *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, §§ 157 ve 172). Diğer bir deyişle, kişinin maruz kaldığı çevresel riskin “ciddi” olması gerekmektedir (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, §§ 435 ve 518).

83. Mahkeme özellikle, bir faaliyetin ilgili bireyleri maruz bırakabileceği tehlikeli etkilerinin, bir çevresel etki değerlendirmesi prosedürü kapsamında, Sözleşme’nin 8. maddesinin amaçları doğrultusunda özel hayat ve aile hayatı ile yeterince yakın bir bağ kuracak şekilde tespit edildiği durumlarda, söz konusu tehlikeli faaliyet henüz planlanma aşamasında olsa dâhi (*Thibaut/Fransa* (k.k.), 2022, § 38) 8. maddenin uygulanabilir olduğuna karar vermiştir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, §§ 112-113; *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006, § 39; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 189; *Thibaut/Fransa* (k.k.), 2022, § 38).

Mahkeme, aksi hâlde, Devletin başvuranın 8. maddenin 1. fıkrası kapsamındaki haklarının güvence altına alınması için makul ve uygun önlemleri alma konusundaki pozitif yükümlülüğünün boşa çıkacağını vurgulamıştır (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 113).

84. Mahkeme’nin *Folkman ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* (k.k.) (2006) ve *Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti* (k.k.) (2006) davalarında verdiği kararlardan görüldüğü üzere, söz konusu tehlike başvuranın durumunun ışığında tanımlanmalıdır. Bu davalarda, Temelin nükleer enerji santraline ilişkin hasar kontrol planı kapsamında bulunan bölgede yaşayan ve santralin işletilmesinin çevre, halk sağlığı ve insan hayatı

açısından bir tehdit oluşturduğunu düşünen kişiler, faaliyete geçirilme kararının iptali talebiyle Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunmuş olup, söz konusu başvuru reddedilmiştir. Mahkeme, 6. madde kapsamındaki şikâyeti değerlendirirken, başvuranların kendi sağlıklarına veya yaşamlarına yönelik belirli ve yakın bir tehditten ziyade nükleer enerji kullanımının yarattığı genel tehlikeden şikâyetçi olduklarını ve dolayısıyla bir halk davasında (*actio popularis*) ilgili olabilecek argümanlar ileri sürdüklerini gözlemleyerek, ihtilaf konusu karar ile söz konusu hüküm ile güvence altına alınan haklar arasındaki bağlantının çok zayıf olduğu gerekçesiyle, 8. madde kapsamındaki şikâyetin ileri sürülebilir olmadığına hükmetmiştir.

85. Campania bölgesindeki atık yönetimi krizine ilişkin *Locascia ve Diğerleri/İtalya* (2023, §§ 127-130) davasında, Mahkeme, tıbbi delil eksikliği nedeniyle, atık krizinden kaynaklanan kirliliğin başvuranların sağlığına mutlaka zarar verdiğini söylemek mümkün olmasa da, resmi raporlar ve mevcut deliller dikkate alındığında, yürürlükteki güvenlik standartlarını ihlal eden atıklara yoğun bir şekilde maruz kalan bölgede yaşayanın başvuranları çeşitli hastalıklara karşı daha savunmasız hale getirdiğini tespit etmenin mümkün olduğuna karar vermiştir. Mahkeme, ilgili bölgedeki çevresel duruma ilişkin yürütülen ve tümörler ile diğer sağlık sorunlarıyla bağlantılı ölüm riskinin Campania'nın geri kalanına kıyasla daha yüksek olduğunu gösteren çeşitli çalışmaları esas almış ve bu çalışmalarda öne sürüldüğü üzere, bölgedeki aile geçmişi, beslenme ve sigara içme alışkanlıkları gibi diğer faktörlerin de etkisi olsa bile, atık arıtmaya maruz kalma ile kanser veya doğumsal bozukluklar gibi patolojilerin gelişme riskinin artması arasında bir illiyet bağı bulunduğu hususunu sorgulamak için hiçbir neden görmemiştir. Ayrıca, atık yönetimi krizinin bir sonucu olarak insan sağlığına yönelik bir riskin varlığının Avrupa Birliği Adalet Divanı ve bir İtalyan parlamento komisyonu tarafından kabul edildiğine atıfta bulunmuştur.

86. Mahkeme tarafından esasa ilişkin olarak incelenen davalar, temel olarak insanların sağlıklarına veya fiziksel bütünlüklerine yönelik bir tehlikeye maruz kaldıkları durumlarla ilgilidir. Bununla birlikte, Mahkemenin kararlarında “çevresel tehlike” veya “çevresel risk/tehlike” ifadelerini kullanması, 8. maddenin, gerçekleşmesi durumunda çok ciddi sonuçlar yaratmayacak çevresel risklerle ilgili davalarda uygulanabilir olduğunu düşündürebilir (bk. başvuranın, evinin yakınında bir mezarlık inşa edilmesinden şikâyetçi olarak, şehir su şebekesinin mevcut olmaması nedeniyle, bu mezarlığın, su temin ettiği kuyuda bulunan suyu kirlitebileceğini iddia ettiği *Dzemyuk/Ukrayna*, 2014, §§ 81-84).

3. Örnekler

87. Kirlilik ve rahatsızlık ve kişilerin yaşam kalitesine yönelik saldırılar:

- genel olarak Heathrow havalimanından (*Powell ve Rayner/Birleşik Krallık*, 1990) ve özellikle gece uçuşlarından (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003) veya bir havalimanındaki ana iniş pistinin uzatılmasından (*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012) veya bir askeri havaalanından (*Płachta ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2014) kaynaklanan hava trafiği gürültüsü;
- bir bardan (*Sciavilla/İtalya* (k.k.), 2000; *Oluić/Hırvatistan*, 2010; *Udovičić/Hırvatistan*, 2014), gece kulüplerinden (*Moreno Gómez/İspanya*, 2004) veya barlardan, meyhanelerden ve diskoteklerden (*Cuenca Zarzoso/İspanya*, 2018) kaynaklanan, gece saatlerindeki gürültü;
- bir terzilik atölyesinden kaynaklanan gürültü (*Borysiewicz/Polonya*, 2008);
- bir rüzgâr santralinden kaynaklanan gürültü (*Fägerskiöld/İsveç* (k.k.), 2008);
- bir internet kafeden kaynaklı gürültü ve titreşimler (*Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2010);
- yılda iki ayrı hafta içerisinde yapılan havai fişek gösterilerinin neden olduğu gürültü (*Zammit Maempel/Malta*, 2011);
- sıvı ve katı atıkların işlenmesine yönelik bir tesisten yayılan kokular, gürültü ve zehirli dumanlar (*López Ostra/İspanya*, 1994);
- belediye çöplüğünden yayılan rahatsız edici kokular (*Brândușe/Romanya*, 2009);

- bir katı atık depolama sahasından kaynaklanan naoh kokular, hava kirliliği ve yeraltı suyu kirliliği (*Kotov ve Diğerleri/Rusya*; 2022);
- atık toplama ve işleme faaliyetlerinin yanlış yönetilmesinden kaynaklanan kirlilik ve diğer rahatsızlıklar (*Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012); *Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023, §§ 131-132);
- planlı bir demir yolu hattından kaynaklanacak gürültü, titreşim ve kirlilik (*Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (k.k.), 2001);
- bir otoyoldan kaynaklanan gürültü ve kirlilik (*Ward/Birleşik Krallık* (k.k.), 2004);
- kara yolu trafiğinin neden olduğu gürültü, titreşim, kirlilik ve kokular (*Deés/Macaristan*, 2010; *Grimkovskaya/Ukrayna*, 2011); *Kapa ve Diğerleri/Polonya*, 2021;
- bir şehir içi tren istasyonundan kaynaklanan gürültü (*Bor/Macaristan*, 2013);
- bir çelik fabrikasından ve diğer endüstriyel tesislerden kaynaklanan hava kirliliği (*Fadeyeva/Rusya*, 2005; *Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2006; *Pavlov ve Diğerleri/Rusya*, 2022);
- yasa dışı olarak açılmış bir araç tamirhanesinin neden olduğu gürültü ve hava kirliliği (*Furlepa/Polonya* (k.k.), 20089);
- bir kömür madeninden, bir kömür işleme fabrikasından ve atık yığınlarından kaynaklanan su, hava ve toprak kirliliğine maruz kalma (*Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011);
- bir çimento üretim tesisinin işletilmesinden ve malzeme taşıyan kamyonların hareketinden kaynaklanan gürültü ve toz (*Apanasewicz/Polonya*, 2011);
- taş ocağı faaliyetlerinden kaynaklanan gürültü (*Martínez Martínez ve Pino Manzano/İspanya*, 2012);
- bir termik santralden kaynaklanan hava kirliliği (*Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017);
- bir kireç taşı ve çimento fabrikasından gelen gürültü (*Podelean/Romanya* (k.k.), 2019).

88. Kirlilik ve diğer rahatsızlıklar ve sağlığa verilen zararlar:

- bir çelik fabrikasından kaynaklanan hava kirliliği (*Fadeyeva/Rusya*, 2005; *Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2006);
- bir altın ve gümüş madeninin yakınında yaşayan bir kişinin madencilik sürecinde kullanılan sodyum siyanüre maruz kalması (*Tătar/Romanya*, 2009);
- kurşun ve çinko fabrikasından kaynaklanan hava kirliliği (*Băcilă/Romanya*, 2010);
- bir termik santralden kaynaklanan hava kirliliği (*Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017).

89. Çevresel riske maruz kalma:

- üretim döngüsü sırasında büyük miktarlarda yanıcı gaz ve zehirli madde salınımının gerçekleştiği ve geçmişte 150 kişinin hastaneye kaldırıldığı bir kazanın meydana geldiği, “Seveso yüksek risk” düzeyinde sınıflandırılan bir kimyasal madde fabrikasının yakın mesafede bulunması (*Guerra ve Diğerleri/İtalya*, 1998);
- 1950’lerin sonlarında Christmas Adası’nda Birleşik Krallık tarafından gerçekleştirilen nükleer silahların atmosferik testleri sırasında askerlerin radyasyona maruz kalması (*McGinley ve Egan/Birleşik Krallık*, 1998, §§ 96-97 ve 99);
- “çevre ve insan sağlığı için potansiyel olarak önemli riskler doğuran”, tehlikeli atıkların kimyasallar aracılığıyla depolanmasına ve işlenmesine yönelik bir tesisin yakın mesafede bulunması (*Giacomelli/İtalya*, 2006, §§ 85 ve 89);
- siyanürleme yöntemiyle faaliyet gösterme iznine sahip bir altın madeninin yakınında bulunan köylerin sakinlerinin karşı karşıya oldukları bir sağlık ve güvenlik riski (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004; *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006, §§ 39-40);
- kamusal alanlarda (*Botti/İtalya* (k.k.), 2004) veya cezaevinde (*Aparicio Benito/İspanya* (k.k.),

2006) pasif içiciliğe maruz kalma;

- bir askerin araştırma amacıyla düşük dozda hardal gazı ve sinir gazına maruz kalması (*Roche/Birleşik Krallık* [BD], 2005, §§ 155-156);
- baz istasyonlarından (*Luginbühl/İsviçre* (k.k.), 2006) veya cep telefonu baz istasyonundan (*Gaida/Almanya* (k.k.), 2007) kaynaklanan radyasyona maruz kalma;
- siyanürleme işleminin ve bir atık havuzunun kullanıldığı bir altın ve gümüş madeninin yakın mesafede olması (*Tatar/Romanya*, 2009);
- dizel araçlardan yayılan kurum ve toz parçacıklarına maruz kalma (*Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2009);
- bir kömür madeninden, bir kömür işleme fabrikasından ve atık yığınlarından kaynaklanan su, hava ve toprak kirliliğine maruz kalma (*Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011);
- patlama riski oluşturan, sıvılaştırılmış doğal gaz terminallerinin yakın mesafede olması (*Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012);
- bir kişinin evinin yakınında, bu kişiyi çevresel riske, özellikle içme suyu da dâhil olmak üzere su kirliliğine maruz bırakan bir mezarlığın inşa edilmesi (*Dzemyuk/Ukrayna*, 2014; ayrıca bk. *Solyanik/Rusya*, 2022);
- bir çelik fabrikasından kaynaklanan ve sağlık riskine yol açtığı kanıtlanmış kirletici emisyonlara maruz kalma (*Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019);
- ekstra yüksek voltajlı bir elektrik hattının oluşturduğu elektromanyetik alana maruz kalma (*Thibaut/Fransa* (k.k.), 2022);
- Campania bölgesinde yaşanan atık yönetimi kriziyle bağlantılı, sağlığa yönelik riskler (*Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023).

90. Bir barajın taşmasını önlemek amacıyla, ani ve büyük ölçekli bir şekilde tahliye edilmesi nedeniyle meydana gelen sel sonucunda, diğerlerinin yanı sıra, başvuranların oturduğu evlerin zarar gördüğü *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya* (2012) davasına da dikkat çekilmelidir. Mahkeme, konuyu Sözleşme'nin 8. maddesi ve 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamında değerlendirerek, bu hükümler kapsamındaki pozitif yükümlülük gereğince, yerel makamların Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülükle aynı pratik önlemleri alması gerektiği sonucuna varmıştır (aşağıya bakınız).

4. İklim değişikliği

91. *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD] (2024) davasında, üyeleri adına etkili iklim korumasının desteklenmesi ve uygulanması amacıyla kurulan bir yaşlı kadınlar derneği ve bu derneğin dört üyesi 8. madde kapsamında, diğer hususların yanı sıra, iklim değişikliğinin etkilerinin hafifletilmesi alanında İsviçre makamları tarafından alınan önlemlerin yetersizliğinden şikâyet etmiştir.

92. Mahkeme, 8. maddenin kişilerin hayat, sağlık, refah ve hayat kalitelerinin iklim değişikliğinin ciddi olumsuz etkilerine karşı Devlet makamlarınca etkin bir şekilde korunmasına yönelik bir hakkı içerdiği şeklinde anlaşılması gerektiğini vurgulayarak, 8. maddenin iklim değişikliği alanına uygulanabilir olabileceğine karar vermiştir (§§ 519-520). Bununla birlikte Mahkeme, başvuranların özel ve aile hayatlarına (bk. yukarıda 75. paragraf) veya konutlarına saygı haklarına yönelik "fiili bir müdahale" meselesinin veya 8. maddenin uygulanabilirliği sonucunu doğuracak ilgili ve yeterince ciddi bir riskin varlığının esasen, aşağıda 231. paragrafta bireylerin mağdur sıfatına ilişkin olarak veya 235. paragrafta derneklerin taraf olma ehliyetine ilişkin olarak belirtilen benzer kriterlerin değerlendirilmesine bağlı olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla söz konusu kriterler, 8. madde kapsamındaki hakların tehlike altında olup olmadığının ve bu hükmün uygulanabilir olup olmadığının tespiti bakımından belirleyicidir. Her durumda, bunlar belirli bir davaya konu olaylar kapsamında ve mevcut deliller temelinde incelenmesi gereken meselelerdir.

93. Bu kriterleri uygulayan Mahkeme, kararda aşağıdakileri kaydetmiştir (§§ 521-526): Tüzüğüne göre

başvuran dernek, üyeleri adına etkili iklim korumasının desteklenmesi ve uygulanması amacıyla İsviçre hukukuna uygun olarak kurulmuş kâr amacı gütmeyen bir dernektir. Derneğin İsviçre’de yaşayan ve yaş ortalamaları 73 olan 2.000’den fazla kadın üyesi bulunmaktadır. Yaklaşık 650 üyesinin yaşı ise 75 ve üzeridir. Tüzükte ayrıca, derneğin İsviçre’deki sera gazı emisyonlarını azaltma ve bu emisyonların küresel ısınma üzerine etkilerini ele almaya yönelik çeşitli faaliyetlerde bulunmaya adanmış olduğu belirtilmiştir. Dernek, etkili iklim korumasını sağlama hedefiyle, sadece kendi üyelerinin değil toplumun ve gelecek nesillerin de menfaatine hareket etmektedir. Başvuran dernek, iklim değişikliğinin üyelerinin menfaatleri üzerindeki etkilerinin ele alınması için hukuki yollara başvuru dâhil çeşitli eylemler aracılığıyla hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır. Ardından Mahkeme, kendi nezdinde başvuran derneğe taraf olma ehliyeti verilmesinin adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesi yararına olduğuna karar vermiştir. Bu bağlamda Mahkeme ilk olarak, başvuran derneğin üyelik esaslı oluşu, temsil vasfı ve kuruluş amacı göz önünde bulundurulduğunda, davalı Devlette iklim değişikliği kaynaklı tehditlere karşı bireylerin hak ve menfaatlerini savunmayı hedefleyen toplu bir başvuru vasıtası teşkil ettiğini ve ikinci olarak, münferit başvuranların davalı Devlette mahkemeye erişiminin olmadığını kabul etmiştir.

Mahkeme, başvuran derneğin hukuka uygun olarak kurulduğuna, iklim değişikliğinden kaynaklı tehditlere karşı kendi üyelerinin ve davalı Devlette etkilenen diğer bireylerin insan haklarının savunulmasına yönelik yasal amaçlarına uygun olarak, kendisini adadığı bir amacı güttüğünü ortaya koyduğuna ve iklim değişikliğinin Sözleşme kapsamında korunan yaşam, sağlık, refah ve yaşam kalitesine yönelik spesifik tehditlerine veya olumsuz etkilerine tabi olduklarını savunulabilir bir şekilde ileri sürebilecek bireyler adına hareket etmek için gerçekten nitelikli olduğuna ve temsil vasfına sahip olduğuna karar vermiştir. Dolayısıyla, başvuran derneğin üyeleri adına sunduğu şikâyetler 8. maddenin kapsamına girmiş ve bu nedenle başvuran dernek Mahkeme nezdinde taraf olma ehliyetine sahip olmuş ve 8. madde derneğin şikâyeti açısından uygulanabilir olmuştur.

5. İspat

a. Genel

94. Başvuran, şikâyet ettiği rahatsızlıklar, kirlilik veya çevresel tehlikeler nedeniyle özel yaşamına müdahale edildiğini ispat etmekle yükümlüdür (*Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 75).

95. Başvuranın ayrıca asgari bir ağırlık düzeyine ulaşıldığını veya çevresel bir tehlikeye maruz kaldığını da kanıtlaması gerekmektedir (örneğin bk. *Furlepa/Polonya* (k.k.), 2008; *Galev ve Diğerleri/Bulgaristan* (k.k.), 2009; *Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 75; *Calancea ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti* (k.k.), 2018, § 28; *Thibaut/Fransa* (k.k.), 2022, §§ 40-48).

96. Kural olarak, başvuranın beyanları yeterli değildir. Bununla birlikte *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD] davasında (2003, § 118), Heathrow havaalanı yakınlarında yaşayan insanların gece uçuşlarına ilişkin olarak değiştirilen düzenlemeler bağlamında maruz kaldıkları gürültü kirliliğine ilişkin olarak, Mahkeme esas olarak başvuranların beyanlarına dayanmış, durumun özel hayatlarının kalitesini ve konutlarının olanaklarından yararlanmalarını olumsuz yönde etkileyebileceğinden şüphe duymadığını ve samimiyetlerinden şüphe etmek için bir neden görmediğini vurgulamıştır. Mahkeme, gürültüye karşı hassasiyetin öznel bir unsur içerdiğini ve ilgili bireylere verilen rahatsızlığın, yalnızca çeşitli uçuş yollarına göre başvuranların evlerinin coğrafi konumuyla değil, aynı zamanda başvuranların gürültüden rahatsız olmaya yönelik bireysel eğilimlerine de bağlı olduğunu gözlemlemiştir. Benzer şekilde, özel bir havalimanı yakınında yaşayan kişilerin gürültü kirliliğinden şikâyet ettikleri *Ashworth ve Diğerleri/Birleşik Krallık* ((k.k.), 2004) davasında, Mahkeme, görünüşe göre başvuranların beyanlarını esas alarak, uçaktan kaynaklanan gürültü seviyesinin Sözleşme’nin 8. maddesinin uygulanabilirliği için yeterli olduğu yönünde görüş bildirmekle yetinmiştir.

97. Mahkeme genellikle “makul şüphenin ötesinde” ispat standardını uygulamaktadır. Bu tür bir ispat, yeterince güçlü, açık ve uyumlu çıkarımların ya da aksi ispatlanmamış benzer fiili karinelerin bir arada bulunmasından kaynaklanabilir. Mahkeme, söz konusu olan maddi hakkın niteliğini ve ispat aşamasında karşılaşılan güçlükleri dikkate alarak, bu hususta esnekliğe izin vermektedir. Bazı durumlarda, başvuranın

iddialarını doğrulayabilecek veya çürütebilecek bilgilere yalnızca davalı Hükümet tarafından erişilebilmektedir; dolayısıyla, *ispat yükünün inkâr edene değil iddia edene yüklenmesi (affirmanti incumbit probatio)* ilkesinin katı bir şekilde uygulanması mümkün olmamaktadır (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 79).

98. Özellikle kirlilikle ilgili olarak, Mahkeme, ciddi endüstriyel kirliliğin genel halk sağlığını olumsuz olarak etkilediğine dair hiçbir şüphe bulunmadığını (*Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2006, § 90; *Wałkuska/Polonya* (k.k.), 2008) ve kişinin yaşam kalitesini kötüleştirebileceğini (*Pavlov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 61; *Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 101) değerlendirmiştir. Bununla birlikte, çevresel tehlikelerin etkileri ile yaş, meslek veya kişisel yaşam tarzı gibi diğer ilgili etkenlerden kaynaklanan etkiler arasında ayırım yapılması güçtür. Aynısı, endüstriyel kirliliğin bir sonucu olarak kötüleşen yaşam kalitesi bakımından da geçerlidir; ki “yaşam kalitesi” net bir şekilde tanımlanamayan, öznel bir niteliğe sahiptir (*Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2006, § 90; *Wałkuska/Polonya* (k.k.), 2008; *Pavlov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 61; *Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 101; *Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023, § 122). Bu hususlar, endüstriyel kaynaklı olmayan kirlilik için de geçerlidir (*Dzemyuk/Ukrayna*, 2014, § 79).

99. Sonuç olarak Mahkeme, önündeki davaların olgusal koşullarını tespit ederken, münhasıran olmasa da, temelde yerel mahkemelerin ve diğer yetkili yerel makamların bulgularına dayanmaktadır (*Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2006, § 90; *Wałkuska/Polonya* (k.k.), 2008; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, § 107; *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017, § 63; *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, § 160; *Kapa ve Diğerleri/Polonya*, § 153, 2021; *Pavlov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 62; *Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 102; *Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023, § 122).

100. Bununla birlikte Mahkeme, yerel makamların kararlarına, özellikle de bu kararların açık bir şekilde tutarsız olduğu veya birbiriyle çeliştiği durumlarda, körü körüne güvenemeyeceğini de vurgulamıştır. Bu gibi durumlarda, Mahkeme’nin delilleri bütünüyle değerlendirmesi gerekir (*Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2006, § 90; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, § 107; *Dzemyuk/Ukrayna*, 2014, § 80; *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017, § 63; *Pavlov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 62; *Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 102).

101. Mahkeme, ağırlık eşliğine ulaşıp ulaşılmadığını veya çevresel bir riskin mevcut olup olmadığını değerlendirmek için, kirliliğe ilişkin sadece yerel standartların değil (*Kapa ve Diğerleri/Polonya*, § 153, 2021; *Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 106), aynı zamanda uluslararası standartlarının da ihlal edilmiş olmasını dikkate alabilir (örneğin: *Fägerskiöld/İsveç* (k.k.), 2008; *Oluić/Hırvatistan*, 2010, §§ 52-62 ve 65; *Frankowski ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2011). Mahkeme, tıbbi belgelerin yanı sıra özel uzmanlar tarafından hazırlananlar da dâhil olmak üzere bilirkişi değerlendirmelerini, çalışmalarını ve raporlarını da dikkate alabilir (örneğin: *Oluić/Hırvatistan*, 2010, §§ 52-62 ve 65). İklim değişikliğine ilişkin olarak Mahkeme, hükümetlerarası bağımsız uzman heyeti tarafından hazırlanan raporların özel önemine dikkat çekmiştir (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 429).

Esasen Mahkeme birçok davada, farklı kaynaklardan elde edilen verileri bir araya getirerek, bu veriler temelinde eşige ulaşıldığı sonucuna varmıştır (örneğin: *Pavlov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, §§ 65-71).

102. Örnekler

Bir atık arıtma tesisinden kaynaklanan koku, gürültü ve dumanlarla ilgili *López Ostra/İspanya* (1994, § 50) davasında, Mahkeme, söz konusu rahatsızlıkların civarda yaşayan kişilerin yaşam kalitelerini bozduğunun yerel mahkemece kabul edildiğini gözlemlemiştir.

Guerra ve Diğerleri/İtalya (1998, § 57) davasında Mahkeme, bir kimyasal madde fabrikasının yakınında yaşayan kişilerin sağlık riskine maruz kaldıkları sonucuna, yerel düzeyde, fabrikanın “Seveso yüksek risk” düzeyinde sınıflandırılmış olmasından, üretim döngüsü sırasında büyük miktarlarda yanıcı gaz ve zehirli madde salınımı gerçekleşmesinden ve bunun teyit edilebilir olmasından, geçmişte sahada ciddi bir kaza meydana gelmiş olmasından ve bir bilirkişi raporunda fabrikanın atmosfere yaptığı emisyonların sıklıkla başvuruların yaşadıkları kasabaya doğru yönlendirildiğinin ortaya konulmuş olması temelinde varmıştır.

Nükleer silahların atmosferik testleri sırasında askerlerin radyasyona maruz kalmasıyla ilgili [McGinley ve Egan/Birleşik Krallık](#) (1998, § 99) davasında Mahkeme, başvuranlara diğer askerlerle birlikte açık havada patlamalar arkalarında kalacak şekilde sıraya girmeleri ve patlamalardan sonra yirmi saniye boyunca gözlerini kapalı tutmaları emri verildiğini kaydederek, yalnızca, yüksek düzeyde radyasyona maruz kalmanın sağlık üzerinde gizli, ancak ciddi ve uzun süreli etkilere sahip olduğunun bilindiği gözleminde bulunmuştur.

Bir altın madeninin siyanürleme yöntemi kullanılarak işletilmesine dair izinle ilgili [Taşkın ve Diğerleri/Türkiye](#) (2004, § 112) (ayrıca bk. [Öçkan ve Diğerleri/Türkiye](#), 2006, § 40) davasında Mahkeme, Danıştayın birçok çalışmaya dayanarak faaliyete izin veren kararın kamu yararına uygun olmadığı sonucuna varmış olduğuna dikkat çekmiştir. Danıştay tarafından, altın madeni ocağının coğrafi konumundan ve bölgenin toprak ve zemin özelliklerinden dolayı, maden ocağında sodyum siyanür kullanımının, çevreyi ve çevre halkının yaşam haklarını tehlikeye koyabilen bir tehdit olduğu ve şirketin taahhüt ettiği güvenlik önlemlerinin de böyle bir faaliyetin ihtiva ettiği riski ortadan kaldırma konusunda yetersiz kaldığı tespitinin yapıldığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, yerel yargılamalar çerçevesinde yürütülen etki araştırmasını da dikkate alarak, bu araştırma ile başvuruların maruz kaldıkları sağlık riskinin tespit edildiğini ve böylelikle başvuruların özel ve aile hayatlarıyla yeterince sıkı bir bağlantı olduğunun kanıtlandığını kaydetmiştir.

Gece kulüplerinden gelen gürültü ile ilgili [Moreno Gómez/İspanya](#) (2004, §§ 58-59) davasında Mahkeme, yerel mahkemelerce yapılan, başvuranın evinin içindeki gürültü seviyelerini kanıtlamadığı değerlendirmesini belirleyici bulmamıştır. Başvuranın yaşadığı bölge Şehir makamları tarafından hâlihazırda akustik doyumluğa ulaşmış bir bölge (diğer bir deyişle yerel sakinlerin ciddi rahatsızlıklara neden olan yüksek gürültü seviyelerine maruz kaldıkları bir alan) olarak belirlenmiş olduğundan ve izin verilen azami gürültü seviyelerinin aşıldığı gerçeğinin belediye personeli tarafından birkaç kez teyit edilmiş olması nedeniyle, mevcut davada bu tür delillerin talep edilmesinin, gereksiz düzeyde şekilci olduğuna karar vermiştir. Mahkeme, başvuranın yaşadığı bölge gibi akustik doyumluğa ulaşmış bir bölgede yaşayan bir kişinin, belediye makamınca hâlihazırda resmî olarak bilinen bir gerçeği kanıtlaması için talepte bulunmaya gerek olmadığı sonucuna varmıştır. Gürültünün düzeyini (gece meydana geliyor olması ve izin verilen düzeyleri aşması) ve birkaç yıldır devam ediyor olmasını göz önüne alarak, Mahkeme, 8. madde ile korunan hakların ihlal edildiğine karar vermiştir.

Kara yolu ve demir yolu altyapılarına yakın bir gezgin konaklama sahasında karavanda yaşayan bir kişiyi etkileyen gürültü ve kirlilik ile ilgili [Ward/Birleşik Krallık](#) (k.k.) (2004) davasında Mahkeme, özellikle gürültü ve nitrojen dioksit seviyeleri nedeniyle, sahanın karavan park etmek için uygun bir yer olmadığı tespitini içeren ve bağımsız çevre sağlığı yetkilileri tarafından hazırlanan raporlara atıfta bulunmuştur.

Benzer şekilde, belediye çöplüğü yanındaki bir cezaevinde tutuklu bulunan bir kişinin maruz kaldığı rahatsız edici kokularla ilgili [Brândușe/Romanya](#) (2009, § 66) davasında Mahkeme, çöplük çevresinde, yerel sakinlere aşırı rahatsızlık veren çok yüksek düzeyde bir hava kirliliği olduğunu doğrulayan sonraki etki çalışmalarını dikkate almıştır.

Bir internet kafeden kaynaklı gürültü kirliliği ve titreşimlerle ilgili [Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan](#) (2010, § 97) davasında Mahkeme, dava dosyasında başvuruların dairelerindeki gürültü seviyelerinin kesin ölçümlerinin bulunmadığını gözlemleyerek, başvuranlar tarafından internet kafenin yaklaşık dört yıl boyunca haftanın yedi günü ve günün yirmi dört saati açık olduğunun ortaya konulduğu ve kafede yaklaşık elli bilgisayar bulunduğu dikkate alındığında sayıları oldukça fazla olan internet kafe müşterilerinin, söz konusu binanın temelde konut niteliğinde olduğu akılda tutularak, hem bina içinde hem de bina dışında yüksek bir gürültü düzeyine neden olduklarının gösterildiği gerçeğinden hareketle ağırlık eşliğine ulaşıldığı çıkarımında bulunmuştur.

Bir çelik fabrikasının yakınında yaşayan bir kişinin kirliliğe maruz kaldığından şikâyet ettiği [Fadeyeva/Rusya](#) (2005, §§ 80-88) davasında Mahkeme, başvuranın evinin yakınında ölçülen havadaki çeşitli zehirli maddelerin yoğunluğunun, uzun bir süre boyunca, izin verilen azami seviyeleri (diğer bir

deyişle Rusya kanunları uyarınca, zehirli kirleticilerin sağlığa yönelik herhangi bir risk oluşturmaksızın ulaşabileceği asgari yoğunluk seviyelerini) çok fazla aştığını kaydetmiştir. Belirli bir bölgedeki kirliliğin bu sınırları aştığı durumlarda, bu kirliliğe maruz kalan kişilerin sağlığı ve refahı için potansiyel olarak tehlikeli hâle geldiğine ilişkin, aksi ispatlanabilir bir varsayımı kabul etmiştir. Ayrıca, başvuran geçirdiği hastalıkların söz konusu maruziyetle bağlantılı olduğunu açıkça gösteren herhangi bir tıbbi delil sunmamış olsa da, dolaylı deliller ve varsayımlar bir araya getirilerek oluşturulan çok güçlü bir kanaatin, başvuranın sağlığının endüstriyel emisyonlara uzun süre maruz kalması sonucunda bozulduğu sonucuna varmayı mümkün kıldığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, kirliliğin başvuranın sağlığına ölçülebilir herhangi bir zarar vermediği varsayılabilir, kaçınılmaz olarak başvurunu çeşitli hastalıklara karşı daha savunmasız hâle getirdiğini ve şüphesiz evdeki yaşam kalitesini olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, başvuranın sağlığına ve refahına yönelik fiili zararın, 8. madde kapsamında değerlendirilmeye yetecek bir düzeye ulaştığını kabul etmiştir (kıyaslayınız, *Gronuś/Polonya* (k.k.), 1999).

Başvuranın evinin bitişiğindeki bir elektrik trafosundan yayılan elektromanyetik radyasyon ve titreşimlerle ilgili *Ruano Morcuende/İspanya* (k.k.) (2005) davasında Mahkeme, yerel mahkemelerin, bir dizi bilirkişi değerlendirmesi temelinde alınan, yeterince gerekçelendirilmiş ve keyfi olmayan kararlarla, başvuranın evindeki kirlilik düzeylerinin, sağlığa zararlı olarak kabul edilen değerlerin altında kaldığı değerlendirilmesinde bulunulduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, başvuranın, evindeki titreşim ve radyasyon yoğunluğunun ağırlık eşiğini aştığını kanıtlamamış olduğunu değerlendirmiştir.

Rüzgâr türbinlerinin neden olduğu gürültü ile ilgili *Fägerskiöld/İsveç* (k.k.) (2008) davasında Mahkeme, bu gürültünün İsveç'te tavsiye edilen düzeyleri bir miktar aşmış olmasına rağmen, Dünya Sağlık Örgütü tarafından tavsiye edilen azami seviyeleri aşmadığını dikkate almıştır.

Siyanürleme yöntemini kullanan bir altın madeniyle ilgili *Tatar/Romanya* (2009, §§ 93-97 ve 107) davasında Mahkeme, söz konusu faaliyetin insan sağlığı ve çevre için ne kadar tehlikeli olduğunu açıkça gösteren herhangi bir yargı kararının verilmediği veya başka bir resmî belgenin düzenlenmediği hususunu incelemiştir. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Romanya Çevre Bakanlığı tarafından hazırlanan resmî raporların yanı sıra, Ocak 2000'de meydana gelen ve bir atık havuzunda depolanan büyük miktarda kirli suyun, madenin yakınındaki bir nehre ve ardından Tuna'ya dökülerek büyük bir çevresel zarara neden olduğu bir kazanın ardından Rumen makamları tarafından yürütülen etki çalışmalarını dikkate almıştır. Raporlarda, kazadan bir süre sonra, çeşitli kirletici maddelerin (siyanür, kurşun, çinko ve kadmiyum), başvuranların evinin çevresi de dâhil olmak üzere çevre için izin verilen yerel ve uluslararası seviyeleri aştığının gösterildiğine ve etki araştırmalarının insan sağlığına tehdit oluşturan kimyasal maddelerden kaynaklı kirlilik riskine işaret ettiğine dair gözlemlerde bulunmuştur. Bu temelde, ortaya çıkan kirliliğin, yerel sakinlerin yaşam kalitesine zarar verebileceği ve özellikle başvuranların refahını etkileyerek, özel ve aile hayatına zarar verecek şekilde evlerini kullanmaktan mahrum bırakabileceği sonucuna varmıştır.

Kara yolu altyapılarının yakınında yaşayan kişilerin dizel araçlar tarafından yayılan dumanlardan kaynaklı kirlilikten şikâyet ettikleri *Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (k.k.) (2009) davasında Mahkeme, dumanın ve solunabilir toz parçacıklarının, özellikle trafiğin yoğun olduğu yoğun nüfuslu bölgelerde sağlığa ciddi zararlar verebileceğini tespit etmek için, yerel mahkemeler tarafından varılan sonuçlara ve başvuranlar tarafından sunulan bilirkişi raporlarına dayanmıştır.

Metal işleri alanında uzmanlaşmış bir zanaatkârlar kooperatifinden kaynaklan gürültü ve kirlilik ile ilgili olan *Leon ve Agnieszka Kania/Polonya* (2009, § 102) davasında Mahkeme, ağırlık eşiğine ulaşılmadığı sonucuna varırken, tesislerde gerçekleştirilen birçok incelemede, kooperatifin faaliyetlerinin bir rahatsızlık yaratmadığının ve izin verilen gürültü seviyesini aşmadığının görüldüğü bulgusuna dayanmıştır. Ayrıca, kooperatifin nihai olarak tüm faaliyetlerini durdurduğunu ve başvuranların, şikâyet ettikleri gürültünün bir sonucu olarak ciddi ve uzun vadeli sağlık sorunları yaşadıklarına dair geçerli bir iddiada bulunmadıklarını kaydetmiştir.

Gece saatlerinde bir bardan gelen gürültüyle ilgili *Oluic/Hırvatistan* (2010, §§ 52-62 ve 65) davasında Mahkeme, temel olarak, yerel standartların ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından belirlenen azami

seviyelerin aşıldığını gösteren, bağımsız bilirkişiler tarafından gerçekleştirilen bir dizi akustik ölçüme dayanmıştır. Gürültünün düzeyi, gece meydana geldiği ve birkaç yıl boyunca devam ettiği gerçeği göz önüne alındığında, rahatsızlık düzeyinin, 8. maddenin uygulanması için gereken asgari ağırlık düzeyine ulaştığına ve başvuruları korumaya yönelik pozitif yükümlülüğü doğurduğuna karar vermiştir.

Bir çimento üretim fabrikasının işletilmesinden kaynaklanan gürültü ve toz ile buna bağlı kamyon hareketleriyle ilgili [Apanasewicz/Polonya](#) (2011, §§ 98-101) davasında Mahkeme, yerel mahkeme tarafından, komşuların neden olduğu olağan rahatsızlık düzeyinin ötesine geçecek şekilde başvuranın mülkünden huzur içerisinde faydalanmasını olumsuz etkilediği gerekçesiyle tesisin faaliyetlerinin durdurulmasına karar verildiğini dikkate almıştır. Yerel mahkemenin, kararını, fabrika sahibi tarafından yapılan inşaatın hukuka aykırı olmasına, rahatsızlıkların uzun süreli ve yoğun olmasına, mülklerin fabrikanın hemen yakınında olmasına ve ilgili kentsel planlama düzenlemeleri kapsamında fabrika faaliyetlerinin arazi için belirlenen kullanım amacına uygun olmamasına dayandığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, yerel mahkemenin, sahada yapılan (ve yerel ve uluslararası standartların üzerinde, yüksek düzeyde bir gürültüye işaret eden) bir gürültü ölçüm çalışması üzerine toplanan teknik verilere dayandığını kaydetmiştir. Mahkeme, dosyada iç hukukta kesin kararın verilmesinden sonra gürültü düzeylerinde ne gibi değişiklikler olduğunu gösteren hiçbir delil bulunmadığını gözlemleyerek, sahada faaliyetleri genişletmeyi amaçlayan başka yasa dışı çalışmalar ve gelişmeler olduğunu kaydetmiştir.

Yerel sakinlerin köylerinde bulunan bir içki fabrikası ve alkol artık madde toplama havzasının neden olduğu rahatsızlıklardan şikâyet ettikleri [Marchiş ve Diğerleri/Romanya](#) (k.k.) (2011) davasında Mahkeme, söz konusu rahatsızlıkların başvuruların haklarına bir müdahale teşkil etmediği tespitinde bulunurken, çevre ruhsatı almak için tüm koşulları yerine getirmedikleri gerekçesiyle başvuruların itirazının yerel mahkemelerce reddedildiği ve yetkili makamlarca damıtma tesisinin mahalleyi ve çevreyi rahatsız etmediği sonucuna varıldığı, idari ve adli makamlar tarafından sunulan gerekçelerin makul olduğu ve davanın dikkatli bir şekilde incelenmesine dayalı olduğu; gerekçelerde herhangi bir keyfîlik belirtisinin bulunmadığı ve başvuruların ulusal makamlar nezdinde iddia edilen çevresel rahatsızlıkla ilgili şikâyetlerini temellendiremedikleri hususlarını esas almıştır. Başvurular, ulusal yargılama veya Mahkeme önündeki yargılamalar sırasında, mülklerinin yakınında bulunan içki fabrikasının işletilmesi nedeniyle uğradıklarını iddia ettikleri zarar veya rahatsızlığa dair hiçbir tıbbi görüş veya çevre uzmanı görüşü veya başka bir delil sunmamışlar, bu nedenle içki fabrikasının işletilmesinin çevresel bir tehlikeye yol açtığı veya içki fabrikasının neden olduğu kirliliğin geçerli düzenlemelerle belirlenen güvenli seviyeleri aştığı eksiksiz bir şekilde tespit edilememiştir; kokular başvuruları ciddi şekilde etkileyecek veya konutlarına, özel ve aile hayatlarına saygı haklarına engel olacak nitelikte olmamıştır ve içki fabrikasının yılda yalnızca otuz gün, günde yirmi dört saat çalışmasına izin verilmiş ve fabrika yalnızca toplam üç yıl faaliyet göstermiştir.

Bir kömür madeninin işletilmesinden kaynaklanan su, hava ve toprak kirliliği ve rahatsızlık ile ilgili [Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna](#) (2011, § 111) davasında Mahkeme, yürürlükteki güvenlik standartlarını açıkça aşan bir kirlilik düzeyinden etkilenen bir bölgede yaşamının, başvuruları büyük bir sağlık riskine maruz bıraktığına karar vermiştir.

Başvuranın ve ailesinin yaşadığı sokaktaki trafikten kaynaklanan kirlilik ve gürültü ile ilgili [Grimkovskaya/Ukrayna](#) (2011, §§ 59-62) davasında Mahkeme, maruz kalınan gürültü düzeylerinin ve gürültünün özel ve aile hayatı üzerindeki etkisinin ölçülmediğini kaydetmiştir. Bununla birlikte Mahkeme, sağlık makamları tarafından hazırlanan ve başvuranın evinin yakınındaki yolun yüzeyinin ciddi şekilde hasar gördüğünü ve bir saatlik bir süre içerisinde bu yol üzerinden yüzden fazla aracın geçtiğini gösteren yerinde inceleme raporunu göz önünde bulundurarak, başvuranın gürültü ve titreşimden düzenli olarak rahatsız olduğu iddiasının makul olduğunu değerlendirmiştir. Mahkeme ayrıca, rapordan, incelenen araçların yarısından fazlasının, geçerli sağlık ve güvenlik standartlarını aşan düzeyde (kurşun ve bakır da dâhil olmak üzere) kirlletici madde yaydığını ve başvuranın oğluna kronik kurşun ve bakır tuzu zehirlenmesi teşhisi konulduğunun anlaşıldığını kaydetmiştir. Yukarıda belirtilen hususlar temelinde

Mahkeme, otoyoldan kaynaklanan gürültü, titreşim ve hava ve toprak kirliliğinin toplu etkisinin, başvuranın 8. madde kapsamındaki haklarından yararlanmasını önemli ölçüde engellediği, dolayısıyla bu maddenin uygulanabilir olduğu sonucuna varmıştır.

Bir taş ocağındaki faaliyetlerden kaynaklanan rahatsızlıklarla ilgili *Martínez Martínez ve Pino Manzano/İspanya* (2012, § 46) davasında Mahkeme, başvuranlar tarafından çevre suçlarına ilişkin olarak açılan ceza davası çerçevesinde hazırlanan bir jandarma raporuna ve raporun iç düzenlemelere uygunluk konusundaki sonuçlarına dayanmıştır.

Bir havalimanından kaynaklanan gürültüyle ilgili *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa* (2012, § 140) davasında Mahkeme, yerel mahkemelerce, uçakların yukarıdan geçişi sırasında başvuranların yüksek düzeyde gürültüye maruz kalmış olabileceklerine karar verildiğini kaydetmiştir. Başvuranların maruz kaldıkları gürültünün, 8. maddenin uygulanmasını gerektirecek düzeye ulaştığı sonucuna varmıştır.

Bir şehir içi tren istasyonunun yakınında yaşayan bir kişiyi etkileyen gürültü ile ilgili *Bor/Macaristan* (2013, § 26) davasında Mahkeme, Devlet tarafından itiraz edilmeyen, yerel yasal standartların aşılmış olmasına önem vermiştir.

Bir bardan gelen gürültü ile ilgili *Udovičić/Hırvatistan* (2014, §§ 141-149) davasında, dosyada bulunan bir dizi bilirkişi raporundan bazıları standartlara uyulduğu, diğerleri ise standartlardaki düzeylerin aşıldığı tespitini içermiştir. Mahkeme, raporların ayrıntılı bir incelemesini gerçekleştirerek, özellikle son raporda standartlardaki düzeylerin aşıldığının ve ses yalıtımının yetersiz olduğunun tespit edildiğini gözlemlemiştir. Mahkeme ayrıca barın on yıldır faaliyet gösterdiği ve polisin seksen yedi kez arandığı, bu aramalar sonucunda ise kamu huzur ve düzenini ihlal etmekten çeşitli kişiler aleyhine hafif suçlara ilişkin kırk iki dava açıldığı gerçeğini dikkate almıştır.

Bir askeri havaalanından gelen gürültüyle ilgili *Plachta ve Diğerleri/Polonya* (k.k.) (2014, §§ 83-84), davasında Mahkeme, yerel mahkemeler tarafından görevlendirilen bilirkişilerce, başvuranların mülklerinin yakınındaki uçaklardan kaynaklanan gürültünün azami seviyelerin çok üstünde olduğunun ve askeri eğitim uçuşlarının yerel sakinleri kesinlikle rahatsız ettiğinin tespit edildiği gerçeğine dayanmıştır.

Bireylerin, konutlarından birkaç yüz metre uzakta bulunan ve atıkların işlenmesine ve depolanmasına yönelik geçici bir saha hakkında şikâyetle bulundukları *Fieroiu ve Diğerleri/Romanya* (k.k.) (2017, §§ 22-23) davasında Mahkeme, konutlarla saha arasındaki mesafenin 200 metreden fazla olduğunu, çevre kirliliğinin veya insan sağlığına zararlı etkilerin varlığını gösteren hiçbir rapor veya başka belgenin bulunmadığını ve başvuranların, iddia ettikleri kirliliğin sağlıkları üzerindeki etkisini belgeleyen veya herhangi bir sağlık riskine değinen herhangi bir tıbbi belge sunmadıklarını kaydetmiştir. Söz konusu sahanın, başvuranların özel ve aile yaşamlarına ve konutlarından yararlanma haklarına müdahale teşkil edecek düzeyde yaşam kalitelerini ve refahlarını etkilediği sonucuna varmak için hiçbir neden olmadığına karar vermiştir.

Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan (2017, §§ 65-72) davasında, bir termik santralin yakınında yaşayan kişiler hava kirliliğinden, gürültü kirliliğinden ve elektromanyetik kirlilikten şikâyet etmişlerdir. Mahkeme, gürültü kirliliği ve elektromanyetik kirlilik iddialarının yerel yargılamalar çerçevesinde yürütülen bilirkişi değerlendirmeleriyle desteklenmediğini ve yerel mahkemelerin bu nedenle başvuranların iddialarını reddettiğini kaydetmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, başvurunun bu yönünün açıkça temelden yoksun olduğuna karar vermiştir. Diğer taraftan, hava kirliliği bakımından 8. maddenin uygulanabilir olduğuna hükmetmiş, bu bağlamda, söz konusu bilirkişi raporlarında, santral ile başvuranın yaşadığı bina arasında bir tampon bölge bulunmamasının (tesisın bacaları üzerinde filtre veya diğer arıtma ekipmanlarının olmaması ile birlikte dikkate alındığında) bölge sakinleri için gerçek bir risk oluşturduğunun teyit edildiğini ve raporlarda, santral tarafından yayılan çeşitli maddelerin toksik yoğunluk değerinin normal değerini iki katı olduğunun belirtildiğini gözlemlemiştir. Ayrıca, Çalışma, Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığına karşı sorumlu bir kurum tarafından hazırlanan ve başvuranlardan birkaçının, nevrasteni ve asteni sendromu gibi, büyük ölçüde benzer olan ve “zararlı etkenlere maruz kalmanın uzun süreli ve birleşik etkisinden” kaynaklanmış olabilecek hastalıklardan muzdarip olduğunu gösteren adli tıp raporunu da dikkate

almıştır. Mahkeme, kirliliğin başvuranların sağlığına ölçülebilir herhangi bir zarar vermediği varsayılsa bile, kaçınılmaz olarak başvuranları çeşitli hastalıklara karşı daha savunmasız hâle getirdiğine ve evdeki yaşam kalitelerini kesinlikle olumsuz etkilediğine karar vermiştir.

Bir yüksek gerilimli enerji hattının yakınında yaşayan kişilerin hatta yakınlıkları nedeniyle maruz kaldıkları risklerden şikâyet ettikleri *Calancea ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti* (k.k.) (2018, §§ 29-33) davasında (ayrıca bk. *Mastelica ve Diğerleri/Sırbistan* (k.k.), 2020, §§ 47-50), Mahkeme, başvuranların mülklerinde ölçülen elektriksel alan gücünün Dünya Sağlık Örgütü tarafından önerilen sınırın çok altında olduğunu dikkate almıştır. Manyetik alanla ilgili olarak, dava dosyasında manyetik alanın gücüne yönelik herhangi bir ölçüme dair hiçbir tespit bulunmadığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, başvuranlardan bazılarının bildirdiği hastalıkların (bu hastalıklar ve yüksek gerilimli enerji hattı arasında bir illiyet bağı kurulamayacak şekilde) evlerindeki inşaat çalışmaları tamamlanmadan önce teşhis edildiğini kaydetmiştir.

Hukuka aykırı olarak yapıldığı gerekçesiyle yıkım kararı verilen bir sanayi tesisinin yakınında oturan kişilerin, tesisten kaynaklanan gürültü ve tozdan şikâyet ettikleri *Kožel ve Diğerleri/Bosna Hersek* (2019, §§ 35-38) davasında Mahkeme, Devlet tarafından sunulan bilirkişi raporunun ilgili yerel normlara uyulduğunu gösterdiğini göz önüne alarak, ağırlık eşliğine ulaşılmadığına karar vermiştir. Başvuranlar tarafından raporun sonuçlarına itiraz edildiğini, ancak başvuranların evlerindeki gürültü ve hava kalitesinin gerçekten de iç hukukta veya geçerli uluslararası çevre standartlarında belirlenen normları aştığına veya modern bir kentte yaşamının doğasında var olan çevresel tehlike düzeyini aştığına dair herhangi bir delil sunulmadığını kaydetmiştir.

Konut niteliğindeki bir binada yer alan polis karakolundan kaynaklanan gürültü ve diğer rahatsızlıklarla ilgili *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya* (2020, § 33-34) davasında Mahkeme, başvuranın, dairesindeki gürültünün kabul edilebilir seviyeleri aştığını veya ilgili herhangi bir ölçüm yapıldığını gösteren herhangi bir doğrudan delil sunmadığını kaydetmiştir. Bununla birlikte, Devlet denetimindeki bir tüketici koruma kurumu tarafından düzenlenen bir denetim raporuna ve yerel bir mahkeme tarafından başvuranın huzur içinde kalma hakkının ihlal edildiğine dair bir karar verilmiş olduğu, polis karakolunun hukuka aykırı olarak bir konut binası içerisine yapıldığının yetkililerce kabul edilmiş olduğu ve bu durumun on üç yıl sürdüğü hususlarına dayanarak, ağırlık eşliğine ulaşıldığına karar vermiştir.

Kara yolu trafiğinden kaynaklanan gürültü kirliliğiyle ilgili *Kapa ve Diğerleri/Polonya* (2021, § 155) davasında Mahkeme, iç hukukta öngörülen gürültü seviyelerinin aşıldığı gerekçesiyle yerel sakinlerin sağlık haklarının ve konut dokunulmazlığı haklarının ihlal edildiğinin yerel mahkemelerce tespit edildiğini kaydetmiştir. Mahkeme, davanın koşulları ışığında ve (gürültü, titreşimler ve egzoz dumanı kaynaklı) kirliliğin yoğunluğu, süresi, fiziksel ve zihinsel etkileri dikkate alındığında, kirliliğin başvuranlar üzerindeki zararlı etkisinin 8. maddenin uygulanmasını gerektiren eşığe ulaştığına hükmetmiştir.

Solyanik/Rusya (2022, §§ 42-45) davasında başvuran, mülkünün yakınındaki mezarlığın, arazisindeki toprağı ve içme suyunu temin ettiği kuyusunu kirlilediğinden ve bu durumun özel hayatına ve konutuna saygı hakkını etkilediğinden şikâyet etmiştir. Söz konusu müdahalenin 8. maddenin uygulanabilirliğini devreye sokmak için yeterli ciddiyet düzeyine ulaştığı sonucuna varırken Mahkeme, bilirkişi raporlarının yanı sıra mezarlığın aşamalı olarak genişletilmiş olması sonucunda, başvuranın evinin, iç hukukta yer alan sağlık düzenlemeleri uyarınca mezarlık etrafında oluşturulması gereken “sıhhi koruma alanı” sınırları kapsamına girdiği hususunu dikkate almıştır.

Thibaut/Fransa (k.k.) (2022, § 40-48) davasında başvuranlar, yapımı planlanan ekstra yüksek voltajlı bir elektrik hattının, kendileri dâhil olmak üzere hattın yakınında yaşayan kişilere karşı bir sağlık riski teşkil edeceğinden ve konutlarından faydalanma haklarını etkileyeceğinden şikâyet etmişlerdir. Mahkeme, başvuranların, hattın yapımının özel ve aile hayatları ile konutlarına saygı haklarından faydalanmalarını doğrudan ve ciddi şekilde etkileyecek türde bir çevresel tehlikeyle karşı karşıya kalmalarına yol açacağını ortaya koymadıklarını değerlendirmiştir. Mahkeme, başvuranların başlıca argümanının, ekstra yüksek voltajlı elektrik hatlarının oluşturduğu elektromanyetik alanlara maruz kalmanın çocuklarda lösemi riskini artırdığı olduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, bilimsel bilgiler temelinde söz konusu riskin ihtiyatlılık

ilkesinin uygulanması için yeterince makul olarak değerlendirilmesi gerektiği yönündeki yerel mahkeme tespitini kabul etmiş ve *Calancea ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti* (k.k.) (2018, § 19) kararında yer alan, Uluslararası İyonize Olmayan Radyasyondan Koruma Komisyonu tarafından yayımlanan kılavuz ilkelerine göre, düşük yoğunluklu manyetik alanlara günlük maruziyetin çocukluk çağı lösemisiyle ilişkili olduğunun epidemiyoloji çalışmalarıyla ortaya konulduğunu ve her ne kadar manyetik alanlar ile çocukluk çağı lösemisi arasında bir illiyet bağının veya diğer uzun vadeli etkilerin varlığı kanıtlanmamış olsa da, Uluslararası Kanseri Araştırma Kurumunun bu tür alanları insanlara karşı muhtemelen karsinojenik olarak nitelendirdiği yönündeki gözlemini hatırlatmıştır. Bununla birlikte Mahkeme, başvuranların yetişkin bireyler olduklarını, hanelerinde çocuk olup olmadığını belirtmediklerini ve evlerinin planlanan güzergâhın çok yakınında olmadığını, 115 metrenin biraz üzerinde bir mesafede olduğunu belirtmiştir. Mahkeme ayrıca, başvuranların projenin uygulanması hâlinde kendilerinin yerel ve uluslararası standartları aşan bir elektromanyetik alana maruz kalacaklarına dair herhangi bir delil sunmadıklarını gözlemlemiştir. Mahkeme daha genel olarak, başvuranların kişisel olarak maruz kalacakları riske ilişkin iddialarını temellendiremediklerini kaydetmiştir.

b. Özel: bir hastalık ile kirlilik ve rahatsızlık kaynağı arasındaki illiyet bağının kanıtlanması - olasılığa dayalı bir yaklaşım benimseme imkânı

103. Başvuranların kirlilik veya rahatsızlıkların sağlıkları üzerinde olumsuz etkileri olduğunu iddia etmeleri durumunda, hastalıklarının ve hastalıkları ile ihtilaf konusu kirlilik veya rahatsızlık arasındaki illiyet bağının delili olarak sağlık raporlarının sunulması gereklidir (örnekler: *Fägerskiöld/İsveç* (k.k.), 2008; *Cuenca Zarzoso/İspanya*, 2018, § 47). Fakat mahkeme, bir katı atık depolama sahasından kaynaklanan kirliliğe ilişkin *Kotov ve Diğerleri/Rusya* (2022, § 107) davasında, tıbbi delil eksikliği nedeniyle, şikâyetçi olunan kirliliğin muhakkak başvuranın sağlığına zarar verdiği söylenemeyecek olsa da, resmî raporlar ve mevcut deliller dikkate alınarak, geçerli güvenlik standartlarını açıkça aşan bir kirliliğin göze çarptığı bir bölgede yaşamının başvuranı çeşitli hastalıklara karşı daha savunmasız hâle getirdiğini tespit etmenin mümkün olduğuna karar vermiştir.

104. Bir patolojinin (hastalığın) kirliliğe veya rahatsızlığa maruz kalınmadan önce ortaya çıkmış olması, bu ikisi arasında bir illiyet bağı kurulmasını engelleyebilir (*Calancea ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti* (k.k.), 2018, § 31).

105. *Tătar/Romanya* (2009, §§ 102-106), davasında Mahkeme, “olasılığa dayalı bir yaklaşım” benimsenmesinin göz ardı edilemeyeceğini vurgulamıştır. Davadaki başvuranlardan biri, madenin işletilmesinde kullanılan sodyum siyanüre maruz kalması nedeniyle astımının ağırlaştığını ileri sürmüştür. Mahkeme, başvuranın bu hastalıktan muzdarip olduğunun sağlık raporlarıyla doğrulandığını, sodyum siyanürün, tartışmasız olarak, belirli koşullar altında insan sağlığını tehlikeye atabilecek zehirli bir madde olduğunu ve Ocak 2000’de meydana gelen bir çevre kazasının ardından başvuranların evinin yakınında yüksek derecede kirlilik tespit edildiğini kaydetmiştir. Bununla birlikte, dosyadaki bilimsel çalışmalara dayanarak, astım gibi solunum yolu hastalıklarını ağırlaştırmak için gereken sodyum siyanür yoğunluğunun kimse tarafından bilinmediğini gözlemlemiştir. Ayrıca, şunları da eklemiştir: “[...] ilgili delillerin yokluğunda, birçok modern patolojinin pek çok farklı nedenden kaynaklanması bu patolojilerin ortak bir özelliği olduğundan, olasılığa dayalı bir yaklaşım benimsenmesi muhtemel olabilir. Yeterli ve ikna edici istatistiklerle birlikte bilimsel bir belirsizliğin söz konusu olduğu durumlarda, bu mümkün olacaktır”. Mevcut davada böyle bir delil bulunmadığını gözlemleyen Mahkeme, başvuranların, belirli seviyelerde sodyum siyanüre maruz kalınması ile başvuranlardan birinin muzdarip olduğu astımın ağırlaşması arasında uygun şekilde kurulmuş bir illiyet bağının varlığını kanıtlamayı başaramadıkları sonucuna varmıştır.

5. Uygulanabilirlik ile ilgili diğer etkenler

106. *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna* (2011, § 108) davasında Mahkeme, Devletin Sözleşme’nin 8. maddesi uyarınca sorumlu tutulup tutulamayacağını belirlemek için, şu hususların da tespit edilmesi gerektiğine işaret etmiştir:

- bir durumun ani ve beklenmedik bir gelişmenin sonucu mu yoksa aksine uzun süredir devam eden ve Devlet yetkilileri tarafından iyi bilinen bir durum mu olduğu;
- tehlike veya rahatsızlığın başvuranın özel hayatını etkilediğinin Devlet tarafından bilinip bilinmediği veya bilinmesinin gerekip gerekmediği;
- başvuranın kendisine yönelik bu durumun ortaya çıkmasına ne ölçüde katkıda bulunduğu ve gücünün yetmeyeceği bir harcama olmaksızın durumu ne ölçüde düzeltebileceği.

107. Dolayısıyla, bir maden işletmesi, bir kömür işleme fabrikası ve atık yığınlarından kaynaklanan ve yerel sakinleri etkileyen su, hava ve toprak kirliliğine ve rahatsızlıklara ilişkin yukarıda belirtilen davada, Mahkeme, şikâyet konusu çevresel rahatsızlıkların, şikâyetin 8. madde kapsamına girmesi için gereken ağırlık eşiğine ulaştığını tespit ederken, aşağıdaki etkenleri göz önünde bulundurmıştır:

- geçerli güvenlik standartlarını açıkça aşan kirliliğin göze çarptığı bir bölgede yaşadıkları gerçeğinden yola çıkarak, başvuranların sağlığına yönelik bir riskin varlığı;
- başvuranların yaşam kalitesi ile ilgili olarak, kirlenmiş suya ait fotoğraflar ve başvuranların günlük yaşamlarına ilişkin açıklamalar;
- madenin işletmesinin birkaç yıl boyunca, en azından belirli bir dereceye kadar, söz konusu çevre sorunlarında payı olduğunu gösteren, dosyaya eklenmiş deliller;
- iç mevzuatta evlerin maden tampon bölgeleri içerisinde yer alamayacağı öngörülmüş, atık yığınlarının tartışmasız şekilde çevresel açıdan tehlikeli olduğu belirtilmiş ve bir evle yüksekliği 50 metreyi aşan bir çöp yığını arasındaki “güvenli mesafe” 500 metre olarak öngörülmüş olmakla birlikte, başvuranların evlerinin, söz konusu çöp yığınlarından 500 metreden daha az bir mesafede olması;
- itiraza konu altyapıların çevresindeki kirleticiler için gerçekleştirilen ve normların aşıldığını gösteren ölçümler;
- yetkililerce birkaç kez başvuranlara bir başka konut temin edilmesinin değerlendirilmiş olması ve yerel mahkemece başvuranlardan bazılarına başka bir konut temin edilmesi gereğinin teyit edilmiş olması.

Mahkeme, Sözleşme’nin Ukrayna için yürürlüğe girmesinden itibaren on iki yıldan fazla bir süre boyunca, başvuranların, iç hukuka ve sahada yapılan ölçümlere göre, Devlete ait iki sanayi tesisinin işletilmesinden kaynaklı hava ve su kirliliği ve toprakta meydana gelen çökme nedeniyle yaşamının tehlikeli olduğu bir bölgede sürekli olarak ikamet ettikleri sonucuna varmıştır. Akabinde Mahkeme, kirlilik ile Devlet arasında, 8. madde kapsamında Devletin sorumluluğunu doğuracak yeterli bir bağlantı olup olmadığını, aşağıdaki olgulardan yaptığı çıkarımlarla değerlendirmiştir:

- Devlet, kömür madeninin ve kömür işleme fabrikasının sahibi olarak bunların işletilmesinin çevresel etkilerinin farkında olmalıydı ve fiilen de farkındaydı;
- başvuranların evlerini taşıma konusunda gerçekçi bir umutları yoktu;
- başvuranlar, itiraza konu tesisler faaliyete geçmeden önce evlerine yerleşmişlerdi.

108. Bir termik santralin yakınında bulunan yerel sakinleri etkileyen hava kirliliği ile ilgili *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan* (2017, § 72) davasında Mahkeme, *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna* (2011) davasındakilerden farklı olarak, başvuranların elektrik santrali faaliyet hâlindeyken apartmanlarına taşındıklarını kaydetmiştir. Bununla birlikte, başvuranların ilgili tarihte bilinçli bir seçim yapamamış olabileceklerini ve muhtemelen Sovyet döneminde Devlet tarafından sunulan konutu reddedecek durumda bile olamayacaklarını değerlendirmiştir. Mahkeme, 8. maddenin uygulanabilirliğini incelerken, başvuranların şikâyet edilen durumu kendilerinin yarattıklarının veya bir şekilde bundan sorumlu olduklarının iddia edilemeyeceği sonucuna varmıştır.

109. Bir kireçtaşı ve çimento fabrikasının yakınındaki bir evde yaşayan bir kişinin bu fabrikadan kaynaklanan gürültüden şikâyet ettiği *Podelean/Romanya* (k.k.) (2019) davasında Mahkeme, başvuranın

rahatsızlığı biliyor olmasına rağmen evde yaşama kararının, şikâyet ettiği duruma yol açtığını değerlendirmiştir. Bu durum, başvuranın iç hukuk tarafından belirlenen normları aşan bir gürültüye maruz kaldığı dava dosyasından görülmesine rağmen, Mahkemenin 8. maddenin uygulanabilirliğini sorgulamasına neden olmuştur.

B. Devletlerin yükümlülükleri ve Mahkeme tarafından gerçekleştirilen denetim

1. Negatif yükümlülükler ve pozitif yükümlülükler

110. Kirliliğe doğrudan Devletin sebep olduğu veya Devletin özel sanayi veya özel sektör üzerindeki düzenleyici görevini uygun şekilde yerine getirememesi nedeniyle sorumlu olduğu çevre davalarında, 8. madde uygulanabilir (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, §§ 98 ve 119; *Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 89; *Borysiewicz/Polonya*, 2008, § 50; *Wałkuska/Polonya* (k.k.), 2008; *Tătar/Romanya*, 2009, § 87; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 78; *Leon ve Agnieszka Kania/Polonya*, 2009, § 99; *Frankowski ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2011; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 61; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 134); *Tolić ve Diğerleri/Hırvatistan* (k.k.), 2019, § 91).

İster özel kişiler veya işletme faaliyetlerinden ister kamu kurumlarından kaynaklı olsun, gürültüye bağlı rahatsızlıklar veya diğer rahatsızlıklar komşularla bir arada yaşamanın olağan güçlüklerinin ötesine geçtiği durumlarda kişinin konutundan huzur içinde yararlanma imkânını etkileyebilmektedir (*Kapa ve Diğerleri/Polonya*, § 151, 2021).

111. Bir dava ister Devletin 8. maddenin 1. fıkrası uyarınca başvuranların haklarını güvence altına almak için makul ve uygun önlemleri alma konusundaki pozitif yükümlülüğü isterse bir kamu makamı tarafından 2. fıkra uyarınca haklı görülebilecek bir müdahale açısından incelensin, uygulanabilir ilkeler büyük ölçüde benzerdir. Her iki bağlamda da, bireyin ve bir bütün olarak toplumun yarışan menfaatleri arasında kurulması gereken adil denge dikkate alınmalıdır; her iki bağlamda da Devlet, Sözleşme'ye uygunluğu sağlamak için atılacak adımları belirleme konusunda belirli bir takdir yetkisine sahiptir (*Powell ve Rayner/Birleşik Krallık*, 1990, § 41; *López Ostra/İspanya*, 1994, § 51; *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 98; *Sciavilla/İtalya* (k.k.), 2000; *Apanasewicz/Polonya*, 2011; *Moreno Gómez/İspanya*, 2004, § 55; *Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 94; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 78; *Wałkuska/Polonya* (k.k.), 2008; *Oluić/Hırvatistan*, 2010, § 46; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 61; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 134; *Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2009; *Bor/Macaristan*, 2013, § 24; *Udovičić/Hırvatistan*, 2014, § 138; *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017, §§ 64 ve 73; *Kožel ve Diğerleri/Bosna Hersek*, 2019, § 33; *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, § 158); *Tolić ve Diğerleri/Hırvatistan* (k.k.), 2019, § 92; *Pavlov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 75; *Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023, § 123).

Ayrıca, 8. maddenin birinci fıkrasından kaynaklanan pozitif yükümlülüklerle ilgili durumlarda dahi, ikinci fıkrada belirtilen amaçlar, gerekli dengenin sağlanmasında belirli bir ölçüde önemli olabilir (*Powell ve Rayner/Birleşik Krallık*, 1990, § 41; *López Ostra/İspanya*, 1994, § 51; *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 98; *Moreno Gómez/İspanya*, 2004, § 55; *Gaida/Almanya* (k.k.), 2007; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 78; *Wałkuska/Polonya* (k.k.), 2008; *Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2009; *Oluić/Hırvatistan*, 2010, § 46; *Apanasewicz/Polonya*, 2011; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 61; *Martínez ve Pino Manzano/İspanya*, 2012, § 43; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 134; *Bor/Macaristan*, 2013, § 24; *Udovičić/Hırvatistan*, 2014, § 138; *Pavlov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 75).

Dolayısıyla, yılda iki ayrı hafta içerisinde gerçekleştirilen yerel şenlikler çerçevesinde yapılan havai fişek gösterilerinden kaynaklı gürültü ile ilgili *Zammit Maempel/Malta* (2011) davasında Mahkeme, bu etkinliklerin turistleri cezbedtiğini ve dolayısıyla gelir getirdiğini ve Malta kültürel ve dinî mirasının bir parçası olduğunu dikkate almıştır. Mahkeme, 8. maddenin 2. fıkrasında belirtilen meşru amaçlardan (ülkenin ekonomik refahı ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması) bazılarıyla olan bağlantıya dikkat çekerek, havai fişek kültürü için geçerli düzenleyici çerçeveyi şekillendirirken Devletin yukarıdaki

menfaatleri dikkate almasının meşru olduğunu değerlendirmiştir.

112.Temel soru, kirlilik veya rahatsızlıklardan etkilenen kişilerin menfaatleri ile bir bütün olarak toplumun yarışan menfaatleri arasında adil bir dengenin kurulup kurulmadığı olduğundan, Mahkeme, bazı durumlarda, belirli bir davanın 8. maddede güvence altına alınan haklardan faydalanılmasına müdahale etmemeye yönelik negatif yükümlülük bakımından mı yoksa bu haklara saygı gösterilmesini sağlayacak şekilde özel sektörde düzenlemeler yapılmasına yönelik pozitif yükümlülük bakımından mı incelenmesi gerektiğini belirtmekten kaçınmaktadır (*Powell ve Rayner/Birleşik Krallık*, 1990; *López Ostra/İspanya*, 1994; *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 119; *Gaida/Almanya* (k.k.), 2007; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 63).

Bu davaların çoğunda Mahkeme, pozitif yükümlülükler bağlamında gerçekleştirdiğiyle aynı türde bir inceleme yapmış ve genellikle yukarıda belirtilen adil dengenin sağlanıp sağlanmadığını tespit etmeye çalışmıştır (*Powell ve Rayner/Birleşik Krallık*, 1990; *López Ostra/İspanya*, 1994; *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011; *Zammit Maempel/Malta*, 2011; *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020).

Bununla birlikte, Mahkemenin, hukuki bir temel ve meşru bir amacın varlığını önceden tespit ederek, negatif yükümlülükler bağlamında gerçekleştirdiğine benzer türde bir inceleme yaptığı durumlar da olmuştur. Devletin ana hissedarı olduğu bir telefon operatörü tarafından kurulan bir cep telefonu baz istasyonundan yayılan radyasyonla ilgili *Gaida/Almanya* (k.k.) (2007) davasında Mahkeme, bu yönde bir yaklaşım benimsemiştir. Söz konusu altyapının inşaat izninin kanunda öngörüldüğü şekilde alınıp alınmadığını, iznin meşru bir amaç doğrultusunda (bu davada ülkenin ekonomik refahı ve genel olarak toplumun cep telefonu teknolojisini kullanma konusundaki menfaati) verilip verilmediğini ve yetkililerin, kamu yararı ile başvuranın potansiyel olarak zararlı radyasyona karşı korunmasına yönelik menfaatleri arasında adil bir denge kurup kurmadıklarını teyit etmiştir.

113.Mahkeme bazı durumlarda, negatif yükümlülük testini, 8. madde kapsamında güvence altına alınan haklara saygı gösterilmesini sağlamaya yönelik pozitif yükümlülüğün incelenmesine uygulamıştır (*Fadeyeva/Rusya*, 2005). Ayrıca, zaman zaman bir müdahale tespit ederek, bu müdahaleyi 8. maddenin ikinci fıkrası kapsamında değerlendirmeye karar vermiş ve ardından pozitif yükümlülükler bakımından kullanılan gerekçeyi ortaya koymuştur (*Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, §§ 53-57).

114.Mahkeme, çevrenin korunması konusunun, kendi takdir yetkisi dâhilinde hareket ederken Devletler tarafından ve bu takdir yetkisinin gözden geçirilmesi sırasında Mahkeme tarafından dikkate alınması gerekli olsa da, Mahkemenin, çevresel insan haklarının korunmasına ilişkin özel bir statüye atıfta bulunarak bu konuda özel bir yaklaşım benimsemesinin uygun olmayacağını belirtmiştir (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 122; *Ashworth ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2004).

115.Mahkeme ayrıca, çevre sorunlarının gündeme geldiği davalarda, Devlete geniş bir takdir yetkisi tanınması gerektiğine karar vermiştir (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 100; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 116; *Luginbühl/İsviçre* (k.k.), 2006; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 80; *Gaida/Almanya* (k.k.), 2007; *Wałkuska/Polonya* (k.k.), 2008; *Frankowski ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2011; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 218; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 136; *Plachta ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2014, § 79).

2. Mahkemenin denetimi

116.Çevresel konuları etkileyen Devlet kararlarıyla ilgili davalarda, Mahkemenin yürütebileceği incelemenin iki yönü vardır. İlk olarak, Mahkeme, 8. maddeye uygun olmasını sağlamak için, Devletin kararını esastan değerlendirebilir. İkinci olarak, bireyin menfaatine gerekli ağırlığın verildiğinden emin olmak için, karar verme sürecini inceleyebilir. Bu, 8. madde ile güvence altına alınan hakları korumak için yetkililer tarafından alınan kararların veya önlemlerin incelenmesi ve ayrıca bir kamu makamının, bu hakların kullanılmasına bir müdahale niteliğinde olan kararlarının veya önlemlerinin incelenmesi durumlarında geçerlidir (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 99; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*,

2004, § 115; *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006, § 41; *Gaida/Almanya* (k.k.), 2007; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 79; *Wałkuska/Polonya* (k.k.), 2008; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 217; *Brândușe/Romanya*, 2009, § 62; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 135; *Udovičić/Hırvatistan*, 2014, § 150).

a. Genel hususlar

i. Esasa ilişkin yön

α. Negatif yükümlülükler: bir kamu makamının müdahalesi

117. Bir kamu makamının müdahalesine örnekler:

- *Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (k.k.), 2001: kurulması planlanan bir devlet demir yolu hattı;
- *Ruano Morcuende/İspanya* (k.k.), 2005: elektromanyetik radyasyon ve titreşimler yayan bir elektrik trafosunun belediye tarafından kurulması;
- *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 141: bir kamu kurumuna ait bir iniş pistinin altyapısıyla birlikte uzatılmasından kaynaklanan gürültü; iniş pistinin uzatılmasına ilişkin kararlar kamu yetkilileri tarafından alınmakta, pistin yeniden imarı, yönetimi ve bakımı ise kamu kurumları tarafından yapılmaktaydı;
- *Dzemyuk/Ukrayna*, 2014, § 90: bir özel konutun yakınında, bu konut sakinini çevresel riske, özellikle de içme suyu da dâhil olmak üzere su kirliliğine maruz bırakan bir belediye mezarlığının inşa edilmesi (ayrıca bk. *Solyanik/Rusya*, 2022, § 50);
- *Płachta ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2014, § 85: bir askeri havaalanından kaynaklanan gürültü;
- *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, § 53: bir konut binasında bulunan polis karakolundan kaynaklanan gürültü ve diğer rahatsızlıklar.

118. Mahkeme, 8 § 2 maddesi kapsamına giren tüm davalarda olduğu gibi, müdahalenin kanunla öngörülüp öngörülmediğini, meşru bir amaca yönelik olup olmadığını ve demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığını belirlemektedir (*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 142; *Płachta ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2014, § 85).

• Kanunla öngörülen müdahale

119. Mahkeme, bu bağlamda yerel hâkimin bulgularına önemli bir ağırlık vermektedir (*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 144).

Başvuranın evinin yakınında, kendisini başta içme suyu kirliliği olmak üzere riske maruz bırakan bir mezarlığın belediye makamları tarafından inşa edilmesine ilişkin *Dzemyuk/Ukrayna* (2014, §§ 91-92) davasında (ayrıca bk. *Solyanik/Rusya*, 2022, §§ 51-54) Mahkeme, 8. maddenin ihlal edildiğine ilişkin tespitini, mezarlığın hukuka aykırı olarak inşa edilmiş olması ve kullanılması gerçeğine (bu gerçek, yerel düzeyde birçok kez vurgulanmış ve davalı Hükümet tarafından kabul edilmiştir) dayandırmıştır. Dolayısıyla, itiraz konusu müdahale, kanunla öngörülmemiştir.

• Meşru amaç

120. Kamuya ait sivil havaalanlarının işletilmesinden kaynaklanan gürültüyle ilgili davalarda, Mahkeme, ekonomik çıkarların temelde yerel düzeyde olduğu durumlarda dahi, 8. madde anlamında “ülkenin ekonomik refahına” dayanmıştır (*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, §§ 147-149; ayrıca bk. *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 121, bununla birlikte Mahkeme, bu davayı açıkça negatif yükümlülükler atıfta bulunarak değerlendirmemiştir).

Ayrıca, kurulması planlanan bir devlet demir yolu hattıyla ilgili olarak bk. *Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (k.k.), 2001.

121. Bir elektrik trafosu tarafından üretilen elektromanyetik radyasyon ve titreşimlerle ilgili *Ruano Morcuende/İspanya* (k.k.) (2005) davasında Mahkeme, trafo tesisatının, bir belediye bölgesine elektrik

sağlayarak belediye sınırlarındaki yaşam kalitesini ve ekonomik ve sosyal refahı iyileştirmek doğrultusunda meşru bir amaç güttüğünü kaydetmiştir.

122. Bir askeri havaalanından kaynaklanan gürültüyle ilgili *Plachta ve Diğerleri/Polonya* (k.k.) (2014, § 87) davasında Mahkeme, ulusal güvenliğin korunmasını meşru bir amaç olarak kabul etmiştir.

• Müdahalenin gerekliliği

123. Çevre davalarında Devletlere tanınan geniş takdir yetkisi dikkate alındığında, bir müdahalenin “gerekliliğini” değerlendirmek öncelikle ulusal makamların görevidir (*Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (k.k.), 2001; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 80; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 218); bu değerlendirme, hem yasal çerçeve hem de özel uygulama önlemleri açısından yapılmalıdır (*Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (k.k.), 2001).

124. Bununla birlikte, Mahkemenin, ulusal makamların takdirinde bariz bir hata olduğu sonucuna varması mümkündür (*Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (k.k.), 2001).

125. Müdahalenin izlenen meşru amaçla orantılı olup olmadığını ve özellikle, Devletin çevre konusundaki geniş takdir yetkisi dikkate alındığında, yarışan menfaatler arasında adil bir dengenin kurulup kurulmadığını değerlendirmek Mahkemenin görevidir (*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 150).

Mahkeme, bunu yaparken, kirliliği ve rahatsızlıkları sınırlamak için yetkililer tarafından uygulanan tüm önlemleri dikkate almalıdır (*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 153).

Bazı durumlarda Mahkeme, vatandaşların özel hayatlarına yönelik müdahalenin olası olumsuz sonuçlarıyla başa çıkmak amacıyla “acil bir sosyal ihtiyacı” karşılamak için yetkililerin başvurabileceği önlem seçeneklerinin kaçınılmaz olarak sınırlı olduğunu kabul etmektedir (*Ruano Morcuende/İspanya* (k.k.), 2005).

126. Örnekler:

Bir havalimanının ana iniş pistinin uzatılmasıyla ilgili *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa* (2012, §§ 150-154) davasında Mahkeme, başvuranlar tarafından beyan edildiği üzere iniş pistinin uzatılmasının hava trafiğinde önemli bir artışa yol açtığının tespit edildiğini gösteren hiçbir hususun dava dosyasında bulunmadığını değerlendirmiştir. Gürültüden kaynaklı rahatsızlıkların etkisini sınırlamak için yetkililer tarafından alınan önlemler Mahkeme tarafından incelenmiştir; buna göre, gürültüden kaynaklı rahatsızlığı azaltmak için iniş pisti, planlanan 2.750 metre yerine 2.550 metre uzunluğunda olacaktı, gürültü düzeyi en yüksek olan hava araçlarının artık Fransız hava sahasında uçuşuna izin verilmeyecekti, havalimanında artık süzülme veya askeri eğitim uçuşları yapılmayacaktı, sivil eğitim amaçlı uçuşlar da düzenlenmiş ve sınırlandırılmıştı, çok az sayıda gece uçuşuna izin verilmişti ve tüm havaalanlarında uçakların iniş ve kalkışlarının irtifa ve yörüngesi değiştirilmişti. Mahkeme, yetkililerin davadaki yarışan menfaatler arasında adil bir denge kurdukları sonucuna varmıştır.

Plachta ve Diğerleri/Polonya (k.k.) (2014, §§ 88-94) davasında Mahkeme, bir askeri havaalanı yakınında yaşayan kişiler tarafından şikâyet edilen müdahaleye neden olan ses ile ilgili rahatsızlıkların, söz konusu tesisi işletmenin meşru amacı ile orantısız olmadığına karar vermiştir. Başvuranlardan bazılarının gerçekleştirdikleri ses yalıtımı çalışmaları için ödeme yapıldığı, başvuranların evlerinin yakınında algılanabilen rahatsızlıkların bir havalimanının yakınında yaşayan çoğu kişiye kıyasla tahammül edilemez ve istisnai kabul edilecek kadar yoğun ve sık meydana geldiğini gösteremedikleri, başvuranların mülklerinin kullanım amacını değiştirmek zorunda kalmadıklarının yerel mahkemelerce tespit edildiği, başvuranların gürültü seviyeleri nedeniyle mülklerinin satılamaz veya kullanılamaz hâle geldiğini veya değerinin önemli ölçüde azaldığını ya da bu durum yüzünden, taşınmak istemeleri durumunda, önemli bir mali kayba uğramaksızın taşınamayacaklarını ortaya koyamadıkları gözlemlerinde bulunmuştur.

β. Pozitif yükümlülükler: koruyucu önlemler

• Genel

127. Devletler, 8. madde kapsamında güvence altına alınan hakları korumak için “gerekli önlemleri” (*López Ostra/İspanya*, 1994, § 55; *Guerra ve Diğerleri/İtalya*, 1998, § 58; *Sciavilla/İtalya* (k.k.), 2000) veya farklı şekilde ifade etmek gerekirse “gerekli tüm önlemleri” (*Luginbühl/İsviçre* (k.k.), 2006; *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, § 173) ya da “makul ve uygun önlemleri” (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 89; *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 110; *Pavlov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 77; *Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 123) almalıdır. Bu pozitif yükümlülükler, yetkililerin, bireylerin kendi aralarındaki ilişkiler alanında bile bu hakları korumak için tedbirler almasını içerebilir (*Sciavilla/İtalya* (k.k.), 2000; *Botti/İtalya* (k.k.), 2004; *Deés/Macaristan*, 2010, § 21).

128. Bu nedenle, şikâyet edilen kirlilik veya çevresel rahatsızlık ya da risk, bireylerin eylemlerinin sonucu ortaya çıkmış olsa dahi, Devletin sorumluluğu söz konusu olabilir (*Ashworth ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2004); bunun nedeni özellikle, özel sektör üzerindeki düzenleyici görevin yerine getirilmemiş olmasıdır (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 89).

129. Devlet bu bağlamda, kirlilik veya rahatsızlığın kaynağı olan kamu hizmetinin idaresinin yetkili makamlarca özel bir kuruma devredildiğini ileri süremez (*Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 110; *Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 123).

130. Yetkili makamların kirliliğe ve diğer rahatsızlıklara veya sağlık riskine maruz kalan bireylerin haklarını korumaya yönelik önlemleri almaması, tek başına 8. maddenin ihlali anlamına gelebilir (*Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, §§ 154-156).

Bir atık arıtma tesisinden kaynaklanan rahatsız edici kokular, gürültü ve dumanlar ile ilgili *López Ostra/İspanya* (1994, § 56) davasında Mahkeme, yetkililerin hem başvuranın konutuna, özel ve aile hayatına saygı hakkını korumaya yönelik adımlar atmadıklarını hem de bu yöndeki yargı kararlarına direndiklerini kaydetmiştir. Mahkeme, davalı Devletlere tanınan takdir yetkisine rağmen, bu davada Devletin, şehrin ekonomik refahına ilişkin menfaatler (diğer bir deyişle bir atık arıtma tesisinin mevcut olması) ile başvuranın konutuna, özel ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkından etkili bir şekilde yararlanması arasında adil bir denge kurmayı başaramadığı ve bu nedenle 8. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

Bir şehir içi tren istasyonunun yakınında yaşayan bir kişiyi etkileyen gürültü ile ilgili *Bor/Macaristan* (2013, §§ 25-28) davasında Mahkeme, yasal normlarda belirtilen düzeyi önemli ölçüde aşan gürültünün, Devlet tarafından uygun önlemlerle ele alınmadığı takdirde, 8. maddenin ihlaline yol açabileceğini vurgulamıştır. Mahkeme, başvuranın şikâyetini takiben, Devlet makamlarının, başvuranın sessiz bir yaşam ortamına sahip olmasındaki menfaati ile diğer kişilerin ve bir bütün olarak toplumun demir yolu taşımacılığına sahip olma konusundaki yarışan menfaat arasında adil bir denge kurulmasına yönelik pozitif bir yükümlülüğe sahip olduğuna işaret ederek, yerel mahkemelerce uygun bir denge kurma çalışmasının yapılmasının ve bir karar verilmesinin on altı yıl sürdüğünü kaydetmiştir. Mahkeme, 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Bir konut binasında bulunan polis karakolundan kaynaklanan gürültü ve diğer rahatsızlıklarla ilgili *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya* (2020, §§ 53-57) davasında, yerel polis müdürü tarafından karakolun bu amaçlar için tahsis edilmemiş bir binada bulunduğu kabul edilmesine rağmen birkaç yıl boyunca hiçbir işlem yapılmamış, yerel sakinler tarafından sunulan bir dilekçe “hükümsüz bir yazı” olarak işlem görmüş ve yetkililerin, başvuranın evinde dinlenme hakkının çiğnendiği yönündeki yerel karara yönelik bir adım atmaları neredeyse yedi yıl sürmüştür. Mahkeme, Devletin, yerel toplumun kamusal barış ve güvenliğinin korunmasından faydalanma konusundaki menfaati ve kanunların polis kuvvetleri tarafından etkili bir şekilde uygulanması ile başvuranın özel hayatına ve konutuna saygı gösterilmesi hakkından etkin bir şekilde yararlanması arasında adil bir denge kuramadığına karar vermiştir.

131. Aynı durum, yetkililerce alınan önlemlerin etkin bir şekilde uygulanmasının sağlanamaması hâlinde de geçerlidir (*Oluić/Hırvatistan*, 2010, § 63; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, § 144; *Yevgeniy*

Dmitriyev/Rusya, 2020, § 53; *Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 135): güvence altına alınan hakları korumaya yönelik düzenlemeler, usulüne uygun olarak uygulanmadıkları takdirde, amaçlarına yeterince hizmet etmemiş olurlar (*Moreno Gómez/İspanya*, 2004, § 61; *Oluić/Hrvatistan*, 2010, § 63; *Cuenca Zarzoso/İspanya*, 2018, § 51; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, §§ 538 (b)).

Gece kulüplerinden kaynaklanan gürültü ile ilgili *Moreno Gómez/İspanya* (2004, §§ 61-63) davasında (ayrıca bk. *Cuenca Zarzoso/İspanya*, 2018, §§ 50-54), Mahkeme, belediye yetkililerince (örneğin, gürültü ve titreşimlerle ilgili bir yönetmelik kapsamında) güvence altına alınan haklara saygı gösterilmesini sağlamak için, prensipte yeterli olması gereken önlemler alındığını, ancak kendilerinin koymuş oldukları kuralların tekrar tekrar çiğnenmesine müsamaha gösterdiklerini ve bu nedenle katkıda bulunduklarını kaydetmiştir. Mahkeme, güvence altına alınan hakları korumaya yönelik düzenlemelerin gerektiği gibi uygulanmadığı takdirde amaçlarına yeterince hizmet etmemiş olacaklarını ve Sözleşme'nin hayali veya teorik hakları değil, etkin hakları korumayı amaçladığını vurgulayarak, olguların, gece yaşanan rahatsızlıklarla başa çıkmak amacıyla yetkililerce gereken adımların atılmamasının bir sonucu olarak, başvuranın evine saygı gösterilmesi hakkının ciddi bir şekilde ihlal edildiğini gösterdiğini değerlendirmiştir. Mahkeme, sonuç olarak Devletin, başvuranın konutuna ve özel hayatına saygı hakkını güvence altına almaya yönelik pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediğine karar vermiştir.

Benzer şekilde, gece saatlerinde bir bardan gelen gürültüyle ilgili olan *Oluić/Hrvatistan* (2010, §§ 63-66) davasında Mahkeme, yetkililerin önlemler aldıklarını ancak bunları gerektiği gibi uygulamadıklarını gözlemlemiştir. Barın sahibine, müzik çalma ekipmanlarından gelen gürültü seviyesini azaltması talimatı verilmiştir. Ancak, bu talimata uyulmamıştır. Ardından bar sahibine, ilgili yerel standartlar uyarınca duvarlara ve katlar arası yapıya ses yalıtımı eklemesi talimatı verilmiş, ancak uygulanan yalıtımın yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, başvuran tarafından sunulan idari davayla ilgili yargılamalar yaklaşık dört yıl sürmüştür. İdari makamlar ve İdare Mahkemesi nezdindeki çeşitli süreçler devam ederken, yetkili makamlarca bu durumun yaklaşık sekiz yıl sürmesine izin verildiğini ve dolayısıyla bu davaların etkisiz hâle getirildiğini kaydeden Mahkeme, davalı Devletin, başvuranın konutuna ve özel hayatına saygı hakkını güvence altına almaya yönelik pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediğine karar vermiştir.

Bir çimento üretim fabrikasının işletilmesinden kaynaklanan gürültü ve toz ile buna bağlı kamyon hareketleri ile ilgili *Apanasewicz/Polonya* (2011, §§ 102-104) davasında, başvuranın davası yerel mahkemede kabul edilmiş ve mahkeme tarafından, rahatsızlığa yol açan faaliyetlerin durdurulmasına karar verilmiştir. Bu kararı uygulamak için yetkililer tarafından alınan önlemlerin yetersiz olduğuna dikkat çeken Mahkeme, başvuranın 8. madde kapsamındaki haklarını korumaya yönelik önlemlerin tamamen etkisiz kaldığına ve bu maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

132. Diğer birçok alanda olduğu gibi, çevresel konularda da, Devletler tarafından hangi pozitif önlemlerin uygulanacağını seçimi, ilke olarak, Devletlerin takdir yetkisi dâhilindedir (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 96; *Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2009; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, § 141, 2011; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 66; *Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 128).

Devletin 8. madde uyarınca güvence altına almakla yükümlü olduğu bireysel menfaatlere gerekli önemi vermesi gerekmektedir birlikte, ilke olarak, bu yükümlülüğü yerine getirirken kullanabileceği farklı yollar ve araçlar arasında bir seçim yapma imkânına sahip olması gerekir. Mahkemenin denetim işlevi ikincil nitelikte olduğundan, uygulanan özel çözümün adil bir denge sağlayıp sağlamadığının (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 123; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 66) veya alınan önlemleri haklı kılmak için Devlet tarafından gösterilen gerekçelerin ilgili ve yeterli olup olmadığının (*Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 128; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 538 (c)) incelenmesiyle sınırlıdır.

133. Mahkeme özellikle, endüstriyel tesislerin yakınında yaşayan kişilerin bu tesislerden kaynaklanan kirliliğe maruz kalmasıyla bağlantılı olarak, 8. madde kapsamındaki çevresel yükümlülükleri bağlamında Devletlere sunulan geniş takdir yetkisi söz konusu olduğunda, bu hüküm kapsamındaki şikâyetler çevresel tehlikelerin gerektiği gibi ele alınmasıyla da giderilebileceğinden, bir başvuran için masrafları Devlete ait olmak üzere ücretsiz ve yeni bir konut edinmeye yönelik genel bir hak tesis etmenin aşırıya

kaçmak olacağını vurgulamıştır (*Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, § 150).

Ayrıca, yetkililerce bir otoyolun güzergâhının belirli bir cadde üzerinden geçecek şekilde değiştirilmesi kararı sonucunda söz konusu caddede meydana gelen trafiğin neden olduğu kirlilik ve rahatsızlıklara maruz kalma ile ilgili olan *Grimkovskaya/Ukrayna* (2011, § 65) davasına bakınız; Mahkeme bu davada, 8. maddenin, Devletin herkesin belirli çevre standartlarına uygun konutlara sahip olmasını sağlamasını şart koştuğu şeklinde yorumlanamayacağına da dikkat çekmiştir.

Ayrıca, kara yolu ve demir yolu altyapılarına yakın bir gezgin konaklama sahasında karavanda yaşayan bir kişiyi etkileyen gürültü ve kirlilik ile ilgili *Ward/Birleşik Krallık* (k.k.) (2004) davasında Mahkeme, 8. madde kapsamında, yetkililerin belirli çevresel standartları karşılayan veya belirli bir yerde bulunan konut veya konut koşulları sağlamasını şart koşan hiçbir hakkın bulunmadığına dikkat çekmiştir.

134. Bununla birlikte, Mahkemenin, bu alandaki farklı özel aktörlerin yarışan menfaatleri arasındaki (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 105) veya bir bütün olarak toplum ile başvuranın yarışan menfaatleri arasındaki (*Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, §§ 141-142) dengenin kurulması aşamasında ulusal makamların takdirinde bariz bir hata olduğu sonucuna varması mümkündür. Bununla birlikte, çevre politikalarının belirlenmesi ile ilgili konuların karmaşıklığı, Mahkemenin rolünü öncelikle ikincil bir rol hâline getirmektedir. Mahkeme öncelikle karar alma sürecinin adil olup olmadığını incelemelidir ve yalnızca istisnai durumlarda bu sınırın ötesine geçerek yerel makamların maddi olgularla ilgili vardığı sonuçları gözden geçirebilir (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 105; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, § 142).

135. Yerel mahkemelerin alınan önlemlerin esasen etkili olup olmadığını ve şikâyetçi olunan kirliliğin olumsuz sonuçlarını giderebilecek nitelikte olup olmadığını belirlemediği, başvuranların güvenli bir çevrede yaşama konusundaki menfaatini göz önünde bulundurmadığı ve genel ekonomik menfaat ile kıyaslamadığı hâllerde Mahkeme, sadece yerel mahkemelerin elindeki bilgileri değil, sonraki gelişmeleri de dikkate alarak bu değerlendirmeyi kendisi gerçekleştirebilir (*Pavlov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, §§ 85-86).

136. Bu nedenle Mahkemedan, yetkililer tarafından alınan önlemlerin uygun ve yeterli olup olmadığını incelemesi talep edilebilir. Örneğin, şehir içinde bulunan bir kara yolundaki trafiğin neden olduğu rahatsızlıklarla ilgili *Deés/Macaristan* (2010, §§ 23-24) davasında Mahkeme, gürültünün yasada belirtilen düzeylerin çok üzerinde olmasının ve Devletin bu gürültüye karşı gerekli önlemleri almamasının, Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlali anlamına gelebileceğine işaret etmiştir. Bir kara yolundaki trafiğin neden olduğu rahatsızlıklarla ilgili diğer bir dava olan *Kapa ve Diğerleri/Polonya* (§§ 164 ve 174, 2021) davasında Mahkeme, yetkililer tarafından atılan adımı değerlendirmiş ve bu adımın söz konusu yolun yakınında yaşayan başvuranların karşı karşıya kaldığı duruma yeterli ve uygun bir yanıt teşkil etmediği sonucuna varmıştır. Ayrıca *Pavlov ve Diğerleri/Rusya* (2022, §§ 87-93) davasına bakınız; bu davada Mahkeme, bir endüstriyel şehrin sakinlerinin maruz kaldıkları hava kirliliği meselesinin ele alınması için alınan önlemlerin yetersiz olduğunu tespit etmiştir.

137. Ulusal makamların bu alanda sahip olduğu takdir yetkisi göz önüne alındığında, rahatsızlığı sona erdirmek veya azaltmak için tam olarak nelerin yapılması gerektiğini belirlemek Mahkemenin görevi değildir. Bununla birlikte Mahkeme, yetkililerin konuya gerekli özeni gösterip göstermediklerini ve tüm yarışan menfaatleri dikkate alıp almadıklarını değerlendirebilir (*Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2010, § 98; *Podelean/Romanya* (k.k.), 2019; *Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 134; *Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023, § 140; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 538 (e)). Bu bağlamda Mahkeme, belirli bireylerin toplumun geri kalanı adına ağır bir yük yüklendiği bir durumun haklılığını ayrıntılı ve kesin veriler kullanarak ortaya koyma yükümlülüğünün Devlete ait olduğunu belirtmiştir (*Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023, § 140).

138. Bu bağlamda Mahkeme, diğer hususların yanı sıra, ulusal makamların iç hukuka uygun hareket edip etmediğini de dikkate alacaktır (*Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2010, § 98; *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, § 141).

Dolayısıyla, belediye çöplüğünden kaynaklanan rahatsız edici kokular hakkındaki *Brândușe/Romanya*

(2009, §§ 71-72) davasında Mahkeme, çöplüğün ne işletilmesi ne de kapatılması için gerekli izinlerin alınmadığını ve gerekli prosedürü takip etmeyen yerel makamların, çöplüğün yeri ve hava kirliliği izleme sistemlerinin kurulumuyla ilgili gereklilikleri göz ardı edebildiğini dikkate almıştır.

Bununla birlikte Mahkeme, bir Devletin iç hukukta öngörülen belirli bir önlemi uygulamamasının, pozitif yükümlülüğünü başka şekillerde yerine getirmesinin önünde bir engel teşkil etmediğine dikkat çekmiştir. İç hukuka, ayrı ve kesin bir analiz olarak değil, Devletin 8 § 2 maddesi uyarınca “adil bir denge” kurup kurmadığının değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken birçok konudan biri olarak yaklaşılmalıdır. (*Fadeyeva/Rusya*, 2005, § 98; ayrıca bk. *Pavlov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 83; *Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 128).

Bir yüksek gerilimli enerji hattının yakınında yaşayan kişilerin enerji hattına yakınlıkları nedeniyle maruz kaldıkları risklerden şikâyet ettikleri *Calancea ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti* (k.k.) (2018, § 26) davasında Mahkeme, yerel makamlarca, başvuranların evlerinin, yerel düzenlemelere aykırı olarak, enerji hatlarının etrafındaki yirmi metrelik koruma bölgesi içerisinde olacak şekilde inşa edilmesine izin verildiğini kaydetmiştir. Bununla birlikte, bu olgunun tek başına 8. maddenin ihlal edildiği tespitini yapmak için yeterli olmadığı sonucuna varmıştır.

139. Mahkeme Sözleşme’nin 2. maddesine ilişkin içtihadına atıfta bulunarak, makamların öncelikler ve kaynaklar bakımından yapmak durumunda olduğu operasyonel seçimler dikkate alınmaksızın imkânsız veya orantısız bir yük altına sokulmaması gerektiğini açıklığa kavuşturmuştur (*Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 134).

140. Mahallede yaşanan rahatsızlık ile bağlantılı olarak, başvuranların evlerine yerleştikleri tarihte, hukuki olarak burada yaşama hakkına sahip oldukları gerçeğine bakılmaksızın, söz konusu kirlilikten, rahatsızlıklardan veya risklerden haberdar olmaları, denge kurma çalışmasında dikkate alınan önemli bir etken olmuştur (*Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 72).

Mahkeme ayrıca, başvuranların durumunun hukuka aykırılığını da dikkate alabilir. Bir taş ocağının işletilmesinden kaynaklanan rahatsızlıklarla ilgili olan *Martínez Martínez ve Pino Manzano/İspanya* (2012, (§ 47-50) davasında Mahkeme, başvuranların sonradan yaptıkları izin başvuruları reddedilmiş olmasına rağmen evlerini iç hukuka göre konut olarak kullanılmaması gereken bir “endüstriyel bina” içerisinde kurduklarını kaydetmiştir. Mahkeme, başvuranların kendilerini kasten yasa dışı bir durum içerisine soktukları ve bunun sonuçlarını kabul etmeleri gerektiği ve yasaya uygun olarak endüstriyel faaliyetler için belirlenmiş bir araziye yasal olarak kurulmuş bir taş ocağından kaynaklanan gürültüden şikâyet edecek durumda olmadıkları sonucuna varmıştır.

141. Havaalanlarından kaynaklı gürültü ile ilgili davalarda Mahkeme tarafından önem verilen bir konu, başvuranların herhangi bir maddi kayıp yaşamadan evlerini taşıyabilecek olmalarıydı (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 127; *Ashworth ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2004).

Benzer şekilde, kara yolu ve demir yolu altyapılarına yakın bir gezgin konaklama sahasında karavanda yaşayan bir kişiyi etkileyen gürültü ve kirlilik ile ilgili *Ward/Birleşik Krallık* (k.k.) (2004) davasında, kişinin söz konusu yerden başka bir yere gidebilme imkânına sahip olması, Mahkeme tarafından dikkate alınmıştır. Gezginlerin karavanlarında yaşayabilecekleri alternatif yerler bulmada karşılaştıkları zorluklarla ilgili olarak, Mahkeme, birçok Çingene ailenin hâlâ resmî konaklama sahalarından faydalanmak zorunda kalmaksızın gezici bir yaşam sürdürdüğüne ve resmî konaklama sahalarında belirli aralıklarla boş yerler açıldığına vurgu yaptığı *Chapman/Birleşik Krallık* [BD] (2001, § 111) davasına atıfta bulunmuştur. Mahkeme, *Chapman* davasında olduğu gibi, başvuranın başka bir yer bulmak için sarf ettiği çabalar hakkında herhangi bir bilgi verilmediğini ve başka bir alternatifin bulunmadığı tespitinin yapılamayacağını vurgulamıştır.

142. Örnekler:

Heathrow havalimanından kaynaklanan gürültüyle ilgili *Powell ve Rayner/Birleşik Krallık* (1990, §§ 42-45) davasında Mahkeme, büyük çaplı uluslararası havaalanlarında gerçekleştirilen faaliyetlerin meşru bir

amaç güttüğünü ve dolayısıyla çevre üzerindeki olumsuz etkilerin tamamen ortadan kaldırılamayacağını vurgulayarak, bu faaliyetlerin ülkenin ekonomik refahı için gerekliliğini dikkate almıştır. Ayrıca, Heathrow Havalimanı ve çevresinde uçak gürültüsünü kontrol etmek, azaltmak ve telafi etmek üzere, sorumlu makamlar tarafından; uçak gürültü belgelendirmesi, jet motorlu hava araçlarının gece saatlerindeki hareketleriyle ilgili kısıtlamalar, gürültü izleme, rotaların gürültü durumuna göre tercihi olarak belirlenmesi, pistin değişimli olarak kullanılması, gürültü bazında iniş ücretlerinin uygulanması, Gatwick/Heathrow helikopter bağlantısına yönelik iznin iptali, bir gürültü yalıtımı hibe planı ve havalimanına yakın olan ve gürültüden etkilenen mülklerin satın alınması için bir plan vb. bir dizi önlemin getirildiğini kaydetmiştir. Mahkeme, farklı menfaatler ve ilgili kişilerin düşünceleri dikkate alınarak aşamalı şekilde kabul edilen bu önlemlerde, oluşturulan uluslararası standartların, uçak teknolojisindeki gelişmelerin ve havalimanı çevresinde yaşayanların maruz kaldığı çeşitli rahatsızlık seviyelerinin gerektiği gibi dikkate alındığını gözlemlemiştir. Gürültüye maruz kalan kişilerin itiraz hakları üzerindeki kısıtlamalara rağmen, soruna yönelik olarak benimsenen politika yaklaşımının veya Birleşik Krallık makamları tarafından benimsenen belirli düzenleyici önlemlerin içeriğinin, pozitif veya negatif başlığı altında 8. maddenin ihlaline yol açtığını ileri sürmek için ciddi bir neden olmadığına karar vermiştir. Mahkeme, Heathrow havalimanına inen ve bu havalimanından kalkan uçaklara yönelik gürültü azaltma önlemlerinin kapsamının uygunluğuna karar verilirken, Birleşik Krallık Hükümetinin kendisine tanınan takdir yetkisini aştığının veya 8. madde kapsamında sağlanması gereken adil dengeyi bozduğunun iddia edilemeyeceğine karar vermiştir.

Benzer şekilde, gece uçuşlarına ilişkin düzenlemelerde yapılan değişiklikler bağlamında Heathrow Havalimanı yakınında yaşayan insanların maruz kaldığı gürültü kirliliğiyle ilgili *Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD] (2003, § 126-130) davasında Mahkeme, gece uçuşlarından kaynaklı ekonomik menfaatler ile gürültü kirliliğini azaltmak için alınan önlemler arasında bir denge kurma çalışması yapmıştır. Gürültü kirliliğini azaltmak için alınan önlemler bağlamında, öncelikle, itiraz edilen kota sayım sistemine dayalı düzenlemelerle gürültünün azaltılmasının amaçlandığı gözleminde bulunmuştur. Ayrıca, genel olarak uçak gürültüsünün etkilerini azaltmak için uygulanan; gürültüyü kaynağında azaltmak için uçak gürültü sertifikalandırması uygulaması, eski ve daha gürültülü jet uçaklarının aşamalı olarak kullanımdan kaldırılması, rotaların gürültü durumuna göre tercihi olarak belirlenmesi ve kalkış yapan uçaklar için asgari tırmanma eğimleri belirlenmesi, gürültü azaltma yaklaşımına yönelik prosedürler, hava taşımacılığı hareketlerinin sınırlandırılması, havalimanında gürültü bazlı ücret uygulanması, ses yalıtımına yönelik hibe programları ve gürültü nedeniyle ev sahiplerine verilen rahatsızlık için tazminat ödenmesi gibi önlemleri de dikkate almıştır. Mahkeme ayrıca, belirli bir mahalde yaşayan sınırlı sayıda kişinin genel bir önlemden özellikle etkilendiği durumlarda, bu kişilerin tercih etmeleri hâlinde mali kayıp olmaksızın başka bir yere taşınabilmelerinin, söz konusu genel önlemin makullüğü bakımından önem taşıyan bir husus olarak görülmesi gerektiğini vurgulayarak, civardaki ev sahiplerinin mülklerini mali kayıp olmaksızın satabileceklerini de göz önünde bulundurmıştır. Ayrıca Mahkeme, 8. maddenin ihlal edilmediğini tespit ederken, incelemelerin ve araştırmaların yapıldığını ve kamunun gerektiği gibi bilgilendirildiğini, ilgili İstisna Belgesine erişebildiğini, görüşlerini ortaya koyabildiğini ve uygun gördüğü tüm beyanlarda bulunabildiğini dikkate alarak, karar verme sürecinin uygun şekilde işletildiğini kaydetmiştir.

Bir çelik fabrikasının yakınında yaşayan bir kişinin maruz kaldığı kirlilikten şikâyet ettiği *Fadeyeva/Rusya* (2005, §§ 99-134) davasında Mahkeme, iç hukuka uygunluk, meşru bir amacın varlığı ve demokratik bir toplumda fabrika faaliyetlerine duyulan ihtiyaç konularını değerlendirmiştir (pozitif yükümlülükler daha geleneksel bir yaklaşım için ayrıca bk. *Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2006, §§ 101-110). Mahkeme, çelik fabrikasının faaliyetlerini sürdürmesinin, bölgedeki ekonomik faaliyetlere katkıda bulunmak üzere meşru bir amaç güttüğü konusunda Hükümetle hemfikir olmuştur. Adil bir dengenin kurulup kurulmadığını incelerken, her şeyden önce, başvuranın yetkililer tarafından kendisine başka bir konut sağlanması gerektiği yönündeki iddiasını dikkate almıştır. Başvuranın yaşadığı yerin çelik fabrikasının sıhhi güvenlik bölgesi içerisinde bulunduğuna, bu bölgede ise endüstriyel kirlilik seviyesinin güvenli seviyeleri aştığına ve iç hukuk uyarınca kural olarak herhangi bir konutun bulunmasının yasak olduğuna dikkat çekmiştir.

Bununla birlikte, başvuranın konutu Devletten hukuka uygun olarak edindiğini kaydederek, başvuranın şikâyet edilen durumu kendisinin yaratmış olmasını veya bir şekilde bundan sorumlu olmasını ihtimal dışı tutmuştur. Mahkeme ayrıca, başvuranın bir başka konuta taşınmadığını ve bu durumda iç hukuk uyarınca sunulan tek çözümün, başvuranı barınma için bir bekleme listesine almak olduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, öngörülebilir gelecekte yeni bir konut sağlanmasına dair bir umut olmadığından, yerel mahkemelerce uygulanan önlemin başvuran için herhangi bir fark yaratmadığı ve başvurana kirliliğin kaynağından uzaklaşmak konusunda gerçekçi bir umut vermediği sonucuna varmıştır. Mahkeme ayrıca, Devletin kirliliği önlemek veya azaltmak için başka önlemler alıp almadığını da tespit etmeye çalışmıştır. Önceki on ila yirmi yılda emisyonların azaltılmasında önemli ilerleme kaydedilmiş olmasına rağmen, çevresel durumun genel olarak iyileştirilmesi sürecinin çok yavaş ilerlediğini kaydetmiştir. Ayrıca Devletin, çelik fabrikalarının yakınında yaşayan kişilerin menfaatlerini dikkate almak için uygulamada ne gibi önlemleri aldığını açıklamadığını kaydetmiştir. Sonuç olarak, fabrika çevresinde söz konusu olan durum nedeniyle, bu bölgede yaşayan kişilere özel muamele edilmesi gerekirken, Devletin, başvurana, tehlikeli bölgeden uzaklaşmasına yardımcı olacak herhangi bir etkili çözüm önermediğini gözlemlemiştir. Ayrıca, kirliliğe neden olan söz konusu fabrikanın faaliyetlerinin yerel çevre standartlarını ihlal etmesine rağmen, Devletin, kirlilikten etkilenen yerel nüfusun menfaatlerini dikkate almak amacıyla, endüstriyel kirliliği kabul edilebilir seviyelere indirebilecek etkili önlemleri tasarladığı veya uyguladığına dair hiçbir emare olmadığını gözlemlemiştir. Mahkeme, davalı Devlete tanınan geniş takdir yetkisine rağmen, Devletin, toplumun menfaatleri ile başvuranın konutuna ve özel hayatına saygı hakkından etkin biçimde yararlanmasında adil bir denge kuramadığı sonucuna varmıştır.

Gece saatlerinde bir bardan gelen gürültüyle ilgili *Sciavilla/İtalya* (k.k.) (2000) davasında Mahkeme, belediye başkanı tarafından bar işletmecisinin haklarına yönelik kısıtlamalar getirildiği, mahkemelerce bar işletmecisinin başvurana tazminat ödemesine hükmedildiği ve belediye başkanı tarafından işlem yapılmasından bir yıl dokuz ay sonra gürültünün kesildiği göz önüne alındığında yetkililerin başvuranın konutuna, özel ve aile hayatına saygı hakkını korumak için gerekli çabayı sarf ettikleri ve bu hak ile bar işletmecisinin hakları arasında adil bir denge kurdukları sonucuna varmıştır. Mahkeme, başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğunu beyan etmiştir.

Özel bir havalimanından kaynaklanan gürültü rahatsızlıkları ile ilgili *Ashworth ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.) (2004) davasında Mahkeme, gürültü sorunları da dâhil olmak üzere yerel havaalanlarının işletilmesine ilişkin meselelerin yerel düzeyde çözüme kavuşturulması gerektiği ve nihai düzenleme yetkisinin mahkemelerin denetimine tabi olarak Hükümete ve Sivil Havacılık İdaresine ait olduğu yönündeki Devlet politikasının; mevzuat çerçevesinin ve yerel düzenlemelerin birbiriyle yarışan menfaatler arasında adil bir dengeyi koruyacak şekilde olduğunun gösterilmesi şartıyla, ilke olarak 8. madde kapsamında kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir. Mahkeme, yasal çerçeveyi ve yerel düzenlemeleri göz önünde bulundurarak ve (varsa) havalimanından kaynaklanan gürültü rahatsızlığının genel olarak konut fiyatları veya özel olarak başvuranların mülklerinin değeri üzerindeki etkisini göstermek için ya da gerçekçi bir taşınma imkânının bulunmadığını tespit etmek için herhangi bir delilin sunulmadığını dikkate alarak, Devletin kendisine tanınan takdir yetkisini aştığını veya adil bir denge kurmak ve başvuranların 8. madde kapsamındaki haklarını güvence altına almak için uygun önlemleri almadığını tespit etmemiştir.

Botti/İtalya (k.k.) (2004) davasında Mahkeme, halkın erişebildiği yerlerde sigara içmeyenlerin pasif içiciliğe maruz kalması konusunu 2. ve 8. maddeler kapsamında ele almıştır. Mahkeme, sigara içmeyen bir kişi olarak başvuranın menfaatinin sigara içmeye devam eden diğer bireylerin menfaatleriyle çatıştığını ve ulusal makamların sahip olduğu takdir yetkisini göz önünde bulundurarak, kamuya açık yerlerde sigara içilmesine ilişkin geniş çaplı bir yasağın bulunmamasının, İtalya Devletinin başvuranın Sözleşme'nin 2 ve 8. maddeleri kapsamındaki haklarını koruyamadığı şeklinde değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir.

Mahkeme, cezaevinde pasif içicilikle ilgili *Aparicio Benito/İspanya* (k.k.) (2006) davasında da benzer bir yaklaşım benimsemiştir. Mahkeme, Üye Devletlerin pasif içiciliğe karşı benimsediği yeknesak bir yanıtın mevcut olmadığını kaydederek, Devletlere toplumun her kesiminde benimsenecek belirli bir davranışı

dayatmakla görevli olmadığına dikkat çekmiştir. Daha açık olarak belirtmek gerekirse, bir koğuştaki tek kalan başvuranın gibi durumların ve sigara içmeyen mahpusların koğuştaki sigara içenlerle paylaştığı durumların bir arada görüldüğüne ve cezaevinde sigara içilmesi bakımından bu durumlara yönelik herhangi bir standart yaklaşımın bulunmadığına dikkat çekmiştir. Benzer şekilde, İspanya gibi bazı Taraf Devletler sigara içilmesine izin verilen ortak alanları kısıtlarken, diğerleri bu tür kısıtlamalar getirmemiştir. Mahkeme, Taraf Devletlerde sigara içme ve sigara içmenin cezaevlerinde düzenlenme şekli konusunda bir fikir birliğinin olmamasını ve davanın özel koşullarını göz önünde bulundurarak, 8. madde kapsamındaki şikâyetin açıkça dayanaktan yoksun olduğunu beyan etmiştir.

Elektromanyetiğe aşırı duyarlılıktan muzdarip olan bir kişinin, kurulması planlanan cep telefonu baz istasyonları hakkındaki endişeleri ile ilgili *Luginbühl/İsviçre* (k.k.) (2006) davasında Mahkeme, öncelikle yerel standartlara uyulduğunu ve ikinci olarak bu tür bir altyapının halk sağlığına zararının henüz bilimsel olarak kanıtlanmadığını kaydetmiştir. Başvuranın elektromanyetiğe aşırı duyarlılığına rağmen, Devletin geniş takdir yetkisi ve modern toplumun kapsamlı bir cep telefonu şebekesine sahip olma konusundaki menfaati dikkate alındığında, başvuranın haklarının korunması için, radyo sinyallerine dair geçerli düzenlemeleri yapmaktan ve bunlara uyulmasını sağlamaktan daha kapsamlı önlemler alınmasına yönelik bir yükümlülüğün Devlete yüklenmesinin şart olduğu sonucuna varmanın makul ve uygun olmadığına karar vermiştir. Mahkeme, 8. madde kapsamındaki şikâyetin açıkça dayanaktan yoksun olduğunu beyan etmiştir.

Ward/Birleşik Krallık (k.k.) (2004) davasında, kara yolu ve demir yolu altyapılarına yakın bir gezgin konaklama sahasında karavanda yaşayan bir kişi, maruz kaldığı gürültü ve kirlilikten şikâyet etmiştir. Mahkeme, yetkililerce, başvuranın konutuna veya özel hayatına saygı gösterilmesi hakkına müdahale edilmediği veya herhangi bir saygısızlık gösterilmediği sonucuna varmıştır. Başvuranın başka bir alternatifi olmadığının ortaya konulamadığını kaydederek ve durumu iyileştirmek için önlemler alınmış olduğunu göz önünde bulundurarak, kurşunlu benzin kullanımının yasaklanmasının çocuklar için önemli bir sağlık sorununu ortadan kaldırdığını, yerel mahkemelerce yerel konseyin sahada yenileme çalışmaları yapmak amacıyla büyük bir Devlet hibesi aldığına dikkat çekildiğini ve çevre koruma mevzuatı kapsamında başvurulabilecek hukuk yolları bulunduğunu gözlemlemiştir.

Kara yolu altyapılarının yakınında yaşayan kişilerin dizel araçlar tarafından yayılan dumanlardan kaynaklı kirlilikten şikâyet ettikleri *Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (k.k.) (2009) davasında Mahkeme, davalı Devletin dizel araç emisyonlarını azaltmak üzere önlemler aldığını gözlemleyerek, Devletin başvurular tarafından önerilen özel önlemleri (dizel araçlara partikül filtrelerinin takılmasının zorunlu hâle getirilmesi) almayı reddetmesi nedeniyle bireyin ve bir bütün olarak toplumun menfaatleri arasında adil bir denge kurmayarak takdir yetkisini aştığının başvurular tarafından ortaya konulamadığına karar vermiştir.

Bir şehir içi kara yolunun yakınında yaşayan bir kişinin, yakın mesafede bulunan bir otoyolda ücretli geçiş uygulamasının başlatılmasının ardından oluşan yoğun trafikten kaynaklı gürültü, titreşim, kirlilik ve rahatsız edici kokulardan şikâyet ettiği *Deés/Macaristan* (2010, §§ 22-24) davasında Mahkeme, yetkililer tarafından rahatsızlıkları azaltmak için (üç yan yol inşaatının yapılması, gece hız sınırının düşürülmesi, trafik ışıklarının yerleştirilmesi ve ağır araçların erişimini yasaklayarak trafiği yeniden yönlendiren yeni yol işaretlerinin konulması gibi) adımların atıldığını kaydetmiştir. Bununla birlikte Mahkeme, bu önlemlerin yetersiz kaldığını ve bunun sonucunda başvuranın uzun bir süre boyunca, kendisini orantısız bir sıkıntıya sokan, aşırı gürültüden kaynaklı bir rahatsızlığa maruz kaldığını kaydetmiştir. Devletin mahalledeki trafiği yavaşlatmaya ve yeniden düzenlemeye yönelik çabalarına rağmen, yasal normlarda belirtilen düzeylerin birkaç yıldır aşıldığını gözlemleyen Mahkeme, başvuranın yaşadığı sokağın, konutundan faydalanmasını engelleyen, doğrudan ve ciddi bir sıkıntıdan etkilendiğini değerlendirmiş ve davalı Devletin, başvuranın konutuna ve özel hayatına saygı hakkını güvence altına alma konusundaki pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediğini tespit etmiştir.

Bir konut binasında faaliyet gösteren bir internet kafeden kaynaklanan gürültü ve rahatsızlıklarla ilgili *Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan* (2010, §§ 99-102) davasında Mahkeme, bir dizi şikâyet alınmasına ve kafenin gerekli izin olmaksızın faaliyet gösterdiğinin tespit edilmesine rağmen, polis ve belediye yetkililerinin, kafe faaliyetlerinin aynı binada yaşayan kişilerin refahı üzerindeki etkisini tespit etmek için

etkili adımlar atmadıklarını veya konut binalarındaki gürültü ile ilgili düzenlemeleri açıkça ihlal ettiği anlaşılan rahatsızlıkları kontrol altında tutmak için yetkilerini kullanmadıklarını kaydetmiştir. Belediye, konut binalarındaki ticari yapıların mevcudiyeti ile bu binalarda yaşayan kişilerin refahı arasında bir uzlaşmaya varmayı amaçlayan iç hukuk kurallarına uyulup uyulmadığını tespit etmeye çalışmaksızın, kulübün bulunduğu dairenin ticari binaya dönüştürülmesine yönelik bir planı onaylamıştır. Belediye daha sonra kafenin işletme iznini kafe müşterilerinin bina sakinlerinin kullandığı kapıdan değil de arka kapıdan girmesi şartına bağlamış, ancak bu şart, kafenin açılmasından yaklaşık iki buçuk yıl sonra getirilmiş olup bu şarta uyulmamıştır. Ayrıca yerel mahkeme, dairenin internet kafe olarak kullanılmasını yasaklayarak su ve elektriğinin kesilmesi talimatını veren Bölge Yapı Kontrol Müdürlüğü kararının yürütmesini durdurmuş, bu durum da, yargılamaların süresi ile birlikte dikkate alındığında, başvuruların haklarının etkin bir şekilde korunmasını engellemiştir. Mahkeme, davalı Devletin konuya gereken özeni göstermediği veya tüm yarışan menfaatleri gerektiği gibi dikkate almadığı ve dolayısıyla başvuruların konutlarına, özel ve aile hayatlarına saygı gösterilmesi haklarını güvence altına alma konusundaki pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediği sonucuna varmıştır.

Bir kömür madeninden, bir kömür işleme fabrikasından ve atık yığınlarından kaynaklanan su, hava ve toprak kirliliği ile ilgili *Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna* (2011, §§ 146-156) davasında Mahkeme, yetkililer tarafından zararlı etkileri en aza indirmek için birtakım adımlar atıldığını kaydetmiştir: ihtilaf konusu olmayan bir yasal çerçeve mevcuttu; kirlilik seviyeleri düzenli olarak ölçülmekteydi; madene ve fabrikaya yaptırımlar uygulanmıştı; bir tampon bölge tespit edilmişti; içme suyu sağlamak için bir su kemeri inşa edilmişti ve başvurulara bir başka konut temin etmek için çeşitli planlar yapılmıştı. Bununla birlikte Mahkeme, bu çabalara rağmen, yetkililerce başvuruların on iki yıldan daha uzun süren söz konusu dönem boyunca neredeyse hiçbir şekilde değişmeyen kişisel durumu için etkili bir çözüm ortaya konulmadığını kaydetmiştir. Nitekim madenin ve fabrikanın sahibi olan Devlet, başvuruların durumuyla ilgili olarak iki ana politika seçeneğini (başvuruların daha güvenli bir alana taşınmalarını kolaylaştırmak ya da kirliliğin etkilerini bir şekilde azaltmak) değerlendirmiştir. Bir başka konut temin etme seçeneği ve alınması amaçlanan hafifletici önlemler (bir tampon bölge yönetim planının yürürlüğe konulması gibi) hiçbir zaman netice vermemiştir.

Yılda iki ayrı hafta içerisinde gerçekleştirilen havai fişek gösterilerinden kaynaklı gürültü ile ilgili *Zammit Maempel/Malta* (2011, §§ 68-69) davasında Mahkeme, havai fişeklerin polis ve itfaiyecilerin gözetiminde atılacağı ve zorunlu sigorta kapsamına alınacağı şekilde söz konusu faaliyetin Devlet tarafından düzenlemeye tabi tutulmasına ve gösterileri gerçekleştiren üçüncü taraflara yükümlülükler getirilmiş olmasına önem vermiştir.

Campania bölgesindeki atık yönetimi krizine ilişkin olan ve başvuruların birkaç ay boyunca sokaklarda biriken atıkların yol açtığı kirlilik ve rahatsızlıklardan şikâyet ettiği *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya* (2012, §§ 111-112) davasında Mahkeme, kişilerin özel hayatlarına ve konutlarına saygı gösterilmesi haklarının ihlal edildiğine ilişkin tespitini, yetkililer tarafından uzun bir süre boyunca atık toplama, işleme ve bertaraf hizmetinin düzgün işleyişinin sağlanamamasına dayandırmıştır. Aynı krize ilişkin *Locascia ve Diğerleri/İtalya* (2023, §§ 126-138 ve 140-151) davasında Mahkeme, atıkların toplanması ve bertaraf edilmesine ilişkin olarak, başvuruların maruz kaldıkları sağlık riski ve olağanüstü hâl sona erinceye dek günlük hayatlarında yaşadıkları çevresel rahatsızlık nedeniyle 8. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Diğer taraftan Mahkeme, başvuruların olağanüstü hâlin sona ermesi akabinde atık kirliliğinin ciddi bir etkisinden kişisel olarak muzdarip olduklarını ortaya koymadıklarına karar vermiştir. Mahkeme, Campania bölgesinde depolanan önemli miktarda atığın mevcut olmasının, söz konusu bölgedeki genel çevresel bozulmanın varlığını sürdürdüğünü gösterdiğini kabul etmiştir. Fakat Mahkeme bu hususun, başvuruların yaşadıkları belediyelerin sakinlerinin özellikle bu durumdan etkilendiğinin ve şayet etkileniyorlarsa, bu durumun başvuruların aile ve özel hayatlarına saygı haklarına ne ölçüde müdahale teşkil ettiğinin tespiti için tek başına yeterli olmadığını değerlendirmiştir. Aksine Mahkeme, özellikle bir katı atık depolama sahasının yakınında yaşayan kişilerin durumuna ilişkin olarak, bu sahanın kapatılması öncesi ve sonrasında yetkililerce atılan adımlar göz önünde bulundurulduğunda, yetkililerin söz konusu kişilerin özel hayatlarına saygı hakkının etkili olarak korunmasını sağlamak için tüm gerekli önlemleri alma

konusundaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmedikleri sonucuna varmıştır.

Bir bardan kaynaklanan gürültü rahatsızlıkları ile ilgili *Udovičić/Hrvatistan* (2014, §§ 152-160) davasında Mahkeme, başvuranın yetkili idari makamlar önüne getirdiği tüm şikâyet ve davalara rağmen, idari makamların on yıldan daha uzun bir süre boyunca uygun herhangi bir karara varamadığını kaydetmiştir. Mahkeme, durumun on yıldan fazla bir süredir bu şekilde devam etmesine izin veren davalı Devletin, konuya gereken özeni göstermediği ve tüm yarışan menfaatleri gerektiği gibi dikkate almadığı ve dolayısıyla başvuranın konutuna, özel ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkını güvence altına alma konusundaki pozitif yükümlülüğünü yerine getirmedikleri sonucuna varmıştır.

Bir kişinin bir kireç taşı ve çimento fabrikasından kaynaklanan gürültüden şikâyet ettiği *Podelean/Romanya* (k.k.) (2019) davasında Mahkeme, Devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirdiğini tespit ederken dört etkene özel önem vermiştir. Bunlar, başvuranın durumu bilmesine rağmen gürültü kaynağının yakınında yaşamaya karar vermiş olması; maruz kaldığı sesle ilgili rahatsızlıklara eşlik eden diğer gürültü kaynakları hakkında yetkililere ve mahkemelere şikâyetle bulunmamış olması; gerekli usuli güvencelerden yararlanmış olması ve yerel makamların (fabrikanın faaliyetinin çevre izinlerine göre yürütülmesini sağlayarak, gürültü seviyelerini ölçerek, modernizasyon ve ses yalıtımı çalışmaları yaparak) gürültüyü azaltmaya çalışmış olmasıdır. Mahkeme, yetkililerin çabaları sonucunda gürültü seviyelerinin iç hukukta belirtilen sınırın altına düşmemiş olmasına rağmen, bu durumun, kısmen diğer kirlilik kaynaklarından ve başvuranın tüm bu kaynaklardan şikâyet etmek için yerel düzeyde işlem başlatmama kararından dolayı ortaya çıktığına karar vermiştir.

Başvuranların yetkililerce güzergâh değişikliği yapılması sonucunda evlerinin yoğun kara yolu trafiğine maruz kalmasından kaynaklı rahatsızlıklardan şikâyet ettikleri *Kapa ve Diğerleri/Polonya* (2021, §§ 164-175) davasında Mahkeme, yetkililerin hareketsiz kalmadıklarını, fakat rahatsızlıkları azaltmak için sarf ettikleri “kayda değer çabalara” rağmen, bu amaca yönelik olarak attıkları adımların büyük ölçüde etkisiz olduğunu ve dolayısıyla kara yolu kullanıcılarına yerel sakinlere karşı üstünlük tanındığını kaydetmiştir. Mahkeme yoğun trafiğin, buna uygun olmayan bir kara yoluna yönlendirildiği ve yerel makamların sakinlerin karşı karşıya kaldıkları sorunlara etkili ve uygun bir yanıt vermediği gerekçesiyle başvuranların konutlarına saygı gösterilmesi hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir.

Özel bir şirkete ait katı atık depolama sahasının neden olduğu kirlilik ve rahatsızlıkla ilgili *Kotov ve Diğerleri/Rusya* (2022, §§ 123-136) davasında Mahkeme, atık yönetimi faaliyetlerinin düzenlendiği güçlü bir düzenleyici çerçevenin varlığına rağmen, makamların başlangıçta söz konusu çerçeveyi sıkı şekilde uygulamayı ihmal ettiği gerekçesiyle 8. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Fakat Mahkeme, makamların daha sonra aldığı tedbirler göz önünde bulundurulduğunda, Hükümetin kapsamlı bir atık yönetim politikasına ve etkili atık arıtma uygulamalarına sahip olma konusundaki genel sosyoekonomik menfaat ile birinci başvuranın olumlu çevresel koşullarda yaşama konusundaki bireysel menfaati arasında adil bir denge kurabildiğine karar vermiştir.

• Tehlikeli faaliyetlere özgü hususlar: önleme ve bilgilendirme

- Önlemeye vurgu yapılması

143. Mahkeme, *tehlikeli faaliyetler bağlamında*, Sözleşme’nin 2. ve 8. maddeleri kapsamındaki pozitif yükümlülüklerin kapsamının büyük ölçüde örtüştüğünü vurgulamıştır. Dolayısıyla, 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülük, ulusal makamların, 2. madde kapsamındaki pozitif yükümlülükleri bağlamında kendilerinden beklenenlerle aynı pratik önlemleri almalarını gerektirmektedir (*Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya*, 2012, §§ 212 ve 216; *Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 102; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 538).

144. Özellikle, 2. madde çerçevesinde olduğu gibi, başvuranların 8 § 1 maddesi kapsamındaki haklarını korumak için tüm uygun önlemleri almaya yönelik pozitif yükümlülük, her şeyden önce Devlete, çevre ve insan sağlığına yönelik zararların etkili bir şekilde önlenmesini sağlamak için tasarlanmış bir yasal ve idari çerçeve oluşturma konusunda birincil bir görev yükler (*Tătar/Romanya*, 2009, § 88).

Mahkeme, 8. madde kapsamındaki şikâyetleri incelerken, *başta tehlikeli faaliyetlerle ilgili davalar* olmak üzere, bir Devletin karmaşık çevresel ve ekonomik politika sorunlarıyla karşı karşıya olduğu davalarda,

Devletin, özellikle söz konusu olan potansiyel risk düzeyi olmak üzere, ilgili faaliyete özgü nitelikleri dikkate alan düzenlemeler de yapması gerektiğini vurgulamıştır. Düzenlemeler faaliyetin ruhsatlandırılmasını, kurulmasını, işletilmesini, güvenliğini ve denetimini kapsamalı ve söz konusu faaliyet alanının doğasında var olan riskler nedeniyle yaşamları tehlikede olabilecek vatandaşların etkin bir şekilde korunmalarını sağlamak için tüm ilgililerin pratik önlemler almalarını zorunlu kılmalıdır (*Tătar/Romanya*, 2009, § 88; *Brândușe/Romanya*, 2009, § 63; *Băcilă/Romanya*, 2010, § 61; *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 106; *Fieroiu ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2017; *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan*, 2017, § 75; *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, § 159; *Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023, § 124; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 538 (a)).

145. Örnekler:

Băcilă/Romanya (2010, §§ 66-73) davasında başvuran, bir kurşun ve çinko fabrikasını işleten bir şirkete, söz konusu fabrikanın kirlilik düzeyini yerel sakinlerin refahı için uygun olan düzeylere indirmesi için gereken yaptırımların yerel makamlarca uygulanmadığından şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, Hükümet tarafından fabrikanın işletme izinlerinin ekinde bulunan ve kirliliğin azaltılmasına yönelik önlemlerin gerektiği gibi uygulandığına dair herhangi bir delil sunulmadığını ve yerel makamların fabrika faaliyetlerinden kaynaklanan ciddi kirlilik sorunlarının farkında olmasına rağmen fabrikanın gerekli izin olmaksızın üç yıl boyunca faaliyet gösterdiğine ve işletmeciyeye karşı herhangi bir önlem almak için birkaç yıl beklediğine dikkat çekmiştir. Mahkeme, yerel makamların belediyenin en büyük işverenin ekonomik faaliyetlerini sürdürmesi konusundaki menfaatinin, ilgili kişilerin dengeli ve sağlıklı bir çevreden yararlanma hakkından öncelikli olamayacağı değerlendirmesinde bulunmuştur. Mahkeme, davalı Devlete tanınan takdir yetkisine rağmen, davalı Devletin, şehrin menfaatleri ve ekonomik refahı (ana yerel işverenin faaliyetlerinin korunması) ile başvuranın konutuna ve özel ve aile hayatına saygı hakkından etkin biçimde yararlanması arasında adil bir denge kuramadığı sonucuna varmıştır.

Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya (2012, §§ 215-216) davasında Sözleşme'nin 8. maddesinin ve 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edildiğini tespit eden Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamındaki tespitine tekrar atıfta bulunmuştur (yukarıdaki 2. maddeyle ilgili bölüme bakınız): 1. Yetkililer, bir su deposunun işletilmesinden kaynaklanan riskleri etkin bir şekilde değerlendirmelerini ve ilgili teknik standartlara uygun olarak su deposunun yakınında kentsel gelişim politikalarını uygulamalarını sağlayan açık bir hukuki ve idari çerçeve oluşturmamışlardır. 2. Bölgede yaşayan nüfusun yeterli düzeyde korunmasını sağlamak ve özellikle nehir kanalını su deposundan acil su tahliyeleriyle başa çıkabileceği kadar temiz tutmak, bir acil durum uyarı sistemi kurmak ve su deposunun işletilmesiyle bağlantılı muhtemel riskler hakkında yerel halkı bilgilendirmek için gerekli adımları atmaya sorumluları teşvik edecek tutarlı bir denetim sistemi mevcut değildi. 3. Çeşitli idari makamlar arasında, dikkatlerine sunulan risklerin insan hayatını tehlikeye atacak kadar ciddi hâle gelmemesini sağlamak için yeterli koordinasyon ve iş birliğinin olduğu tespit edilememiştir. Mahkeme ayrıca, başvurular sel nedeniyle şikâyetle bulunduktan sonra bile yetkililerin herhangi bir adım atmadıklarını ve bunun sonucunda su deposu yakınında yaşayanların yaşamlarına yönelik riskin karar tarihine kadar varlığını sürdürdüğünü kaydetmiştir.

Bir Devlet tersanesinde çalışan işçilerin asbeste maruz kalmasıyla ilgili *Brincat ve Diğerleri/Malta* (2014, §§ 103-117) davasında Mahkeme, düzenlemelerin yetersizliği ve önlemlerin kısmen uygulanmış olması nedeniyle, mezotelyoma hastalığından dolayı hayatını kaybeden başvuranlardan biri bakımından 2. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (yukarıdaki 2. maddeyle ilgili bölüme bakınız). Bu sonuca varmasına neden olan gerekçelere dayanarak, hayatta kalan başvurular açısından 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Bir termik santralden kaynaklanan hava kirliliğiyle ilgili *Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan* (2017, §§ 73-78) davasında Mahkemenin ihlale ilişkin tespiti, iki olguya dayanmaktadır. Birincisi, ilgili tarihte tehlikeli faaliyetlere ilişkin önleyici düzenlemelerin bulunmadığını kaydederek, termik santralin potansiyel olarak tehlikeli faaliyetleri için fiilen yürürlükte olan bir düzenleyici çerçevenin bulunmamasının, termik santralin, hava kirliliğini ve bunun başvuruların sağlığı ve refahı üzerindeki olumsuz etkisini önlemeye

veya en azından azaltmaya yönelik herhangi bir güvence olmaksızın, başvuranların evlerinin hemen yakınında faaliyet gösterebileceği anlamına geldiğini gözlemlemiştir. İkinci olarak, Mahkeme, yetkililerce nüfusun maruz kaldığı ekolojik rahatsızlık kabul edilmesine rağmen, yetkililerin bu durum karşısında tepkisiz kaldıklarına dikkat çekmiştir. Mahkeme, çevre konularıyla ilgili davalarda yetkililere tanınan takdir yetkisine rağmen, davalı Devletin, toplumun faaliyet hâlindeki bir termik santrale sahip olması konusundaki menfaatleri ile başvuranların konutlarına ve özel hayatlarına saygı gösterilmesi haklarını etkin bir şekilde kullanmaları arasında adil bir denge kuramadığı sonucuna varmıştır.

Yerel sakinlerin, sağlıklarını ve doğal çevreyi Taranto'daki bir çelik işleme tesisinden kaynaklanan zehirli emisyonlardan korumak için Devlet tarafından yeterli adımların atılmadığından şikâyet ettikleri *Cordella ve Diğerleri/İtalya* (2019, §§ 162-174) davasında Mahkeme, yerel düzeyde yürütülen çeşitli çalışmalarda bu emisyonların çevre ve halk sağlığı üzerindeki etkilerine değinildiğini ve emisyonlara maruz kalınması ile bir dizi ciddi hastalık ve ölüm oranlarındaki artış arasında bir illiyet bağı olduğunun vurgulandığını kaydetmiştir. Mahkeme, bölgedeki kirliliği azaltmak için yetkililer tarafından yapılan girişimlerin istenen sonuçları vermediğini ve özellikle, ilgili adli makamların kimyasal ve epidemiyolojik bilirkişi raporlarına dayanarak sağlık ve çevre açısından ciddi riskler olduğunu tespit etmesine rağmen, çelik üretim faaliyetlerinin sürekliliğini güvence altına almak için Hükümet tarafından birçok kez müdahalede bulunulduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, başvuranların ve daha genel olarak risk altındaki bölgelerde yaşayan tüm nüfusun sağlığını tehlikeye atan bir çevre kirliliği durumunun devam ettiğine ve mevcut durumda, bu kişilerin, söz konusu bölgelerde kirliliğin azaltılmasına yönelik çalışmaların ilerlemesi ve özellikle ilgili çalışma takvimi konusunda bilgiden yoksun bırakıldıklarına işaret ederek, fabrika üretim faaliyetleriyle ilgili çevresel sorunların yetkililer tarafından idaresinde bir çıkmaza girildiği sonucuna varmıştır. Dolayısıyla Mahkeme, yetkililerin, başvuranların özel hayatlarına saygı gösterilmesi hakkının korunmasını sağlamak için gerekli tüm adımları atmadıkları sonucuna varmıştır.

• **Bir sağlık tehlikesine maruz kalan ve herhangi bir karar verme sürecinin dışında olan kişilere yönelik bilgiler**

146. 8. madde uyarınca, tehlikeli faaliyetler alanında, herhangi bir karar verme süreci dışında kalanlar da dâhil olmak üzere sağlık riskine maruz kalan kişiler, riski değerlendirmelerine imkân tanıyan mevcut bilgilere erişebilmelidirler (*Guerra ve Diğerleri/İtalya*, 1998, § 60; *Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023, § 125; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 538 (f); (bir karar verme süreci çerçevesinde bilgiye erişim konusuyla ilgili olarak, aşağıya bakınız).

Mahkeme bu hakka riayet edilmesi hususunu değerlendirirken, Aarhus Sözleşmesi gibi diğer geçerli uluslararası belgelerden ve özellikle söz konusu Sözleşme'nin 5 § 1 (c) maddesinden ("Tüm Taraflar ... ister insan faaliyetlerinden ister doğal nedenlerden kaynaklanıyor olsun, insan sağlığı ve çevreye yönelik yakın bir tehdidin söz konusu olması hâlinde, toplumun bu tehdiye bağlı zararı önlemek veya hafifletmek üzere tedbirler almasına imkân verebilecek ve kamu otoritesinin elinde bulunan tüm bilgilerin, toplumun etkilenebilecek üyelerine derhâl, gecikmesizin verilmesini sağlar.") doğan yükümlülükleri dikkate alabilir (*Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 107; *(Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023, § 125; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 539 (d)).

147. Bir Devletin tehlikeli faaliyetlere dâhil olan kişilerin sağlığı üzerinde gizli ve olumsuz sonuçları olabilecek tehlikeli faaliyetler gerçekleştirmesi hâlinde, ulusal güvenliği ilgilendiren bir durum söz konusu değilse, 8. madde kapsamındaki özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı, bu kişilerin ilgili ve uygun tüm bilgileri talep edebilmelerini sağlayan, etkili ve erişilebilir bir usulün tesis edilmesini gerektirir (*McGinley ve Egan/Birleşik Krallık*, 1998, § 101; *Roche/Birleşik Krallık* [BD], 2005, § 162; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 246).

148. Bazı kararlarda, 8. madde (*Tatar/Romanya*, 2009, §§ 120-124; *Brândușe/Romanya*, 2009, § 74; *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, §§ 107 ve 113; *Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023, § 152; *Verein*

KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre [BD], 2024, § 539 (d)) ve 2. madde (yukarıya bakınız) uyarınca Devletin kendiliğinden bilgi sağlamakla yükümlü olduğunun ortaya konulduğu görülmektedir.

149. Örnekler:

Üretim döngüsü sırasında büyük miktarlarda yanıcı gaz ve zehirli madde salınımının gerçekleştiği ve bu nedenle 150 kişinin hastaneye kaldırıldığı, “Seveso yüksek risk” düzeyinde sınıflandırılan bir kimyasal madde fabrikasının yakınında yaşayan kişilerin durumuyla ilgili *Guerra ve Diğerleri/İtalya* (1998, § 60) davasında Mahkeme, başvuranların fabrikada bir kaza olması durumunda tehlikeye maruz kalabilecek bir kasabada yaşamaya devam etmeleri hâlinde kendilerinin ve ailelerinin karşı karşıya kalabileceği riskleri değerlendirmelerini sağlayacak önemli bilgilerden mahrum bıraktığı için davalı Devletin, başvuranların özel ve aile hayatlarına saygı hakkını koruma yükümlülüğünü yerine getirmediklerine karar vermiştir.

Nükleer silahlara yönelik bir dizi atmosferik test sırasında askerlerin radyasyona maruz kalmasıyla ilgili *McGinley ve Egan/Birleşik Krallık* (1998, §§ 101-103) davasında Mahkeme, bir Devletin tehlikeli faaliyetleri gerçekleştirirken söz konusu faaliyetlere dâhil olan kişilerin sağlığı üzerinde gizli ve olumsuz sonuçların meydana gelebileceği durumlarda, 8. madde kapsamındaki özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı uyarınca, bu kişilerin ilgili ve uygun tüm bilgileri talep edebilmelerini sağlayan, etkili ve erişilebilir bir usulün tesis edilmesi gerektiğine karar vermiştir. Başvuranların, davanın koşulları altında, testlerden sonra Christmas Adası’nda kaydedilen radyasyon düzeyine ilişkin belgeleri talep etmelerine izin verecek bir usule erişebildiklerini kaydeden Mahkeme, bu hükmün ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Benzer şekilde, bir askerin araştırma amacıyla düşük dozlarda hardal gazına ve sinir gazına maruz kalması ve akabinde kendisine bir dizi hastalık teşhisi (geç başlangıçlı bronşiyal astım, hipertansiyon ve kronik obstrüktif solunum yolu hastalığı) konulmasıyla ilgili *Roche/Birleşik Krallık* [BD] (2005, §§ 162-167) davasında Mahkeme, yetkililerin, başvuranın testlere katılımı sırasında maruz kaldığı herhangi bir riski değerlendirmesine imkân sağlayacak tüm ilgili ve uygun bilgilere erişmesini sağlayan etkili ve erişilebilir bir usul sağlama konusunda pozitif bir yükümlülüğe sahip olduklarına karar vermiştir. Bu durumda, *McGinley ve Egan/Birleşik Krallık* (1998) davasında izlenen usulün yalnızca emekli maaşlarıyla ilgili uyuşmazlıklar için geçerli olması nedeniyle söz konusu yükümlülüğü yerine getirmeyeceği kanaatine varmış ve 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Siyanürleme yönteminin uygulandığı bir altın madeninde meydana gelmiş ve sağlıkla ilgili ve çevresel boyutta doğurduğu önemli sonuçlar uluslararası araştırmalarda ve raporlarda kayıt altına alınmış bir kazayla ilgili *Tătar/Romanya* (2009, §§ 120-124) davasında Mahkeme, yetkililerce, kazanın yerel sakinlerin sağlığı ve çevre üzerindeki geçmiş, şimdiki ve gelecekteki sonuçları ve gelecekte benzer olaylara maruz kalan nüfusların koruma altına alınmasına ilişkin önleyici tedbirler ve tavsiyeler hakkında yeterli ve ayrıntılı bilgi sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, başvuranlardan birinin, kendisinin ve ailesinin maruz kaldığı potansiyel riskler hakkında idari ve adli yetkililerden bilgi almak ve sorumluların yargılanmalarını sağlamak için birçok girişimde bulunduğunu, ancak bu girişimlerin başarısız olduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, yetkililerin, başta başvuranlar olmak üzere ilgili toplum grubunu bilgilendirme görevlerini yerine getirmediklerini ve bu kişilerin, benzer bir kazanın tekrar meydana gelmesini önlemek için alınacak olası önlemler veya böyle bir durumda alınması gereken önlemler hakkında bilgi edinemediklerini kaydetmiştir.

Bir mahpusun tutulduğu cezaevinin yakınındaki belediye çöplüğünden şikâyetçi olduğu *Brândușe/Romanya* (2009, § 74) davasında Mahkeme, çöplüğün kapatılmasına yönelik süreci başlatan belediyenin, çöplükten kaynaklanan çevre ve halk sağlığı riskleri hakkında halkı bilgilendiren veya uyarın herhangi bir bilgi veya uyarı işaretinin sahaya konulmamış olması nedeniyle ceza almış olmasına özel önem vermiştir. Mahkeme ayrıca, ihtilaf konusu çöplükle ilgili olarak yetkililerden bilgi talep eden (başta başvuran olmak üzere) mahpusların, etki çalışmalarının sonuçlarına ve maruz kaldıkları sağlık riskini değerlendirme imkânı sağlayacak bilgilere etkin bir şekilde erişebilmelerinin sağlanması için yetkililerce

alınan önlemlerin Hükümet tarafından açıklanmadığını kaydetmiştir.

Başvuranların İtalya'nın Campania bölgesindeki atık toplama, işleme ve bertaraf hizmetlerinin kötü yönetiminden kaynaklanan kirlilik ve diğer rahatsızlıklardan şikâyet ettikleri *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya* (2012, §§ 107 ve 113) davasında Mahkeme, halkın maruz kaldığı riski değerlendirmesine imkân tanıyan bilgilere erişiminin özel önemini vurgulamıştır. Ayrıca, İtalya tarafından onaylanan, Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Halkın Karar Alma Sürecine Katılımı ve Adalet Erişimine Dair Aarhus Sözleşmesi'nin 5 § 1 (c) maddesi uyarınca, tüm Tarafların "ister insan faaliyetlerinden ister doğal nedenlerden kaynaklanıyor olsun, insan sağlığına veya çevreye yönelik herhangi bir yakın tehdidin söz konusu olması hâlinde, bu tehdiye bağlı zararı önlemek veya azaltmak için toplumun tedbirler almasına imkân verebilecek ve kamu otoritesinin elinde bulunan tüm bilgilerin, toplumun etkilenebilecek üyelerine derhâl, gecikmeksizin verilmesini" sağlaması gerektiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte Mahkeme, mevcut davada, sivil olağanüstü hâl planlama dairesi tarafından yaptırılan çalışmaların kamuya açıklandığını kaydetmiştir. İtalyan makamlarının, başvurular da dâhil olmak üzere ilgili kişileri, Campania'da yaşamaya devam etmeleri durumunda maruz kalacakları muhtemel riskler hakkında bilgilendirme görevini yerine getirmiş olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca, Campania'daki atık yönetim kriziyle ilgili diğer bir dava olan ve Mahkemenin yetkililerin başvurular dâhil ilgili kişileri maruz kaldıkları muhtemel riskler konusunda bilgilendirme görevini yerine getirdiklerine, zira Sivil Koruma Dairesinin başvuruların evlerinin yakınındaki katı atık depolama sahasındaki çevresel duruma ilişkin bilgilerin ve sağlık üzerine etki çalışmalarının bir parlamento komisyonu, belediye başkanları ve savcılık tarafından kamuya açıklandığına karar verdiği *Locascia ve Diğerleri/İtalya* (2023, § 152) davasına bakınız.

Başvuranların sivilleştirilmiş doğal gaz terminalleriyle bağlantılı riskler hakkında halka yetersiz bilgi verilmesinden şikâyet ettikleri *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık* (2012, §§ 245-250) davasında Mahkeme, karar alma süreci çerçevesinde topluma açıklanan bilgileri ve çevreden ve tehlikeli faaliyetlerden kaynaklanan riskler hakkında bilgiye erişim hakkının iç hukukta geniş kapsamlı olarak korunmuş ve düzenlenmiş olduğunu dikkate almıştır. Mahkeme, başvuruların konunun esasıyla ilgili herhangi bir belgenin kendilerine sunulmadığını kanıtlanamadığını gözlemleyerek, yetkililer ve proje geliştiricileri tarafından gönüllü olarak geniş kapsamlı bilginin topluma sunulduğunu kaydetmiştir. Her hâlükârda, başvuruların, erişemedikleri herhangi bir usulle ilgili özellikle bilgi talep etmelerine imkân tanımak için kanunla tesis edilmiş bir mekanizmaya sahip olduklarını da eklemiştir. Mahkeme, Devletin 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüğünü yerine getirdiği sonucuna varmıştır.

ii. Karar verme süreci

150. Ulusal makamlara 8. madde kapsamında güvence altına alınan bir Sözleşme hakkının kullanılmasına müdahale etme imkânı tanıyan bir takdir yetkisi verildiğinde, bireye sunulan usuli güvenceler, davalı Devletin takdir yetkisinin sınırlarını aşır aşmadığını belirlemede özellikle önemli olacaktır (*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 137; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 539).

151. Dolayısıyla Mahkeme, 8. maddede açık bir usuli gereklilik bulunmamasına rağmen, karar verme sürecinin adil olması ve bireyin 8. madde tarafından güvence altına alınan menfaatlerine gereken saygıyı gösterecek nitelikte olması gerektiğine işaret etmiştir (*Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (k.k.), 2001; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 118; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 82; *Wałkuska/Polonya* (k.k.), 2008; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 62; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 219; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 137; *Udovičić/Hırvatistan*, 2014, § 151). Bu nedenle Mahkemenin, ilgili politika veya kararın türü, karar verme usulü sürecinde bireylerin görüşlerinin ne ölçüde dikkate alındığı ve mevcut usuli güvenceler de dâhil olmak üzere tüm usuli hususları dikkate alması gerekmektedir (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 104; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 118; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 82; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 62; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 219; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 137; *Udovičić/Hırvatistan*, 2014, § 151; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 530 (b)).

152. Mahkeme, *Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Halkın Karar Alma Sürecine Katılımı ve Adalete Erişimine Dair Aarhus Sözleşmesi* ile ilgili kararlarından bazılarını (*Tătar/Romanya*, 2009, § 118; *Grimkovskaya/Ukrayna*, 2011, § 69; *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 107) doğrudan atıfta bulunarak, bir Devletin çevresel ve ekonomik politika ile ilgili karmaşık konuları karara bağlaması gereken durumlarda, karar verme sürecinde aşağıdakilerin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır:

- önleme ve değerlendirmeye özellikle odaklanan, uygun araştırmaların ve çalışmaların sürece dâhil edilmesi;
- halkın bu tür çalışmaların sonuçlarına ve maruz kaldığı tehlikeyi değerlendirmesine imkân tanıyan bilgilere erişiminin sağlanması;
- ilgili kişilere itiraz hakkının sağlanması.

153. Genel anlamda, ilgili kişilerin çevresel karar verme sürecinde menfaatlerini koruma fırsatına sahip olmaları gerekmektedir; buna göre, her ne kadar sürecin esas tasarımı Devletin takdir yetkisi alanında kalan bir husus olsa da, söz konusu kişiler ilgili yargılamalara etkin şekilde katılabilmeli ve ilgili argümanlarını inceletebilmelidirler (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 539(e)).

154. *Büttner ve Krebs/Almanya* (k.k.) (2024, § 73) davasında Mahkeme, karar verme süreciyle ilgili gerekliliklerin, 8. madde ile güvence altına alınan haklara gerekli ağırlığın verilmesini sağlamaya ve böylece makamların yarışan bireysel haklar ile bir bütün olarak toplumun menfaatlerini dengelemesine imkân vermeye hizmet ettiğini vurgulamıştır. Gereklilikler tek başına bir amaç olmayıp, makamların yarışan menfaatleri düzgün bir şekilde dengelemesini ve takdir yetkisi sınırları içerisinde hareket etmesini sağlamayı hedeflemektedir. Dolayısıyla, bir planlama sürecinde bu gerekliliklerin uygulanmasında bir eksiklik olması, ilke olarak, bireyin menfaatlerine gerekli ağırlığın verilip verilmediği ve planlama kararının 8. maddenin gerekliliklerine uygun olup olmadığının sorgulanmasını gerektirir. Bununla birlikte, eğer yerel mahkemeler makamların tehlikede olan hakları dikkate alıp dengelediğini ortaya koymuş ve hukuka uygun olarak ve herhangi bir keyfilik emaresi olmaksızın, usuli eksikliğin dengeleme çalışmasının sonucunu başvuranın aleyhine etkilemiş olabileceğini ihtimal dışı bırakmış ise ve makamların takdir yetkisini aştığına dair başka herhangi bir emare mevcut değilse, 8. maddenin ihlal edildiğini tespit etmenin herhangi bir dayanağı olmayacaktır.

155. Bu davada Mahkeme, söz konusu yaklaşımı izleyerek, Berlin Brandenburg Havalimanı yakınında yaşayan ve plan onaylama süreci sırasında makamların bilinçli olarak planlanan uçuş rotaları hakkında yanlış bilgiler verdiğini ve bunun sonucunda, proje onaylandıktan sonra uçuşlardan kaynaklı gürültünün etkisinin başlangıçta düşündüklerinden çok daha fazla olduğunun farkına vardıklarını iddia eden kişiler tarafından sunulan başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle kabul edilemez bulmuştur. Mahkeme özellikle, gerekli tüm usuli güvenceleri sağlayan yargılamalarda başvuranların şikâyetlerini incelemiş olan yerel mahkemelerin, makamların yarışan menfaatlerin dengelenmesi konusunda yaptığı çalışmanın hatalı olmadığına ve onay sürecindeki eksikliklerin bu sürecin başvuranlar açısından sonucunu etkilemediğine karar verdiğini gözlemlemiş olup, ayrıca başvuranların değiştirilen uçuş rotalarından, konutlarına, aile ve özel hayatlarına saygı haklarının esas yönünden ihlalini teşkil edecek şekilde etkilendiklerini Mahkeme nezdinde ileri sürmediklerini kaydetmiştir.

χ. Önceki araştırmalar ve çalışmalar

156. Bir Devletin çevresel ve ekonomik politika ile ilgili karmaşık konuları karara bağlaması gereken durumlarda, tehlikede olan çeşitli yarışan menfaatler arasında adil bir denge kurulmasına imkân tanımak için, öncelikle karar alma sürecinde uygun araştırmalar ve çalışmalar gerçekleştirilmeli (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 128; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 119; *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006, § 43; *Lemke/Türkiye*, 2007, § 41; *Gaida/Almanya* (k.k.), 2007; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 83; *Tătar/Romanya*, 2009, § 88; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 220; *Flamenbaum ve*

Diğerleri/Fransa, 2012, § 138; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 539(c)), böylece çevreye zarar verebilecek ve bireylerin haklarını ihlal edebilecek faaliyetlerin etkileri önceden tahmin edilmeli ve değerlendirilmelidir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 119; *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006, § 43; *Lemke/Türkiye*, 2007, § 41; *Băcilă/Romanya*, 2010, § 62; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 220; *Fieroiu ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2017, § 21).

157. Mahkeme özellikle, potansiyel olarak tehlikeli bir faaliyetin risklerini değerlendirmek için yetkililerce yeterli araştırma yapıp yapılmadığını inceleyecektir (*Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna*, 2011, § 143).

158. Bununla birlikte, bu durum, kararların yalnızca karara bağlanacak konunun her bir yönüyle ilgili kapsamlı ve ölçülebilir verilerin mevcut olması koşuluyla verilebileceği anlamına gelmez (*Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 128; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 118; *Gaida/Almanya* (k.k.), 2007; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 82; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 70; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, §§ 219 ve 231; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 138). Önemli olan husus, faaliyetlerin çevreye zarar verebilecek ve dolayısıyla bireylerin Sözleşme kapsamındaki haklarının ihlaline neden olabilecek etkilerin önceden tahmin edilebilmesi ve değerlendirilebilmesidir (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 539(c)).

159. *Zammit Maempel/Malta* (2011, § 70) davasında Mahkeme, yerel şenlikler bağlamında yılda iki ayrı hafta içerisinde gerçekleştirilen havai fişek gösterilerini düzenlemek için yetki verilmesi öncesinde bir etki araştırması yapılmamış olmasından herhangi bir sonuç çıkarmamıştır. Diğer taraftan, çöplükten gelen rahatsız edici kokularla ilgili *Brândușe/Romanya* (2009, § 73) davasında Mahkeme 8. maddenin ihlal edildiğine karar verirken, daha önce herhangi bir etki araştırması yapılmamış olmasını dikkate almıştır.

ii. Bilgiye erişim

160. Toplum, bu tür çalışmaların sonuçlarına erişebilmelidir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 119; *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006, § 43; *Lemke/Türkiye*, 2007, § 41; *Tătar/Romanya*, 2009, §§ 88 ve 113; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 138; *Fieroiu ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2017; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 539(d)).

Uygun olan durumlarda, toplum, maruz kaldığı riski değerlendirmesine imkân tanıyan bilgilere de erişebilmelidir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 119; *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006, § 43; *Giacomelli/İtalya*, 2006, § 83; *Tătar/Romanya*, 2009, §§ 88 ve 113; *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 107).

iii. Mahkemelere erişim

161. İlgili kişiler, karar verme sürecinde menfaatlerine veya yorumlarına yeterince ağırlık verilmediğini düşündükleri herhangi bir karar, işlem veya ihmale karşı mahkemelere başvurabilmelidirler (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004, § 119; *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006, § 43; *Wałkuska/Polonya* (k.k.), 2008; *Tătar/Romanya*, 2009, § 88; *Giacomelli /İtalya*, 2006, § 83; *Zammit Maempel/Malta*, 2011, § 62; *Hardy ve Maile/Birleşik Krallık*, 2012, § 221; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, §§ 138 ve 155; *Fieroiu ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2017, § 21).

iv. Örnekler

Kurulması planlanan bir devlet demir yolu hattıyla ilgili *Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (k.k.) (2001) davasında Mahkeme, planlama sürecinin tüm aşamalarında, olası zararlı etkilerin Hollanda makamları tarafından araştırıldığını kaydetmiştir: bir etki çalışmasını içeren bir ön planlama kararı halka sunulmuş ve halktan karara ilişkin yorumlarda bulunmaları istenmiş, akabinde planlama kararı kapsamlı bir şekilde revize edilmiş, bu süreçte vurgulanan sorunları ele almak için önemli miktarda kamu harcaması yapılması öngörülmüş ve başvurulara mahkemeye başvurma imkânı sağlanmıştır.

Bir altın madeninin siyanürleme yöntemi kullanılarak işletilmesine dair izinle ilgili *Taşkın ve*

Diğerleri/Türkiye (2004) (ayrıca bk. *Öçkan ve Diğerleri/Türkiye*, 2006; *Lemke/Türkiye*, 2007, ve *Genç ve Demirkan/Türkiye*, 2017) davasında Mahkeme, işletme izninin verilmesinden önce bir etki araştırmasının gerçekleştirildiğini, bir kamuoyu bilgilendirme toplantısının düzenlendiğini, bu toplantıda etki çalışmasının sunulduğunu, katılımcıların yorum yapmaya davet edildiklerini ve bölge sakinlerinin ilgili tüm belgelere erişimlerinin olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca, madenin çevresinde bulunan köy sakinlerinin temyiz başvurusunda bulunduğu Danıştay tarafından, Devletin yaşam hakkı ve çevre hakkına ilişkin pozitif yükümlülüğüne dayanılarak, iznin iptal edildiğini kaydetmiştir; Danıştay, etki çalışmasının ve diğer raporların bulgularına atıfta bulunarak, altın madenin coğrafi konumu ve bölgenin jeolojik özellikleri dikkate alındığında, sodyum siyanür kullanımının yerel ekosisteme ve insan sağlığına ve güvenliğine yönelik tehlikelerinin yapılan çalışma ile ortaya konulması nedeniyle, işletme izninin kamu yararına uygun olmadığı kanaatine varmıştır. Bununla birlikte, Danıştayın kararı derhâl icra edilebilir olmasına rağmen, madenin kapatılması, kararın verilmesinden on ay ve yetkililere sunulmasından dört ay sonra gerçekleşebilmiştir. Akabinde, Bakanlar Kurulu tarafından, kamuya açıklanmayan bir kararla altın madeninde üretimin devam etmesine izin verilmiştir. Mahkeme, yetkililerce, başvurulara sunulan usuli güvencelerin yararlı etkiden yoksun kılındığı sonucuna varmıştır.

Tehlikeli atıkların depolanması ve işlenmesine yönelik bir işletme ruhsatı ile ilgili olan *Giacomelli/İtalya* (2006) davasında Mahkeme, iç hukuk uyarınca bir ön etki çalışması yapılması şart olmasına rağmen, ne işletme ruhsatının ne de endüstriyel atıkları zehirden arındırma yetkisinin verilmesinden önce uygun herhangi bir çalışma veya inceleme yapıldığını kaydetmiştir. Yetkililer, zehirden arındırma faaliyetleri başladıktan ancak yedi yıl sonra işletmeciden bir etki çalışması gerçekleştirmesini talep etmişlerdir. Ayrıca, idari makamlar, başvuranın başvurduğu yerel mahkeme tarafından tesisin faaliyetlerinin herhangi bir yasal dayanağı olmadığı ve söz konusu faaliyetlerin çevre koruma yönetmeliklerine uygun hâlde getirilene kadar derhâl durdurulması gerektiği tespit edilmesine rağmen, tesisin kapatılmasını sağlayamamışlardır. Mahkeme, idari makamların yerel çevre mevzuatına uymadığına ve akabinde, itiraz edilen faaliyetlerin hukuka aykırılığını kabul eden yargı kararlarını uygulamayı reddettiğine, böylece, başvuranın daha önceden faydalandığı usuli güvenceleri etkisiz hâlde getirdiğine ve hukukun üstünlüğü ilkesini ihlal ettiğine karar vermiştir. Bireysel hakların korunmasını sağlamak için ve özellikle potansiyel olarak zararlı çevresel sonuçları olan herhangi bir projeden önce bir çevresel etki değerlendirmesi yapma yükümlülüğü ve ilgili herhangi bir vatandaşın ruhsat verme sürecine katılma ve kendi görüşlerini yargı mercilerine sunma ve uygun olduğunda, tehlikeli bir faaliyetin askıya alınması için mahkeme kararı elde etme imkânı ile ilgili olarak iç hukukta öngörülen usuli mekanizma, mevcut davada çok uzun bir süre yararlı etkiden yoksun kılınmıştır. Mahkeme, davalı Devlete tanınan takdir yetkisine rağmen, Devletin, toplumun zehirli endüstriyel atıkların işlenmesi için bir tesise sahip olma konusundaki menfaati ile başvuranın konutuna ve özel ve aile hayatına saygı hakkından etkin şekilde yararlanması arasında adil bir denge kuramadığına karar vermiştir.

Siyanürleme yönteminin kullanıldığı bir altın ve gümüş madenin işletme izni ile ilgili *Tătar/Romanya* (2009, § 101 ve §§ 110-119) davasında Mahkeme, her şeyden önce, yetkililerin, itiraz edilen faaliyetin potansiyel risklerine ilişkin tatmin edici bir ön değerlendirme yapma ve başvuruların özel hayatlarına ve konutlarına saygı gösterilmesi ve daha geniş anlamda sağlıklı ve güvenli bir çevreden yararlanma haklarını korumak için uygun adımları atma görevlerini yerine getirmediği kanaatine varmıştır. Özellikle, izin verilmeden önce bir etki değerlendirmesi yapılmış olmasına rağmen, yetkililerin değerlendirmede yer verilen çevre ve halk sağlığına yönelik tehlikeleri ele aldıklarının dava dosyasında ortaya konulmadığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, iznin verilmesine temel oluşturan etki araştırmasının bulgularının kamuya açıklanmadığını, halka açık bir tartışma düzenlenmekle birlikte katılımcılara herhangi bir etki araştırması sunulmadığını ve katılımcıların siyanürleme yönteminin tehlikesine ilişkin sorularının cevapsız kaldığını gözlemlemiştir.

Yerel sakinlerin yetkililer tarafından alınan karar sonucunda otoyol trafiğinin yönlendirildiği bir şehir içi

yoldaki trafikten kaynaklı kirliliğe ve diğer rahatsızlıklara maruz kalmalarıyla ilgili *Grimkovskaya/Ukrayna* (2011, §§ 67-72) davasında Mahkeme, bu kararın öncesinde uygun bir çevresel fizibilite çalışması yapıldığının ve ardından makul bir çevre yönetim politikasının benimsendiğinin veya başvurana başta bağımsız bir organ nezdinde belediye politikalarına itiraz etmek suretiyle karar alma sürecine katkıda bulunmak için önemli bir imkân sunulduğunun Hükümet tarafından kanıtlanamadığına önem vermiştir. Bu iki etken göz önüne alındığında ve *Aarhus Sözleşmesi* dikkate alındığında, gerekli adil dengenin sağlanmadığı sonucuna varmıştır.

Hardy ve Maile/Birleşik Krallık (2012, §§ 191-192) davasında yerel sakinler, büyük bir gaz sızıntısına ve ardından bir patlama veya yangına yol açacak bir gemi çarpışması riskini vurgulayarak, şehirlerindeki limanlarda sıvılaştırılmış doğal gaz terminallerinin inşa edilmesi ve işletilmesinden şikâyet etmişlerdir. Başvuran, yetkililerin bu riske ilişkin değerlendirmesinin yetersiz olduğunu iddia etmiştir. Mahkeme, her şeyden önce, güvenliği artırmak ve sıvılaştırılmış doğal gazın nakliyesi ve işlenmesinden kaynaklanan riskleri sınırlamak için kapsamlı bir yasal ve düzenleyici çerçevenin mevcut olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca, yerel mahkeme tarafından, yetkililerin risklere ilişkin yeterli bir değerlendirme yaptıklarının dikkate alındığını ve her iki sahanın da, sıvı doğal gaz terminallerinin işletilmesinden kaynaklanan potansiyel riskleri tespit eden ve bunları hafifletmeye yönelik önlemler öneren kapsamlı Çevre Bildirimlerine konu olduğunun gözlemlendiğini kaydetmiştir. Son olarak Mahkeme, imar izni başvurularının yayınlandığını, halkın görüş bildirmeye davet edildiğini ve başvuranların yargısal denetim talep etme ve gerçekleştirilmesini sağlama imkânına sahip olduklarını gözlemlemiştir. Mahkeme, ulusal makamlar tarafından davada yarışan menfaatler arasında adil bir denge kurulurken herhangi bir bariz takdir hatasının yapılmadığı, dolayısıyla Devletin başvuranların özel hayatlarına ve konutlarına saygı hakkını güvence altına alma yükümlülüğünü yerine getirdiği ve dolayısıyla, 8. maddenin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.

Bir havalimanının ana iniş pistinin uzatılmasıyla ilgili *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa* (2012, §§ 155-160) davasında Mahkeme, planlanan uzatmanın gürültü kirliliğine ilişkin ayrıntılı bir etki değerlendirmesine konu olduğunu, kamuoyunun proje dosyasına erişebildiği ve görüş bildirebildiği bir kamu araştırmasının yapıldığını ve planlanan havacılık ve radyo-elektrik irtifak haklarına ilişkin iki kamu araştırması daha yapıldığını kaydetmiştir. Uygun araştırma ve çalışmaların yürütüldüğü ve halkın bu araştırma ve çalışma sonuçlarına tatmin edici bir şekilde eriştiği sonucuna varmıştır. Mahkeme ayrıca, başvuranların haklarını korumak için hukuk yollarına erişimleri olduğunu ve bu yollara başvurduklarını gözlemlemiştir. Başvuranların, karar verme sürecinin parçalı olmasına ve proje için tüm belgeleri inceleyememiş olmalarına ilişkin eleştirilerini kabul etmemiştir. Mahkeme, ilke olarak, Devletin yükümlülüklerini yerine getirme yolları ve araçlarını seçmekte özgür olduğunu vurgulamış, Hükümetin iç hukukta başka bir yaklaşıma izin verilmediği yönündeki iddiasını geçerli bulmuş ve her hâlükârda başvuranların karar verme sürecinin birbirini izleyen her aşamasında yer alma ve gözlemlerini ortaya koyma fırsatına sahip olduklarını kaydetmiştir.

Atıkların işlenmesine ve depolanmasına yönelik geçici bir saha inşa edilmesiyle ilgili *Fieroiu ve Diğerleri/Romanya* (k.k.) (2017, §§ 24-29) davasındaki karar, içtihadın gerekliliklerine uygun olduğu düşünülen bir karar verme süreci bakımından başka bir örnek teşkil eder.

b. İklim değişikliğine ilişkin özel hususlar**

162. 8. madde bireylerin iklim değişikliğinin hayatları, sağlıkları, refahları ve yaşam kaliteleri üzerindeki ciddi olumsuz etkilerine karşı Devlet yetkililerince etkin şekilde korunmalarına yönelik bir hak içermektedir (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, §§ 519 ve 544). Devletin 8. madde kapsamındaki yükümlülüğü, bu türden bir koruma sağlamak için üzerine düşeni yapmaktır (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 545).

i. Takdir yetkisi

163. Tehdidin mahiyeti ve ağırlığının yanı sıra Sözleşmeciler Tarafının karbon nötrlüğünü sağlamak üzere kabul ettikleri taahhütler uyarınca genel sera gazı azaltım hedefleri belirlenmek suretiyle etkili iklim korumasına yönelik kapsayıcı amaca ulaşılmasında söz konusu olan risklere ilişkin genel mutabakat göz önünde bulundurulduğunda, Devletler iklim değişikliği ve olumsuz etkileriyle mücadelenin gerekliliği konusunda kararlı olunması ve gerekli hedef ve amaçların belirlenmesi konusunda sadece kısıtlı bir takdir yetkisine sahiplerdir. Bununla birlikte Devletler, uluslararası bağlamdaki hedef ve taahhütlerini gerçekleştirmek üzere öncelikler ve kaynaklar ışığında yapacakları operasyonel seçimler ve benimseyecekleri politikalar dâhil olmak üzere söz konusu amaçlara ulaşmak için kullanılacak yöntemleri seçme konusunda geniş bir takdir yetkisine sahiplerdir (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, §§ 541-543).

ii. Pozitif yükümlülüklerin içeriği

α. İlkeler

• Düzenlemeler ve tedbirler

164. Devletin birincil ödevi, iklim değişikliğinin mevcut etkileri ile geri çevrilememeye potansiyeli olan gelecekteki etkilerini hafifletebilecek düzenlemeler yapmak ve tedbirler almak ve pratikte bunları etkin şekilde uygulamaktır. Bu düzenlemeler ve tedbirler, Dünya'nın atmosferindeki sera gazı konsantrasyonunun artmasını ve küresel ortalama sıcaklığın başta Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamındaki özel ve aile hayatı ile konuta saygı hakkı olmak üzere insan hakları üzerinde ciddi ve geri çevrilemez olumsuz etkiler oluşturabilecek seviyelere yükselmesini engellemeyi hedeflemelidir. Daha spesifik olarak, bu haklara yönelik etkin saygı, tüm Sözleşmeciler Devletlerin ilke olarak önümüzdeki otuz yıl içerisinde net nötrlüğe ulaşılabilmesi için kendi sera gazı emisyon seviyelerinde önemli ve aşamalı azalma sağlayacak tedbirler almalarını gerektirir. Ayrıca, bunun gerçek anlamda mümkün olabilmesi ve gelecek nesillerin orantısız bir yük altına sokulmaması için derhâl harekete geçilmeli ve net nötrlüğe kadar olan dönem için uygun ara azaltım hedefleri belirlenmelidir. Bu türden tedbirler öncelikle ulusal düzeyde bağlayıcı bir düzenleyici çerçeveye dâhil edilmeli ve ardından yeterli bir şekilde uygulanmalıdır. İlgili hedefler ve zaman çizelgeleri, genel ve sektör bazlı hafifletme tedbirlerinin dayanağı olarak, ulusal düzenleyici çerçevenin önemli bir parçasını oluşturmalıdır (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, §§ 545-549).

Dolayısıyla, bir Devletin takdir yetkisini aşırıp aşmadığını değerlendirirken Mahkeme, genel anlamda yetkili yerel makamların şu ihtiyaçları gereğince dikkate alıp almadığını inceleyecektir (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 550):

- (a) ulusal ve/veya küresel iklim değişikliği hafifletme taahhütlerine yönelik kapsayıcı amaca uygun olarak, karbon nötrlüğünün sağlanması için bir hedef zaman çizelgesini ve aynı süre zarfı için toplam kalan karbon bütçesini belirleyen genel tedbirler alınması veya gelecekteki sera gazı emisyonlarının niceliğini belirlemeye elverişli diğer eş değer bir yöntemin benimsenmesi;
- (b) sera gazı emisyonu azaltımı konusunda, ilke olarak, ulusal politikalarda taahhüt edilen toplam ulusal sera gazı azaltım amaçlarının ilgili zaman dilimleri içerisinde gerçekleştirilmesine elverişli olduğu değerlendirilen ara hedefler ve yolların (sektör bazlı olarak veya diğer ilgili yöntemlerle) belirlenmesi;
- (c) yetkili yerel makamların ilgili sera gazı azaltım hedeflerine gereğince uyduğunu veya uyum sürecinde olduğunu gösteren delillerin sunulması (bk. aşağıda (a)-(b) bentleri);
- (d) ilgili sera gazı azaltım hedeflerinin gerekli titizlikle ve mevcut delillere dayalı olarak güncel tutulması; ve

(e) ilgili mevzuat ve tedbirler tasarlanırken ve uygulanırken vakitlice, uygun ve tutarlı bir şekilde hareket edilmesi.

165. Bu hafifletme tedbirlerine ek olarak Devletler, koruma konusunda ilgili tüm özel ihtiyaçları dikkate alarak, iklim değişikliğinin en vahim veya yakın sonuçlarını kısmen gidermeyi hedefleyen tedbirler almalıdırlar. Bu türden uyum tedbirleri getirilmeli ve bu tedbirler, mevcut en iyi delillere uygun olarak ve Devletin bu bağlamdaki pozitif yükümlülüklerinin genel yapısıyla tutarlı olarak, etkin biçimde uygulanmalıdır (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 552).

• Karar verme süreci

166. Öncelikle, iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik ilgili düzenlemeler ve tedbirlerin tesis edilmesi ve uygulanması bakımından önem arz eden kamu mercilerinin elinde bulunan bilgiler, başta söz konusu düzenlemeler ve tedbirlerden veya bunların yokluğundan etkilenebilecek kişiler olmak üzere halka açıklanmalıdır. Bu bağlamda, halkın ilgili çalışmaların sonuçlarına erişebilmesini ve böylece maruz kaldığı riski değerlendirebilmesine imkân verilmesini sağlamak üzere usuli güvenceler mevcut olmalıdır. Aynı zamanda, halkın görüşlerinin ve özellikle ilgili düzenlemeler ve tedbirlerden veya bunların yokluğundan etkilenen veya etkilenme riski altında olanların menfaatlerinin karar verme sürecinde dikkate alınmasına imkân veren usuller var olmalıdır (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 554).

β. Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre [BD] davası (555-573. paragraflar)

167. Üyeleri adına etkili iklim korumasının desteklenmesi ve uygulanması amacıyla kurulan bir yaşlı kadınlar derneği olan başvuran dernek 8. madde kapsamında, diğer hususların yanı sıra, iklim değişikliğinin etkilerinin hafifletilmesi için İsviçre makamları tarafından alınan önlemlerin yetersiz olduğu iddiasıyla şikâyetle bulunmuştur.

Yukarıda belirtilen ilkeleri uygulayan Mahkeme, ilgili mevzuat ve idari çerçevenin tasarlanması, geliştirilmesi ve uygulanması bakımından İsviçre'nin vakitlice, uygun ve tutarlı bir şekilde hareket etmediğine ve sonuç olarak takdir yetkisini aştığına, bu alandaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmedikçe ve böylelikle 8. maddenin ihlaline sebebiyet verdiğine hükmetmiştir.

Bu bağlamda Mahkeme ilk olarak, İsviçre makamlarının ilgili yerel düzenleyici çerçeveyi tesis etme sürecinde birtakım kritik boşluklar olduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, İsviçre Federal Konseyinin 2009 tarihli bir değerlendirmesine göre endüstriyel ülkelerin 2020'ye kadar emisyonlarını %25-40 oranında azaltmaları gerekmesine rağmen, 2011 tarihli CO2 Kanunu'nda 2020 yılı için 1990 seviyelerine kıyasla %20'lik bir emisyon azaltım oranı öngörüldüğünü kaydetmiştir. Ayrıca, Federal Konseyin 2011 tarihli Kanun'da değişiklik yapılmasına ve 2020 ile 2030 arasını kapsayan dönem için azaltım hedefinin %30 olarak belirlenmesine ilişkin 2017 tarihli teklifi, 2021 yılında yapılan bir referandum ile reddedilmiş ve bunun sonucunda, 2020'den sonraki dönem için bir yasal boşluk ortaya çıkmıştır. Devlet bu meseleyi ele almak üzere 2011 tarihli Kanun'u, 2021 ile 2024 yılları arasındaki dönem için azaltım hedefini yıl başına %1,5 olarak belirleyecek şekilde kısmen revize ederek yürürlüğe koymuş, fakat Kanun 2024 sonrası dönem için herhangi bir hüküm içermemiştir. Mahkeme devamla, Paris Anlaşması'nın izlenmesi bağlamında, Aralık 2021'de İsviçre'nin, sera gazı emisyonlarını 2030 yılına kadar (1990 seviyelerine kıyasla) en az %50 azaltma veya 2021-2030 dönemi için en az %35'lik bir ortalama azaltıma dayalı bir "ulusal katkı beyanı" sunduğunu kaydetmiştir; bu "ulusal katkı beyanı" ise, sera gazı emisyonlarının "mümkün olabildiğince" azaltılması gerektiğini belirterek 2050 itibarıyla net sıfır emisyon öngören ve 2040 yılı, 2031-2040 dönemi ve 2041-2050 dönemi için ara tedbirler belirleyen 30 Eylül 2022 tarihli İklim Kanunu'na aktarılmıştır. Bununla birlikte Mahkeme, Haziran 2023 yılında bir referandum ile onaylanan fakat Mahkemenin karar verdiği tarihte henüz yürürlükte bulunmayan bu Kanun'da genel amaçların belirtildiğini, ancak bu amaçların gerçekleştirilmesine yönelik olarak, Federal Konsey tarafından belirlenecek ve Meclis'e "vakitlice" teklif edilecek somut adımların belirtilmediğini kaydetmiştir.

Mahkeme, 2025-2030 dönemi hakkında hâlen bir düzenleme yapılmamış olduğunu da kaydetmiştir. Mahkeme, iklim değişikliğinin kritik acilliği ve mevcut durumda tatminkâr bir düzenleyici çerçevenin bulunmayışı göz önünde bulundurulduğunda, sadece “vakitlice” somut tedbirler alınacağına yönelik bir mevzuat taahhüdünde bulunulmasının, Devletin yetki alanı içerisindeki bireylere, iklim değişikliğinin hayatları ve sağlıkları üzerine olumsuz etkilerine karşı etkili koruma imkânı sunma ve bunu pratikte etkili bir şekilde uygulama ödevini yerine getirmesi için yeterli olabileceğini kabul etmenin güç olduğunu belirtmiştir. Mahkeme, söz konusu yeni mevzuatın yürürlüğe konulmasının, o zamana dek uygulanabilir olan yasal çerçevede tespit edilen eksiklikleri telafi etmek için yeterli olmadığını değerlendirmiştir. Mahkeme ayrıca, İsviçre makamlarının karbon bütçesi veya başka bir yöntem aracılığıyla sera gazı emisyonlarına ilişkin ulusal sınırların niceliğini belirtmediğini kaydetmiştir.

Aynı zamanda Mahkeme, İsviçre’nin daha önce de, geçmiş sera gazı emisyon azaltım hedeflerini (2020’ye kadar 1990 seviyelerine kıyasla %20 azalma) gerçekleştiremediğini kaydetmiştir.

II. Çevrenin korunması gerekçesiyle 8. madde ile güvence altına alınan hakların kısıtlanması

168. Çevrenin korunması, 8. madde kapsamında güvence altına alınan haklara müdahaleyi haklı kılabilir, meşru bir amaçtır.

Buckley/Birleşik Krallık (1996, § 63 ve §§ 74-85) davasında Mahkeme, sahip olduğu bir araziye ailesiyle birlikte yaşamak için karavanlar yerleştiren bir Çingeneye imar izni verilmemesinin ve karavanların kaldırılmasına ilişkin bir icra tebligatı çıkarılmasının, 8. madde kapsamında meşru amaçlar izlediğine karar vermiştir. Bu kararlar, kara yolu güvenliğinin geliştirilmesine yönelik imar kontrollerinin uygulanmasına ve çevrenin ve halk sağlığının korunmasına yönelik olarak alınmış olup, bu nedenle, izlenen meşru amaçlar; kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, sağlığın korunması ve başkalarının haklarının korunması olmuştur. Mahkeme, Devletlerin imar politikaları alanında hem genel politikaların belirlenmesini hem de ayrı önlemlerin uygulanmasını kapsayan geniş bir takdir yetkisine sahip olduğuna işaret ederek, başvuranın konutuna saygı gösterilmesi hakkının ihlal edilmediğini tespit etmiştir.

Benzer önlemlerle ilgili *Chapman/Birleşik Krallık* [BD] (2001, §§ 82 ve 90-116) davasında Mahkeme, önemli olan hususun yalnızca *Buckley* davasında olduğu gibi başvuranın konutuna saygı hakkı değil, aynı zamanda özel ve aile hayatına saygı hakkı olduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, itiraz edilen önlemlerin, çevrenin korunması yoluyla “başkalarının haklarını” koruma meşru amacını izlediği değerlendirmesinde bulunmuştur. Ayrıca, çoğunluktan farklı geleneksel bir yaşam tarzına sahip bir azınlık mensubu olmanın, bir bütün olarak toplumun (çevre gibi) varlıklarını korumaya yönelik genel kanunlardan muafiyet sağlamadığını vurgulamıştır. Kanunda belirtilen yasaklara bilinçli bir şekilde karşı çıkarak, bir sit alanı içerisinde ev kuran kişilere koruma sağlanmasının akılcıca olmayacağını da eklemiştir. “Mahkemenin aksi yönde bir karar alması, toplumdaki diğer insanların çevre haklarının korunmasına zarar verecek şekilde, yasa dışı eylemleri teşvik etmek anlamına gelecektir”. Mahkeme, Devletlerin imar politikalarının seçiminde ve uygulanmasında geniş bir takdir yetkisine sahip olduğu gözleminde bulunarak, 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Sahibi olduğu ve ailesiyle birlikte yaşadığı bir araziden bir karavanı çıkarmayı reddeden bir Çingene aleyhine ceza yargılamaları ile ilgili *Wells/Birleşik Krallık* (k.k.) (2007) davasında Mahkeme, başvuruyu özel ve aile hayatına ve konuta saygı hakkı açısından değerlendirmiştir. Mahkeme, itiraz edilen önlemin 8. maddede sıralanan meşru amaçlardan birini (çevrenin korunması yoluyla “başkalarının haklarının” korunması) izlediğini kaydetmiştir. Daha sonra, başta çevre koruma alanındaki menfaatler olmak üzere, çatışmaları muhtemel olan toplumun genel menfaatleri ile bir azınlığın menfaatleri arasında denge kurulmasında Devletlerin geniş bir takdir yetkisine sahip olduklarını vurgulamış ve şikâyetin açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar vermiştir.

Diğer taraftan Mahkeme, “manzarasının kalitesi ve çeşitli özellikleri nedeniyle korunmaya uygun doğa

alanı” içerisinde yer aldığı gerekçesiyle uzun süredir yaşadıkları araziden tahliye edilen Gezinler ile ilgili [Winterstein ve Diğerleri/Fransa](#) (2013, § 146 ve §§ 147-167) davasında bir ihlal tespit etmiştir. Mahkeme, bu önlemin 8. maddenin 2. fıkrası kapsamında meşru bir amacı (çevrenin korunması yoluyla “başkalarının haklarının” korunması) olduğu kanaatine varmıştır. Ancak Mahkeme, konuttan mahrum bırakmanın konuta saygı hakkının çok ciddi bir ihlali niteliğinde olduğunu vurgulayarak, ilk derece mahkemesince, müdahalenin orantıllığı konusunda uygun bir inceleme yapılmadığına karar vermiştir. Mahkeme ayrıca, başvuranların savunmasız bir azınlığa mensup olduklarını vurgulayarak, yerel mahkemece bazı başvuranların ihtiyaçlarının yeterince dikkate alınmadığını tespit etmiştir.

Orman arazisi üzerine kanuna aykırı olarak inşa edilmiş bir eve ait yıkım kararıyla ilgili [Kaminskas/Litvanya](#) (2020, §§ 48-66) davasında Mahkeme, çevrenin korunmasının günümüz toplumunda önemi giderek artan bir husus olduğuna işaret etmiş ve yıkım kararıyla, kamu düzeninin korunması ve ülkenin ekonomik refahını artırmanın yanı sıra (orman arazilerinin korunmasına yönelik olduğu için) başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasının amaçlandığına karar vermiştir. Evin kanuna aykırı olarak inşa edildiğini kaydeden Mahkeme, kanunda belirtilen yasaklara bilinçli bir şekilde karşı çıkarak bir sit alanı içerisinde ev kuran kişilere koruma sağlanmasının, *toplumdaki diğer insanların çevre haklarının* korunmasına zarar verecek şekilde hukuka aykırı eylemleri teşvik etmek anlamına geleceğinden, akıllıca olmayacağını da ifade etmiştir.

9. madde (Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü)

Sözleşme'nin 9. maddesi

"1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir. "

169. Mahkemenin şimdiye kadar, çevresel inançların 9. maddenin kapsamına girdiğini açıkça ifade ettiği görülmemektedir (bununla birlikte, özellikle [A.S.P.A.S. ve Lasgrezas/Fransa](#), 2011, § 55, ve [Chabauty/Fransa](#) [BD], 2012, §§ 41-47 kararlarından, ahlaki gerekçeler temelinde avcılık karşıtlığının Sözleşme ile korunan bir inanç teşkil edebileceği açıkça anlaşılmaktadır).

170. Flaman ve Walloon Bölgelerinde hayvanların önceden şoklanmaksızın kesilmesi yasağına ilişkin [Executief van de Moslims van België ve Diğerleri/Belçika](#) (2024, §§ 92-101) davasında Mahkeme, hayvan refahının korunmasının, 9. maddenin 2. fıkrası anlamında bir meşru hedef olan "genel ahlak"ın bir boyutu olarak değerlendirilebileceğine karar vermiştir. Mahkeme özellikle, Sözleşme'nin, 1. maddesinde sadece insanlar açısından hak ve özgürlüklerin tanındığı gerekçesiyle Sözleşme'de yer alan hak ve özgürlüklerin hayvanların acı çekmesi dikkate alınmaksızın mutlak surette savunulmasını desteklediği biçiminde yorumlanamayacağına dikkat çekmiştir. Mahkeme ayrıca, hayvan refahının korunmasının çağdaş demokratik toplumların giderek artan şekilde önem verdiği ahlaki bir değer olduğunu tespit eden Avrupa Birliği Adalet Divanı ve Belçika Anayasa Mahkemesi ile fikir ayrılığına düşmek için herhangi bir gerekçe görmediğini ve bu hususun, kişinin dinini görünür şekilde açıklama özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar incelenirken göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir.

10. madde (ifade özgürlüğü)

Sözleşme'nin 10. maddesi

"1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir."

I. Çevreci gösteriler ve kampanyalar

171. Çevreci gösterilere katılım (söz konusu gösterilerin itiraz edilen faaliyetleri fiziksel olarak engelleme etkisine sahip olduğu durumlarda dahi), 10. maddenin amaçları doğrultusunda bir görüşün ifadesini teşkil eder. Örnekler: orman tavuğu avına veya bir otoyolun uzatılmasına (*Steel ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1998, § 92), tilki avına (*Hashman ve Harrup/Birleşik Krallık* [BD], 1999, § 28) veya bir kentsel gelişim projesine (*Peradze ve Diğerleri/Gürcistan*, 2022, § 41) karşı yapılan veya petrol sondaj ve işleme faaliyetlerinin (*Bryan ve Diğerleri/Rusya*, 2023, § 85) veya kömür yakılmasının çevresel etkilerine ya da yenilenebilir enerjiye geçiş ihtiyacına (*Friedrich ve Diğerleri/Polonya*, 2024, § 248) dikkat çekmek amacıyla yapılan protestolar.

172. Bir çevre kampanyası da, 10. maddenin amaçları doğrultusunda bir görüşün ifadesini teşkil eder. Örnek: Greenpeace isimli STK tarafından balina avcılığına karşı yürütülen bir kampanya (*Drieman ve Diğerleri/Norveç* (k.k.), 2000).

II. Çevre ile ilgili konularda görüşlerin ifade edilmesi: yüksek düzeyde koruma

173. Doğanın, çevrenin ve sağlığın korunması ve hayvanlara saygı ile ilgili konular, ilkesel olarak ifade özgürlüğü hakkı kapsamında yüksek düzeyde koruma altında olan, *toplumun genelini ilgilendiren konulardır*.

Örnekler:

- Çernobil felaketinin ardından Fransız makamları tarafından çevrenin ve halk sağlığının korunması (*Mamère/Fransa*, 2006, § 20);
- hayvanlara gösterilen muamele (*VgT Verein gegen Tierfabriken/İsviçre*, 2001, §§ 70-71; bu davada, bir hayvan koruma derneği tarafından hazırlanan, endüstriyel hayvan üretimine ilişkin bir TV “reklamının” yayınlanmasının reddedilmesiyle ilgili olarak, Mahkeme, belirli bir bireyin tamamen “ticari” nitelikteki menfaatleri değil, genel menfaatleri etkileyen bir tartışmaya katılımı tehlikede olduğu için, Devletin takdir yetkisinin kapsamının azaltılması gerektiğine işaret etmiştir; ayrıca bk. *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)/İsviçre (no. 2)* [BD], 2009, § 92 ve *Verein gegen Tierfabriken/İsviçre* (k.k.), 2011; *PETA Deutschland/Almanya*, 2012, § 47; *Animal Defenders International/Birleşik Krallık* [BD], 2013, § 102; *Tierbefreier e.V./Almanya*, 2014, §§ 51-52; *Guseva/Bulgaristan*, 2015, §§ 41 ve 55);
- sömürücü ve ahlaka aykırı tarım ve istihdam uygulamaları, ormansızlaşma ve sağlıksız gıda satışı (*Steel ve Morris/Birleşik Krallık*, 2005, § 88);
- kuzey Norveç’te fok avcılığı (*Bladet Tromsø ve Stensaas/Norveç* [BD], 1999, §§ 63-64);
- bir nükleer enerji santralinin çevresel etkisi (*Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2006);
- yapılması planlanan yeni bir yol inşaatı (*Almeida Azevedo/Portekiz*, 2007, § 28) ve bir kentsel gelişim projesi (*Peradze ve Diğerleri/Gürcistan*, 2022, §§ 41 ve 45);
- 17 Ağustos 1999’daki deprem felaketi bağlamında çevrenin ve halk sağlığının korunması ve Türk makamlarının bu konudaki yönetimi (*Artun ve Güvener/Türkiye*, 2007, § 29);
- su kalitesi (*Desjardin/Fransa*, 2007, § 46; *Šabanović/Karadağ ve Sırbistan*, 2011, § 44; *Tănăsioaica/Romanya*, 2012, §§ 43 ve 48);
- kirliliğe ve diğer rahatsızlıklara maruz kalma (*Sapundzhiev/Bulgaristan*, 2018, § 40 ve 45);

- tarihsel öneme sahip bir binanın korunması (*Margulev/Rusya*, 2019, §§ 37 ve 47);
- arazinin tarım ve ormancılık amaçlı kullanımının, dönemsel konut amaçlı kullanımın yaygınlaşmasına karşı korunması (*Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung/Avusturya*, 2013, §§ 35-36);
- baraj inşaatı sonucunda antik bir yerleşim yerinin sular altında kalması (*Cangi/Türkiye*, 2019, § 34);
- hidroelektrik santrallerin inşası (*Kılıçdaroğlu/Türkiye*, 2020, § 49);
- halk sağlığı ve çevre için yüksek risk oluşturan, büyük miktarlarda, yüksek seviyeli ve uzun ömürlü radyoaktif atığın nakliyesi, taşınması ve derin jeolojik depolarda depolanmasını içeren bir projenin çevre ve sağlık ile ilgili riskleri (*Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 87).
- altın ve gümüş yataklarının kazılmasına yönelik plan (*Bumbeş/Romanya*, 2022, § 92).

174. Ekolojik konulara bağlılık çerçevesinde yapılan yorumlar, siyasi veya aktivist görüşlerin birer ifadesi olduğu için de yüksek düzeyde korumadan faydalanırlar. Örnekler: seçilmiş bir temsilcinin ekolojik konulara ilişkin beyanları (*Mamère/Fransa*, 2006, § 20) veya bir “Yeşil” (“Çevreci”) yerel seçim adayının bir seçim kampanyası sırasında yaptığı yorumlar (*Desjardin/Fransa*, 2007, § 46).

175. Bu yüksek koruma düzeyi, bir kişinin ifade özgürlüğüne yönelik bir müdahalenin gerekliliğini değerlendirme konusunda, Taraf Devletlerin takdir yetkisinin “özellikle dar” (*Mamère/Fransa*, 2006, § 20) veya “daha dar” olduğu anlamına gelmektedir (*Artun ve Güvener/Türkiye*, 2007, § 29; ayrıca bk. *Animal Defenders International/Birleşik Krallık* [BD], 2013, § 102).

176. Ancak, çevreci ifadelerde kullanılan yöntem ve araçların zorlama anlamına geldiği durumlarda, yüksek koruma düzeyi uygulanmaz; bu tür durumlarda, Taraf Devletlerin geniş bir takdir yetkisi vardır (Greenpeace eylemcilerinin bir balina avcılığına karşı yürütülen kampanya çerçevesinde denizde engelleme yapmaları ile ilgili *Drieman ve Diğerleri/Norveç* (k.k.) davasına (2000) bakınız). Bununla birlikte, *Bumbeş/Romanya* (2022, §§ 92-102) davasında ortaya konduğu üzere, bu türden bir koruma şiddet içerikli olmayan çevreci engelleme eylemleri bakımından geçerli olabilir. Bu davada, hükümetin bir madencilik projesini onaylamasını protesto etmek üzere başvuran ve diğer bir kişi Romanya hükümet merkezinin otoparkına geçiş bariyerine kendilerini kelepçelemiş, diğer protestocular ise pankartlar açmışlardır. Ardından başvurana “kamu düzeni ve barışına ve sosyal bir arada yaşama normlarına aykırı yasa dışı eylemler işlemek amacıyla üç veya daha çok kişiden oluşan bir grup kurduğu” gerekçesiyle para cezası verilmiştir. Mahkeme 11. madde ışığında değerlendirildiğinde 10. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir; Mahkeme özellikle, yerel mahkemelerin olayın resmî olarak hukuka aykırı olmasına daha fazla ağırlık verdiğini ve başvuranın eylemlerinin neden olduğu rahatsızlık düzeyini değerlendirmede kanaatine varmıştır.

177. *Bryan ve Diğerleri/Rusya* (2023, §§ 96-97) davasında Mahkeme, petrol sondaj ve işleme faaliyetlerinin çevresel etkilerine kamuoyunun dikkatini çekmek amacıyla bir petrol platformuna çıkma teşebbüsünde bulunmaları üzerine Greenpeace adlı STK’nın mensubu olan aktivistlerin yakalanmaları ve tutuklanmalarının, bu kişilerin ifade özgürlüğüne yönelik bir müdahale teşkil ettiğine hükmetmiştir. Ardından Mahkeme, yakalama ve tutuklamanın 5 § 1 maddesi anlamında hukuka aykırı olduğuna dair tespiti göz önünde bulundurduğunda, başvuranların ifade özgürlüğüne yönelik müdahalenin 10. madde anlamında “yasayla öngörülmesi” olmadığını değerlendirmiştir. Bu temelde Mahkeme, söz konusu müdahalenin 10. madde anlamında meşru bir hedefi izleyip izlemediğini ve demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığını incelemesine gerek olmadığını gözlemleyerek, söz konusu hükmün ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Kömür yakmanın çevresel etkilerine ve yenilenebilir enerjiye geçiş ihtiyacına kamuoyunun dikkatini çekmek amacıyla yapılan, kömür taşıyan bir kargo gemisini durdurma eyleminde yer alan Greenpeace aktivistlerinin yakalanmaları ve tutuklanmalarına ilişkin *Friedrich ve Diğerleri/Polonya* (2024, § 255) davasında da Mahkeme aynı sonuca varmıştır.

III. Çevre koruma derneklerinin kamu makamlarının işlemlerine dair bilgileri yayma konusundaki özel rolünün tanınması

178. Kamu yararına ilişkin tartışmalarda yer alan STK'lar, basın rolünün sahip olduğuna benzer önemde bir kamu gözcülüğü rolü oynar; bu görevi yerine getirebilmesi için STK'ların, kamuoyunu ilgilendirebilecek olguları açıklayabilmesi, kamuya bir değerlendirme sunabilmesi ve böylelikle kamu makamlarının faaliyetlerinin aleniyetine katkıda bulunabilmesi gerekir. Dolayısıyla STK'lar, ifade özgürlüğünü kullanma açısından yüksek düzey korumadan yararlanır. Bu durum, çevreci STK'lar için de geçerlidir (*Vides Aizsardzības Klubs/Letonya*, 2004, § 42; ayrıca bk. *Animal Defenders International/Birleşik Krallık* [BD], 2013, § 103; *Cangı/Türkiye*, 2019, § 35; *Margulev/Rusya*, 2019, § 47). Aynı durum, resmî olmayan küçük aktivist gruplar için de geçerlidir (*Steel ve Morris/Birleşik Krallık*, 2005, § 89).

IV. Çevresel meselelere dair bilgilere erişim

A. Devletin elinde bulundurduğu bilgilere erişime yönelik bir hakkın nitelikli ve koşullu olarak tanınması

179. Halk sağlığı ve çevre açısından risk oluşturan bir endüstriyel tesisin yakınında yaşayan kişilerce açılan *Guerra ve Diğerleri/İtalya* (1998, §§ 53-60) davasında başvuranlar ve Komisyon, çevrenin risk altında olduğu hâllerde yerel sakinlerin refah ve sağlıklarının korunmasının temel yollarından biri halka bilgi sağlamak olduğundan, 10. madde ile güvence altına alınan bilgi alma özgürlüğünün, çevre açısından tehdit teşkil eden bir faaliyetten etkilenmiş veya etkilenebilecek olan yerel sakinlere bilgi alma konusunda gerçek bir hak tanıdığı şeklinde yorumlanması gerektiğini değerlendirmiştir. Başvuranlar ve Komisyona göre, 10. madde Devletlere sadece halka çevresel meselelere dair bilgi sağlama ödevini değil, ayrıca doğası gereği başka türlü halkın haberdar olması mümkün olmayan bu tür bilgileri toplama, işleme ve yayma konusunda pozitif bir yükümlülük de yüklemektedir; dolayısıyla, başvuranlar ve Komisyon, 10. maddenin sunduğu korumanın, çevreye yönelik ciddi bir zararın söz konusu olması hâlinde muhtemel Sözleşme ihlallerine karşı önleyici bir işlev gördüğünü ve 10. maddenin, yaşam hakkı veya özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı gibi diğer temel hakların herhangi bir doğrudan ihlali meydana gelmeden önce devreye girdiğini değerlendirmişlerdir.

Mahkeme bu argümanı reddetmiştir. Bilgi alma özgürlüğünün “temelde Devletin bir kişinin başkalarının kendisine vermek istediği veya vermeye istekli olabileceği bilgileri almasını kısıtlamasını yasakladığını” gözlemleyen Mahkeme, söz konusu özgürlüğün Sözleşmeciler Tarafına, resen bilgi toplama ve yayma konusunda pozitif yükümlülükler yüklediği biçiminde yorumlanamayacağına hükmetmiştir. Mahkeme, 10. maddenin uygulanabilir olmadığı çıkarımında bulunmuştur. Bununla birlikte Mahkeme, meseleyi 8. madde kapsamında değerlendirmiştir (yukarı bakınız).

180. Ardından Mahkeme, 10. maddenin bireye bir kamu makamının elinde bulunan bilgilere erişime ilişkin bir hak vermemesine veya Devletin bu bilgileri bireye iletmesini gerektirmemesine rağmen, şu hâllerde böyle bir hak veya yükümlülüğün söz konusu olabileceğini belirtmiştir: 1. bilgilerin açıklanmasına icra edilebilir bir mahkeme kararıyla hükmedilmesi; 2. bilgiye erişimin, bireyin başta “bilgi alma ve verme özgürlüğü” olmak üzere ifade özgürlüğü hakkını kullanması için önemli bir rol oynaması ve bilgiye erişimin engellenmesinin söz konusu hakka yönelik bir müdahale teşkil etmesi (*Magyar Helsinki Bizottság/Macaristan* [BD], 2016, § 156).

Bu iki durumdan ikincisinde, bilgi verilmemesinin bir müdahale anlamına gelip gelmediğinin ve geliyorsa ne ölçüde müdahale anlamına geldiği meselesi, davanın kendine özgü koşulları ışığında, vaka bazlı olarak değerlendirilmelidir. Bu hakkın kapsamını daha ayrıntılı olarak tanımlamaya yönelik ilgili ölçütler şu şekildedir: 1. bilgi talebinin amacı; 2. istenen bilginin niteliği; 3. başvuranın rolü; 4. talep edilen bilginin mevcudiyeti (aynı kararda, §§ 157-170). *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa* (2021, § 85)

davasında Mahkeme, iddia edilen müdahalenin bilgiye erişim sağlamanın reddedilmesinden değil, iç hukukta öngörülen bilgi verme gerekliliği uyarınca bir kamu kurumu tarafından sağlanan bilgilerin iddiaya göre sahte, yanlış veya yetersiz olmasından kaynaklandığı hâllerde de aynı yaklaşımın benimsenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Mahkeme, bu tür hâllerde sahte, yanlış veya yetersiz bilgi verilmesinin, bilgi sağlamayı reddetmeyle eş değer olduğuna hükmetmiştir.

181. *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa* (2021, §§ 79 ve 107) davasında Mahkeme, uygulanabilir ilkeyi şu şekilde özetlemiştir: her ne kadar Sözleşme'nin 10. maddesi, makamların elinde bulunan bilgilere erişim konusunda genel bir hak sağlamasa da, bir ölçüye kadar ve belirli koşullar altında, böyle bir hakkı güvence altına alabilir ve makamlara bilgi verme konusunda bir yükümlülük yükleyebilir.

182. *Cangı/Türkiye* (2019, §§ 30-37) ve *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa* (2021, §§ 78-90 ve 107-117) davalarında ortaya konulduğu üzere bu durum özellikle çevresel bilgilere erişim açısından geçerlidir.

Allianoi antik kentinin sular altında kalmasına neden olabilecek bir baraj planına ilişkin *Cangı/Türkiye* davasında, başvuranın Kültür ve Tabiat Varlıkları Kurulu toplantı tutanağının imzalı bir nüshasını edinmeye yönelik talebi reddedilmiştir. Mahkeme, “baraj dolayısıyla tarihi bir kentin sular altında kalmasının, önemli bir sosyal konuya veya kamuoyunun bilgilendirilmede menfaatinin olduğu bir soruna ilişkin olduğu ve kayda değer bir ihtilafa yol açabilecek bir mesele olduğunun açık olduğu gerekçesiyle” söz konusu bilgilerin kamuoyunu ilgilendiren bir konuya ilişkin olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca, başvuranın bir STK'nın üyesi ve temsilcisi olduğunu ve Allianoi antik kentini koruma ve bu kente ilişkin mevcut prosedürler hakkında bilgi yaymaya yönelik eyleminin, “kamu gözcüsü” olarak hareket ettiği anlamına geldiğini kaydetmiştir. Mahkeme, başvuranın talebinin yalnızca söz konusu belgeyi baraja ilişkin karar verme sürecindeki eksikliklerin delili olarak sunma isteğine değil, ayrıca ve hepsinden önemli olarak, kamuoyunu bilgilendirme ve belgenin var olduğunu gösterme isteğine dayandığını eklemiş ve yerel makamların başvuranın talebini reddederek, 10. madde kapsamında güvence altına alınan hakların özünü etkisiz hâle getirecek şekilde, bilgi alma ve verme özgürlüğünün kullanımına engel olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme ayrıca, müdahalelerin yasayla öngörülmediğini kaydederek, söz konusu hükmün ihlal edildiği tespitinde bulunmuştur.

Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa (2021) davasında, yüksek seviyeli ve uzun ömürlü radyoaktif atıkların derin jeolojik depolarda (“Cigeo” sahası) saklanması için planlanan bir sanayi sahasına karşı olan çevre koruma dernekleri, ulusal radyoaktif atık yönetimi kurumunun projenin çevresel ve sağlık riskleri hakkında yanlış bilgi verdiğinden şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, yukarıda belirtilen dört ölçütün karşılandığını ve dolayısıyla 10. maddenin uygulanabilir olduğunu değerlendirmiştir. İhtilaf konusu bilgilerin ifade özgürlüğünün kullanılması için gerçekten gerekli olduğu kanaatine varan Mahkeme, başvuran derneklerin hukuki açıdan amaçlarının kamuoyunun bu projenin çevresel ve sağlık riskleri hakkında bilgilendirilmesi olduğunu, zira ihtilaf konusu bilgilerin, tam da bu risklerle ilgili olduğunu ve başvuranların bilgi verme özgürlüklerinin kullanımının ayrılmaz bir parçasını oluşturduğunu kaydetmiştir. Bilgilerin mahiyetine ilişkin olarak Mahkeme, söz konusu bilgilerin, sağlık ve çevre açısından son derece tehlikeli olan, büyük miktarda yüksek seviyeli ve uzun ömürlü radyoaktif atığın taşınması ve gömülmesi faaliyetine dair herhangi bir planın barındırdığı risklere ilişkin tartışmalarla doğrudan ilgili olduğunu kaydederek, bu tür konuların kuşkusuz kamu yararına olduğuna vurgu yapmıştır. Üçüncü ölçüte ilişkin olarak Mahkeme, sivil toplum kuruluşlarının sadece kamuoyunun dikkatini, kendisini ilgilendiren konulara çekmekte değil, ayrıca yetkilileri bu tür konularda kamuoyunu bilgilendirmeye teşvik etmekte üstlendiği “gözcülük” rolüne de özel önem atfetmiştir. Mahkeme, ihtilaf konusu bilgilerin varlığına dair dördüncü ölçüte ilişkin olarak, somut davada bu ölçütün tanım itibarıyla karşılandığını kaydetmiştir. Mahkeme devamla, davayı sunulan bilgilerin içerik ve mahiyetinin gözden geçirilmesini kolaylaştıracak bir hukuk yoluna erişim ışığında değerlendirmiştir (aşağıya bakınız).

183. Bir çevre koruma derneğinin Temelin nükleer enerji santraline ilişkin birtakım belgelere erişmesine makamlarca izin verilmediğinden şikâyet ettiği *Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti* (k.k.) davasına

(2006) da değinmekte fayda vardır. Mahkemenin bu davada verdiği kararın *Magyar Helsinki Bizottság* davasındaki kararından daha eski tarihli olduğu da hatırd tutulmalıdır. Mahkeme, başvuranın bilgi alma hakkına müdahalede bulunulduğunu kabul etmiştir. Bununla birlikte Mahkeme, bu tür bir tesisin çevresel etkilerine ilişkin bilgilerin aksine, söz konusu verilerin kamuoyunu ilgilendiren bir konu olmadığı gerekçesiyle 10. maddenin, “çok yüksek seviyede güvenlik gerektiren çok karmaşık bir tesis” olan bir nükleer enerji santralinin inşasına ilişkin tüm teknik ayrıntılara erişime yönelik mutlak bir hakkı güvence altına aldığı şeklinde yorumlanamayacağını değerlendirmiştir. Mahkeme devamla, bilgi verilmemesinin, müteahhit açısından bağlayıcı olan ticari gizlilik ve sözleşme yükümlülüklerinin ihlalini engelleme ihtiyacına dayalı olduğunu ve bu durumun, 10 § 2 maddesi anlamında başkalarının haklarının, kamu güvenliğinin ve sağlığının korunması kapsamına girdiğini kaydetmiştir. Mahkeme, Devletin takdir yetkisi dikkate alındığında, başvuranın bilgi alma özgürlüğüne yönelik müdahalenin, izlenen meşru amaçlarla orantısız olduğunun söylenemeyeceği sonucuna varmıştır.

B. Sağlanan bilgilerin içerik ve mahiyetinin gözden geçirilmesini kolaylaştıran bir hukuk yoluna erişim

184. Mahkeme, yetkili makamlarca sağlanan bilgilerin sahte, yanlış ve hatta yetersiz olması durumunda, (ortaya çıktığı hâllerde) bilgiye erişim hakkının özünden yoksun kalacağını belirtmiştir. Nitekim bilgiye erişim hakkına saygı, özellikle bu hakkın Devletin bir yasal yükümlülüğünden kaynaklandığı hâllerde, sağlanan bilgilerin güvenilir olmasını gerekli kılar. Bu nedenle, söz konusu hakkın etkili olabilmesi için, ilgili bir uyumsuzluğun ortaya çıkması durumunda ilgili kişilere, sağlanan bilgilerin içerik ve mahiyetinin çekışmeli yargılama çerçevesinde gözden geçirilmesini kolaylaştıran bir hukuk yolu sunulmalıdır (*Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 108).

185. Mahkeme *Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa* (2021, § 109) davasında, söz konusu bilgilerin büyük bir çevresel risk oluşturan bir projeye ilişkin olduğu hâllerde, bu türden bir gözden geçirmeye erişimin bilhassa önem kazandığını belirtmiştir. Bu durum, özellikle nükleer bir tehlikenin söz konusu olması hâlinde geçerlidir, zira gerçekleşmesi hâlinde bu tür bir risk, birkaç nesli etkileyebilir.

Bu davada Mahkeme, temyiz mahkemesinin kararının gerekçesinin eleştiriye açık olmasına rağmen, başvuran derneklerin yerel mahkemelere 10. maddenin gerekliliklerini karşılayan bir temyiz başvurusunda bulunabildiğini kaydederek, söz konusu hükmün ihlal edilmediğine karar vermiştir.

V. Çevrenin korunmasıyla ilgili gerekçeler, ifade özgürlüğünün kullanımına yönelik müdahaleleri haklı kılan meşru bir amaç teşkil edebilir.

186. *Ehrmann ve SCI VHI/Fransa* (k.k.) (2011) davasında bir sanatçı, sanatsal bir proje çerçevesinde bir bina üzerinde imar düzenlemelerine aykırı değişiklikler yaptığı ve tarihsel binalara ilişkin ikincil listede yer alan binaların dış duvarlarının görüntüsünü etkileyen çalışmaları izinsiz olarak gerçekleştirdiği gerekçesiyle mahkûm edilmiştir. Mahkeme, söz konusu müdahalenin amacının “kamu düzeninin sağlanması” ve dolayısıyla ayrıca “başkalarının haklarının korunması” olduğunu kabul etmiştir. Mahkeme bu bağlamda, müdahalenin amacının, civardaki yapıları ve diğer işleri denetlemek suretiyle koruma altındaki ulusal miras yapılarının çevresinin kaliteli olmasını sağlamak olduğunu ve bu davada söz konusu amacın “ulusal makamlara toplumun genel yararına olan hususları belirleme konusunda tanınan takdir yetkisi de göz önünde bulundurulduğunda, bir ülkenin kültürel mirasını korumaya yönelik meşru bir amaç” olduğunu belirtmiştir. Mahkeme özellikle kültürel mirasın korunmasının ve sürdürülebilir şekilde kullanılmasının sağlanmasının insani gelişimi amaçladığını belirten ve 27 Ekim 2005 tarihinde kabul edilen Avrupa Konseyi Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi’ne atıfta bulunmuştur.

187. *Tókéş/Romanya* (2021, §§ 81 ve 96) davasında bir milletvekili, reklam materyallerinin yerleştirilmesi ve bu materyallere izin verilmesi hakkındaki Kanun'da öngörüldüğü biçimde reklam yapmak üzere önceden geçici izin almaksızın, ofisinin bulunduğu binaya azınlıkları temsil eden bayrakları reklam amaçlı olarak astığı gerekçesiyle uyarı biçimindeki hafif suç yaptırımına tabi tutulmuştur. Mahkeme söz konusu Kanun'un, doğal ve insan yapımı varlıkları korumak, manzaranın kalitesini muhafaza etmek ve yapı kalitesi bakımından gerekli standartlara uygunluğu sağlamak üzere yapı çevresinin ahenkli, uyumlu, güvenli ve sağlıklı olmasını sağlamayı amaçladığını kaydetmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, başvuranın ifade özgürlüğüne yönelik müdahalenin, 10 § 2 maddesinde sıralanan meşru amaçlardan birini, yani başkalarının haklarının korunması amacını izlediğini kabul etmiştir.

11. madde (toplantı ve dernek kurma özgürlüğü)

Sözleşme'nin 11. maddesi

"1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir.

2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarıncı yukarıda anılan hakların kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir."

I. Çevreci gösteriler

188. Barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına ilişkin hukukî ilkeler, çevre gösterileri açısından oldukça standart bir biçimde uygulanır (örneğin bk. bir çevre koruma derneğinin planlanan yeni inşaatları protesto etmek üzere düzenlemek istediği bir gösterinin keyfi olarak yasaklanmasına ilişkin *Makhmoudov/Rusya*, 2007; bir katı atık depolama sahasını protesto eden kişilerin yakalanmaları, para cezalarının verilmesi ve kamuya açık etkinlik bildirimlerinin onaylanmamasına ilişkin *Kotov ve Diğerleri/Rusya*, 2022; ve bir kentsel gelişim projesine karşı gösteri düzenleyen kişilerin yakalanmaları ve para cezalarının verilmesine ilişkin *Peradze ve Diğerleri/Gürcistan*, 2022).

189. Bununla birlikte, engelleyici nitelikteki çevreci gösteriler veya eylemlere ilişkin birtakım davalara değinmek faydalı olacaktır.

Drieman ve Diğerleri/Norveç (k.k.), 2000. Bu dava, balina avcılığı karşıtı bir kampanya çerçevesinde, Greenpeace üyelerinin botlarıyla, bir balina avlama teknesi ile bir balinanın arasına girecek şekilde manevra yaptıkları gerekçesiyle yakalanmaları ve kendilerine para cezası verilmelerine ilişkindir. Mahkeme, bu nitelikteki eylemlerin, Sözleşme'nin 11. maddesinin kapsamına girip girmediği hakkında herhangi bir karar vermemiştir. Ancak, başvuranların eylem tarzının, balina avlama teknesini yasalara uygun olan faaliyetinden vazgeçmeye zorlayan bir baskı biçimine tekabül ettiğini kaydeden Mahkeme, başvuranlar hakkında alınan tedbirlerin, Sözleşme kapsamında, siyasi ifadeyle veya kamu yararını ilgilendiren konular hakkındaki tartışmayla ya da bu tür meselelere ilişkin görüşlerin barışçıl bir şekilde ifade edilmesiyle aynı ayrıcalıklı korumadan faydalanması mümkün olmayan bir davranış biçimine yönelik

olduğunu gözlemlemiştir. Aksine, Devletlerin bu tür davranışları kısıtlamak üzere tedbir alınmasına yönelik ihtiyacı değerlendirme konusunda geniş bir takdir yetkisine sahip olduğu kanaatine vararak, 11. madde kapsamındaki şikâyetin açıkça dayanaktan yoksun olduğunu beyan etmiştir.

Chernega ve Diğerleri/Ukrayna, 2019. Dava, bir kent parkındaki bir yol yapım projesini ve özellikle ağaçların kesilmesini engelleyecek şekilde eylem yapan bireyler hakkında alınan tedbirlere ilişkindir. Başvuranlar, çalışma alanını terk etmeleri yönündeki polis talimatına uymadıkları ve aralarından birinin polis tarafından çıkarılmaya direndiği gerekçesiyle yakalanmaları ve akabinde mahkûm edilmelerinin yanı sıra diğer bir vakada çalışma alanındaki özel güvenlik görevlileri tarafından fiziksel şiddet kullanımına başvurulmasının, barışçıl gösteri düzenleme haklarının ihlali anlamına geldiğini belirtmişlerdir. Mahkeme, yakalanma ve mahkûmiyetleri Devletin negatif yükümlülükleri açısından değerlendirerek, göstericilere cezai yaptırım uygulanması için özel gerekçe sunulmasının gerekli olduğu göz önünde bulundurulduğunda, itaatsizlik nedeniyle dokuz gün hapis cezası alan başvuranlar açısından, yerel mahkemelerin bu tür ağır cezalar verme kararları için yeterli gerekçe göstermemesi nedeniyle 11. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Aksine Mahkeme, itaatsizlik nedeniyle hapis cezasına mahkûm edilmeyen başvuranların durumun arz ettiği tehlikeye rağmen kasten engelleyici bir şekilde hareket ettiklerini kaydederek, söz konusu başvuranlar açısından herhangi bir ihlal tespit etmemiştir. Ayrıca Mahkeme, engelleyici protesto eylemleri nedeniyle hapis cezasına hükmedilmesinin başlı başına 11. maddeye aykırı olmadığını vurgulayarak, yakalanma işlemine direndiği gerekçesiyle on gün hapis cezasına mahkûm edilen bir başvuran açısından da herhangi bir ihlal tespit etmemiştir. Mahkeme ayrıca, güvenlik görevlileri tarafından şiddete başvurulması meselesini Devletin pozitif yükümlülükleri açısından değerlendirerek, makamların tüm yasal gösterilerin düzgün bir şekilde yapılmasını güvence altına almak ve vatandaşların güvenliğini sağlamak üzere gerekli adımları atması gerektiğini hatırlatmış ve bu durumun, iç hukukta izin verilip verilmediğine bakılmaksızın, 11. madde ile korunan ve resmî biçimde olmasa da makamlara uygun şekilde bildirilmiş toplantılar açısından da geçerli olduğuna vurgu yapmıştır. Mahkeme, davalı Devletin (i) güvenlik görevlileri tarafından güç kullanımını yeterli şekilde düzenlemeyerek, (ii) kamu düzenini sağlama konusundaki sorumlulukların, olaya dâhil olan güvenlik görevlilerinin tespit edilmelerini kolaylaştıracak şekilde, özel güvenlik personeli ile polis arasında dağılımını düzgün bir şekilde organize etmeyerek, (iii) güç kullanma yetkisi olan kişilerin kimliklerinin doğru tespit edilmesine ilişkin kuralların uygulanmasını sağlamayarak, ve (iv) polisin çatışmaları engellemek veya etkili bir şekilde kontrol altına almak üzere harekete geçmeme kararının gerekçelerini açıklamayarak, gösterilerin barışçılığını güvence altına alma yükümlülüğünü yerine getirmediğine hükmetmiştir.

II. Dernek kurma özgürlüğü ve çevre

190. Dernek kurma özgürlüğüne ilişkin içtihat, çevre dernekleri açısından oldukça standart bir şekilde uygulanır (bk. bir çevre koruma derneğinin kapatılmasına ilişkin *Tebieti Mühafize Cemiyeti ve İsrailov/Azerbaycan*, 2009), sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen bir derneğin tescil edilmemesine ilişkin *Costel Popa/Romanya*, 2016 ve diğer STK'lar arasında başvuran STK'lar ve yöneticileri hakkında Rusya'nın 2012 tarihli Yabancı Ajan Kanunu'nun uygulanmasına ilişkin *Ecodefence ve Diğerleri/Rusya*, 2022).

191. Bununla birlikte Mahkemenin avlanma alanları birleştirilmek suretiyle avlanma ve atıcılığın örgütlenmesi çerçevesinde, avlanma karşıtı olan arazi sahiplerinin, özel hukuka tabi avcılık derneklerine üyeliğinin zorunlu kılınması meselesini değerlendirdiği, "negatif örgütlenme özgürlüğü"ne ilişkin birtakım davalara değinmek faydalı olacaktır.

Chassagnou ve Diğerleri/Fransa [BD] (1999, §§ 103-117) davasında Hükümet, başvuranların dernek kurma özgürlüğü haklarına yönelik ihtilaf konusu müdahalenin, 11 § 2 maddesi anlamında "başkalarının

hak ve özgürlüklerinin korunması” meşru amacını izlediğini, zira avcılık faaliyetlerinin demokratik bir şekilde yürütülmesini güvence altına almayı hedeflediğini iddia etmiştir. Mahkeme, bu bakımdan ileri sürülen “hak ve özgürlüklerin” Sözleşme veya Protokolleri ile güvence altına alınanlar arasında olması hâlinde, söz konusu hak ve özgürlükleri koruma ihtiyacının, Devletlerin Sözleşme’de yer alan diğer hak ve özgürlükleri kısıtlamasına yol açabileceğinin kabulünün gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla Devletler, bu alandaki yarışan menfaatler arasında bir denge kurma konusunda geniş bir takdir yetkisine sahiptir. Sözleşmede belirtilmeyen, avlanma hakkı veya özgürlüğü gibi “hak ve özgürlüklerin” korunması için (bu tür bir hak veya özgürlüğün iç hukukta güvence altına alındığı varsayıldığında) Sözleşme ile güvence altına alınan bir hak veya özgürlüğün kısıtlanması ise farklı bir meseledir. Bu tür bir durumda, ancak tartışmaya açık olmayan zorunluluklar Sözleşme kapsamındaki bir haktan yararlanmaya yönelik bir müdahaleyi haklı kılabilir. Mahkeme ayrıca, başvuranların ahlaki nedenlerle avcılık karşıtı olduklarını gözlemleyerek, “bir kişinin, bir derneğe üyeliğinin kendi düşüncelerine temelden aykırı olacak olmasına rağmen söz konusu derneğe katılmasının kanun ile zorunlu kılınmasının” ve bu derneğe üye olduğu gerekçesiyle derneğin, kendisinin tasvip etmediği amaçlarına ulaşabilmesi için maliki olduğu arazi üzerindeki haklarını devretmekle yükümlü tutulmasının, çatışan menfaatler arasında adil bir dengenin kurulmasını sağlamak için gerekenin ötesine geçtiğine ve izlenen amaçla orantılı olarak değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir (ayrıca bk. [Schneider/Lüksemburg](#), 2007, §§ 75-83, ve [A.S.P.A.S. ve Lasgrezas/Fransa](#), 2011, §§ 55-57). Akabinde Mahkeme, ilgili kişilerin ahlaki nedenlerle avcılık karşıtı olmalarının belirleyici olduğunu teyit etmiştir ([Baudinière ve Vauzelle/Fransa](#) (k.k.), 2007).

13. madde (etkili başvuru hakkı)

Sözleşme’nin 13. maddesi

“Sözleşme’de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmî bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkına sahiptir.”

192. Etkili başvuru hakkına ilişkin hukuk ilkeleri, çevreyle ilgili bir arka planı bulunan davalarda oldukça standart bir şekilde uygulanır. Aşağıdaki örneklere bakınız:

- [Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre](#) [BD], 2000, §§ 58-60;
- [VgT Verein gegen Tierfabriken/İsviçre](#), 2001, §§ 82-83;
- [Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık](#) [BD], 2003, §§ 137-142;
- [Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya](#), 2012, §§ 221-232;
- [Di Sarno ve Diğerleri/İtalya](#), 2012, §§ 84-89 ve 116-118, ve [Cordella ve Diğerleri/İtalya](#), 2019, §§ 121-127 ve 175-176.
- [Kotov ve Diğerleri/Rusya](#), 2022, §§ 136 ve 86-95.

14. madde (ayrımcılık yasağı)

Sözleşme'nin 14. maddesi

"Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır."

193. Ayrımcılık yasağına ilişkin hukuk ilkeleri, çevreyle ilgili bir arka planı bulunan davalarda oldukça standart bir şekilde uygulanır. Aşağıdaki örneklere bakınız:

- *Chassagnou ve Diğerleri/Fransa* [BD], 1999, §§ 89-95 ve 120-121, ve *Chabauty/Fransa* [BD], 2012, §§ 41-57;
- *Chapman/Birleşik Krallık* [BD], 2001, §§ 129-130;
- *VgT Verein gegen Tierfabriken/İsviçre*, 2001, §§ 87-89;
- *Wells/Birleşik Krallık* (k.k.), 2007.

1 no.lu Protokol'ün 1. maddesi (mülkiyetin korunması)

Sözleşme'ye Ek 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesi

"Her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir.

Yukarıdaki hükümler, devletlerin, mülkiyetin genel yarara uygun olarak kullanılmasını düzenlemek veya vergilerin ya da başka katkıların veya para cezalarının ödenmesini sağlamak için gerekli gördükleri yasaları uygulama konusunda sahip oldukları hakka halel getirmez."

I. Çevreyle ilgili gerekçelerle mülkiyete saygı hakkının kısıtlanması

194. Mülkiyet hakkına yönelik bir müdahalenin 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesiyle bağdaşabilmesi için, hukukun üstünlüğüne uygun olması ve genel yarara veya kamu yararına meşru bir amaç izlemesi gerekir. Kullanılan araçlar ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisi de var olmalıdır. Bu bakımdan Mahkeme, kamu yararının gerekleri ile ilgili kişinin menfaati arasında adil bir dengenin kurulup kurulmadığını saptayacaktır. Mahkeme bunu yaparken, hem uygulama yöntem ve araçlarının seçimi hem de bunların sonuçlarının izlenen amaca ulaşmak bakımından kamu yararı doğrultusunda meşru kılınıp kılınmadığının değerlendirilmesi konularında Devlete geniş bir takdir yetkisi tanıyacaktır (bk. 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesine ilişkin Rehber).

A. Çevrenin korunması: genel yarara veya kamu yararına yönelik bir amaç

195. Çevre, doğa, ormanlar, kıyı şeridi, tehlike altındaki türler, biyolojik kaynaklar, kültürel miras ve halk sağlığının korunması, *kamu yararına* yönelik meselelerdir. Dolayısıyla, mülkiyete saygı hakkına müdahaleyi haklı kılmak üzere çevreyle ilgili bir argümana başvurulabilir.

Örnekler:

- bir çakıl ocağı işletme izninin iptal edilmesi (*Fredin/İsveç (no. 1)*, 1991, § 48);
- imar izinlerinin iptal edilmesi (*Pine Valley Developments Ltd ve Diğerleri/İrlanda*, 1991, § 57);
- bir doğal koruma alanı kurulmasını amaçlayan kamulaştırma işlemlerinin uzun sürmesi ve bu nedenle mülk sahiplerinin mülklerinin geleceği konusunda belirsizlikle karşı karşıya kalmaları ve mülklerini kullanımlarının sınırlandırılması (*Matos e Silva, Lda., ve Diğerleri/Portekiz*, 1996, § 88);
- bir avcılık derneğine zorunlu olarak yapılan arazi katkısı ve bir arazi sahibinin kendi mülkü üzerinde avcılığa müsamaha göstermesi şartı (*Chassagnou ve Diğerleri/Fransa* [BD], 1999, § 79; *Schneider/Lüksemburg*, 2007, § 46; *A.S.P.A.S. ve Lasgrezas/Fransa*, 2011, § 36; *Herrmann/Almanya* [BD], 2012, §§ 83-85);
- bir mülkün doğal koruma alanı olarak yeniden vasıflandırılması ve böylelikle “arsa” statüsünün kaldırılması (*Bahia Nova S.A./İspanya* (k.k.), 2000);
- bir arazide imara izin veren kararnamelerin iptal edilmesi ve böylelikle “arsa” statüsünün kaldırılması (*Kapsalis ve Nima-Kapsali/Yunanistan* (k.k.), 2004);
- imar izni olmaksızın inşa edilen bir binaya yönelik yıkım kararı (*Saliba/Malta*, 2005, § 44; *Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan*, 2016, § 71);
- özel binaların tarihi anıtlar olarak listelenmesi ve bunun sonucunda mücavir binalara yönelik imar kısıtlamaları ve mülkün geri kalanına yönelik yapı kısıtlamaları getirilmesi (*SCEA Ferme de Fresnoy/Fransa* (k.k.), 2005);
- kentsel imar planında yapılan bir değişiklik sonrasında arazinin korunan alan olarak vasıflandırılması ve bunun sonucunda tarihi veya kültürel değeri olan binaları korumak ve şehirde yeşil alan oluşturmak amacıyla inşaat yasağı getirilmesi (*Galtieri/İtalya* (k.k.), 2006);
- bir arazi parçasının “orman arazisi” olarak vasıflandırılması ve bunun sonucunda özellikle, inşaat yasağı getirilmesi (*Ansay ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2006);
- imar düzenlemelerine aykırı inşaat çalışması için büyük miktarda bir para cezası verilmesi (*Valico S.r.l./İtalya* (k.k.), 2006);
- ülke çapında uygulanan bir kıyı koruma programı kapsamında kalan araziler üzerinde inşaat için muafiyet izni verilmemesi (*Saarenpään Loma ky/Finlandiya* (k.k.), 2006);
- bir arsanın, parçası olduğu bölgenin arkeolojik öneme sahip olduğu gerekçesiyle, “yapı alanı” statüsünün kaldırılmasına ilişkin karar (*Perinelli ve Diğerleri/İtalya* (k.k.), 2007; *Longobardi ve Diğerleri/İtalya* (k.k.), 2007);
- imar izni alınamayacak bir ormanlık alandaki bir evin, imar izni olmaksızın inşa edildiği gerekçesiyle yıkılması (*Hamer/Belçika*, 2007, § 81);
- bir yazlık eve ilişkin imar izninin iptal edilmesi ve yıkım kararı verilmesi (*Tumeliai/Litvanya*, 2018, § 75);
- tehdit altında bir tür olan *Caretta Caretta* deniz kaplumbağalarının yumurtalarını bıraktığı küçük bir adada imarı sınırlandıran ve akabinde yasaklayan kararlar (*Z.A.N.T.E. - Marathonisi A.E./Yunanistan*, 2007, § 50);
- bir sit alanı içerisinde bulunan bir arsada imarı sınırlandıran ve akabinde yasaklayan kararlar (*Anonymos Touristiki Etairia Xenodocheia Kritis/Yunanistan*, 2008, § 45);
- turba çıkarma izni için yapılan bir başvurunun reddedilmesi (*Pindstrup Mosebrug*

A/S/Danimarka (k.k.), 2008);

- bir arazinin Devlet orman arazisinin bir parçası olduğu gerekçesiyle tapusunun iptal edilmesi ve tazminatsız olarak Hazine adına yeniden tescil edilmesi (*Turgut ve Diğerleri/Türkiye*, 2008, § 90; *Cin ve Diğerleri/Türkiye*, 2009, § 29; *Temel Conta Sanayi Ve Ticaret A.Ş./Türkiye*, 2009, § 42; *Kök ve Diğerleri/Türkiye*, 2009, § 22; *Keçeli ve Başpınar/Türkiye*, 2010, § 40);
- bir arazinin “Devlet orman arazisi” olarak vasıflandırılması sonucunda arazinin sahibinin arazide ekim ve hasat yapmasının veya araziyle ilgili herhangi bir işlem yapmasının engellenmesi (*Köktepe/Türkiye*, 2008, § 87);
- tilki avcılığının yasaklanması (*Friend ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2009, §§ 56-57);
- bir tarım arazisinin doğal sit alanı olarak belirlenmesi nedeniyle yapı ruhsatı başvurusunun reddedilmesi (*Tarım/Türkiye* (k.k.), 2010);
- kıyı alanlarının geliştirilmesi, korunması ve tanıtılmasına ilişkin 3 Ocak 1986 tarihli Kanun’un yürürlüğe girmesinin ardından, deniz kıyısındaki bir kamu arazisi üzerinde birkaç on yıldır evi olan başvuranın taşınmazı işgal etmeye devam etmesine izin verilmemesi ve bunun sonucunda yıkım kararı verilmesi (*Depalle/Fransa* [BD], 2010, § 81);
- bir arazi parçasının yeniden ağaçlandırılmasına karar verilmesi ve böylelikle “yapı alanı” statüsünün kaldırılması (*Lazaridi/Yunanistan*, 2006, § 34);
- bir şap hastalığı salgınına karşı bir önlem olarak koyunların itlaf edilmesi (*Chagnon ve Fournier/Fransa*, 2010, § 50) ve sığır brusellozunun yayılmasını engellemek için büyükbaş hayvanların itlaf edilmesi (*S.A. Bio d’Ardennes/Belçika*, 2019, §§ 50 ve 57, 12 Kasım 2019);
- Porquerolles Adası’nda imar izni için yapılan başvurularının reddedilmesi (*Consorts Richet ve Le Ber/Fransa*, 2010, § 116);
- deniz kıyısında bulunan bir kamu arazisinin tapusunun iptal edilmesi (*Silahyürekli/Türkiye*, 2013, § 47);
- Venedik Lagünü’nün balık üretimi için kullanılan kısımları bakımından bir tapunun iptal edilmesi (*Valle Pierimpiè Società Agricola S.P.A./İtalya*, 2014, § 67);
- bir milli parkın çevresine ilişkin inşaat yasağı getirilmesi (*Matczyński/Polonya*, 2015, §§ 101-102);
- bir ticari binanın kullanımını kısıtlayan, kültürel mirasın korunmasına yönelik bir önleyici tedbir uygulanması (*Petar Matas/Hırvatistan*, 2016, § 35);
- çeşitli arsaların “yapı alanı” statüsünü kaldıran bir imar planındaki irtifak hakkına ilişkin tazminat taleplerinin reddedilmesi (*Malfatto ve Mieille/Fransa*, 2016, § 63);
- bir hurda metal şirketine, izinsiz faaliyet gösterdiği gerekçesiyle para cezası verilmesi ve yüksek miktarda paraya el konulması (*S.C. Fiercolect Impex S.R.L./Romanya*, 2016, § 60);
- UNESCO Dünya Mirası alanı olarak listelenen taşınmazlar bakımından imar kısıtlamaları getirilmesi (*Kristiana Ltd./Litvanya*, 2018, § 104-105);
- Balık stoklarının korunması amacıyla balık avcılığına kısıtlamalar getirilmesi (*Posti ve Rahko/Finlandiya*, 2022, § 77) ve yavru midye avcılığının geçici olarak yasaklanması (*O’Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd/İrlanda*, 2018, § 109);
- yasa dışı balıkçılık için kullanılan bir geminin müsadere edilmesi (*Yaşar/Romanya*, 2019, § 59);
- ormanların ticari kullanımının, ormanları korumak amacıyla yasaklanması (*Sakskoburggotski ve Chrobok/Bulgaristan*, 2021, § 260; 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesinin ihlali).

196. Halk sağlığının ve çevrenin korunması ayrıca 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesinin ikinci cümlesi anlamında genel menfaati ilgilendiren bir konudur.

Örnekler:

- yapı alanı olmayan bir yeraltı suyu koruma alanında bulunduğu gerekçesiyle geçerliliğini kaybetmiş bir ruhsata dayalı olarak inşa edilen bir evin yıkılması (*Yıldırım/Türkiye*, 2009, § 43);
- UNESCO Dünya Mirası listesine eklenmek üzere aday gösterilen bir alanda bulunan ve kültürel mirasın korunmasına, sit alanlarına ve bölgesel imar planlarına ilişkin kanunlara aykırı olarak satılan bir arsanın tapusunun iptal edilmesi (*Bogdel/Litvanya*, 2013, §§ 60-61);
- komünist rejimin çöküşünden sonra, bir arazinin yalnızca Devlete ait olabilecek ulusal öneme sahip ormanlarla kaplı olması nedeniyle, hatalı olarak iade edilen taşınmazlar üzerindeki mülkiyet haklarının iptal edilmesi (*Beinarovič ve Diğerleri/Litvanya*, 2018, §§ 135-137);
- “ormancılık kaynakları” teşkil eden ve dolayısıyla özelleştirilmesi mümkün olmayan arsaların tapularının iptal edilmesi (*Gavrilova ve Diğerleri/Rusya*, 2021, § 73).
- Bir arsanın su koruma alanına dâhil edilmesi nedeniyle, başkalarının temiz içme suyuna erişimini sağlamak amacıyla, söz konusu arsa hakkında erişim ve kullanım kısıtlaması getirilmesi (*Bērziņš ve Diğerleri/Letonya*, 2021, § 87).

197. Aynı durum, doğal tehlikelerin önlenmesi ve bunlardan etkilenen kişilere sunulan yardımlar açısından da söz konusudur (*Aktürk ve Diğerleri/Türkiye*, 2023, §§ 70-73 ve 76).

198. Mahkeme, 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesi bağlamında çevrenin korunmasıyla ilgili hususların meşruluğunu çok güçlü bir şekilde vurgulamıştır. Dolayısıyla, inşaatın yasak olduğu ormanlık arazi üzerinde izinsiz olarak inşa edilen bir evin yıkılmasına ilişkin *Hamer/Belçika* (2007, § 79) davasında Mahkeme, Sözleşme’nin hiçbir hükmünde spesifik olarak çevrenin genel olarak korunması öngörülmemekle birlikte, günümüz toplumunda çevrenin korunmasının öneminin giderek arttığı ve çevrenin, halk ve dolayısıyla kamu makamları tarafından sürekli ve devamlı olarak savunulan bir konu hâline geldiğini gözlemlemiştir. Mahkeme, mali zorunluluklara ve hatta mülkiyet gibi belirli temel haklara, özellikle de Devletin bu konuyla ilgili mevzuat yürürlüğe koymuş olması hâlinde, çevrenin korunmasıyla ilgili hususlar karşısında öncelik verilmemesi gerektiğini eklemiştir. Mahkeme daha sonra, özellikle *Turgut ve Diğerleri/Türkiye* (2008, § 90) davasında bu yaklaşımını teyit etmiştir (ayrıca bk. bir arazinin Devlet orman arazisinin bir parçası olduğu gerekçesiyle tapunun iptal edilmesi ve arazinin tazminatsız olarak Hazine adına yeniden tescil edilmesine ilişkin *Köktepe/Türkiye*, 2008, § 87, *Temel Conta Sanayi Ve Ticaret A.Ş./Türkiye*, 2009, § 42, ve *Bil İnşaat Taahhüt Ticaret Limited Şirketi/Türkiye*, 2013, § 29; ayrıca bk. farklı bir bağlamda *S.C. Fiercolect Impex S.R.L./Romanya*, 2016, § 65). Mahkeme, kamu yararı tespitinin, özellikle doğa ve ormanların korunması açısından geçerli olduğunu belirtmiştir (*Nane ve Diğerleri/Türkiye*, 2009, § 24). Mahkeme, kamu makamlarının çevreyi korumak amacıyla yürürlüğe konulan yasal hükümlerin tamamen etkisiz kalmamasını sağlamak için, pratikte uygun zamanda müdahalede bulunmasını gerekli kılan bir sorumluluk üstlendiğini eklemiştir (*Hamer/Belçika*, 2007, § 79; *S.C. Fiercolect Impex S.R.L./Romanya*, 2016, § 65). Doğal sit alanı olarak belirlenmiş bir çiftlik arazisi üzerinde turistik bir restoran inşa edilmesine yönelik izin talebinin reddine ilişkin *Tarım/Türkiye* (k.k.) (2010) davasında Mahkeme, çevrenin korunmasını “son derece önemli” olarak nitelendirmiştir.

B. Daha geniş takdir yetkisi

199. Devletler, genel menfaate yönelik amaçlar doğrultusunda mülkiyet hakkına müdahale teşkil eden bir işlem yaparken, hem söz konusu amaca ulaşmak için başvurduğu icra yöntemlerini hem de bu yöntemlerin söz konusu amaçla orantılılığını değerlendirme konusunda geniş bir takdir yetkisine sahiptir. Mahkeme, özellikle ulaşılmaması amaçlanan genel menfaatin çevrenin korunmasıyla ilgili olduğu durumlarda bunun geçerli olduğunu vurgulamıştır (*Hamer/Belçika*, 2007, § 78; *Depalle/Fransa* [BD], 2010, §§ 84 ve 87; *Matczyński/Polonya*, 2015, §§ 105-106; *S.C. Fiercolect Impex S.R.L./Romanya*, 2016, § 67; *Tumeliai/Litvanya*, 2018, § 72).

Benzer şekilde Mahkeme, mülkiyete saygı hakkına yapıldığı iddia edilen müdahalenin mekânsal planlama

ve çevre koruma politikalarıyla ilgili olduğu durumlarda, takdir yetkisinin daha geniş olduğunu vurgulamıştır (*Depalle/Fransa* [BD], 2010, §§ 84 ve 87; *Malfatto ve Mieille/Fransa*, 2016, § 64; *Barcza ve Diğerleri/Macaristan*, 2016, § 46; *O’Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd/İrlanda*, 2018, § 124); (*Bērziņš ve Diğerleri/Letonya*, 2021, § 90).

200. Dolayısıyla, 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesinin ikinci fıkrası anlamında mülk’ün kullanımına yönelik düzenlemelerle ilgili bir davada, Mahkeme, çevre gibi konularda, yasama organınca nelerin genel menfaate yönelik olduğuna dair verilen karara, söz konusu karar açıkça makul dayanaktan yoksun olmadıkça, hem icra yöntemlerinin seçilmesi hem de icranın sonuçlarının söz konusu kanunun amacına ulaşması için genel menfaat açısından haklı olup olmadığının tespiti bakımından saygı duyacağını ifade etmiştir (*Płachta ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2014, § 101).

B. Mahkemenin denetimi

201. Yukarıda belirtilen daha geniş takdir yetkisinden ayrı olarak, mülkiyete saygı hakkına ilişkin içtihat ilkeleri, bu hakkı kısıtlayan, çevrenin korunmasına yönelik önlemler açısından oldukça standart bir şekilde uygulanır (bk. 1 No.lu Protokol’ün 1. Maddesine İlişkin Rehber).

202. Müdahale ister davalı Devlete isnat edilebilir olsun ister Devletin harekete geçmemesine atfedilebilir olsun, Mahkeme, Devletin eyleminin hukuka uygunluk ilkesi, izlenen meşru amaç ve gerekli olduğu takdirde ölçülülük ilkesi açısından haklı olup olmadığını inceler (*Associations of Communally-owned Forestry Proprietors Porceni Plesa ve Piciorul Batran Banciu/Romanya*, 2023, § 73).

203. *Associations of Communally-owned Forestry Proprietors Porceni Plesa ve Piciorul Batran Banciu/Romanya* (2023) davasında, orman arazilerinin Avrupa “Natura 2000” doğa koruma ağına dâhil edilmesi nedeniyle söz konusu arazileri kullanmaya devam edemeyen fakat buna rağmen arazilerin bakımından yükümlü tutulan ormanlık arazi sahipleri dernekleri, Devletin uygulama kanunu yürürlüğe koymaması nedeniyle kanunda öngörülen tazminatın kendilerine ödenmediğinden şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, hukuka uygunluk ilkesine uyulmadığı ve söz konusu ihmalin meşru bir amaç izlemediği gerekçesiyle 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

204. Mahkeme ölçülülük değerlendirmesi yaparken özellikle, Devletin takdir yetkisini göz önünde bulundurarak, başvuranın, mülkiyet hakkının korunması ile genel menfaatin gerekleri arasında kurulması gereken adil dengenin bozulacağı şekilde, bireysel ve aşırı bir külfet altına sokulup sokulmadığını teyit edecektir (*Hamer/Belçika*, 2007, § 78; *Turgut ve Diğerleri/Türkiye*, 2008, § 91; *Köktepe/Türkiye*, 2008, §§ 91-92; *Consorts Richet ve Le Ber/Fransa*, 2010, §§ 115 ve 124; *Gavrilova ve Diğerleri/Rusya*, 2021, §§ 74 ve 87; *Sakskoburggotski ve Chrobok/Bulgaristan*, 2021, §§ 261-268; *Bērziņš ve Diğerleri/Letonya*, 2021, § 90).

Bu nedenle, örneğin, bir kişinin makul olarak mülkiyetin değerine karşılık gelen bir meblağ ödenmeksizin mülkiyetten yoksun bırakılması, normalde orantısız bir müdahale teşkil edecektir ve kişiye hiçbir tazminat ödenmemesi, yalnızca istisnai durumlarda 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesi uyarınca haklı görülebilir; bu durum, kamulaştırmanın çevreyi korumaya yönelik olup olmadığına veya farklı bir amacı olup olmadığına bakılmaksızın geçerlidir (*Turgut ve Diğerleri/Türkiye*, 2008, §§ 91-92; *Cin ve Diğerleri/Türkiye*, 2009, § 30; *Temel Conta Sanayi Ve Ticaret A.Ş./Türkiye*, 2009, § 43; *Kök ve Diğerleri/Türkiye*, 2009, § 23; *Yıldırım/Türkiye*, 2009, § 44; *Ocak/Türkiye*, 2010, § 52; *Keçeli ve Başpınar/Türkiye*, 2010, § 41; *Bölükbaş ve Diğerleri/Türkiye*, 2010, § 35; *Silahyürekli/Türkiye*, 2013, § 48; *Valle Pierimpiè Società Agricola S.P.A./İtalya*, 2014, § 71).

205. *Z.A.N.T.E. - Marathonisi A.E./Yunanistan* (2007, § 54) davasındaki karara değinmek faydalı olacaktır, zira bu karar, bir Devletin çevreyi korumak amacıyla mülkiyet hakkını kısıtlamaya yönelik önlemler aldığı durumlarda, yetkililerin söz konusu korumayı sağlamak için diğer işlemleri yapmamları

hâlinde adil dengenin bozulabileceğini göstermesi bakımından önemlidir (ayrıca Mahkemenin [G.I.E.M. S.R.L. ve Diğerleri/İtalya](#) [BD] (§§ 295-299, 2018) davasındaki değerlendirmelerine bakınız).

Söz konusu davada, başvuran şirket, turistik tesisler inşa etmek amacıyla küçük bir ada satın almış ve akabinde, yetkililer tarafından, tehdit altındaki bir tür olan *Caretta caretta* deniz kaplumbağalarının yumurtalarını bıraktığı yerleri korumak amacıyla önce inşaat çalışmalarını kısıtlayan ve daha sonra yasaklayan kararlarla engellenmiştir (parşel nihai aşamada Zakintos Ulusal Parkı kapsamına dâhil edilmiştir). Yetkililerin, söz konusu arazi üzerinde, başvuran şirketin kendi mülkü üzerindeki faaliyetlerinin ciddi şekilde kısıtlanmasının gerekçeleri ile tutarsız olan faaliyetlere (küçük ada her gün turistler tarafından istila edilmekteydi, sahili ciddi şekilde kirlenmişti ve tuvalet bulunmamaktaydı) müsamaha gösterdiklerini kaydeden Mahkeme, mülkiyetin kullanımının düzenlenmesi bakımından, kamu yararı ile özel yarar arasında kurulması gereken adil dengenin bozulduğuna karar vermiştir. Mahkeme şu vurguyu yapmıştır: “... Devlet, çevrenin etkin bir şekilde korunmasını temin etmek amacıyla özel bir mülkün kullanılmasına kapsamlı kısıtlamalar getirdiğinde, asgari olarak, bu amaca ulaşma çabalarını baltalayacak faaliyetlere müsamaha göstermemelidir. Aksi takdirde, kısıtlamanın amacı ortadan kalkabilir ve ilgili tarafa başlangıçta yüklenen külfet, söz konusu taraf için daha katlanılmaz bir hâl alır. Bu ise, kısıtlamanın takip edilen amaçla orantılılığını değerlendirirken dikkate alınması gereken bir etkidir. Mevcut davada, yetkili makamların söz konusu amaca ulaşılmasını tehlikeye atacak faaliyetlere karşı gerekli önlemleri almamasına rağmen, Devlet tarafından, deniz kaplumbağalarını korumak amacıyla başvuranın mülkünden faydalanması ile ilgili ciddi kısıtlamalara uymasının talep edilmesi makul olmayacaktır.”

II. Çevreye zarar verilmesi nedeniyle mülkiyet haklarının ihlali

206. 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesi, ilke olarak, mal ve mülk dokunulmazlığından hoş bir ortamda (*Ünver/Türkiye* (k.k.), 2000; *Taşkın ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2004; *Galev ve Diğerleri/Bulgaristan* (k.k.), 2009; *Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 83; *Marchiş ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2011, § 44; *Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 184; *Płachta ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2014; *Marchiş ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2011, § 44), belirli bir ortamda (*Cokarić ve Diğerleri/Hırvatistan* (k.k.) 2006; *Zapletal/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2010) veya hoş, değişmemiş kırsal bir ortamda (*Moore/Birleşik Krallık* (k.k.), 1999) yararlanma hakkını güvence altına almaz.

207. Bununla birlikte endüstriyel kazalar, doğal afetler ve daha geniş anlamda çevreye verilen zararlar, mülkün tahrip olmasına, bozulmasına veya değerinin düşmesine neden olabilir. Devlet, mülkiyet üzerindeki olumsuz etkilerin mülkiyet haklarını korumaya yönelik pozitif bir yükümlülüğün yerine getirilememesinden veya yetkililere atfedilebilen bir müdahaleden kaynaklanıp kaynaklanmadığına bakılmaksızın, 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesi uyarınca, mülkün tahrip olmasına, bozulmasına veya değerinin düşmesine neden olan durumdan sorumlu olabilir.

A. Devletin doğrudan sorumluluğu

208. Devlet, bir çevre kazası veya kamu hukukuna tabi bir organa, kuruma veya girişime atfedilebilen bir çevresel zarar nedeniyle bir mülkün tahrip olması veya zarar görmesi ya da değerinin düşmesi durumunda, 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesi uyarınca sorumlu olabilir.

Mülkiyetin korunması hakkına yönelik bu tür müdahalelerde, mülkiyete saygı hakkına ilişkin hukuki ilkeler oldukça standart bir şekilde uygulanır.

1. Mülkün tahrip edilmesi veya zarar görmesi - örnek

209. *Dimitar Yordanov/Bulgaristan* davasında (2018) başvuran, diğerlerinin yanı sıra, bir kamu kuruluşu tarafından işletilen bir açık kömür madeninde patlayıcılar kullanılması nedeniyle, 160-180 metre uzaklıkta bulunan evinin zarar gördüğünden ve bu nedenle evini terk etmek zorunda kaldığından şikâyet etmiştir. Mahkeme, bu davada, mülkiyetin korunması hakkının kullanılmasına Devlet tarafından müdahale edildiğini kaydetmiştir. Davayı, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin birinci cümlesi kapsamında değerlendiren Mahkeme, kömür madeninin iç hukukta öngörülen tampon bölge içerisinde faaliyet gösterdiğini ve temyiz mahkemesince, konutlara bu kadar yakın bir yerde patlayıcıların infilak ettirilmesinin tartışmasız bir şekilde iç hukuka aykırı olduğuna hükmedildiğini kaydederek, müdahalenin hukuka aykırı olduğuna ve dolayısıyla bu hükmün ihlal edildiğine karar vermiştir.

2. Değer kaybı - örnekler

210. *Ouzounoglou/Yunanistan* (2005, §§ 28-32) ve *Athanasίου ve Diğerleri/Yunanistan* (2006, §§ 23-26) davaları, başvuranların evlerinin yakınında, arazilerinin kamulaştırılan kısımlarında yapılan (birinci davada kara yollarına ve ikinci davada demir yollarına yönelik) altyapı inşaatlarına ilişkindir. Başvuranlar, manzaralarını bozan ve kendilerini gürültü kirliliğine ve titreşime maruz bıraktığını iddia ettikleri söz konusu altyapının yakınlığı nedeniyle mülklerinin geri kalan kısmının değerinde meydana gelen değer kaybı için kamulaştırma usulü kapsamında tazminat ödenmemesinden şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme, tazminat ödenmemesinin, yarışan bireysel haklar ve kamu yararı gereklilikleri arasındaki adil dengeyi bozduğu sonucuna varmıştır.

Mahkeme, bir otoyol inşa etmek amacıyla, çiftçilik yapan bir çiftin mülkiyetinde bulunan arazinin kısmen kamulaştırılmasına ilişkin *Bistrović/Hrvatistan* (2007, §§ 42-45) davasında da kıyaslanabilir benzer bir durumu değerlendirmiştir. Mahkeme, başvuranların mülkünün geri kalan kısmının değerinin önemli ölçüde azaldığının dikkate alınmaması nedeniyle, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu tespit, özellikle, yerel yetkililerce başvuranların mülklerinin kamulaştırılmasına ilişkin tazminat belirlenirken, gelecekte inşa edilecek otoyolun başvuranların evinden iki ila üç metre mesafeden geçeceğinin ve mülkün, tarımsal faaliyetler için çok elverişli olmasını sağlayan eski hoş çevresini ve büyük avlusunu kaybedeceğinin ve düşük bir gürültü düzeyine sahip olma özelliğini yitireceğinin dikkate alınmadığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, yerel mahkemelerce sahayı hiç ziyaret etmeyen bir bilirkişi tarafından hazırlanmış bilirkişi raporuna dayanılmış olduğunu ve başvuranların evlerinin arsa haritası üzerinde hatalı bir şekilde çizildiğine dair iddialarının araştırılmadığını ve bu durumun, mahkemelerce uygun bir tazminat miktarı belirlenmesini imkânsız hâle getirdiğini kaydetmiştir. Mahkeme, başvuranların mülkünün kamulaştırılmasına ilişkin tazminatın hesaplanmasıyla ilgili tüm etkenlerin tespit edilmemesi ve mülkün geriye kalanında meydana gelen değer kaybı için tazminat ödenmemesi nedeniyle, ulusal makamların, ilgili yarışan menfaatler arasında adil bir denge kuramadığına karar vermiştir.

Kıyaslama amacıyla, bir mülkün kamulaştırılan bir bölümündeki otoyol inşaatı nedeniyle mülkte meydana gelen (%20 ile %40 arasındaki) değer kaybı için tazminat ödenmemesine ilişkin *Couturon/Fransa* (2015, §§ 38 ve 43) davasına bakınız. Mahkeme, otoyolun yakınlığının başvuranın mülkü üzerindeki etkilerinin, *Ouzounoglou* ve *Athanasίου* davasındakiyle kıyaslanamaz olduğunu kaydetmiştir (söz konusu davada otoyol, başvuranın taşınmazına bitişik olmakla birlikte, evinden 250 metre uzakta bulunmaktaydı). Başvuranın bireysel ve aşırı bir külfeti yüklenmek durumunda kalmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca, yerel yargılamaları göz önünde bulunduran Mahkeme, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edilmediğine hükmetmiştir.

211. *Orfanos ve Orfanou/Yunanistan* (k.k.) (2006) davasında (ayrıca bk. *Calancea ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti* (k.k.), 2018, § 36) Mahkeme, demir yolu altyapısının inşası amacıyla gerçekleştirilen kısmi bir kamulaştırmadan sonra inşa edilen bir ev açısından, *Ouzounoglou* içtihadının uygulanamayacağına karar vermiştir. Mahkeme, başvuranların kamulaştırılan arazileri üzerindeki ek yatırımları bilinçli olarak

yaptıklarını ve uzun süredir devam eden, yerleşik bir yaşam biçimini *bulunduğu yerde* kesintiye uğratan bir kamulaştırma kararına hazırlıksız yakalanmaları gibi bir durumun söz konusu olmadığını kaydetmiştir. Mahkeme, başvuranların, evlerinde meydana gelen değer kaybı veya gündelik yaşamlarında ortaya çıkan rahatsızlıklar için tazminat ödemeyi reddederek Devletin keyfi davrandığına dair iddialarında haklı olmadıklarına karar vermiştir. Ayrıca, yerel mahkemelerin, kamulaştırma kararına ek olarak, arazilerinde meydana gelen değer kaybı için başvuranlara özel bir tazminat verdiğini kaydeden Mahkeme, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamındaki şikâyetin açıkça dayanaktan yoksun olduğunu beyan etmiştir.

212. *Fotopoulou/Yunanistan* (2004, §§ 33-38) davasında başvuran, komşuları tarafından yasa dışı olarak inşa edilmiş bir duvarın yıkılmasına yönelik kesinleşmiş ve icra edilebilir bir karar alınmış olmasına rağmen, yetkililerin söz konusu duvarı yıkmayı reddettiklerinden şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, ret kararının, yasa dışı olarak inşa edilen duvarın varlığını sürdürmesine yol açtığını kaydetmiştir. Duvarın başvuranın evini deniz manzarasından yoksun bıraktığını ve köyün geleneksel karakterini bozarak başvuranın mülkünde değer kaybına neden olduğunu kaydeden Mahkeme, başvuranın mülkiyet haklarına yapılan ve 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin birinci fıkrasının ilk cümlesi kapsamında olan müdahaleden yetkililerin sorumlu oldukları sonucuna varmıştır. Mahkeme, yetkililerin ret veya ihmalinin iç hukukta hiçbir yasal dayanağının olmadığı gerekçesiyle, bu hükmün ihlal edildiğine karar vermiştir.

213. Kamuya ait bir havalimanından kaynaklanan gürültü kirliliği nedeniyle taşınmazda meydana gelen değer kaybı da, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesi uyarınca Devletin doğrudan sorumluluğunu doğuracak niteliktedir. Bununla birlikte, başvuranlardan hiçbiri mülklerinin değerinde meydana gelen değer kaybına dair delil sunmadığından, Mahkeme, şimdiye kadar bu hükmün böyle bir bağlamda ihlal edildiğine karar vermemiştir (*Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa*, 2012, § 190; *Pflichta ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2014).

214. *Ivan Atanasov/Bulgaristan* (2010, § 83) ve *Vecbaštika ve Diğerleri/Letonya* (k.k.) (2019) davalarına da değinmek faydalı olacaktır. İlk davada başvuran, bir kamu kuruluşuna ait eski bir bakır madeninin atık havuzuna yönelik bir ıslah programının fiili uygulanmasının, mülkünden tam olarak yararlanmasını engellediğini ve mülkünün değerini düşürdüğünü ileri sürmüştür. Mahkeme, başvuran tarafından, mülkünün etkilendiğini veya değer kaybına uğradığını gösteren hiçbir delil sunulmadığı gerekçesiyle, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edilmediğine hükmetmiştir. İkinci davada, başvuranlar, söz konusu hüküm uyarınca, yakın çevrede rüzgâr türbinlerinin kurulması için verilen bir izin nedeniyle mülklerinde meydana gelen değer kaybından ve (kırsal turizm, hayvancılık, tarım ve arıcılık alanlarındaki) profesyonel projelerinin tamamen mahvolduğundan şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme, başvuranlar tarafından mülklerindeki değer kaybına veya mesleki faaliyetleri üzerindeki herhangi bir ekonomik etkiye dair delil sunulmadığı gerekçesiyle, şikâyetin açıkça dayanaktan yoksun olduğunu beyan etmiştir.

B. Devletin mülkiyeti korumaya yönelik pozitif yükümlülüğünü yerine getirmemesi

215. Mahkeme, tehlikeli faaliyetlerle bağlantılı olan insan kaynaklı çevre felaketiyle ilgili bir davada, mülkiyete saygı hakkını korumaya yönelik pozitif yükümlülüklerin varlığını teyit etmiştir. Evsel atıklara yönelik bir çöplükte meydana gelen patlama nedeniyle çok sayıda kişinin hayatını kaybettiği ve başvuranın evi de dâhil olmak üzere on bir gecekondunun toprak altında kaldığı *Öneryıldız/Türkiye* [BD] (2004, §§ 134-135) davasında Mahkeme, söz konusu hükümle korunan hakkın gerçek ve etkili bir şekilde kullanılmasının yalnızca Devletin müdahale etmeme görevine bağlı olmadığını ve özellikle başvuranın yetkililerden meşru bir şekilde bekleyebileceği önlemler ile başvuranın mülkünden etkin şekilde yararlanması arasında doğrudan bir bağlantı olduğu durumlarda, pozitif koruma önlemlerinin alınmasını gerektirebileceğini vurgulamıştır.

216. Devletin özel mülkiyeti korumak için pozitif önlemleri almadığına yönelik iddialar, ilke olarak, mal ve mülk dokunulmazlığına saygı hakkını düzenleyen, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesinde belirtilen genel kural ışığında değerlendirilir (*Öneryıldız /Türkiye* [BD], 2004, § 133; *Budayeva ve Diğerleri/Rusya*, 2008, § 172; *Kolyadenko ve Diğerleri /Rusya*, 2012, § 213; *Hadzhiyska/Bulgaristan* (k.k.), 2012); *Vladimirov/Bulgaristan* (k.k.), 2018, § 34).

217. 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinde belirtilen pozitif yükümlülükler uyarınca Devlet, ortaya çıkan herhangi bir kirliliği veya rahatsızlığı kontrol altına alacak şekilde, özel sektörde gereken düzenlemeleri yapmalıdır (çevresel tehlikelerle ilgili olarak, düzenlemelerde önleyici hususlar ele alınmalıdır; aşağıya bakınız). Dolayısıyla, Devletin bu hüküm kapsamındaki sorumluluğu, özel sektör için geçerli uygun düzenlemelerin mevcut olmamasından kaynaklanabilir. Mahkeme, bir metal sac presleme fabrikasından kaynaklanan gürültüye ilişkin [Zapletal/Çek Cumhuriyeti](#) (k.k.) (2010) davasında bu hususu vurgulamıştır.

218. Ayrıca, diğer bağlamlarda olduğu gibi, çevresel bağlamda da, mülkiyete saygı hakkının korunmasına yönelik pozitif yükümlülükler gereğince, yerel mahkemelerin mülkiyet konularıyla ilgili uyuşmazlıkları etkin ve adil bir şekilde karara bağlamasına imkân tanıyan ilgili usuli güvenceler kapsamında adli yargılamaların sağlanması gerekir ([Bistrović/Hrvatistan](#), 2007, § 33; [Couturon/Fransa](#), 2015, § 33). Mahkeme, bu gerekliliğin karşılanıp karşılanmadığını, kapsamlı bir bakış açısıyla inceleyecektir ([Petar Matas/Hrvatistan](#), 2016, § 44). Mahkeme, taşınmazın bir bölümüne otoyol inşa edilmesi nedeniyle mülkte meydana gelen değer kaybının tazmin edilmemesine ilişkin [Couturon/Fransa](#) (2015, § 42-43) davasında bu ilkeyi uygulamıştır. Mahkeme, başvuranın tazminat talebine ilişkin yerel yargılamalarda, davasının adil bir adli yargılamaya konu olmadığını gösteren herhangi bir husus bulunmadığından, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

1. Mülkün yıkılması veya zarar görmesi

a. Çevresel felaketler sonucu mülkün yıkılması veya zarar görmesi

i. Endüstriyel türdeki çevresel felaketler

219. Endüstriyel türdeki bir çevresel felakete ilişkin [Öneryıldız/Türkiye](#) [BD] (2004, §§ 134-136) davasında Mahkeme, Devlet yetkililerinin ve makamlarının, başvuranın mülkiyet haklarını korumak için yetkileri dâhilindeki tüm adımları atmadıklarına karar vermiştir. Mahkeme, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülük gereğince, ulusal makamların, başvuranın evinin yıkılmasını önlemek amacıyla, Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülükte (yukarıya bakınız) şart koşulanlarla aynı pratik adımları atması gerektiğini tespit etmiştir.

Mahkeme, bir su deposunun, nehir yataklarını patlatmasını önlemek amacıyla, aniden ve büyük ölçekli bir şekilde tahliye edilmesi nedeniyle meydana gelen sele ilişkin [Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya](#) (2012, § 216) davasında da aynı gerekçeyi benimsemiştir.

ii. Öngörülebilir doğal afetler/çevresel felaketler

220. Mahkeme, mülkün uğradığı zararın bir doğal afetten kaynaklandığı durumlarda, daha nitelikli bir yaklaşım benimsemektedir.

Bir kentsel alanın toprak altında kalmasına neden olan ve evlere hasar veren bir çamur kaymasına ilişkin [Budayeva ve Diğerleri/Rusya](#) (2008, §§ 174-175) davasında Mahkeme, insan kontrolünün dışında olan doğal afetlerin, aynı ölçüde Devlet müdahalesini gerektirmediğine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla, Devletin mülkiyetin hava koşullarından kaynaklı tehlikelere karşı korunmasına ilişkin pozitif yükümlülüklerinin kapsamı, insan kaynaklı tehlikeli faaliyetlerde olduğu kadar geniş değildir. Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülükler ile Sözleşme'nin 1 no.lu Protokol'ünün 1. maddesi kapsamındaki yükümlülükler arasında bir ayırım yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Yaşam hakkı, temel öneme sahip olması nedeniyle, bu hakkın korunması için afet yardımı alanında makamların yetkileri dâhilindeki tüm önlemleri alma görevinin 2. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerin kapsamına dâhil edilmesini gerektirmektedir; diğer taraftan, mutlak olmayan, mal ve mülk dokunulmazlığına saygı hakkını koruma yükümlülüğünün kapsamı, söz konusu şartlar altında alınması makul olan önlemlerin ötesine geçecek şekilde genişletilemez. Buna göre, makamların, bireylerin mülklerini hava koşullarından korumak için hangi önlemlerin alınacağına karar verirken sahip olduğu takdir yetkisi, yaşamı korumak için gereken önlemlere karar verirken sahip olduğu takdir yetkisinden daha geniştir. Ayrıca, bağımsız

soruşturma ve yargının müdahalesi gibi usuli görevlerin mülkün hasar görmesi durumundaki önem düzeyi, can kaybı durumundaki önem düzeyinden farklıdır. Burada da, Devletin özel mülkiyeti doğal afetlerden korumasına yönelik pozitif yükümlülüğü, Devleti zarar gören mülkün tam piyasa değerini tazmin etmekle yükümlü kıldığı şeklinde yorumlanamaz.

Mahkeme, şiddetli yağış sonrasında bir nehrin yataklarının patlaması nedeniyle başvuranın evinin sel altında kalmasına ilişkin *Hadzhiyska/Bulgaristan* (k.k.) (2012, §§ 15-16) davasında bu ayrımı teyit etmiştir. Özellikle, 1 no.lu Protokol'ün 1. maddesinin, Sözleşmeciler Devletlere tüm durumlarda ve sel veya diğer doğal afetlere karşı savunmasız olan tüm alanlarda özel mülkleri korumak için önleyici tedbirler alınmasını şart koşacak kadar kapsamlı olmadığını vurgulamıştır. Öncelikler ve kaynaklar bakımından yapılacak operasyonel tercihler göz önüne alındığında, bu hükmün getirdiği yükümlülükler, yetkilileri imkânsız veya orantısız bir külfet altına sokmayacak şekilde yorumlanmalıdır.

Aynı şekilde, doğal bir heyelanın neden olduğu maddi zarara ilişkin *Vladimirov/Bulgaristan* (k.k.), 2012, §§ 15-16) davasında Mahkeme, doğası itibarıyla insan kontrolünün dışında olan doğal afetlerin, insan kaynaklı tehlikeli faaliyetlerde olduğu kadar Devlet müdahalesi gerektirmediğini ekleyerek, Devletin doğal afetlere karşı mülkiyeti koruma konusundaki pozitif yükümlülüklerinin, insan kaynaklı tehlikelere karşı koruma konusunda olduğu kadar geniş olmadığı çıkarımında bulunmuştur. Yine bir heyelanın neden olduğu zarara ilişkin *Atasagün/Türkiye* (k.k.) (2024) davasında Mahkeme, doğal afetler açısından yükümlülüğün kapsamının esasen etkili bir yasal ve düzenleyici çerçeve tesis edilmesini ve Devletin bu tür doğa olaylarının beklenmedik ve şiddetli mahiyetiyle başa çıkma kapasitesini arttırmak üzere tedbirler alınmasını içerdiğini eklemiştir. Mahkeme, bu tür bir bağlamda, önlemenin özellikle uygun mekânsal planlama ve kontrollü kentsel gelişimi içerdiğini belirtmiştir.

b. Mülkün özel faaliyetlerden kaynaklanan çevresel bozulma nedeniyle yıkılması veya hasar görmesi

221. Mülkün özel faaliyetlerden kaynaklanan çevresel bozulma nedeniyle yıkılması veya hasar görmesine ilişkin herhangi bir hüküm veya karar bulunmamaktadır. Devletin yapması gereken bir müdahale bağlamında bu tür bir örnek için, yukarıdaki *Dimitar Yordanov/Bulgaristan* (2018) davasına bakınız.

2. Çevreye verilen zarar nedeniyle mülkün değer kaybına uğraması

222. Çevre sorunlarına veya ciddi rahatsızlıklara neden olabilecek faaliyetler, taşınmazın değerini etkileyebilir ve bu nedenle kısmi kamulaştırmaya karşılık gelebilir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2004; *Cokarić ve Diğerleri/Hırvatistan* (k.k.), 2006; *Galev ve Diğerleri/Bulgaristan* (k.k.), 2009; *Ivan Atanasov/Bulgaristan*, 2010, § 83; *Vecbaštika ve Diğerleri/Letonya* (k.k.), 2019) ve hatta mülkü satılamaz hâle getirebilir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2004).

Bu durum, örneğin, bir havalimanından kaynaklanan (*Ashworth ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2004) "önemli düzeydeki gürültü kirliliği" bakımından (*Cokarić ve Diğerleri/Hırvatistan* (k.k.), 2006) geçerli olabilir.

223. Bununla birlikte, şimdiye kadar Mahkemeye sunulan bu tür şikâyetler, başvuranlar tarafından mülklerinin değer kaybına uğradığına dair delil sunulmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir (*Ashworth ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2004; *Galev ve Diğerleri/Bulgaristan* (k.k.), 2009; *Zapletal/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2010; *Marchiş ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2011, §§ 45-46).

Sözleşme'nin 34. maddesi (bireysel başvurular)

Sözleşme'nin 34. maddesi

"İşbu Sözleşme ve Protokollerinde tanınan hakların Yüksek Sözleşmeci Taraflardan biri tarafından ihlalden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek kişi, hükûmet dışı her kuruluş veya kişi grupları Mahkemeye başvurabilir. Yüksek Sözleşmeci Taraflar bu hakkın etkin bir şekilde kullanılmasına hiçbir suretle engel olmamayı taahhüt ederler."

I. Halk davası/mağdur sıfatı

A. Genel ilkeler

1. Doğrudan mağdur - çevre koruma derneklerinin davaya taraf olma ehliyeti meselesi

224. Diğer davalarda olduğu gibi çevre davalarında da, ilke olarak, 34. madde anlamında bir Sözleşme ihlali mağduru sıfatını ileri sürmek için söz konusu ihlalden şahsen ve "doğrudan etkilenmiş" olunması gerekir (örneğin bk. *Lambert ve Diğerleri/Fransa* [BD], 2015, § 89). Bir başka deyişle, 34. maddenin amaçları bakımından, "mağdur" sözcüğü, söz konusu eylem veya ihmalden doğrudan etkilenen kişiyi ifade eder (*Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre*, 1997, § 26).

Mahkemenin mağdur sıfatının tespiti için esas aldığı kriterlerin başında, söz konusu zararın asgari ağırlık düzeyi ve süresi, bazı durumlarda başvuran ile itiraz konusu çevresel zarar arasındaki coğrafi yakınlık da dâhil olmak üzere başvuran veya başvuranlarla yeterli bir bağın varlığı gibi meseleler gelmektedir (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 472).

225. 34. maddeye ilişkin genel içtihat uyarınca, çevresel bağlamda hayatını kaybeden bir kişinin birinci derece yakını, 2. maddenin ihlalden mağdur olduğunu iddia edebilir (*Brincat ve Diğerleri/Malta*, 2014, § 87).

226. Çevre ile ilgili bir hakka riayet edilmemesi nedeniyle 8. maddenin ihlalden şikâyetçi olan başvuranların mağdur sıfatlarının tespiti çerçevesinde Mahkeme, yalnızca çevreye herhangi bir genel zarar verilip verilmediği değil, bir kişinin özel veya aile hayatı üzerinde olumsuz bir etki yaratılıp yaratılmadığının, 8. maddenin ihlal edilip edilmediğinin tespitindeki en önemli etken olduğunu dikkate alacaktır (*Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 80; *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, § 101; *Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023, § 91).

Birkaç kişinin Taranto'daki bir çelik fabrikasından kaynaklanan zararlı emisyonlardan şikâyet ettiği *Cordella ve Diğerleri/İtalya* (2019, §§ 100-109) davasında Mahkeme, İtalya Bakanlar Kurulu tarafından riske maruz kaldığı tespit edilen belediyelerde ikamet etmeyen ve tespit edilen maruziyet bölgesinin kapsamı hakkında şüphe oluşturacak deliller sunamayan başvuranların, itiraz edilen durumdan kişisel olarak etkilendiklerini gösteremediklerini ve bu nedenle 8. maddenin ihlalinin mağdurları olduklarını iddia edemeyeceklerini değerlendirmiştir. Aksine Mahkeme, belirli bir alandaki kirliliğin, bu kirliliğe maruz kalan kişilerin sağlığı ve refahı için muhtemel bir tehlike barındırdığına yönelik (çürütülebilir) bir karine olduğunu vurgulayarak, adı geçen belediyelerde ikamet eden kişilere mağdur sıfatı vermiştir. Dava dosyasında, çelik fabrikalarının faaliyetleri ile buna maruz kalan belediyelerdeki halk sağlığının kötüleşen durumu arasında bir illiyet bağı olduğuna işaret eden çok sayıda bilimsel rapor ve çalışma bulunduğunu gözlemleyen Mahkeme, söz konusu kirliliğin, etkilenen bölgede yaşayan başvuranların refahı üzerinde

şüphe götürmeksizin olumsuz bir etkisi olduğuna karar vermiştir.

Di Sarno ve Diğerleri/İtalya (2012, §§ 80-81) davasında (ayrıca bk. *Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023, §§ 92-94) başvurular, İtalya'nın Campania bölgesindeki atık toplama, işleme ve bertaraf hizmetlerinin kötü yönetiminden kaynaklanan kirlilik ve diğer rahatsızlıklardan şikâyet etmişlerdir. Mahkeme, başvuruların Campania'nın tüm nüfusunu etkileyen bir durumdan şikâyetçi olduklarını kaydetmiştir. Bununla birlikte, başvuruların ikamet ettikleri belediye'deki kötü yönetimin etkilerinden birinin de atıkların aylarca sokaklarda birikmesi olduğunu gözlemleyerek, başvuruların şikâyet ettikleri çevresel zararın, kişisel refahlarını doğrudan etkileyecek nitelikte olduğuna karar vermiştir.

227. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak, çevre koruma dernekleri de dâhil olmak üzere tüzel kişiler, yalnızca gerçek kişilerce hissedilebilecek çevresel kirliliklerden veya rahatsızlıklardan kaynaklanan bir Sözleşme ihlalinin mağduru olduklarını iddia edemezler. Bu nedenle, *Greenpeace* isimli STK'nın, kuruluş merkezinin bir çelik fabrikasından kaynaklanan kirliliğe maruz kalması nedeniyle konuta saygı gösterilmesi hakkı bağlamında mağdur sıfatını ileri süremeyeceği kabul edilmiştir (*Asselbourg ve Diğerleri/Lüksemburg* (k.k.), 1999; *Aly Bernard et 47 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Luxembourg/Lüksemburg* (k.k.), 1999). Ayrıca bk. Komisyonun bir çevre koruma STK'sının yüksek hızlı demir yolu hattından kaynaklanan gürültü kirliliği nedeniyle 8. maddenin ihlalinin mağduru olduğunu iddia edemeyeceğine karar verdiği *Association des Résidents du Quartier Pont Royal, la commune de Lambersart ve Diğerleri/Fransa* (k.k.), 1992; *Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (k.k.), 2001; ve yapılması planlanan ve inşa edilmesi halinde bir ilçe ve birtakım köylerin su altında kalması sonucunu doğurabilecek bir hidroelektrik santrali ve barajına karşı kampanya yürüten yerel bir STK tarafından Mahkeme önünde açılan bir dava olan *Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği/Türkiye* (k.k.), 2021, §§ 38, 41 ve 43. Benzer şekilde Mahkeme, ilke olarak, bir derneğin, 8. maddenin ihlal edildiği iddiasında bulunabilmek için sağlıkla ilgili konuları gerekçe gösteremeyeceğini vurgulamıştır (*Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya* (k.k.), 2009).

228. Ayrıca, bir STK, çevre kirliliği veya rahatsızlıkları nedeniyle, Sözleşme tarafından STK üyelerine tanınan hakların ihlaline yol açtığı iddia edilen önlemlerden mağdur olduğu iddiasında da bulunamaz (bk. bir taş ocağının yakınında yaşayan kişileri, taş ocağının faaliyetlerinden kaynaklanan rahatsızlıklardan korumak için çaba sarf eden bir derneğe ilişkin *Besseau ve Diğerleri/Fransa* (k.k.), 2006; ve yapılması planlanan bir hidroelektrik santrali ve baraja karşı kampanya yürüten yerel bir STK'ya ilişkin *Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği/Türkiye* (k.k.), 2021, §§ 38 ve 42).

Benzer şekilde Mahkeme, *Greenpeace* adlı STK'nın, orman yangınlarıyla mücadelede yardım etmek için gönüllü olan pek çok üyesine yapılan, STK üyeliğinden kaynaklanan veya bunun etkili olduğu bir saldırı nedeniyle, tek başına veya 14. madde ile birlikte ele alındığında 3. maddenin ihlalinin mağduru olduğunu iddia edemeyeceğine karar vermiştir (*Kreyndlin ve Diğerleri/Rusya*, 2023, §§ 46-47).

229. Öte yandan, bir çevre sorununa ilişkin ulusal yargılamalara taraf olan bir çevre koruma STK'sı, ilke olarak, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin söz konusu yargılamalar çerçevesinde meydana geldiği iddia edilen (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 590) bir ihlalinin mağduru olduğunu (bu yargılamaların STK'nın üyelerinin menfaatlerinin korunmasını sağlamaya yönelik olduğu durumlarda dahi) iddia edebilir (*Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya*, 2004, § 36; ayrıca bk. *Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği/Türkiye* (k.k.), 2021, §§ 38 ve 43; kıyaslayınız, Mahkemenin, davaya taraf ehliyeti bulunmaması nedeniyle iç hukukta yaptığı temyiz başvurusu kabul edilemez bulunan bir çevre koruma derneğince söz konusu yargılamalarla ilgili olarak 6 § 1 maddesinin ihlali nedeniyle mağdur sıfatını ileri süremeyeceğine karar verdiği *Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri/Türkiye*, 2018, §§ 114-116).

Mahkeme *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD] (2024, §§ 593 ve 623) kararında, başvuran derneğin, 6 § 1 maddesinin şikâyetine uygulanabilir olması temelinde mağdur sıfatına sahip olduğu sonucuna varmıştır.

230. Aynı zamanda, yasal amacı üyelerinin menfaatlerini savunmak olan bir STK tarafından yerel mahkemelere bu amaçla bir dava açıldığında, bu STK'nın üyeleri, 6 § 1 maddesinin söz konusu yargılamalar çerçevesinde meydana geldiği iddia edilen ihlalleriyle ilgili olarak (söz konusu yargılamalara taraf olmasalar dahi) mağdur sıfatını ileri sürebilirler. Mahkeme bu kararını, yasal amacı üyelerinin baraj inşaatı projesiyle mücadeleye yönelik çabalarını koordine etmek olan bir STK tarafından, bir barajın inşa edilmesine yönelik kararın iptali için açılan davada vermiştir. Mahkeme, sular altında kalacak olan köylerin sakinlerinin bu hükmün ihlalinin mağduru olduklarını iddia edebileceklerini değerlendirerek, köy sakinlerinin kendi adlarına davaya taraf olmamalarına rağmen, kendi menfaatlerini savunmak amacıyla kurdukları ve üyesi oldukları derneğin aracılığı vasıtasıyla, davaya müdahil olduklarını kaydetmiştir. Mahkeme, şu hususa dikkat çekmiştir: “[...] Sözleşme’nin diğer hükümleri gibi, 34. maddede yer alan ‘mağdur’ ifadesinin de, çağdaş toplumun koşulları ışığında, evrimsel bir şekilde yorumlanması gerekmektedir. Nitekim modern toplumlarda, dernekler gibi kolektif yapılara başvurmak, özellikle de karmaşık idari kararlarla karşı karşıya kalan vatandaşların belirli menfaatlerini etkili bir şekilde savunmak için erişebilecekleri yöntemlerden biri, bazı durumlarda ise tek yöntemdir. Ayrıca, derneklerin üyelerinin menfaatlerini savunmak için yasal işlem başlatabilecekleri çoğu Avrupa ülkesinin mevzuatında kabul edilmektedir. Mevcut davadaki durum tam olarak budur. Mahkeme, ‘mağdur’ kavramını yorumlarken bu gerçeği göz ardı edemez. Bu kavramın aşırı şekilci olan diğer herhangi bir biçimde yorumlanması, Sözleşme tarafından güvence altına alınan hakların korunmasını etkisiz ve hayali hâle getirecektir” (*Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya*, 2004, §§ 38-39).

2. Potansiyel mağdur: çevresel zarar riskine maruz kalma

231. Sözleşme’nin 34. maddesi, başvuruların Sözleşme’nin ihlali konusunda *soyut* şikâyetlerde bulunmalarına izin vermemektedir. Bu, özellikle çevresel zarardan kaynaklanan Sözleşme ihlali iddiaları için geçerlidir (*Caron ve Diğerleri/Fransa* (k.k.), 2010; *Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, § 100).

232. Bununla birlikte Mahkeme, bir dereceye kadar, “potansiyel mağdur” kavramını kabul etmektedir. Dolayısıyla, bir başvuran, kendisini kişisel olarak etkileyecek bir ihlalin ortaya çıkmasının muhtemel olduğuna dair makul ve inandırıcı deliller sunarsa, Sözleşme’nin 34. maddesi anlamında mağdur olduğunu iddia edebilir (bk. *Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi*, §§ 30-31).

Mahkeme, hurda metal kullanan bir çelik fabrikasına faaliyet izni verilmesine ilişkin *Asselbourg et 78 autres personnes physiques ainsi que l’association Greenpeace-Luxembourg/Lüksemburg* (k.k.) (1999) ve *Aly Bernard et 47 autres personnes physiques ainsi que l’association Greenpeace-Luxembourg/Lüksemburg* (k.k.) (1999) davalarında bu kriterleri uygulamıştır. Başvuranlar, çelik fabrikası projesinin; yaşam kalitelerini etkileyecek, huzurlu bir şekilde evlerinden faydalanmaktan mahrum bırakacak ve özel ve aile hayatlarına saygı haklarını ihlal edecek şekilde çevreye zarar vereceğinden şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme, yalnızca hurda demirden çelik üretme faaliyetlerinin doğasında bulunan kirlilik risklerinden söz edilmesinin, başvuranın Sözleşme ihlalinin mağduru oldukları yönündeki iddialarına gerekçe oluşturmak için yeterli olmadığı kanaatine varmıştır. Şikâyet edilen fiilin çok ilgisiz sonuçlar doğurmaması koşuluyla, yetkililer tarafından yeterli önlemlerin alınmaması nedeniyle zarar meydana gelme olasılığının bir ihlal teşkil edecek düzeye ulaştığını, tartışılabilir ve ayrıntılı bir şekilde iddia edebilmeleri gerekmektedir. Mahkeme, Lüksemburg makamları tarafından uygulanan faaliyetin koşullarına yönelik yükümlülüklerin ve özellikle havayı kirleten atıkların salınımıyla ilgili normların, ihtiyatlılık ilkesinin ciddi bir ihlalinin teşkil edecek şekilde yetersiz kaldığının dosyadan açıkça görülemeyeceği sonucuna varmıştır.

Mahkeme, türbinlerin yüksek bir gürültü düzeyine ve sağlıklarını ve refahlarını etkileyen diğer rahatsızlıklara (titreşimler, düşük frekanslı ses, gölge ve gölge titreşimi) neden olduğunu iddia eden bireylerce, mülklerinin veya konutlarının bulunduğu bölgede rüzgâr santrallerinin inşasına Devlet tarafından izin verilmesinden 8. madde kapsamında şikâyetçi oldukları *Vecbaštika ve Diğerleri/Letonya* (k.k.) (2019, §§ 79-84) davasında benzer bir tespitte bulunmuştur. Mahkeme her şeyden önce projenin ertelendiğini ve hatta rafa kaldırılmış olabileceğini kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, başvuruların, Dunika

mahallesinde bulunan mülklerinin veya evlerinin yakınında rüzgâr türbinlerinin faaliyet göstermesinden doğrudan ve ciddi şekilde etkileneceklerine dair delili, gerekli olasılık düzeyini gösterir şekilde sunamadıklarını kaydetmiştir; yalnızca rüzgâr türbinlerinin faaliyet göstermesinden kaynaklanan belirli olumsuz etkilerden genel bir şekilde söz edilmiş olması, bu bağlamda yetersiz görülmüştür. Mahkeme, mevcut davada, başvuranların özel ve aile hayatlarının tehlikeye atılması riskinin söz konusu olduğuna dair makul ve ikna edici delil bulunmadığı sonucuna varmıştır.

Yapılması planlanan bir demir yolu hattına ilişkin *Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda* (k.k.) (2001) ve yapılması planlanan ekstra yüksek voltajlı bir elektrik hattına ilişkin *Thibaut/Fransa* (k.k.) (2022) davalarında Mahkeme, planlanan hatlar üzerinde yaşayan ve bu altyapının oluşturacağı gürültü, titreşim ve kirliliğe maruz kalacaklarından şikâyetçi olan kişilerin mağdur sıfatını ileri sürebileceklerini kabul etmiştir.

B. İklim değişikliği bağlamında uygulanabilir ilkeler

1. Kişiler

233. Devletin iklim değişikliğiyle mücadele etme konusundaki başarısızlıkları sonucunda meydana geldiği iddia edilen zarar veya zarar riskine ilişkin şikâyetler bağlamında Sözleşme'nin 34. maddesi kapsamında mağdur sıfatını ileri sürebilmesi için başvuranın, itiraz konusu başarısızlıklardan şahsen ve doğrudan etkilendiğini göstermesi gerekmektedir. Bunun ardından Mahkeme, başvuranın durumu açısından aşağıdaki koşullara ilişkin saptama yapacaktır: (a) başvuran iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine yüksek yoğunlukta maruz kalmış olmalıdır; diğer bir deyişle, başvurunu etkileyen Devlet eylemi veya eylemsizliğinin olumsuz sonuçlarının (olumsuz sonuçlar doğurma riskinin) düzeyi ve ağırlığı kayda değer olmalıdır; ve (b) zararı azaltmaya yönelik makul önlemlerin yokluğu veya yetersizliği nedeniyle başvuranın bireysel olarak korunmasını sağlamaya yönelik acil bir ihtiyaç mevcut olmalıdır (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 487).

Mahkeme, bu kriterlerin karşılanması için gerekli eşiğin bilhassa yüksek olduğunu belirtmiştir. Halk davasının Sözleşme kapsamı dışında bırakılması nedeniyle, bir başvuranın söz konusu eşiğe ulaşp ulaşmadığı, davanın somut koşullarının dikkatli bir şekilde değerlendirilmesine dayalı olarak belirlenecektir. Bu bağlamda Mahkeme, hüküm süren yerel koşullar ile bireysel özellikler ve savunmasız noktalar gibi koşulları gereğince dikkate alacaktır. Mahkemenin değerlendirmesi, başvuranın Sözleşme kapsamındaki şikâyetinin mahiyeti ve kapsamı, iklim değişikliğinin zaman içerisindeki olumsuz etkilerinin gerçekliği/yakınlığı ve/veya olasılığı, başvuranın yaşamı, sağlığı veya refahı üzerindeki spesifik etki, zararlı etkilerin büyüklüğü ve süresi, (yerel veya genel düzeyde) riskin kapsamı ve başvuranın savunmasızlığının mahiyetine ilişkin hususları içerecek fakat muhakkak bunlarla sınırlı olmayacaktır (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, § 488).

234. *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD] (2024) davasında, üyeleri adına etkili iklim korumasının desteklenmesi ve uygulanması amacıyla kurulan bir yaşlı kadınlar derneği ve bu derneğin dört üyesi 8. madde kapsamında, diğer hususların yanı sıra, iklim değişikliğinin etkilerinin hafifletilmesi için İsviçre makamları tarafından alınan önlemlerin yetersizliğinden şikâyet etmiştir. Başvuranlar ayrıca 6 § 1 maddesine dayanarak, aynı şikâyeti ileri sürmek için bir mahkemeye erişimlerinin olmadığını iddia etmişlerdir.

Mahkeme, münferit başvuruların 8. maddenin gerçekleştiği iddia edilen ihlalinin mağdurları olduklarını ileri süremeyeceklerine hükmetmiştir. Mahkeme, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Panelinin ve Federal Çevre Ofisinin tespitlerinden, yaşlı kadınlar olarak başvuranların iklim değişikliğinin etkilerine karşı özellikle hassas olan bir gruba ait olduklarının açık olduğunu kaydetmiştir. Bununla birlikte Mahkeme, başvuranların bireysel olarak korunmalarını sağlamaya yönelik acil bir ihtiyaca yol açabilecek kişisel savunmasız noktaları dâhil olmak üzere başvuranları etkileyen olumsuz sonuçların belirli bir düzeyde ve ağırlıkla olması koşulunun karşılanıp karşılanmadığının her bir başvuranın bireysel durumu çerçevesinde tespit edilmesinin, başvuranlara mağdur sıfatı tanınması için gerekli olduğunu belirtmiştir.

235. *Carême/Fransa* (k.k.) [BD] (2024) davasında, Danıştayın tespitlerine göre, sel konusunda yüksek ve artmış risk başta olmak üzere “iklim değişikliğine çok yüksek düzeyde maruz kalacağı” değerlendirilen bir bölgede yer alan Grande-Synthe kıyı belediyesinde yaşayan bir kişi, 2 ve 8. maddeler kapsamında, Fransa tarafından alınan tedbirlerin yetersizliğinden şikâyet etmiştir. Mahkeme başvuranın 34. madde anlamında mağdur olduğunu iddia edemeyeceğine hükmetmiş ve ilerleyen yıllarda başvuranın nerede ikamet edeceğine dair herhangi bir emare bulunmadığından, yerel mahkemece de belirtildiği üzere başvurunu etkileyen iklim değişikliği riskinin varsayımsal nitelikte olduğunu sorgulamak için hiçbir sebep görmemiştir. Mahkeme ayrıca başvuranın Grande-Synthe ile geçerli herhangi bir bağlantı ortaya koymadığını kaydetmiştir: başvuran artık belediyede yaşamamaktaydı ve orada kiraladığı veya maliki olduğu bir mülk yoktu; tek bağlantı, erkek kardeşinin orada yaşıyor olmasıydı.

2. Dernekler: mağdur sıfatı/Mahkemeye başvuruda bulunma ehliyeti

236. Bir derneğin, yalnızca gerçek kişilerin karşılaşılabileceği çevresel bir rahatsızlığın sebebiyet verdiği bir ihlalin mağduru olduğunu iddia edemeyeceği şeklindeki genel ilke (bk. yukarıda 225. paragraf) iklim değişikliği bağlamında da geçerlidir. Dolayısıyla Mahkeme *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD] (2024, § 796) davasında, bir derneğin mağdur sıfatına sahip olduğunu iddia etmek için yalnızca gerçek kişilerin karşılaşılabileceği iklim değişikliği bağlantılı sağlık gerekçeleri, rahatsızlıklar ve sorunları ileri süremeyeceğini vurgulamıştır.

237. Fakat Mahkeme aynı davada, iklim değişikliğine ilişkin spesifik hususların, belirli şartlara tabi olmak kaydıyla derneklerin Mahkeme nezdinde, hakları etkilenen veya etkileneceği iddia edilen kişilerin temsilcileri olarak taraf olma ehliyetinin tanınması ihtimali lehine olduğuna hükmetmiştir.

Mahkeme bir derneğin, Sözleşmecî Devletin kişileri iklim değişikliğinin insan yaşamı ve sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine karşı korumak için yeterli tedbirler almadığı iddiasıyla Sözleşme’nin 34. maddesi kapsamında başvuruda bulunma ehliyetine sahip olduğunun kabulü için söz konusu derneğin: (a) ilgili yetki alanında hukuka uygun olarak kurulmuş olması veya bu bölgede faaliyet gösterme yetkisine sahip olması; (b) iklim değişikliğinden kaynaklanan tehditlere karşı bu hakların korunmasına dair topluca eyleme geçmek dâhil veya bununla sınırlı olmak fark etmeksizin ilgili yetki alanında üyelerinin veya etkilenen diğer kişilerin insan haklarını savunmada yasal amaçlarına göre belirli bir amacı gözettiğini gösterebilmesi; ve (c) iklim değişikliğinin Sözleşme kapsamında korunan yaşamlarına, sağlıklarına veya refahlarına olan olumsuz etkileri ya da belirli tehditlerine maruz kalan, yetki alanı dâhilindeki üyeleri veya diğer bireylerin adına eyleme geçmek için gerçekten yetkin ve bu konuda onların temsilcisi olarak değerlendirilebileceğini ortaya koyabilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Bu bağlamda Mahkeme, derneğin kurulma amacı, kâr amacı gütmemesi, ilgili yetki alanı içerisindeki faaliyetlerinin mahiyeti ve kapsamı, üyelik esasları ve temsilcilik vasfı, yönetim ilkeleri ve şeffaflığı ve bir bütün olarak, davanın kendine özgü koşulları içerisinde, taraf olma ehliyetinin tanınmasının adaletin doğru bir şekilde tecellisinin yararına olup olmadığı gibi etkenleri dikkate alır.

Bu bağlamda dernekler tarafından yasal eyleme başvurulmasına dair spesifik nitelikler dikkate alındığında, bir derneğin ilgili yetki alanındaki üyeleri veya etkilenen diğer kişilerin adına eyleme geçme hakkı, Mahkeme önünde adlarına dava açılan kişilerin kendilerinin de, iklim değişikliği bağlamında, mağdur sıfatına dair bireyler için gereklilikleri karşıladıklarını göstermeye dair ayrı bir gerekliliğe tabi tutulmayacaklardır (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD] (2024, §§ 496-502).

Yukarıda belirtilen Sözleşme gerekliliklerini karşılayan derneklerin yerel mahkemeler önünde dava açma ehliyetine ilişkin mevcut kısıtlamaların olması halinde Mahkeme ayrıca, adaletin doğru bir şekilde tecellisi amacıyla, derneğin münferit üyelerinin veya diğer etkilenmiş bireylerin aynı veya bağlantılı yerel yargılamalarda bir mahkemeye erişime sahip olup olmadıklarını ve ne ölçüde sahip olduklarını dikkate alabilir (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD] (2024, § 503).

238. Mahkeme *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD] (2024, §§ 521-526) davasında, başvuran derneğin 8. madde kapsamında mağdur sıfatını değerlendirirken ve yukarı belirtilen kriterleri uygularken, şunları kaydetmiştir: Tüzüğüne göre başvuran dernek, üyeleri adına etkili iklim korumasının desteklenmesi ve uygulanması amacıyla İsviçre hukukuna uygun olarak kurulmuş, kâr amacı gütmeyen bir dernektir; derneğin İsviçre’de yaşayan ve yaş ortalamaları 73 olan 2.000’den fazla kadın üyesi bulunmaktadır, yaklaşık 650 üyesinin yaşı ise 75 ve üzeridir; derneğin tüzüğünde ayrıca, derneğin İsviçre’deki sera gazı emisyonlarını azaltma ve bu emisyonların küresel ısınma üzerine etkilerini ele almaya yönelik çeşitli faaliyetlerde bulunmaya adanmış olduğu belirtilmiştir; dernek, etkili iklim korumasını sağlama hedefiyle, sadece kendi üyelerinin değil toplumun ve gelecek nesillerin de menfaatine hareket etmektedir; başvuran dernek, iklim değişikliğinin üyelerinin menfaatleri üzerindeki etkilerinin ele alınması için hukuki yollara başvuru dâhil çeşitli eylemler aracılığıyla hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır. Ardından Mahkeme, kendi nezdinde başvuran derneğe taraf olma ehliyeti verilmesinin adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesi yararına olduğunu tespit etmiştir. Bu bağlamda Mahkeme bir yandan, başvuran derneğin üyelik esaslı oluşu ve temsil vasfına sahip oluşunun yanı sıra kuruluş amacı göz önünde bulundurulduğunda, davalı Devlette iklim değişikliği kaynaklı tehditlere karşı bireylerin hak ve menfaatlerini savunmayı hedefleyen toplu bir başvuru vasıtası teşkil ettiğine ve diğer yandan, münferit başvuranların davalı Devlette mahkemeye erişimlerinin olmadığına hükmetmiştir.

Mahkeme, başvuran derneğin hukuka uygun olarak kurulduğuna, iklim değişikliğinden kaynaklı tehditlere karşı kendi üyelerinin ve davalı Devlette etkilenen diğer bireylerin insan haklarının savunulmasına yönelik yasal amaçlarına uygun olarak, kendisini adadığı bir amacı güttüğünü ortaya koyduğuna ve iklim değişikliğinin Sözleşme kapsamında korunan yaşam, sağlık, refah ve yaşam kalitesine yönelik spesifik tehditlerine veya olumsuz etkilerine tabi olduklarını savunulabilir bir şekilde ileri sürebilecek bireyler adına hareket etmek için gerçekten nitelikli olduğuna ve temsil vasfına sahip olduğuna karar vermiştir. Dolayısıyla, başvuran derneğin üyeleri adına sunduğu şikâyetler 8. maddenin kapsamına girmiş ve bu nedenle başvuran dernek Mahkeme nezdinde taraf olma ehliyetine sahip olmuş ve 8. madde derneğin şikâyeti açısından uygulanabilir olmuştur.

II. Mağdur sıfatının kaybedilmesi

239. Bir kirlilik durumuna veya çevresel bir rahatsızlığa son verilmiş olması, buna maruz kalan kişileri mağdur sıfatından yoksun kılmak için tek başına yeterli değildir (*López Ostra/İspanya*, 1994, § 42; *Martínez ve Pino Manzano/İspanya*, 2012, § 28).

Benzer şekilde, yerel bir sakinin maruz kaldığı kirlilik veya çevresel rahatsızlıktan kaçmak için başka bir eve taşınması, kişiyi mağdur sıfatından yoksun kılmak için yeterli değildir (*López Ostra/İspanya*, 1994, § 42; *Yevgeniy Dmitriyev/Rusya*, 2020, § 37).

240. Bir kişinin mağdur sıfatını kaybetmesi için, yerel makamlarca bir ihlal tespit edilmesi ve bu ihlal için uygun ve yeterli giderim teşkil eden bir karar vermesi gerekir (bk. Kabul Edilebilirlik Rehberi, §§ 36-39). Bir başvuranın mağdur sıfatı, Mahkeme nezdinde şikâyetle bulunduğu olgular temelinde iç hukukta başvuran lehine tazminata hükmedilip hükmedilmediğine ve Sözleşme ihlalinin yerel makamlar tarafından açıkça veya özü itibarıyla kabul edilip edilmediğine bağlı olabilir. Mahkeme bu hususu, bir çamur kaymasından mağdur olan kişilerin bir yakınının Sözleşme’nin 2, 6 § 1 ve 13. maddelerinin ihlal edildiğinden şikâyet ettiği *Murillo-Saldias ve Diğerleri/İspanya* (k.k.) (2006) davasında (ayrıca bk. *Durdaj ve Diğerleri/Arnavutluk*, 2023, §§ 148-279) yinelemiştir. Mahkeme, kazadan yetkilileri sorumlu tutan yerel mahkeme tarafından, başvuranın yakınlarının hayatını kaybetmesi nedeniyle kendisine makul miktarda tazminat ödenmesine hükmedildiği göz önüne alındığında, başvuranın artık bu ihlallerin mağduru olduğunu iddia edemeyeceğine karar vermiştir.

Bununla birlikte, ölümle sonuçlanan kasıtlı kötü muamele vakalarında olduğu gibi ölümün ağır ihmal

sonucunda meydana gelmesi halinde, mağdurun yakınlarına tazminat ödenmesine hükmedilmesi 2. maddenin esas yönünden ihlalini tazmin etmek için yeterli olmadığı kaydedilmelidir; ayrıca etkili bir soruşturma yürütülmelidir. Bunun aksine Mahkeme, silahların işletmeden çıkarılması işlemlerinin yapıldığı bir tesiste meydana gelen ve çok sayıda insanın ölümüne neden olan bir patlamaya ilişkin [Durdaj ve Diğerleri/Arnavutluk](#) (2023, §§ 252-255) davasında, tüm ilgili olguların tespit edildiği ve sorumluların belirlenip cezalandırıldığı yeterli bir soruşturmanın yetkililerce yürütüldüğü hâllerde, yeterli miktarda tazminat ödenmesinin ve Devletin başvuruların yakınının ölümünden dolayı sorumluluğunun kabul edilmesinin, ilke olarak, başvuruları mağdur sıfatından yoksun kılmak için yeterli olacağına hükmetmiştir.

Örnekler:

Bir atık arıtma tesisinin yakınında yaşayan bir kişinin tesisten gelen koku, gürültü ve kirletici dumanlardan şikâyet ettiği [López Ostra/İspanya](#) (1994, § 42) davasında (ayrıca bk. [Yevgeniy Dmitriyev/Rusya](#), 2020, § 37), masrafları belediye tarafından karşılanmak üzere başvurana yeni bir konut temin edilmiş, akabinde başvuran, ailesi tarafından satın alınan bir eve taşınmış ve atık arıtma tesisi kapatılmıştır. Mahkeme, ne konutunun taşınmasının ne de sahanın kapatılmasının, başvuran ve ailesinin yıllardır koku, gürültü ve dumanların kaynağından sadece on iki metre mesafede yaşadıkları gerçeğini değiştirmedikçe işaret ederek, başvuranın mağdur sıfatını koruduğu kanaatine varmıştır. Mahkeme, tesisin kapatılması kararının ardından başvuranın artık eski konutuna dönebilecek olması hâlinde bu durumun başvuranın uğradığı zararın değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken bir etken olabileceğini, ancak başvuranın mağdur sıfatının sona erdiği anlamına gelmeyeceğini vurgulamıştır.

[Moe ve Diğerleri/Norveç](#) (k.k.) (1999) davasında başvuranlar, evlerine yakın bir atık arıtma tesisinin faaliyetlerinden kaynaklanan rahatsızlıklardan şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme, Norveç Yüksek Mahkemesinin başvuranlar yerel mahkemelere başvurmadan önce kirlilik düzeylerinin yasadaki kabul edilebilir rahatsızlık sınırlarını aştığına karar verdiğini kaydetmiştir. Mahkeme, Norveç Yüksek Mahkemesi tarafından temel olarak özel hayata saygı ve konut dokunulmazlığı haklarının ihlalinin kabul edildiği sonucuna varmış ve başvuranlara herhangi bir maddi tazminat ödenmemiş olmasına rağmen, yargılamalar sonucunda, rahatsızlıkları azaltmak amacıyla tesisin faaliyetlerinde uyumlaştırmalar yapıldığını gözlemlemiştir. Mahkeme ayrıca, Yüksek Mahkeme tarafından tespit edildiği üzere, yerel mahkemeye yapılan başvurunun ardından rahatsızlık düzeyinin artık yasal sınırları aşmadığını, başvuranların bu bulguyu çürütecek veya bu bulgunun 8. madde ile bağdaşmayan standartlara dayandığını gösterecek herhangi bir delil sunmadıklarını ve kirlilik seviyesinin [López Ostra/İspanya](#) (1994) davasındaki seviyeden önemli ölçüde daha düşük olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca, dava açılma tarihi ile rahatsızlık düzeyini yasal sınırlar içine çeken iyileştirici önlemler arasında çok kısa bir zaman dilimi olduğunu göz önünde bulunduran Mahkeme, başvuranların, 8. maddenin ihlalini teşkil ettiği iddia edilen mesele açısından yeterli bir giderim elde ettiklerine ve bu nedenle artık 34. maddenin amaçları doğrultusunda mağdur sıfatını ileri süremeyeceklerine karar vermiştir.

Başvuranın özellikle endüstriyel bir felaket sırasında mülkünün yıkılmasıyla ilgili şikâyetinde bulunduğu [Öneryıldız/Türkiye](#) [BD] (2004, § 137) davasında Hükümet, başvurana kayda değer miktarda maddi tazminat ödendiği ve çok uygun koşullarla sübvansede edilmiş bir konut sağlandığı için, başvuranın artık mağdur olduğu iddiasında bulunamayacağını ileri sürmüştür. Mahkeme, söz konusu dairenin avantajlı koşullarla satılmış olmasının davada gözlemlenen eksikliklerin etkilerini belirli bir dereceye kadar giderebileceği varsayılsa dahi, bu koşulların başvuranın maruz kaldığı zarar için uygun bir giderim olarak kabul edilemeyeceği gerekçesiyle, bu iddiayı reddetmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, özellikle de satış akdinde ve dosyadaki diğer ilgili belgelerde, başvuranın mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkının ihlal edildiğinin yetkililer tarafından herhangi bir şekilde kabul edildiğini gösteren hiçbir emare bulunmadığından, sağlanan avantajlar ne olursa olsun, bunların başvuranın “mağdur” sıfatını kaybetmesine neden olamayacağını belirtmiştir. Mahkeme ayrıca, uğranan maddi

zarar için hükmedilen tazminatın, bu yönde verilen kesinleşmiş karara rağmen hâlâ ödenmemiş olduğuna dair gözlemin yeterli olduğunu kaydetmiştir.

Bir çelik fabrikasının yakınında yaşayan kişilerin maruz kaldıkları kirlilikten şikâyet ettikleri *Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya* (2006, § 106) davasında, Mahkeme tarafından incelenen dönemin başlangıcından iki yıl sonra, başvuranlardan biri, yetkililer tarafından fabrikanın “sıhhi güvenlik bölgesi” dışında bulunan bir konuta yerleştirilmiştir. Bununla birlikte Mahkeme, başvurana konut temin edilmesinin, çelik fabrikasından kaynaklanan kirliliğe maruz kalma sorununu çözmüş olmasına rağmen, önceki dönem içerisinde gerçekleştiği iddia edilen başvurana yönelik hak ihlallerini düzeltmediği ve başvuranın Sözleşme kapsamındaki haklarının ihlal edildiğinin açıkça ya da özü itibarıyla yetkililerce kabul edilmediği gerekçesiyle, söz konusu başvuranın mağdur sıfatını koruduğuna karar vermiştir.

Bir su deposunun, nehir yataklarını patlatmasını önlemek amacıyla, aniden ve büyük ölçekli bir şekilde tahliye edilmesi nedeniyle meydana gelen selle ilgili olan *Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya* (2012, §§ 208-210) davasında başvuranlar, yargı kararı olmaksızın tazminat almışlardır. Bununla birlikte, başvuranların evlerine verilen hasar nedeniyle Sözleşme’nin 8. maddesinin ve 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesinin ihlal edildiğinin yetkililerce kabul edildiğini gösteren herhangi bir emare olmadığını gözlemleyen Mahkeme, bu kişilerin hâlâ mağdur olduklarını iddia edebileceklerine karar vermiştir.

Bir deprem sırasında binaların çökmesinin ardından başvuranların aile fertlerinin hayatını kaybetmesine ilişkin *M. Özel ve Diğerleri/Türkiye* (2015, §§ 157-158) davasında Mahkeme, “2. maddenin usuli gerekliliklerinin niteliğini ve müteahhitlerin mahkûmiyetinin herhangi bir giderim sağlandığı şeklinde yorumlanamayacağını dikkate alarak”, söz konusu binalardan sorumlu müteahhitlerin mahkûm edimiş olmasının, başvuruları mağdur sıfatından yoksun kılmak için yeterli olmadığına karar vermiştir.

Bir kişinin şehir şebekesinden sağlanan musluk suyunu içmesi sonucunda dizanteriye yakalanmış olmasından dolayı 8. maddenin ihlal edildiğinden şikâyetçi olduğu *Otgon/Moldova Cumhuriyeti* (2016, §§ 16-20) davasında Mahkeme, yerel mahkemeler tarafından hükmedilen tazminat tutarının, Mahkemenin Moldova Cumhuriyeti ile ilgili olarak 8. maddenin ihlal edildiğine karar verdiği davalarda genel olarak hükmettiği asgari tazminat tutarından “önemli ölçüde düşük” olduğu gerekçesiyle, ihlalin yerel mahkeme tarafından özü itibarıyla kabul edilmesine rağmen, başvuranın mağdur sıfatını koruduğuna karar vermiştir.

Durdaj ve Diğerleri/Arnavutluk (2023, §§ 248-279) davasında, silahların işletmeden çıkarılma işlemlerinin yapıldığı bir tesiste 2008 yılında meydana gelen bir patlama sonucunda 26 kişi ölmüş, 300’den fazla kişi yaralanmıştır. Bu felakette ölen bir çocuğun ebeveynleri ve hayatta kalan bir mağdur idare mahkemesi önünde tazminat davası açmış olup, idare mahkemesi başvuranların çocuğunun ölümünden ve hayatta kalan mağdurun karşılaştığı yaşamı tehdit eden tehlikeden dolayı Devletin sorumluluğunu özü itibarıyla kabul etmiş ve bu kişilere Mahkemenin kıyaslanabilir davalarda hükmettiğine benzer miktarlarda tazminat ödenmesine hükmetmiştir. Soruşturmanın yeterli olduğunu da kaydeden Mahkeme, sonuç olarak söz konusu kişilerin mağdur sıfatlarını kaybettiklerine karar vermiştir.

Besseau/Fransa (k.k.) (2023, §§ 12-17) davasında bir kişi Sözleşme’nin 8. maddesi ve 1 no.lu Protokol’ün 1. maddesi kapsamında, evinin yakınındaki bir mikrogranit ocağında yürütülen faaliyetlerin neden olduğu gürültü, titreşim ve tozdan kaynaklanan rahatsızlıktan şikâyetçi olmuştur. Başvuranın Mahkemeye başvuruda bulunmasıyla sonuçlanan dava haricindeki diğer bir davada, hukuk mahkemesi başvuran ve eşinin, titreşimler nedeniyle evlerinin yapısında oluşan çatlaklardan ötürü aşırı bir mahalle rahatsızlığı yaşadıklarını kaydederek, işletmecinin bu bağlamda kendilerine, uğradıkları maddi zarara ve konutlarından faydalanma imkânını kaybetmelerine karşılık olarak tazminat ödemesine hükmetmiştir. Buna karşın idare mahkemesi, başvuranların iddia ettikleri diğer mahalle rahatsızlıklarına ilişkin taleplerini reddetmiştir. Mahkeme, kendi önündeki yargılamalarda başvuranın şahsen yaşadığı rahatsızlığın düzeyine ve yaşam kalitesi ile konutundan faydalanma imkânı üzerindeki etkisine ilişkin herhangi bir açıklamada bulunmadığını ve evinin taş ocağı yakınında bulunması nedeniyle piyasa

değerinin düştüğüne dair herhangi bir delil sunmadığını kaydetmiştir. Mahkeme, başvuranın argümanının genel mahiyette olduğunu ve iddia edilen Sözleşme ihlallerinin her birinin ayırt edilmesini sağlayabilecek delillerin mevcut olmadığını dikkate alarak, davanın koşulları içerisinde, adli yargı mahkemelerinin hem maddi zararlar hem de (konuttan) faydalanma imkânının kaybedilmesiyle sonuçlanan aşırı düzeyde bir mahalle rahatsızlığını saptamış olmasının, ileri sürülen hükümlerin ihlalinin özü itibarıyla kabulü olarak değerlendirilmesi gerektiğine karar vermiştir. Mahkeme ayrıca, hükmedilen miktarların uygun ve yeterli giderim teşkil ettiğine karar vererek, 34. maddesinin amaçları doğrultusunda başvuranın mağdur olduğunu iddia edemeyeceği sonucuna varmıştır.

35. madde (kabul edilebilirlik kriterleri)

Sözleşme'nin 35. maddesi

"1. Mahkeme, konuyu, uluslararası hukukun genel kabul görmüş kurallarına göre tüm iç hukuk yolları tüketildikten sonra ve nihai kararın verildiği tarihten itibaren dört aylık bir süre içinde ele alabilir.

2. Mahkeme, 34. madde uyarınca yapılan herhangi bir başvuruyu, eğer

(a) isimsiz şekilde yapılmışsa veya

(b) Mahkeme tarafından daha önce incelenmiş olan ya da daha önce başka bir uluslararası soruşturma veya uzlaşma prosedürüne sunulmuş olan bir konu ile esasen aynı ise ve konuyla ilgili yeni bilgiler de içermiyorsa ele almayacaktır.

3. Mahkeme, 34. madde uyarınca sunulan herhangi bir bireysel başvuruyu aşağıdaki hâllerde kabul edilemez ilan edecektir:

(a) başvuru, Sözleşme hükümlerine veya Protokollere uygun değilse, açıkça dayanaktan yoksun ise ya da bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması hâli söz konusu ise veya

(b) başvuranın önemli bir zarar görmemiş olması, meğerki, Sözleşme ve Protokollerde tanımlanan insan haklarına saygı, başvurunun esastan incelenmesini gerektirsin. Ancak ulusal bir mahkeme tarafından gereğince incelenmemiş hiçbir dava, bu gerekçe ile reddedilemez.

4. Mahkeme, bu madde uyarınca kabul edilemez olduğunu düşündüğü herhangi bir başvuruyu reddeder. Bunu yargılamanın herhangi bir aşamasında da yapabilir."

A. İç hukuk yollarının tüketilmesi

241. Özellikle çevreyle ilgili davalar bağlamında olmak üzere, iç hukukta davanın bir dernek tarafından açılmış olması hâlinde, Mahkemeye başvuruda bulunan bir kişinin söz konusu davaya şahsen taraf olmamış olması, bu kişinin iç hukuk yollarını tüketmediği anlamına gelmez. İç hukuk yollarının tüketilmesi gerekliliğiyle bağlantılı olarak önem arz eden husus, başvuranın Sözleşme kapsamındaki haklarının ihlaline ilişkin olarak Mahkeme önüne getirmek istediği şikâyet veya şikâyetlerin öncelikle yerel mahkemeler önünde ileri sürülmüş olmasıdır. Mahkeme bu bağlamda, özellikle çevrenin korunması alanında derneklerin önemli bir rol oynadığı çağdaş sivil toplumun niteliğini dikkate almanın görevinin bir gereği olduğunu vurgulamıştır. Mahkemeler ve diğer yerel makamlar önünde derneklerin üyelerinin bireysel menfaatleri ve haklarının yanı sıra kamu yararını ilgilendiren davaları savunması, bu rolün gereklerinin bir parçasını oluşturmaktadır. Mahkeme, özellikle çevreyle ilgili konularda, bireylerin kendi başlarına başa çıkmaya donanımlı olmadığı bir dizi karmaşık sorunla karşı karşıya oldukları hâllerde, bir dernek gibi kolektif bir vasitanın bu bireylerin davalarını etkili bir şekilde ısrarla takip etmek üzere ulaşabileceği tek araç olabileceğini gözlemlemiştir (*Thibaut/Fransa* (k.k.) (2022, §§ 26-31).

242. Campania'daki atık yönetim krizine ilişkin *Locascia ve Diğerleri/İtalya* (2023, § 107) davasında, başvuranlar 8. madde kapsamında, atık toplama, işleme ve bertaraf hizmetlerinin sunulmasında birkaç yıldır süregelen eksikliklerden ve bir katı atık depolama alanından kaynaklı kirlilikten şikâyet etmişlerdir. Mahkeme, telafi edici hukuk yolunun ilgili kişiler açısından tazminat elde edilmesiyle sonuçlanabilecek olmasına rağmen, atıkların kamuya ait yollardan kaldırılmasına ve katı atık depolama sahasının

iyileştirilmesine yol açmayacağını ve dolayısıyla başvuranların şikâyet ettikleri “çevre zararı” açısından sadece kısmi giderim sağlayabileceğini kaydederek, Hükümetin başvuranların, başta telafi edici hukuk yolu olmak üzere iç hukuk yollarını tüketmedikleri yönündeki itirazını reddetmiştir.

B. Altı aylık süre sınırı - devam eden kirlilik durumu

243. Süregelen çevre kirliliği, “devam eden bir durum” teşkil edebilir. Sonuç olarak, 35 § 1 maddesinin gereklerini karşılayan bir iç hukuk yolunun mevcut olmaması durumunda, Sözleşme kapsamında Mahkemeye şikâyetle bulunulmasına yönelik altı aylık sürenin başlangıç tarihi, durumun sona erdiği tarihe kadar ertelenecektir (*Cordella ve Diğerleri/İtalya*, 2019, §§ 131-132). Dolayısıyla, süre, yalnızca Sözleşme kapsamında şikâyet edilen kirliliğin sona erdiği tarihten itibaren başlayabilir.

C. Kişi bakımından yetki - diğer üye Devletlerin kanunlarına tabi olan işletmelerin çevreye verdiği zarardan etkilenilmesi

244. *Zeynep Ahunbay ve Diğerleri/Türkiye, Avusturya ve Almanya* (k.k.) (2016) davasında, yapılması planlanan ve Türkiye’deki Hasankeyf arkeolojik ve kültürel sit alanını sular altında bırakacak olan Ilisu barajına karşıt olan kişiler, özellikle 8 ve 10. maddelerin ihlali iddiasıyla başvuruda bulunmuşlar ve böyle bir altyapının çevre üzerinde yaratacağı yıkıcı etkilerden ve kültürel mirasın toptan yok edileceğinden şikâyet etmişlerdir. Mahkeme, projeyi yürütmekten sorumlu konsorsiyumda, Alman ve Avusturyalı şirketlerin de bulunduğunu kaydetmiştir. Bununla birlikte Mahkeme, itiraz edilen önlemlerin tamamının Türk yetkililer tarafından alındığını, tüm adli yargılamaların Türk yargı sistemi altında yürütüldüğünü ve başvuranlar tarafından gündeme getirilen konuların karara bağlanmasında münhasır yargı yetkisinin Türk yargı makamlarına ait olduğunu kaydetmiştir. Mahkeme, Sözleşmeciler Devletlerin ülkesel ve sınır ötesi yargı yetkisine ilişkin içtihadına atıfta bulunarak, başvurunun Avusturya ve Almanya’ya yönelik olduğu ölçüde, kişi bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğunu karar vermiştir.

D. Konu bakımından yetki - belirli bir kültürel mirasın korunmasına yönelik evrensel ve bireysel bir hakkın bulunmaması

245. *Zeynep Ahunbay ve Diğerleri/Türkiye, Avusturya ve Almanya* (k.k.) (2019, §§ 21-26) davasında Mahkeme, ilgili uluslararası belgeler ve uluslararası hukuk standartlarının ortak paydaları ışığında, kültürel mirasa erişim hakkının korunması ihtiyacına ilişkin olarak, Avrupa’da ve uluslararası düzeyde ortak bir zeminin bulunduğunu değerlendirmeye hazır olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, bu ortak zeminin, genel olarak azınlıkların kendi kültürlerinden özgürce faydalanma hakkına ve yerli halkların kültürel miraslarını sürdürme, kontrol etme ve koruma hakkına atıfta bulunduğunu kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, Sözleşme hükümlerinden, belirli bir kültürel mirasın korunmasına ilişkin evrensel ve bireysel bir hak çıkarımı yapılması konusunda, Avrupa Konseyine üye Devletlerde hâlihazırda Avrupa düzeyinde bir fikir birliği ve hatta ortak bir eğilim dahi bulunmadığını kaydetmiştir. Bu nedenle Mahkeme, başvurunun, konu bakımından Sözleşme hükümleriyle bağdaşmazlık nedeniyle kabul edilemez olduğunu beyan etmiştir.

E. Başvuru hakkının kötüye kullanılması

246. Bir başvurunun dikkat çekme veya propaganda amacıyla yapılmış olması tek başına, Sözleşme’nin 35 § 3 (a) maddesi anlamında başvuru hakkının kötüye kullanımını teşkil etmez (çevre aktivizmi bağlamında sunulan bir başvuruyla ilgili bir örnek için bk. *Friedrich ve Diğerleri/Polonya*, 2024).

F. Önemli bir zarar olmaması - iddia edilen ihlalin asgari ağırlık eşiği ve itiraz edilen durumun çevre ve halk sağlığı üzerindeki etkisi

247. Sakinlerin, sağlıklarını ve çevreyi bir çelik fabrikasından kaynaklanan zararlı emisyonlardan korumaya yönelik önlemlerin Devlet tarafından alınmadığından şikâyet ettiği [Cordella ve Diğerleri/İtalya](#) (2019, §§ 133-139) davasında Hükümet, vatandaşları, iddialarını destekleyen herhangi bir olgusal veri sunmaksızın, yalnızca kirliliğe ve bunun sağlıkları üzerindeki etkisine çok geniş ifadelerle atıfta bulunmakla suçlamıştır. Hükümet, bu durumun, iddia edilen zararın 35 § 3 (b) maddesi anlamında “önemli” olarak tanımlanması için yetersiz olduğunu ileri sürmüştür. Mahkeme, bu hükmün amaçları bakımından, iddia edilen ihlalin ağırlık eşiğine ulaşmış olup olmadığını tespit etmesi gerektiğini ve bu nedenle, ihlal edildiği iddia edilen hakkın niteliğini, iddia edilen ihlalin bir hakkın kullanılması üzerindeki etkisinin ağırlığını ve/veya ihlalin başvuranın kişisel durumu üzerindeki olası sonuçlarını dikkate alması gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, tek başına ve 13. madde ile birlikte ele alındığında 8. madde kapsamında yapılan şikâyetlerin niteliği ve çelik fabrikalarından kaynaklanan kirliliğin çevre ve insan sağlığı üzerindeki etkisini ifade eden çok sayıda bilimsel rapor göz önüne alındığında, önemli bir zarar olmaması kriterinin yerine getirilmediğine karar vermiştir. Dolayısıyla Mahkeme, Hükümetin itirazını reddetmiştir.

46. madde (kararların bağlayıcılığı ve infazı)

Sözleşme’nin 46. maddesi

- “1. Yüksek Sözleşmeci Taraflar, taraf oldukları davalarda Mahkemenin verdiği kesinleşmiş kararlara uymayı taahhüt ederler.
2. Mahkemenin kesinleşen kararı, infazını denetleyecek olan Bakanlar Komitesine gönderilir.
3. Bakanlar Komitesi, kesinleşen bir kararın infazının denetlenmesinin, söz konusu kararın yorumundan kaynaklanan bir zorluk nedeniyle engellendiği kanaatinde ise, bu yorum konusunda karar vermesi için Mahkemeye başvurabilir. Mahkemeye başvurma kararı, Komite toplantılarına katılma hakkına sahip temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınır.
4. Bakanlar Komitesi, bir Yüksek Sözleşmeci Tarafın, taraf olduğu bir davada verilen kesin karara uygun davranmayı reddettiği görüşünde ise, ilgili Tarafa ihtarda bulunduktan sonra, Komite toplantılarına katılmaya yetkili temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınacak bir kararla, ilgili Tarafın 1. fıkrada öngörülen yükümlülüğünü yerine getirmediği meselesini Mahkemeye intikal ettirebilir.
5. Mahkeme 1. fıkranın ihlal edildiğini tespit ederse, alınacak önlemleri değerlendirmesi için davayı Bakanlar Komitesine gönderir. Mahkeme, eğer 1. fıkranın ihlal edilmediğini saptarsa, davayı, incelemesine son verecek kararı alması için Bakanlar Komitesine iletir.”

248. Mahkeme, diğerlerinin yanı sıra, başvuranların bir çelik fabrikasından kaynaklanan yüksek düzeyde kirliliğe maruz kalmaları gerekçesiyle Sözleşme’nin 8. maddesinin ihlal edildiğini tespit ettiği [Cordella ve Diğerleri/İtalya](#) (2019, §§ 179-182) davasında pilot karar usulünü uygulamamaya karar vermiştir. Bununla birlikte, Mahkeme, kararın uygulanması için, çelik fabrikalarında ve söz konusu çevre kirliliğinden etkilenen bölgede acil temizlik çalışması yapılması gerekeceğini vurgulamıştır. Çevrenin ve nüfusun sağlığının korunmasını güvence altına almak için gerekli önlemleri ve eylemleri listeleyen, 2014 yılında ulusal makamlarca onaylanan ancak uygulanması 2023 yılına ertelenmiş olan çevre stratejisinin, mümkün olan en kısa sürede uygulamaya konulması gerektiğini eklemiştir (karşılaştırınız, [Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre](#) [BD], 2024, §§ 655-677).

• **Çevreye yönelik bireysel bir haktan bahseden kararlar:**

- *Tătar/Romanya*, 2009, § 107 ve *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 110: “güvenli ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı”;
- *Băcilă/Romanya*, 2010, § 71: “insan sağlığına saygılı, dengeli bir çevrede yaşama hakkı”.

• **İhtiyatlılık ilkesinden bahseden hüküm ve kararlar:**

- 6. madde çerçevesinde: *Folkman ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2006;
- 8. madde çerçevesinde: *Asselbourg ve Diğerleri/Lüksemburg* (k.k.), 1999; *Aly Bernard et 47 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Luxembourg/Lüksemburg* (k.k.), 1999; *Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2006; *Tătar/Romanya*, 2009, § 120.

• **Gerekçelerinde “Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Halkın Karar Alma Sürecine Katılımı ve Adalet Erişimine Dair Aarhus Sözleşmesi”ne atıfta bulunan hükümler ve kararlar:**

- *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa* (k.k.), 2006;
- *Tătar/Romanya*, 2009, § 118;
- *Grimkovskaya/Ukrayna*, 2011, §§ 69 ve 72;
- *Di Sarno ve Diğerleri/İtalya*, 2012, § 107;
- *Locascia ve Diğerleri/İtalya*, 2023, § 125;
- *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre* [BD], 2024, §§ 490-492, 501, 539, 609.

Atıf yapılan davaların listesi

Bu Rehberde atıfta bulunulan içtihat, Mahkeme tarafından verilen hükümlere veya kararlara ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ("Komisyon") kararlarına veya raporlarına atıfta bulunmaktadır.

Aksi belirtilmedikçe, tüm atıflar, Mahkeme Dairelerinden biri tarafından verilen, esasa ilişkin bir karara yapılmıştır. Belgede geçen "(k.k.)" ifadeleri, alıntının, Mahkemenin kararına ait olduğunu ve "[BD]" ise davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü belirtir.

Mahkeme içtihadına (Büyük Daire, Daire ve Komite hükümleri ve kararları, tebliğ edilen davalar, danışma görüşleri ve İctihat Bilgi Notu'ndan alınan karar özetleri), Komisyonun içtihadına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesinin kararlarına erişim sağlayan, Rehberin elektronik sürümünde belirtilen davalara ilişkin köprü bağlantıları, HUDOC veri tabanına (<http://hudoc.echr.coe.int>) yönlendirme yapmaktadır.

Mahkemenin kararları, resmî dillerinde, yani İngilizce ve/veya Fransızca olarak yayınlanmaktadır. HUDOC veri tabanında, pek çok önemli davanın, Mahkemenin resmî dilleri dışında, otuzdan fazla dilde tercüme edilmiş versiyonları yer almaktadır ve üçüncü taraflarca oluşturulan yaklaşık yüz çevrim içi içtihat derlemesiyle ilgili bağlantılar bulunmaktadır.

—A—

- A.S.P.A.S. ve Lasgrezas/Fransa*, no. 29953/08, 22 Eylül 2011
Aktürk ve Diğerleri/Türkiye, no. 16757/21, 13 Haziran 2023
Alatulkila ve Diğerleri/Finlandiya, no. 33538/96, 28 Temmuz 2005
Almeida Azevedo/Portekiz, no. 43924/02, 23 Ocak 2007
Aly Bernard et 47 autres personnes physiques ainsi que l'association Greenpeace-Luxembourg/Lüksemburg (k.k.), no. 29197/95, 29 Haziran 1999
Animal Defenders International/Birleşik Krallık [BD], no. 48876/08, AİHM 2013
Anonymos Touristiki Etairia Xenodocheia Kritis/Yunanistan, no. 35332/05, 21 Şubat 2008
Ansay ve Diğerleri/Türkiye (k.k.), no. 49908/99, 2 Mart 2006
Apanasewicz/Polonya, no. 6854/07, 3 Mayıs 2011
Aparicio Benito/İspanya (k.k.), no. 36150/03, 13 Kasım 2006
Artun ve Güvener/Türkiye, no. 75510/01, 26 Haziran 2007
Ashworth ve Diğerleri/Birleşik Krallık (k.k.), no. 39561/98, 20 Ocak 2004
Asselbourg ve Diğerleri/Lüksemburg (k.k.), no. 29121/95, AİHM 1999-VI
Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa, no. 56176/18 ve diğer 5 başvuru, 1 Temmuz 2021
Associations of Communnally-owned Forestry Proprietors Porceni Plesa ve Piciorul Batran Banciu/Romanya, no. 46201/16, 28 Kasım 2023
Association des Résidents du Quartier Pont Royal, la commune de Lambersart ve Diğerleri/Fransa (k.k.), no. 18523/91, 8 Aralık 1992
Association Greenpeace France/Fransa (k.k.), no. 55243/10, 13 Aralık 2011
Atasagün/Türkiye (k.k.), no. 24621/21, 9 Ocak 2024
Athanasiou ve Diğerleri/Yunanistan, no. 2531/02, 9 Şubat 2006
Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre [BD], no. 27644/95, AİHM 2000-IV

—B—

- Băcilă/Romanya*, no. 19234/04, 30 Mart 2010
Bahia Nova S.A./İspanya (k.k.), no. 50924/99, 12 Aralık 2000
Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre, 26 Ağustos 1997, *Hüküm ve Karar Derlemeleri* 1997-IV
Barcza ve Diğerleri/Macaristan, no. 50811/10, 11 Ekim 2016
Baudinière ve Vauzelle/Fransa (k.k.), no. 25708/03 ve 25719/03, 6 Aralık 2007
Beinarovič ve Diğerleri/Litvanya, no. 70520/10 ve diğer 2 başvuru, 12 Haziran 2018
Bērziņš ve Diğerleri/Letonya, no. 73105/12, 21 Eylül 2021
Besseau ve Diğerleri/Fransa (k.k.), no. 58432/00, 7 Şubat 2006
Besseau/Fransa (k.k.), no. 22622/22, 14 Aralık 2023

Bil İnşaat Taahhüt Ticaret Limited Şirketi/Türkiye, no. 29825/03, 1 Ekim 2013
Bistrović/Hırvatistan, no. 25774/05, 31 Mayıs 2007
Bladet Tromsø ve Stensaas/Norveç [BD], no. 21980/93, AİHM 1999-III
Bogdel/Litvanya, no. 41248/06, 26 Kasım 2013
Botti/İtalya (k.k.), no. 77360/01, 2 Aralık 2004
Bor/Macaristan, no. 50474/08, 18 Haziran 2013
Borysiewicz/Polonya, no. 71146/01, 1 Temmuz 2008
Bölükbaş ve Diğerleri/Türkiye, no. 29799/02, 9 Şubat 2010
Brincat ve Diğerleri/Malta, no. 60908/11 ve diğer 4 başvuru, 24 Temmuz 2014
Bryan ve Diğerleri/Rusya, no. 22515/14, 27 Haziran 2023
Buckley/Birleşik Krallık, 25 Eylül 1996, *Hüküm ve Karar Derlemeleri* 1996-IV
Budayeva ve Diğerleri/Rusya, no. 15339/02 ve diğer 4 başvuru, AİHM 2008
Bumbeş/Romanya, no. 18079/15, 3 Mayıs 2022
Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri/Türkiye, no. 25680/05, 19 Haziran 2018
Brândușe/Romanya, no. 6586/03, 7 Nisan 2009
Büttner ve Krebs/Almanya (k.k.), no. 27547/18, 4 Haziran 2014

—C—

Calancea ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti (k.k.), no. 23225/05, 6 Şubat 2018
Cangı/Türkiye, no. 24973/15, 29 Ocak 2019
Cangı ve Diğerleri/Türkiye, no. 48173/18, 14 Kasım 2023
Carême/Fransa (k.k.) [BD], no. 7189/21, 9 Nisan 2024
Caron ve Diğerleri/Fransa (k.k.), no. 48629/08, 29 Haziran 2010
Chabauty/Fransa [BD], no. 57412/08, 4 Ekim 2012
Chagnon ve Fournier/Fransa, no. 44174/06 ve 44190/06, 15 Temmuz 2010
Chapman/Birleşik Krallık [BD], no. 27238/95, AİHM 2001-I
Chassagnou ve Diğerleri/Fransa [BD], no. 25088/94 ve diğer 2 başvuru, AİHM 1999-III
Chernega ve Diğerleri/Ukrayna, no. 74768/10, 18 Haziran 2019
Cin ve Diğerleri/Türkiye, no. 305/03, 10 Kasım 2009
Cokarić ve Diğerleri/Hırvatistan (k.k.), no. 33212/02, 19 Ocak 2006
Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa (k.k.), no. 75218/01, 28 Mart 2006
Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa, no. 75218/01, 12 Haziran 2007
Consorts Richet ve Le Ber/Fransa, no. 18990/07 ve 23905/07, 18 Kasım 2010
Cordella ve Diğerleri/İtalya, no. 54414/13 ve 54264/15, 24 Ocak 2019
Costel Popa/Romanya, no. 47558/10, 26 Nisan 2016
Couturon/Fransa, no. 24756/10, 25 Haziran 2015
Crash 2000 OOD ve Diğerleri/Bulgaristan (k.k.), no. 49893/07, 17 Aralık 2013
Cuenca Zarzoso/İspanya, no. 23383/12, 16 Ocak 2018

—Ç—

Çiçek ve Diğerleri/Türkiye (k.k.), no. 44837/07, 4 Şubat 2020

—D—

Deés/Macaristan, no. 2345/06, 9 Kasım 2010
De Geouffre de la Pradelle/Fransa, 16 Aralık 1992, Seri A no. 253-B
Depalle/Fransa [BD], no. 34044/02, AİHM 2010
Desjardin/Fransa, no. 22567/03, 22 Kasım 2007
De Mortemart/Fransa (k.k.), no. 67386/13, 23 Mayıs 2017
Dimitar Yordanov/Bulgaristan, no. 3401/09, 6 Eylül 2018

Dimopulos/Türkiye, no. 37766/05, 2 Nisan 2019
Di Sarno ve Diğerleri/İtalya, no. 30765/08, 10 Ocak 2012
Drieman ve Diğerleri/Norveç (k.k.), no. 33678/96, 4 Mayıs 2000
Duarte Aghostinho ve Diğerleri/Portekiz ve diğer 32 Devlet (k.k.) [B.D.], no. 39371/20, 9 Nisan 2024
Dubetska ve Diğerleri/Ukrayna, no. 30499/03, 10 Şubat 2011
Durdaj ve Diğerleri/Arnavutluk, no. 63543/09 ve diğer 3 başvuru, 7 Kasım 2023
Dzemyuk/Ukrayna, no. 42488/02, 4 Eylül 2014

—E—

Ecodefence ve Diğerleri/Rusya, no. 9988/13 ve diğer 60 başvuru, 14 Haziran 2022
Efgan Çetin ve Diğerleri/Türkiye, no. 14684/18, 3 Ekim 2023
Ehrmann ve SCI VHI/Fransa (k.k.), no. 2777/10, 7 Haziran 2011
Ekholm/Finlandiya, no. 68050/01, 24 Temmuz 2007
Elefteriadis/Romanya, no. 38427/05, 25 Ocak 2011
Erdal Muhammet Arslan ve Diğerleri/Türkiye, no. 42749/19, 21 Kasım 2023
European Air Transport Leipzig GmbH/Belçika, no. 1269/13 ve diğer 4 başvuru, 11 Temmuz 2023
Executief van de Moslims van België ve Diğerleri/Bekçika, no. 16760/22 ve diğer 10 başvuru, 13 Şubat 2024

—F—

Fadeyeva/Rusya (k.k.), no. 55723/00, 16 Ekim 2003
Fadeyeva/Rusya, no. 55723/00, AİHM 2005-IV
Fägerskiöld/İsveç (k.k.), no. 37664/04, 26 Şubat 2008
Fieroiu ve Diğerleri/Romanya (k.k.), no. 65175/10, 23 Mayıs 2017
Flamenbaum ve Diğerleri/Fransa, no. 3675/04 ve 23264/04, 13 Aralık 2012
Florea/Romanya, no. 37186/03, 14 Eylül 2010
Folkman ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti (k.k.), no. 23673/03, 10 Temmuz 2006
Fotopoulou/Yunanistan, no. 66725/01, 18 Kasım 2004
Frankowski ve Diğerleri/Polonya (k.k.), no. 25002/09, 20 Eylül 2011
Fredin/İsveç (no. 1), 18 Şubat 1991, Seri A no. 192
Friedrich ve Diğerleri/Polonya, no. 25344/20 ve diğer 17 başvuru, 20 Haziran 2024
Friend ve Diğerleri/Birleşik Krallık (k.k.), no. 16072/06 ve 27809/08, 24 Kasım 2009
Furlepa/Polonya (k.k.), no. 62101/00, 18 Mart 2008

—G—

G.I.E.M. S.R.L. ve Diğerleri/İtalya [BD], no. 1828/06 ve diğer 2 başvuru, 28 Haziran 2018
Gaida/Almanya (k.k.), no. 32015/02, 3 Temmuz 2007
Galev ve Diğerleri/Bulgaristan (k.k.), no. 18324/04, 29 Eylül 2009
Galtieri/İtalya (k.k.), no. 72864/01, 24 Ocak 2006
Gavrilova ve Diğerleri/Rusya, no. 2625/17, 16 Mart 2021
Geffre/Fransa (k.k.), no. 51307/99, AİHM 2003-I
Genç ve Demirgan/Türkiye, no. 34327/06 ve 45165/06, 10 Ekim 2017
Giacomelli/İtalya, no. 59909/00, AİHM 2006-XI
Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya, no. 62543/00, AİHM 2004-III
Greenpeace E.V. ve Diğerleri/Almanya (k.k.), no. 18215/06, 12 Mayıs 2009
Grimkovskaya/Ukrayna, no. 38182/03, 21 Temmuz 2011
Gronuş/Polonya (k.k.), no. 29695/96, 2 Aralık 1999
Guerra ve Diğerleri/İtalya, 19 Şubat 1998, *Hüküm ve Karar Derlemeleri* 1998-I
Guseva/Bulgaristan, no. 6987/07, 17 Şubat 2015

—H—

Hadzhiyska/Bulgaristan (k.k.), no. 20701/09, 15 Mayıs 2012

Hamer/Belçika, no. 21861/03, AİHM 2007-V
Hardy ve Maile/Birleşik Krallık, no. 31965/07, 14 Şubat 2012
Hashman ve Harrup/Birleşik Krallık [BD], no. 25594/94, AİHM 1999-VIII
Hatton ve Diğerleri/Birleşik Krallık [BD], no. 36022/97, AİHM 2003-VIII
Herrmann/Almanya [BD], no. 9300/07, 26 Haziran 2012
Howald Moor ve Diğerleri/İsviçre, no. 52067/10 ve 41072/11, 11 Mart 2014

— I —

Iera Moni Profitou Iliou Thiras/Yunanistan, no. 32259/02, 22 Aralık 2005
Ivan Atanasov/Bulgaristan, no. 12853/03, 2 Aralık 2010
Ivanova ve Cherkezov/Bulgaristan, no. 46577/15, 21 Nisan 2016

— İ —

İstanbul ve Ayden/Türkiye (k.k.), no. 20793/07 ve 29240/07, 29 Eylül 2015

— J —

Jugheli ve Diğerleri/Gürcistan, no. 38342/05, 13 Temmuz 2017

— K —

Kaminskas/Litvanya, no. 44817/18, 4 Ağustos 2020
Kapsalis ve autre/Yunanistan (k.k.), no. 20937/03, 23 Eylül 2004
Kapa ve Diğerleri/Polonya, no. 75031/13 ve diğer 3 başvuru, 14 Ekim 2021
Karin Andersson ve Diğerleri/İsveç, no. 29878/09, 25 Eylül 2014
Keçeli ve Başpınar/Türkiye, no. 21426/03, 26 Ocak 2010
Kılıçdaroğlu/Türkiye, no. 16558/18, 27 Ekim 2020
Kök ve Diğerleri/Türkiye, no. 20868/04, 24 Kasım 2009
Köktepe/Türkiye, no. 35785/03, 22 Temmuz 2008
Kolyadenko ve Diğerleri/Rusya, no. 17423/05 ve diğer 5 başvuru, 28 Şubat 2012
Koşul ve Diğerleri/Bosna Hersek, no. 38695/13, 22 Ekim 2019
Kotov ve Diğerleri/Rusya, no. 6142/18 ve diğer 13 başvuru, 11 Ekim 2022
Kreyndlin ve Diğerleri/Rusya, no. 33470/18, 31 Ocak 2023
Kristiana Ltd./Litvanya, no. 36184/13, 6 Şubat 2018
Kurşun/Türkiye, no. 22677/10, 30 Ekim 2018
Kyrtatos/Yunanistan, no. 41666/98, AİHM 2003-VI
Kyrtatou ve Kyrtatos/Yunanistan (k.k.), no. 41666/98, 13 Eylül 2001

— L —

L.C.B./Birleşik Krallık (k.k.), no. 23413/94, 9 Haziran 1998
Lam ve Diğerleri/Birleşik Krallık (k.k.), no. 41671/98, 5 Temmuz 2001
Lambert ve Diğerleri/Fransa [BD], no. 46043/14, AİHM 2015
Lazaridi/Yunanistan, no. 31282/04, 13 Temmuz 2006
Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya (k.k.), no. 53157/99 ve diğer 3 başvuru, 16 Eylül 2004
Ledyayeva ve Diğerleri/Rusya, no. 53157/99 ve diğer 3 başvuru, 26 Ekim 2006
Lemke/Türkiye, no. 17381/02, 5 Haziran 2007
Leon ve Agnieszka Kania/Polonya, no. 12605/03, 21 Temmuz 2009
L'Erablière A.S.B.L./Belçika, no. 49230/07, AİHM 2009
Locascia ve Diğerleri/İtalya, no. 35648/10, 19 Ekim 2023
Longobardi ve Diğerleri/İtalya (k.k.), no. 7670/03, 26 Haziran 2007
López Ostra/İspanya, 9 Aralık 1994, Seri A no. 303-C
Lorentzatou/Yunanistan (k.k.), no. 2947/08, 25 Şubat 2010
Luginbühl/İsviçre (k.k.), no. 42756/02, 17 Ocak 2006

—M—

M. Özel ve Diğerleri/Türkiye, no. 14350/05 ve diğer 2 başvuru, 17 Kasım 2015
Maatschap Smits ve Diğerleri/Hollanda (k.k.), no. 39032/97 ve diğer 5 başvuru, 3 Mayıs 2001
Magomedov ve Diğerleri/Rusya, no. 33636/09 ve diğer 9 başvuru, 28 Mart 2017
Magyar Helsinki Bizottság/Macaristan [BD], no. 18030/11, 8 Kasım 2016
Makhmoudov/Rusya, no. 35082/04, 26 Temmuz 2007
Malfatto ve Mieille/Fransa, no. 40886/06 ve 51946/07, 6 Ekim 2016
Mamère/Fransa, no. 12697/03, AİHM 2006-XIII
Marchiş ve Diğerleri/Romanya (k.k.), no. 38197/03, 28 Haziran 2011
Margulev/Rusya, no. 15449/09, 8 Ekim 2019
Mastelica ve Diğerleri/Sırbistan (k.k.), no. 14901/15, 17 Kasım 2020
Matczyński/Polonya, no. 32794/07, 15 Aralık 2015
Matos e Silva, Lda., ve Diğerleri/Portekiz, 16 Eylül 1996, *Hüküm ve Karar Derlemeleri* 1996-IV
Martínez Martínez ve Pino Manzano/İspanya, no. 61654/08, 3 Temmuz 2012
McGinley ve Egan/Birleşik Krallık, 9 Haziran 1998, *Hüküm ve Karar Derlemeleri* 1998-III
Mileva ve Diğerleri/Bulgaristan, no. 43449/02 ve 21475/04, 25 Kasım 2010
Moe ve Diğerleri/Norveç (k.k.), no. 30966/96, 14 Aralık 1999
Moore/Birleşik Krallık (k.k.), no. 40425/98, 15 Haziran 1999
Moreno Gómez/İspanya, no. 4143/02, AİHM 2004-X
Mučibabić/Sırbistan, no. 34661/07, 12 Temmuz 2016
Murillo-Saldias ve Diğerleri/İspanya (k.k.), no. 76973/01, 28 Kasım 2006

—N—

Nane ve Diğerleri/Türkiye, no. 41192/04, 24 Kasım 2009

—O—

Ocak/Türkiye, no. 33675/04, 19 Ocak 2010
Orfanos ve Orfanou/Yunanistan (k.k.), no. 36188/03, 14 Şubat 2006
Okyay ve Diğerleri/Türkiye, no. 36220/97, AİHM 2005-VII
Oluić/Hırvatistan, no. 61260/08, 20 Mayıs 2010
“Onaylı belediye avcılık derneğinin kurulduğu tarihte varlığı tanınmış olan” toprak sahipleri dernekleri ile söz konusu tarihten sonra kurulan toprak sahipleri dernekleri arasındaki muamele farklılığına ilişkin danışma görüşü [BD], talep no. P16-2021-002, Fransız Danıştay, 13 Temmuz 2022
O’Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd./İrlanda, no. 44460/16, 7 Haziran 2018
Otgon/Moldova Cumhuriyeti, no. 22743/07, 25 Ekim 2016
Ouzounoglou/Yunanistan, no. 32730/03, 24 Kasım 2005

—Ö—

Öçkan ve Diğerleri/Türkiye, no. 46771/99, 28 Mart 2006
Öneryıldız/Türkiye [BD], no. 48939/99, AİHM 2004-XII
Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung/Avusturya, no. 39534/07, 28 Kasım 2013

—P—

Pavalache/Romanya, no. 38746/03, 18 Ekim 2011
Pavlov ve Diğerleri/Rusya, no. 31612/09, 11 Ekim 2022
Płachta ve Diğerleri/Polonya (k.k.), no. 25194/08, 25 Kasım 2014
Plathey/Fransa, no. 48337/09, 10 Kasım 2011
Peradze ve Diğerleri/Gürcistan, no. 5631/16, 15 Aralık 2022
PETA Deutschland/Almanya, no. 43481/09, 8 Kasım 2012
Petar Matas/Hırvatistan, no. 40581/12, 4 Ekim 2016
Perinelli ve Diğerleri/İtalya (k.k.), no. 7718/03, 26 Haziran 2007

Pindstrup Mosebrug A/S/Danimarka (k.k.), no. 34943/06, 3 Haziran 2008
Pine Valley Developments Ltd ve Diğerleri/İrlanda, 29 Kasım 1991, Seri A no. 222
Podelean/Romanya (k.k.), no. 19295/12, 26 Şubat 2019
Posti ve Rahko/Finlandiya, no. 27824/95, AİHM 2002-VII
Powell ve Rayner/Birleşik Krallık, 21 Şubat 1990, Seri A no. 172

—R—

Roche/Birleşik Krallık [BD], no. 32555/96, AİHM 2005-X
Ruano Morcuende/İspanya (k.k.), no. 75287/01, 6 Eylül 2005

—S—

S.A. Bio d’Ardennes/Belçika, no. 44457/11, 12 Kasım 2019
S.C. Fiercolect Impex S.R.L./Romanya, no. 26429/07, 13 Aralık 2016
Saarenpään Loma ky/Finlandiya (k.k.), no. 54508/00, 9 Mayıs 2006
Šabanović/Karadağ ve Sırbistan, no. 5995/06, 31 Mayıs 2011
Sakskoburggotski ve Chrobok/Bulgaristan, no. 38948/10 ve 8954/17, 7 Eylül 2021
Saliba/Malta, no. 4251/02, 8 Kasım 2005
Sapundzhiev/Bulgaristan, no. 30460/08, 6 Eylül 2018
SCEA Ferme de Fresnoy/Fransa (k.k.), no. 61093/00, AİHM 2005-XIII
Schneider/Lüksemburg, no. 2113/04, 10 Temmuz 2007
Sciavilla/İtalya (k.k.), no. 36735/97, 14 Kasım 2000
Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti (k.k.), no. 19101/03, 10 Temmuz 2006
Silahyürekli/Türkiye, no. 16150/06, 26 Kasım 2013
Smaltini/İtalya (k.k.), no. 43961/09, 24 Mart 2015
Solyanik/Rusya, no. 47987/15, 10 Mayıs 2022
Steel ve Diğerleri/Birleşik Krallık, 23 Eylül 1998, *Hüküm ve Karar Derlemeleri*, 1998-VII
Steel ve Morris/Birleşik Krallık, no. 68416/01, AİHM 2005-II
Stichting Landgoed Steenberg ve Diğerleri/Hollanda, no. 19732/17, 16 Şubat 2021
Sylla ve Nollomont/Belçika, no. 37768/13 ve 36467/14, 16 Mayıs 2017

—T—

Tănăsoaica/Romanya, no. 3490/03, 19 Haziran 2012
Tarım/Türkiye (k.k.) no. 54948/07, 9 Mart 2010
Taşkın ve Diğerleri/Türkiye, no. 46117/99, AİHM 2004-X
Taşkın ve Diğerleri/Türkiye (k.k.), no. 46117/99, 29 Ocak 2004
Tatar/Romanya, no. 67021/01, 27 Ocak 2009
Tebieti Mühafize Cemiyeti ve İsrailov/Azerbaycan, no. 37083/03, AİHM 2009
Temel Conta Sanayi Ve Ticaret A.Ş./Türkiye, no. 45651/04, 10 Mart 2009
Thibaut/Fransa (k.k.), no. 41892/19 ve 41893/19, 14 Haziran 2022
Tierbefreier e.V./Almanya, no. 45192/09, 16 Ocak 2014
TMMOB ve Karakuş Candan/Türkiye (k.k.), no. 46514/15, 11 Haziran 2014
Tőkés/Romanya, no. 15976/16 ve 50461/17, 27 Nisan 2021
Tolić ve Diğerleri/Hırvatistan (k.k.), no. 13482/15, 4 Haziran 2019
Tumeliai/Litvanya, no. 25545/14, 9 Ocak 2018
Turgut ve Diğerleri/Türkiye, no. 1411/03, 8 Temmuz 2008

—U—

Udovičić/Hırvatistan, no. 27310/09, 24 Nisan 2014

—Ü—

Ünver/Türkiye (k.k.), no. 36209/97, 26 Eylül 2000

—V—

Valico S.r.l./İtalya (k.k.), no. 70074/01, 21 Mart 2006
Valle Pierimpiè Società Agricola S.P.A./İtalya, no. 46154/11, 23 Eylül 2014
Vasilescu/Belçika, no. 64682/12, 25 Kasım 2014
Vecbaštika ve Diğerleri/Letonya (k.k.), no. 52499/11, 19 Kasım 2019
Verein gegen Tierfabriken/İsviçre (k.k.), no. 48703/03, 20 Eylül 2011
Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)/İsviçre (no. 2) [BD], no. 32772/02, AİHM 2009
Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri/İsviçre [BD], no. 53600/20, 9 Nisan 2024
VgT Verein gegen Tierfabriken/İsviçre, no. 24699/94, AİHM 2001-VI
Vides Aizsardzības Klubs/Letonya, no. 57829/00, 27 Mayıs 2004
Vladimirov/Bulgaristan (k.k.), no. 58043/10, 25 Eylül 2018

—W—

Wałkuska/Polonya (k.k.), no. 6817/04, 29 Nisan 2008
Ward/Birleşik Krallık (k.k.), no. 31888/03, 9 Kasım 2004
Wells/Birleşik Krallık (k.k.) no. 63477/00, 16 Ocak 2007
Winterstein ve Diğerleri/Fransa, no. 27013/07, 17 Ekim 2013

—Y—

Yaşar/Romanya, no. 64863/13, 26 Kasım 2019
Yevgeniy Dmitriyev/Rusya, no. 17840/06, 1 Aralık 2020
Yıldırım/Türkiye, no. 21482/03, 24 Kasım 2009
Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği/Türkiye (k.k.), no. 37857/14, 7 Aralık 2021

—Z—

Z.A.N.T.E. - Marathonisi A.E./Yunanistan, no. 14216/03, 6 Aralık 2007
Zammit Maempel/Malta, no. 24202/10, 22 Kasım 2011
Zander/İsveç, 25 Kasım 1993, Seri A no. 279-B
Zapletal/Çek Cumhuriyeti (k.k.), no. 12720/06, 30 Kasım 2010
Zeynep Ahunbay ve Diğerleri/Türkiye, Avusturya ve Almanya (k.k.), no. 6080/06, 21 Haziran 2016
Zeynep Ahunbay ve Diğerleri/Türkiye (k.k.), no. 6080/06, 29 Ocak 2019